

Predstavy o svete vo vybraných prameňoch na Slovensku

© Slavistický ústav Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied, v. v. i.
© Slovenský komitét slavistov

Vedecký redaktor a editor

prof. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc., Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i.

Autorský kolektív

doc. PhDr. Erika Brtáňová, CSc., Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.
Mgr. Svetlana Šašerina, PhD., Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i.
prof. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc., Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i.
doc. Mgr. Katarína Žeňuchová, PhD., Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i.

Recenzenti:

prof. PhDr. Ladislav Lenovský, PhD., Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda
doc. Mgr. Ivana Slivková, PhD., Filozofická fakulta Prešovskej univerzity
Mgr. Timotea Vráblová, PhD., Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.

Monografická práca *Predstavy o svete vo vybraných prameňoch na Slovensku* patrí k hlavným výstupom projektu APVV-18-0032 „*Mytologické predstavy o svete v naratívnych prameňoch na Slovensku v systéme slovanských jazykových a kultúrnych vzťahov*“.

ISBN – 978-80-974276-1-0
EAN – 9788097427610

Predstavy o svete vo vybraných prameňoch na Slovensku

Peter Žeňuch a kolektív

Bratislava 2023

Obsah

I. Predstavy o pôvode sveta a človeka:	
Úvod do problematiky (P. Žeňuch)	7
II. Predstavy o spravodlivom usporiadaní predkresťanského spoločenského systému Slovanov. Dva historiografické pohľady z 18. a 19. storočia (P. Žeňuch)	10
II. 1. Bohovia Slovanov a slovanské kresťanstvo v Rukoväti cirkevných dejín z konca 18. storočia od M. Bradača (P. Žeňuch).....	12
II. 2. František Vítězoslav Sasinek a jeho opis predkresťanských a kresťanských predstáv o usporiadaní spoločnosti a živote starých Slovákov (P. Žeňuch)....	20
II. 3. Prílohy (P. Žeňuch).....	26
II. 3. 1. <i>O slovanských národoch podľa M. Bradača</i>	26
II. 3. 2. <i>O mytologických počiatkoch Slovanov, o práve, spravodlivosti a správe podľa F. V. Sasinka</i>	43
III. Predstavy a myslenie človeka o usporiadaní, poriadku a fungovaní viditeľného i neviditeľného sveta (P. Žeňuch)	79
III. 1. Texty didaktickej povahy (P. Žeňuch).....	79
III. 2. Prílohy (P. Žeňuch).....	90
III. 2. 1. <i>Text Lucidára vydaného v Skalici v roku 1877</i>	90
III. 2. 2. <i>Text Lucidára v Rakošinskom spevníku z konca 17. a zo začiatku 18. storočia</i>	111
IV. Náboženské vzdelávanie a tradičná kultúra (E. Brtáňová)	126
IV. 1. Konceptia náboženského vzdelávania Štefana Lešku ml. (E. Brtáňová)	126
IV. 2. Príloha (E. Brtáňová).....	134
IV. 2. 1. <i>Ako má kresťan zmýšľať a konať</i>	134

V. Kresťanské predstavy o svete (S. Šašerina)	185
V. 1. O špecifikách sujetov v cyrilských rukopisných textoch pod Karpatmi (S. Šašerina)	187
V. 2. Prílohy (S. Šašerina)	195
V. 2. 1. <i>Narodenie Krista (A – D)</i>	195
V. 2. 2. <i>Ukrižovanie Krista (A – B)</i>	205
V. 2. 3. <i>Pád anjelov (A – C)</i>	210
V. 2. 4. <i>Pozemský raj</i>	225
V. 2. 5. <i>Tibet ako záhadná krajina</i>	228
V. 2. 6. <i>O neznámych národoch, ktoré žijú v ďalekých krajinách</i>	232
VI. Mytologické predstavy vo folklórnych naratívoch (K. Žeňuchová)	234
VI. Prílohy (K. Žeňuchová)	235
VI. 1. 1. <i>Černokňažník, čarnoknižník, černokrižník, chmurník, chmarňík, planetník, veterník</i>	235
VI. 1. 2. <i>Drak, šarkan, šarkaň</i>	238
VI. 1. 3. <i>Zmok, škriatok, rarášik, bôžik, kosper, džmil'</i>	241
VI. 1. 4. <i>Bohynka, boginka, divožienka, divá žena</i>	242
VI. 1. 5. <i>Víla, rusalka</i>	243
VI. 1. 6. <i>Vodník, hastrman, topolec, vodný muž</i>	245
VI. 1. 7. <i>Mora, zmora, mara, morena, hnetuch, gnava</i>	246
VI. 1. 8. <i>Striga, bosorka, ježibaba, čarodejnica</i>	248
VI. 1. 9. <i>Čert, diabol, pekelník, zlý duch, pluhavec</i>	252
VII. Záver (P. Žeňuch)	257
VIII. Pramene a literatúra	260
<i>Резюме</i>	266
<i>Summary</i>	268

I. Predstavy o pôvode sveta a človeka.

Úvod do problematiky

Kultúra a vnímanie spoločnosti v jednotlivých etapách jej vývinu sa petrifikuje v jazyku prameňov. Tradičné sociokultúrne prejavy neustále poskytujú možnosti na pomenúvanie profánnej i religióznej dimenzie myslenia a jeho kultúrnej kontinuity najmä pomocou jazykových prostriedkov. Všetky aspekty ľudského myslenia a vnímania sa opisujú, analyzujú, vysvetľujú práve v písomných pamiatkach.

Výskum slovesnej kultúry umožňuje pochopiť aj vzťah medzi jednotlivcom a spoločnosťou. Pri výskume tejto problematiky sa nedajú obísť najmä tie myšlienkové prúdenia, ktoré v kontexte jazykového vývinu do značnej miery ovplyvnili aj historiografickú zložku opisov najstarších dejín slovan-ského myslenia o svete, o živote človeka v spoločenstve a o usporiadaní vzťahov v rámci neho.

Rozličné a na prvý pohľad zrejme kultúrno-historické súvislosti týchto procesov neraz významne ovplyvňovali vnímanie života človeka, ktorý predstavuje súčasť rozmanitých textov naratívnej tradície i literárnej kultúry. Z hľadiska výskumného zamerania je slovesná naratívna i literárna tradícia jedinečným a neopakovateľným zdrojom poznania počiatkov života každej národnej kultúry. V tomto kontexte slovesná kultúra pomáha vysvetľovať aj nadväzujúce kultúrne a civilizačné procesy, ktoré formujú aj súčasnú modernú spoločnosť.

Predstavy človeka o stvorení sveta, o živote a fungovaní spoločnosti, o rozvoji jednotlivca v rámci spoločnosti veľmi tesne súvisia s predstavami o usporiadaní sveta a života človeka v ňom. Formulovanie pravidiel spoločnosti sa neraz v ľudských predstavách spája s apodiktickým príkazom, ktorý je zřejmý, nepochybný, jasný a nezvratný a ktorý zároveň nepripúšťa žiadnu možnosť námietky, keďže ide o boží zákon či príkaz. Každý zákon je spravdla overený skúsenosťami spoločenstva, preto je aj súčasťou jeho kultúrnej pamäti. Napriek tomu, že príkaz či zákon sa v spoločenstve vníma ako daný, ako boží výrok proti zlým činom človeka a spoločenstva, aj každý priestupok voči zákonu sa pokladá najmä za hriech, ktorý vzniká ako prejav z neposlušnosti voči zákonu a príkazu. Práve z tohto dôvodu sa ľud-

ské predstavy o pôvode človeka, o pôvode spoločenstva, o jeho usporiadaní a o jeho živote odvodzujú z daností prirodzenej ľudskej povahy ako zo zákona založeného na svedomí. Je to vlastne akési východisko podstaty každého človeka, ktoré mu je dané už pri stvorení. Boh necháva človeka kráčať vlastnou cestou a hľadať správne smerovanie z nevedomosti dovtedy, kým blúdiaci človek alebo blúdiace spoločenstvá nepocítia nevyhnutnú potrebu spoznať skutočnú a pravú Božiu vôľu ako pravidlo. Aj preto systém ľudskej spoločnosti a priestupky jednotlivca voči spoločenstvu sa odzrkadľujú vo svedomí. Už apoštol Pavol v Liste Rimanom (2, 14) poukazuje na to, že tí, ktorí nedodržiavali zákon, bez zákona aj zahynuli, ale tí, ktorí zákon poznali a prestupovali ho, majú byť podľa tohto zákona súdení. Takýmto spôsobom sa pranieruje pochybenie človeka ako náboženský priestupok. Odhaľuje sa pritom najmä duchovný pôvod každého takéhoto priestupku a zároveň sa zviditeľňuje a ozrejmuje aj zdroj neposlušnosti voči pravidlu ako zákonu.

Publikované texty a komentáre prinášajú v prítomnej knižnej práci predovšetkým úvahy o tom, že z jednotlivých textov nemožno vylúčiť obraz o živote človeka. Neuprednostňuje sa subjektívne rozprávanie autora, ale zdôrazňuje sa objektívnosť zobrazovaného motívu a témy. Publikované ukážky textov prameňov sú žriedlom pre ďalšie aktuálne a temporálne ukotvené poznávanie slovesného materiálu, ktorý poskytuje celý rad možností aj na jeho ďalšiu vedeckú analýzu a interpretáciu. Nejde teda o akési nekontrolované skladanie sekvencií a poznatkov, ale o prezentáciu myslenia človeka v konkrétnom časopriestore, v ktorom sa odráža historicky verifikovateľný obraz o stave poznania aktuálneho myslenia človeka o sebe samom, o spoločnosti s dôrazom na stupne jej kultivácie a poznávania materiálneho i duchovného sveta.

Cieľom je podať obraz o človeku a o jeho zušľacht'ovaní a zdokonaľovaní sa v myslení a senzualite, ktorá je nevyhnutná pre ďalšie racionálne myslenie. Postupná vyspelosť spoločnosti ponúka nové riešenia na pochopenie nepoznaných javov a prispieva aj ku komplexnej interpretácii sveta. Využitie takýchto poznatkov poskytuje priestor pre nové poznávanie a ďalšiu kritickú analýzu štúdiom nadobudnutých skúseností. Aj v súčasných dielach mnohé tieto poznatky predstavujú východisko pre nadväzujúcu kultiváciu človeka.

Predložená knižná publikácia prináša obraz o kontinuite kultúrno-historického myslenia, o kolektívnej historickej pamäti, o duchovnom rozmere prirodzenosti človeka, ktorého potreby sa naplňajú prostredníctvom profánneho i sakrálneho poznávania sveta. Neustálou potrebou človeka je naplniť svoj život rozmanitými poznatkami získanými zo sociálnej inte-

rakcie a prostredníctvom kultúrnych kontaktov. Prirodzenú ľudskú otázku o pôvode života človeka nemožno preto zredukovať na súkromnú či individuálnu sféru jednotlivca, lebo ide o asociatívnu tému zameranú na hľadanie zmyslu ľudského života, dôvodov konkrétneho konania človeka a podstaty ľudského spoločenstva, rodu, rodiny, národa. Porozumieť vzťahom jednotlivca a spoločenstva je určujúcim princípom poznania sociálnej kohézie, ktorú vyjadrujú rozmanité väzby, práva a povinnosti členov konkrétneho spoločenstva a pod. Práve táto úroveň poznávania spoločenstva je nevyhnutná pre uplatnenie princípu objektívnosti pri rozlišovaní kategórií dobra a zla, práva a pravdy, lásky a nelásky v spoločnosti a rovnako aj voči všetkým jej členom. Sociálna kohézia a rozmanitosť pritom vytvára princíp formovania kolektívnej kultúrnej pamäti a identity, ktorá sa skladá z tradície a jazykového myslenia o dejinách.

II. Predstavy o spravodlivom usporiadaní predkresťanského spoločenského systému Slovanov Dva historiografické pohľady z 18. a 19. storočia

Rozmanité predkresťanské zvyky, obyčaje a predstavy mnohí stredovekí i neskorší novovekí kresťanskí učitelia, kazatelia, cirkevní historici či cirkevní právnici nielenže náležitým spôsobom opísali a analyzovali ich, ale zároveň im pripísali aj špecifický didaskalický výklad. Takéto výklady sa dostali aj do rozmanitých kázňových alebo aj historiografických textov, napr. do kroník, legiend a učebníc dejín, ktoré sa používali najmä v kňazských seminároch, v ktorých sa na svoje povolanie pripravovali práve kňazi a vtedajší vzdelanci. V takýchto edukačných historiografických spisoch sa mnohí autori venovali nielen dejinám cirkvi, ale v rámci dejín cirkvi sa venovali aj starobylym mytologickým predkresťanským predstavám o pôvode človeka a sveta, ktoré sa udržali v ľudovom tradovanom religióznom povedomí. Tieto didaktizujúce príklady a výklady, ktoré sú známe podnes, pochádzajú napríklad z normatívnej cirkevnej literatúry, ktorá je nielen rozsiahla, ale aj poučná a vo svojej podstate dokumentačná. J. Dynda ich hodnotí ako dôležitý zdroj poznania o slovanskom pohanstve, keďže nemáme dostatok pôvodných správ historiografického charakteru.¹ Najväčšia časť informácií o slovanskej mytológii a pohanstve preto pochádza najmä zo zápisov jednak cudzích kronikárov, jednak zo zákazov, resp. prohibície rozmanitých praktík, ktoré pretrvali alebo fungovali v ľudovej religiozite.² Historická rekonštrukcia slovanských mytologických predstáv je preto aj dnes viac-menej založená na celom rade fragmentov, hypotetických údajov a úvah, ktoré neraz súvisia s prenesením či transformáciou pohanstva v ľudovom folklóre, ktorý je však už veľmi poznačený či, lepšie povedané, prevrstvený kresťanstvom.

¹ Dynda, J.: Slované pohanství ve středověkých latinských pramenech. Praha: Scriptorium, 2017 a Dynda, J.: Slované pohanství ve středověkých ruských kázáních. Praha: Scriptorium, 2019.

² Dynda, J.: Slované pohanství ve středověkých latinských pramenech, c. d., s. 17.

Mnohé slovanské tradičné zvyky sú často známe práve z kontextov symbiózy mytologických a kresťanských predstáv. Keďže tradičné ľudové zvykoslovie nemá svoje korene iba v jednej duchovnej kultúre, môže svedčiť o neustálom prestupovaní, ba až fúzii pohanstva do kresťanstva práve v jednotlivých národných a ľudových kontextoch. Vzhľadom na toto poznanie možno po dôkladnej analýze rozmanitých písomných prameňov overiť najmä tie poznatky z oblasti aktuálnych výskumov slovanskej mytológie, ktoré ponúkajú etymológovia, etnológovia, alebo aj folkloristi, a tak rekognoskovať, analyzovať a rekonštruovať ich sémanticko-obrazový systém. Do okruhu dokumentačného historiografického písomníctva treba jednoznačne zaradiť práve dejiny napísané o kresťanskej cirkvi. Cirkevné dejiny sa ako osobitná vedná disciplína v Európe rozvíjajú od najstarších fáz raného stredoveku, ktorý je už spätý s kresťanstvom. Dejiny cirkvi slúžia ako dôležitá argumentačná báza aj pre dejiny národov a štátov.

Prvé európske kresťanské kráľovstvá vznikali z ideového podložía kresťanstva, nadväzujúc na teokratické predstavy o svojom pôvode. Treba vedieť, že aj tí, ktorí tieto dejiny písali a prostredníctvom nich tak objektivizovali kresťanský štát a teokratickú vládu, vychádzajú z myšlienkového a vieroučného rámca, ktorý je založený najmä na kresťanskom učení, a teda je apriórne kriticky nastavený voči mytologickým predstavám a pohanstvu. Napriek tomu celý rad historiograficky založených kresťanských výkladov pôvodu ľudskej existencie, vývinu štátov, formovania vlády a uplatňovania zvykového i kresťanského práva a spravodlivosti sa neobišiel bez opisov kresťanského, ba i predkresťanského formovania národa.

Predkresťanský horizont a Starý zákon pritom poukazujú na zjednocujúce antropologické východisko predstáv o jednom pôvode všetkých národov sveta. Tak sa to podáva aj v najstaršej biblickej udalosti, ktorou je potopa a obnova tvorstva na zemi. Vznik národov preto aj podľa tohto kresťanského výkladu cirkevní historici hľadali v novom Božom požehnaní človeka prostredníctvom Noemových synov, ktorí sa po potope stali praotcami národov vtedy známeho sveta.

II. 1. Bohovia Slovanov a slovanské kresťanstvo v *Rukováti* cirkevných dejín z konca 18. storočia od M. Bradača³

Žiadne dejiny spoločnosti, ani svetské a ani cirkevné, a priori nezavrhujú mytologický rozmer pôvodu akéhokoľvek národa a nevnímajú ho ako heretický či pohanský, ale chápu ho ako súčasť vlastnej historickej tradície, v ktorej sa potvrdzuje spojenie národa s jeho pôvodom a pravlasťou. Aj Biblia približuje stvoriteľské dejiny ľudstva komplexne a ukazuje z nich to, čo je nevyhnutné pre poznanie pôvodu ľudského života a kresťanského národa. Moderný kresťanský národ žil v minulosti a podnes žije aj zo zdrojov starovekého kultúrneho myslenia a predstáv o svete ako východiska vlastných duchovných dejín a tie sú predsa podnes v európskom kontexte inšpirované židovsko-kresťanským monoteizmom. Práve výklad M. Bradača (1740 – 1815)⁴ nadväzuje na predkresťanskú prahistóriu ľudstva, v ktorej nachádza súvislosť s dejinami starovekých národov. Dejiny cirkvi sú práve preto najmä dejinami udalostí, ktoré zobrazujú ľudskú kultiváciu sveta vrcholiacu v kresťanstve. Aj z tohto dôvodu sú literárne pramene s mytologickým obsahom aj v oficiálnej cirkevnej spisbe plne v súlade s duchom dejín a tradíciou európskych národov, ktoré svoj rozvoj spájajú so západným alebo východným kresťanstvom a civilizáciou.

Dejiny kresťanskej cirkvi nie sú však len súborom historických udalostí, ktoré nereflektujú nové poznatky historickej vedy. Práve naopak, netreba ich chápať iba v zmysle starovekého spôsobu písania dejín, keď teologický a teokratický výklad dejinných udalostí slúžil na potvrdenie víťazstva práva a vlády Boha. Víťazstvo kresťanského práva a vlády sa v dejinách cirkvi zračí v historickom diele mukačevského historika Michala Bradača z konca 18. storočia, ktoré slúžilo ako základná edukačná príručka pre budúcich kňazov v užhorodskom učiteľskom a kňazskom seminári. V tomto

³ Text príslušných paragrafov (§ 7 – 27) pozri v prvej hlave tretieho zväzku Bradačovej *Rukováti*, ktorý vydávame aj tu v prílohe podľa našej edície Žeňuch, P. – Zubko, P. Michal Bradač – *Rukováť cirkevných dejín / Михайль Брадачъ – Спвтомъ Исторіи Церковныхъ. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae. Vol. VIII. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Slovenský komitét slavistov, 2021, s. 308-327.*

⁴ Je zakladateľom gréckokatolíckej kritickej historiografie. Vyučoval v užhorodskom kňazskom seminári a v období „zlatého veku“ Mukačevského gréckokatolíckeho biskupstva na prelome 18. a 19. storočia úzko spolupracoval s osvietenským gréckokatolíckym biskupom Andrejom Bačinským (1732 – 1809).

Bradačovom diele s názvom *Rukoväť cirkevných dejín* (*Снвтомъ Исторiи Церковныхъ*) sa nachádza aj základný opis mytologického panteónu Slovanov. Toto historické didaktické dielo M. Bradača vyšlo v edičnej sérii Monumenta Byzantino-Slavica et Latina Slovaciae v roku 2021 ako jej ôsmy zväzok. Dejiny Slovanov a jednotlivých slovanských cirkví sa v ňom predstavujú ako prirodzená súčasť dejín ľudstva a cirkvi a tak sú aj interpretované v tomto obsiahlom historicko-edukačnom spise z konca 18. storočia.

V príslušnej časti Bradáčovho kompendia (v 3. zväzku rukopisného diela, v jeho prvej hlave a v § 7 – 27) sa zdôrazňujú najmä vzťahy, ktoré formovali slovanské kultúrno-religiózne povedomie, pričom východisko slovanskej religiozity M. Bradač vidí v religióznych prejavoch predkresťanského človeka, ktoré sú zamerané na poznávanie pravého Boha. Predmetnú túžbu M. Bradač vykladá ako zjednocujúcu aj pre predkresťanské myslenie Slovanov, ktorí dnes už žijú či už v kontexte západnej, alebo východnej kresťanskej tradície.

M. Bradač sa venuje aj vzťahu človeka k vnímaniu Božej pravdy a Božej vlády a predstavuje ich ako dve nevyhnutné súčiastky či princípy predstáv o spravodlivom usporiadaní sveta a ľudskej spoločnosti aj v predkresťanskom období. Duchovné kresťanské hodnoty však pokladá za moderné, nové a účinné, keďže sú spravodlivé aj pri usporiadaní vzťahov v spoločnosti, preto predstavujú revitalizačný zdroj pre budúci život spoločnosti.

V § 7 – 8 M. Bradač hovorí o tom, že Slovania sa rozdelili podľa svojej reči na Rusov, Poliakov, Moravanov, Čechov, Slovenov, ktorí sa teraz nazývajú Tóti alebo Slováci, potom na Bulharov, Ilýrov, Chorvátov, Srbov, Dalmatíncov a ďalšie jazyky (rozumej národy, reči či podrečia). Všetci Slovania tak aj podľa M. Bradača pochádzajú z jedného plemena a ich jazyk vychádza zo spoločného základu, ako o tom písali aj mnohí antickí historici pred ním, na ktorých sa M. Bradač v práci odvoláva. Slovania sa však zmiešali aj s inými národmi a mnohé kmene boli alebo podnes sú ešte pod cudzou vládou, no nič to nemení na tom, že ich spoločným označením je pomenovanie, ktoré si sami dali – Slovania.

Pôvod Slovanov aj podľa M. Bradača má biblický pôvod a jeho zrodenie Bradač prisudzuje Jafetovi, jednému zo synov Noeho. Slovania sa totiž ako potomkovia Jafeta po biblickej potope rozšírili predovšetkým v okrajových častiach západnej Ázie, ale najmä v Európe, kde podnes tvoria veľký a kompaktný celok. Slovania sú síce etnicky diverzifikovaní, keďže žijú v rozmanitých kráľovstvách a štátoch, ale z hľadiska jazyka sú kompaktní. Bradač tiež hovorí o tom, že v Jafetovi ako ich pôvodcovi sa potvrdzuje naj-

mä ich biblický pôvod, o čom svedčia aj antickí historici.⁵ Takýto biblický pôvod predurčil Slovanov na prijatie kresťanského učenia a na uplatňovanie a rozvíjanie kresťanských hodnôt práva i spravodlivosti.

V § 9 – 12 sa uvádza, že od Jafeta až do Kristovho narodenia o rozšírení plemien a národov neexistuje veľa hodnoverných poznatkov. Možno sa však pri opise ich pôvodu opierať najmä o diela antických historikov, z ktorých Strabón (žil v prvom storočí pred Kristom)⁶ práve o Slovanoch uvádza, že už Alexander (Macedónsky) mal ženu Roxanu (Roxolanu), ktorá pochádzala zo slovanského kmeňa. Podľa legendy, ktorú M. Bradač cituje od A. Rattkaja (1612 – 1666),⁷ už Alexander, syn slávneho Filipa Macedónskeho, priznal Slovanom slobodu osobitným diplomom za skutky, ktoré mu preukazovali pri rozširovaní jeho ríše a za to, že mu poskytovali ochranu. Z vďaky im preto dekrétom udelil právo slobodne žiť. Vymedzil im aj priestor od severu Európy po okraj (Stredozemného) mora a všetky kmene žijúce v tomto priestore Slovanom podriadil.

Po Kristovom narodení, ako o tom ďalej píše M. Bradač, sa tento slovanský národ preslávil najmä v boji s mnohými inými národmi, nad ktorými vládli aj rímski a grécki králi. Nakoniec tento slovanský národ sa v mnohých bojoch nielen preslávil, ale aj unavil. Upokojenie tohto výbojného národa nakoniec podľa Bradača spôsobilo aj jeho rozhojnenie v priestore, ktorý mu podľa vyššie spomenutej legendy bol určil Alexander Macedónsky, a tak Slovania žijú od severu až k moru a až k západným krajom, ktoré však už obývajú iné silné národy. Za svoju odhodlanosť, činy a veľký rozmach sa slovanský ľud vyznamenal veľkou slávou, preto aj v pomenovaní tohto národa – Slovania – je podľa tejto legendy vyjadrená ich hrdosť.

Slovanský národ sa vzchopil až v 6. storočí po Kristovi, keď začal hľadať nové kraje a vrchy, kde sa ešte viac rozhojnil a naplnil ho svojím ľudom. Na týchto nových miestach a vrchoch si vyvolil svojich vladykov, vládarov a kniežatá. Rozšírenie Slovanov od Arménie až do Európy M. Bradač spája

⁵ Podľa M. Mareka „táto biblická teória však nemá svoj pôvod v dobe tzv. barokového slavizmu a jej autormi zrejme ani neboli ľudia slovanského pôvodu. Stretávame sa s ňou oveľa skôr, už Arab al-Māsūdī v polovici 10. storočia píše vo svojej správe o Slovanoch, že „Slovania pochádzajú od Madaia, syna Jafeta, syna Noemovho. Od neho odvodzujú všetky slovanské kmene svoj pôvod a z neho vychádzajú ich rodokmene.“ Porovnaj Marek, M.: *Národnosti Uhorska*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2011, s. 15.

⁶ Starogrécky historik, geograf a filozof, ktorý vo svojom diele *Geographica* opisuje najstaršie národy Európy.

⁷ Záhrebský kanonik a cirkevný historik; napísal dielo *Memoria regum et banorum regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae* (Záhreb 1652, Viedeň 1772).

s prekročením rieky Don a rieky Tisy v Karpatoch. Odvoláva sa pritom na jezuitského historika Timona uhorského (Samuel Timon, 1675 – 1735),⁸ ktorý poukázal na to, že Slovania sa tak usadili aj v Panónii a pod Karpatmi a rozhojnili sa v krajoch dnešnej Oravy, Liptova, Zvolena, Tekova, a v oblastiach od Poľska až po Dunaj pri Vacove, ba naplnili životom aj susedné kraje dnešného Poľska, Moravy, Česka Pomoranska, Meklenburska, ba prenikli aj do susediacich pohraničných krajov, v ktorých však už splynuli s tamojšími národmi.

V krajoch obývaných Slovanmi sa zrodili nové provincie, kniežatstvá a kráľovstvá. Známa je podľa M. Bradača najmä Ruská monarchia, Poľské kráľovstvo a České kráľovstvo, ďalej Moravské a Sliezske kniežatstvo a tiež rozmanité kráľovstvá a panstvá v Bulharsku, Slavónsku, Chorvátsku, Bosne, Srbsku a Dalmácii. O pôvode všetkých týchto kmeňov píše aj Konštantín Porfyrogenetos (905 – 959)⁹, ktorého M. Bradač cituje a podľa ktorého cituje aj ďalších byzantských učencov a historikov, spomínajúcich príchod Uhrov do dunajského priestoru v čase, keď už v Panónii sídlili Slovania, Chorváti, Srbi a Bulhari.

V § 13 – 16 sa pertraktujú rozmanité legendy, pomocou ktorých M. Bradač vysvetľuje pôvod a pomenovania slovanských kmeňov a ich kráľovstiev, napríklad bratia Čech a Lech vystupujú ako zakladatelia českého a poľského národa. Podľa Bradača niektorí podnes volajú Poliakov aj Lechovia alebo Lachovia. Ďalej hovorí o tom, že už pred príchodom Čechov do ich súčasného kraja, žil v ňom keltský kmeň Bójov, a preto tento kraj, nie tu žijúci slovanský národ, sa podľa latinských historikov podnes nazýva Bohemia (lat. Boiohaemum).

Ani pôvod ruského kmeňa a zakladanie kniežatstiev nie sú podľa M. Bradača ešte dostatočne jasné. M. Bradač uvádza, že o nich už písal poľský historik I. Kulčinský (1707 – 1747),¹⁰ ktorý začiatky ruského kmeňa

⁸ Jezuita, polyhistor slovenského pôvodu, pedagóg a zakladateľ kritickej historiografie. K jeho dielam patrí najmä *Imago antiquae Hungariae* (Košice 1733). V pohľade Samuela Timona na kresťanské dejiny Uhorska sa možno stretnúť so slovenským povedomím a oduševnenou obranou slovenskej identity v Uhorsku. V Bradačovom diele možno nájsť inšpiráciu v Timonových výkladoch autochtónnosti Slovákov v stredodunajskom priestore a významnom podiele Slovákov na vzniku uhorskej vlasti.

⁹ Byzantský cisár, ktorý v diele *O spravovaní ríše* uvádza údaje o rozličných krajoch a národoch susediacich s Byzanciou. V spise sa uvádzajú aj údaje o Veľkej Morave, Kyjevskej Rusi a iných slovanských krajoch.

¹⁰ Bol baziliánskym mníchom, významným činiteľom gréckokatolíckej cirkvi v Bielorusku, Poľsku a na Ukrajine. Pôsobil najmä ako hagiograf a cirkevný historik.

spája s predstavou, že jeho hlavnou exponentkou bola kňažná Tomira, ktorá podľa legendy bojovala na čele ruských kmeňov proti perzskému kráľovi Xerxesovi. Silu Peržanov i Rusov poznal aj Alexander (Macedónsky), keď s nimi nakoniec uzavrel mier. Z ruského kmeňa si potom povolal za ženu Roxanu, od ktorej podľa ľudovej etymológie, ako o tom píše aj M. Bradač, pochádza aj pomenovanie ruského národa (Roxolani). Zakladateľom kmeňa Roxolanov však bol istý Ros alebo Rus, ktorý bol tiež bratom istého Kyja. Ten podľa ďalšej legendy založil slovanské mesto Kyjev. Bratom, synom či vnukom Kyja bol podľa M. Bradača aj Čech, ako praotec a zakladateľ českého národa, a tiež Koreb alebo Choreb. Práve táto predstava o pôvode Slovanov spája tento národ s antickou mytológiou.

Bradač ďalej vysvetľuje tiež zrodenie Novgorodu a počiatky vlády Rurika, ktorý zanechal mestu syna Igora, namiesto ktorého však vládol jeho poručník Oleg. Oleg však pre mocibažnosť zavraždil kyjevské knieža a zjednotil tak novgorodské a kyjevské dŕžavy a sídlo kniežatstva ustanovil v Kyjeve. Premohol však aj iné kmene, napr. Drevľanov, Severanov a ďalších, ktorých pripojil ku Kyjevu. Bradač, citujúc letopisca Nestora (1056 – 1114),¹¹ poukázal aj na to, že kyjevské knieža bojovalo tiež proti Konštantínopolu. V bojoch proti Grékom však po Olegovej smrti pokračoval jeho syn Igor, ktorý mal ženu Oľgu a syna Sviatoslava. Oľga síce prijala kresťanstvo, ale jej syn ostal až do smrti pohanom, hoci sa ho matka snažila presvedčiť, aby tiež prijal kresťanstvo. Sviatoslav mal synov Olega, Jaropolka a Vladimíra. Vladimír vládol v Novgorode, no z Novgorodu sa po vnútorných a rodinných bojoch vrátil do Kyjeva a stal sa prvým kresťanským vladárom, preto je medzi ruským ľudom podnes veľmi uctievaný.

M. Bradač hovorí o tom, že pomenovania slovanských národov a kmeňov sú staršie i novšie a jednotlivé slovanské spoločenstvá si ich buď dali sami, alebo vyplynuli z ich povahy a charakteru. O pôvode týchto pomenovaní svedčí Joachim Pastorius (1611 – 1681),¹² ktorého Bradač cituje práve vo svojich dejinách. Podľa M. Bradača majú mená slovanských národov a kmeňov rozmanité podoby, pričom za slovanské kmene pokladá Skýtov, Sarmatov, Venetov, Antov. Aj Rutheni, ktorí žijú v karpatských horách spolu s Podhoranmi, sú podľa M. Bradača rovnaký kmeň ako kmeň Slovenov,

¹¹ Bol mníchom Kyjevsko-pečerskej lavry a prvým ruským letopiscom, autorom spisu *Повѣсть временныхъ лѣтъ*.

¹² Bol diplomatom, historikom a spisovateľom; Pastorius vysvetľuje aj pomenovania slovanských národov a v diele *De originibus Sarmaticis* (Gdansk 1685) vysvetľuje vývin Poliakov zo sarmatského kmeňa.

Poliakov, Moravanov, Bulharov, Chorvátov (Rácov), Dalmatíncov, ktorí sú spojení aj s krajinami, v ktorých žijú a pôsobia.

Krátku časť M. Bradáč vo svojom kompendiu o dejinách cirkvi venuje aj slovanskému predkresťanskému panteónu bohov (pozri tu § 17), ktorý rozdeľuje na dve epochy. Prvú epochu predstavujú bohovia: *Znič* alebo *božský Oheň*; *Korcha* alebo *Eškulpius*, ďalej domoví bôžikovia či duchovia, ale patrí sem aj mytologický boh stád *Volos* (*Veles*), ďalej tu zaraďuje bohyňu lásky *Zenobiju* (*Zenoviju*), boha úrody *Kupalu*, bohyňu počasia *Pogodu*, ktorá sa podľa M. Bradáča dnes už nazýva *Pochvist*, *Pozvizd* alebo *Vichor*. Aj k pomenovaniu slovanskej bohyně *Lady M.* Bradáč pridáva vysvetlenie o pôvode jej mena. Píše, že bohyňa Lada je bohyňou spojenia dvoch pohlaví, preto má dve deti – syna a dcéru, ktorí sa volajú *Lelia* (*Лелия*), ktorá vzbudzuje medzi ľuďmi lásku, a *Polelia* (*По=лелия*). Polelia podľa Bradáčovho výkladu je v poradí druhou mytologickou postavou lásky, čo vyplýva aj z toho, že jej meno *Polelia* predpokladá aj jej príchod „po Lelii“. So svojim súrodencom Leliou sa však naplno zjednocuje, zladuje sa, a preto sa matka obidvoch volá *Lada*. Podľa M. Bradáča je *Lada* najmä bohyňou súladu, vzájomnej úcty a lásky. A ako píše, s jej menom súvisia slová *laditi* a *poladiti*, ktorých význam je „súlad, harmónia, súzvuk, zhoda“. M. Bradáč sa tiež pristavuje aj pri pomenovaní ďalšej mytologickej bohyně *Leda* (*Ледя*), resp. *Led* (*Ледь*). Jej sviatok je podľa Bradáča prenesený do kresťanského vianočného zvykoslovía a spája sa s *koledovaním* a *koledou*. Bohyňa *Leda* sa dnes nazýva *Koleda* (*Колёда*, *Коллада*) a podľa Bradáča je bohyňou pokarhania za nespravodlivé skutky, preto je napr. aj bohyňou sporov a bitiek. Práve pokarhanie má podľa Bradáča viesť k obráteniu človeka, k čistote a belosti, a azda preto M. Bradáč v tomto jej pomenovaní vidí vyjadrenie túžby človeka po splnení práva na spravodlivú výhodu a nápravu. Jej sviatok sa podľa M. Bradáča už od predkresťanských čias spájal s 24. decembrom.

Druhú epochu slovanských mytologických bohov predstavuje opozícia vzťahu dobrého a zlého boha. Boha ako najvyššiu bytosť zosobňuje jednota *Bieleho* (dobrého) a *Čierneho* (zlého) boha. Biely boh je podľa Bradáča pôvodcom a tvorcom boha zlého. Bohom bohov a ľudí je *Perún*, ktorého M. Bradáč, ako tvrdí, pozná najmä z ruských letopisov. Práve v ruských letopisoch sa *Perún* pokladá za najvyššieho boha pre bohov i pre ľudí. Je to však aj boh hromu a búrok. Ľudia mu ako obety prinášajú najmä dobytok, vladári a vojaci mu obetujú zajatcov a niekedy prvorodené potomstvo. Chudobní mu obetovali svoje ostrihané vlasy a muži dokonca aj svoje ostrihané brady, ktoré prinášali k nohám sochy, ktorá Perúna zobrazovala. Bradáč

cituje nejaký bližšie neurčený ruský letopis, keď uvádza aj ďalšie údaje o tom, že práve socha Perúna bola prvá zničená na príkaz Vladimíra, kresťanského vladára Rusi, ktorý ju nechal priviazať za konský chvost, vláčiť po zemi, biť, opluť a nakoniec zhodiť do Dnepra.¹³

Do panteónu bohov druhej epochy slovanskej mytológie Bradač zaraďuje aj *Dažboga*, ktorého pomenúva ako *Dajbog* (Дайбогъ), ďalej je to *Silný boh* (Сильный богъ), od ktorého svoje meno odvodzujú Venéti ako Giganti, ktorých zas iní uctievali ako bohov práve pre ich silu „ѡкоудоу и Венсты, т. е, Gigantes во бозъхъ почтены быша.“¹⁴ Bradač hovorí o tom, že Slovania mali aj svojich bohov lesa, ku ktorým patria najmä bohyne Rusalky a ďalší menší bohovia, ktorí sídlia v lesoch, hájoch, pri vodách, pri prameňoch riek. Spomína však aj bohyňu *Kikimoru*, ktorá vládne snom (богиня соній) a ktorá môže ľuďom ničiť život tým, že ich v noci straší a nedovolí spať. K malým bohom Bradač zaraďuje aj boha, ktorý je známy pod menom *Detinec* (Дѣтинець). V súvislosti s ním Bradač hovorí, že je to boh, ktorého uctievali v Novgorode a jeho význam sa spája so základným kameňom budúcej stavby. Ďalší bohovia a bohyne, ktoré Bradač vymenúva, sú: *Proved* (Проведъ) alebo *Provid* (Провидъ), ktorý má dar prorokovať budúcnosť, tiež *Baba Jaga*, ktorá je vládkyňou podsvetia (богыня преисподни[хъ]), za matku bohov Bradač pokladá *Zlatú babu* (Золота Баба), ďalej je to boh *Svetovít* ako boh svetla (Свѣтовѣдъ, богъ свѣтлости), ďalej *Triglav* a iní bohovia, najmä *Радегастъ*, *Дзѣва*, *Хорсъ*, *Мокуша*, *Стрыбо[гъ]*, *Семаргъ* a pod. Vo svojom výklade k slovanskému panteónu M. Bradač poukazuje na to, že mená mytologických bohov Slovanov sú síce slovanské, ale ich pôsobenie a vláda súvisí s dávnou antickou mytológiou a mytologickými predstavami Grékov.

Hlavnú osnovu výkladov predstáv o spravodlivosti, práve a o usporiadaní a hierarchizácii života spoločnosti v Bradačovej *Rukoväti* predstavujú paragrafy § 18 – 27, ktoré sa zameriavajú na priblíženie a opis kristianizácie Slovanov. Východisko pre nové a spravodlivé spoločenské i duchovné usporiadanie slovanského spoločenstva vidí M. Bradač v kontexte kristianizácie obyvateľstva na strednom Dunaji a na Veľkej Morave. Poukazuje najmä na dôležitosť slovanskej cyrilo-metodskej misie, ktorá spôsobila tiež pokresťančenie ostatných slovanských krajov a štátov, a to vďaka zrozu-

¹³ Žeňuch, P. – Zubko, P. Michal Bradač – Rukoväť cirkevných dejín / Михаилъ Брадачъ – Слѣтомъ Исторіи Церковныа, с. d., s. 316.

¹⁴ Žeňuch, P. – Zubko, P. Michal Bradač – Rukoväť cirkevných dejín / Михаилъ Брадачъ – Слѣтомъ Исторіи Церковныа, с. d., s. 316.

mitel'nému jazyku Biblie, pričom tu spomína najmä Bulharov, Moravanov, Čechov, Poliakov a Kyjevskú Rus.

Pohľady do problematiky kristianizácie slovanskej spoločnosti a formovania jej kultúrneho myslenia M. Bradač opiera o poznatky z rozmanitých vtedy známych historických spisov. Poukazuje na to, že v priestore stredného Dunaja sa na základe kultúrnej komunikácie latinskej a gréckej tradície utvorilo silné a životaschopné kresťanské slovanské spoločenstvo, ktoré už v tom čase bolo kultúrne i spoločensky samostatné a organizované. Pravda, pod tlakom rozličných ideových a ideologických smerovaní či konceptov, najmä však v kontexte s vývinom uhorskej cirkvi, sa podľa M. Bradača sformovali aj rozličné protikladné pohľady, ktoré vznik a pôvod kresťanskej tradície v priestore stredného Dunaja a v Uhorsku interpretujú inakšie. V kontexte kristianizácie Slovanov na strednom Dunaji M. Bradač preto hľadá rovnováhu medzi týmito viacerými pohľadmi. Uvádza, že za vlády Karola Veľkého síce vzišiel u Slovanov v Panónii koreň kresťanskej viery, no v 10. storočí sa tento výhonok slovanskej kresťanskej cirkvi pod tlakom vonkajších zásahov pretrhol, ale svojou kresťanskou horlivosťou ho oživil uhorský kráľ sv. Štefan. Podľa M. Bradača práve Štefan umožnil rozkvitnúť nielen latinskej, ale aj gréckej cirkvi v Uhorsku. Svojím postojom M. Bradač prispel k aktuálnej polemicko-teologickej diskusii o pôvode kresťanstva v Uhorsku a postavil sa tak proti zástancom myšlienky, že kristianizácia panónskeho priestoru a Uhorska sa uskutočnila vďaka príchodu Maďarov. M. Bradač sa rigorózne zastal myšlienok o jazykovej a kultúrnej starobylosti kresťanstva u Slovanov s poukazom aj na ich vzťah s rímskym patriarchátom. Pôvod kresťanskej tradície v Uhorsku vidí Bradač v moravskej cirkvi, ktorú predstavuje v súlade s myšlienkami slovenských jezuitských vzdelancov 18. storočia, najmä už spomínaného Samuela Timona.

Podľa M. Bradača misiou Cyrila a Metoda na Veľkej Morave sa začína kresťanská epocha pre všetkých Slovanov, lebo v kontexte kristianizácie Moravanov sa začali kresťansky formovať aj iné, pôvodne pohanské slovanské plemená a spoločenstvá. Dôležitú rolu v tejto kristianizácii preto podľa M. Bradača zohral najmä zrozumiteľný jazyk Biblie a liturgie, ktorý sa uplatnil aj ako literárny nielen na Veľkej Morave, ale aj vo svojom pôvodnom južnoslovanskom priestore, a vďaka šíreniu slovanského kresťanstva sa z Bulharska táto slovanská literárna kresťanská tradícia uchytila aj v Rusku. Rozvoj slovanského písomníctva už následne poukazuje na vývin usporiadania vzťahov v spoločnosti v celom slovanskom priestore.

Toto myšlienkové prúdenie sa v analyzovanom texte podáva z hľadiska kritickej historiografie z konca 18. storočia, no v mnohom je táto jeho argu-

mentácia blízka i súčasným pohľadom. Výklady o autochtónnosti Slovanov na strednom Dunaji a o počiatkoch slovanského kresťanstva pomáhali budovať a rozvíjať vzdelanosť. M. Bradač svojím kritickým prístupom k dokazovaniu pôvodnosti slovanského kresťanstva a pôvodnosti spoločenského usporiadania na základe kresťanských princípov práva a spravodlivosti sa zaradil k silnej generácii osvietenských barokových historikov.

II. 2. František Vít'azoslav Sasinek a jeho opis predkresťanských a kresťanských predstáv o usporiadaní spoločnosti a živote starých Slovákov

Významnú súčasť poznávania slovanskej spoločnosti s dôrazom na slovenský priestor z hľadiska criticalkej historiografie ponúkajú aj Sasinkove *Dejiny drevných národov na území terajšieho Uhorska*. Toto dielo vyšlo v dvoch vydaniach v Skalici v roku 1867 a 1878. F. V. Sasinek (1830 – 1914)¹⁵ sa v ňom venuje usporiadaniu spoločenského systému a uplatňovaniu práva v predkresťanskom i kresťanskom období.

Ukážka z textu, ktorá sa tu v prílohe publikuje v diplomatickom prepise, sa pridržiava týchto zásad: Označenie zvislej lomky s číslom, napr. |183, znamená koniec strany v pôvodne vytlačenej texte v roku 1867. Rímska číslica (napr. ^[XIII]), napísaná ako index v hranatej zátvorke, označuje číslo poznámky. F. V. Sasinek uvádza poznámky vo svojom diele „Dejiny drevných národov na území terajšieho Uhorska“ z roku 1867 a tiež 1878 síce arabskými číslicami, ale na každej tlačenej strane sa číslovanie poznámok uvádza vždy samostatne od jednotky. Poznámky F. V. Sasinka sme preto očíslovali priebežne a publikujeme ich pre lepšiu orientáciu za textom ukážky. Pri porovnávaní edície Sasinkovho diela z roku 1867 a 1878 sme zistili aj drobné edičné zmeny či úpravy. Odlišnosti medzi vydaniami preto uvádzame tak, že v zložitej zátvorke píšeme text, ktorý Sasinek vložil

¹⁵ M. Kučera nazýva F. V. Sasinka slovenským F. Palackým. Slovenská spoločnosť pokladá F. V. Sasinka za zakladateľa slovenského criticalkého dejepisectva. Vo svojich prevažne historiografických prácach sa F. Sasinek usiloval podať vyčerpávajúcu odpoveď o pôvode a historicko-kultúrnom vývine Slovákov (pozri bližšie Kučera, M.: Koncepcia slovenských dejín v diele F. V. Sasinka. In Franko Vít'azoslav Sasinek. Najvýznamnejší slovenský historik 19. storočia (1830-1914). Martin: Matica slovenská, 2007, s. 9, 16-17).

do druhého vydania svojej práce z roku 1878, napr. {a zvláštne}. Tie časti, ktoré vynechal, uvádzame v lomených zátvorkách, napr. <zvláštne>. Úpravy sme zvýraznili najmä na tých miestach, kde došlo k zásadnejšej zmene štylizácie textu. Cieľom bolo najmä neporušiť plynulosť čítania textu, preto aj zmeny týkajúce sa gramatiky upravujeme podľa novšieho vydania z roku 1878, v ktorom sa už odrážajú aj ďalšie znaky štúrovskej kodifikácie v jej reformovanej hodžovsko-hatalovskej podobe.

K obsahovej stránke analyzovanej ukážky treba najprv poznamenať, že F. V. Sasinek uvádza pomerne totožný mytologický panteón slovanských bohov, ako ho predstavil aj M. Bradač. Uvádza však, že predstavy Slovanov i Slovákov o božskom panteóne neboli naviazané na konkrétny chrám alebo pevné miesto. Slovania svoje obrady a obety prinášali na rozličných miestach, lebo za príbytok svojich bohov pokladali hory, skaly, pramene a rieky, lesy, stromy a pod. Všetky tieto prírodné útvary pokladali aj za ich príbytky. Miesta, kde vykonávali tieto svoje obrady, pokladali za najposvätnejšie. Na takéto miesta nábožní Slovania najmä v podvečer alebo za súmraku prinášali bohom rozličné dary a obety a bijúc sa po čele šeptali rozmanité nábožné slová. Každá rodina mala však aj svojich osobitných bôžikov v podobe rozmanitých modiel, ktorým pri príchode alebo pri odchode z domu vzdávali úctu. Mnohé pohanské obyčaje sa v pamäti ľudu a tradovaním podnes zachovali. Máme ich však už zapísané v povestiach, rozprávkach, piesňach a žijú v obyčajoch poverčivého ľudu. Zaiste tým myslí na zberateľské a vydavateľské aktivity generácie štúrovcov, najmä J. Dobšinského, bratov Reussovcov a pod. Aj dnes tak poskytujú aspoň nejaké svetlo na objasnenie mytologických predstáv starých Slovanov predkresťanského obdobia ich vývinu.

Osobitne je zaujímavý najmä výklad F. V. Sasinka o počiatkoch spoločenského systému Slovanov práve v predkresťanskom, pohanskom období. František Sasinek hovorí o tom, že Slovania už v predkresťanskom období mali osobitnú spoločenskú vrstvu, ktorá predstavovala kňazstvo. Tvrdí, že niektoré slovanské kmene nemali osobitnú triedu kňazov, ktorí by vykonávali kňazskú službu, ale vykonával ju knieža ako hlavný predstaviteľ kmeňa a spoločenstva. Kniežatá okrem vedenia kmeňa teda vykonávali aj duchovnú službu. Podľa F. V. Sasinka v priebehu času došlo k tomu, že sa uvedená skutočnosť prejavila v slovenskom označení *kňaza* nielen ako duchovného predstaviteľa (sacerdos), ale aj svetského predstaviteľa nobilitnej, najvyššej spoločenskej vrstvy (princeps). V slovenskom pomenovaní *kňaz* tak splynuli obidva významy, poukazujúce na svetskú vládu a duchovnú službu.

V tejto súvislosti možno upriamiť pozornosť aj na podobné vysvetlenie od M. Bradača, ktorý pri svojom výklade vlády a práva v slovanskej spoločnosti odkazuje na pravidlo, ktoré kresťanská cirkev zaviedla na synode v Kartágu v roku 390. Na tejto synode sa ujalo pravidlo o tom, že každý biskup bude okrem svojho duchovného stavu patriť do vyššej spoločnosti, ktorej prislúcha pomenovanie *kyrios* (κύριος), *vладыка*. Tým sa zdôrazňuje aj svetská váženosť predstaviteľa duchovného stavu v spoločnosti, lebo duchovný je kniežat'om pre spoločenstvo miestnej cirkvi, je teda kniežat'om pochádzajúcim z kňazského stavu, a preto mu patrí náležitá úcta.¹⁶ Titulovanie duchovných ako vладыков, pánov či kniežat (po grécky *kyrios*, po latinsky *honoratus*, alebo aj *princeps*) sa postupne prenieslo aj do neskoršej modernej jazykovej praxe, keď sa aj miestni farári ako duchovní správcovia veriacich začali označovať za honorátnu vrstvu spoločenstva, a teda za pánov. Možno tak vysvetliť posun pôvodného významu slova КНЯЗЬ, ktorým sa označovali členovia privilegovanej vrstvy, k užšiemu a špecializovanému významu termínu *kňaz* v slovenčine. S pomenovaním *kňaz* sa v slovenčine spájajú významy, ktoré súvisia s povolaním osoby vykonávať nielen náboženské úkony, ale aj viesť úrad cirkvi. Takým je preto *farár* či *pleban* (*plebanus*), *jerej*, (gr. *ιερέυς*), *pop* (gr. *πάππας*, sl. *попъ*, slov. *otec*), *presbyter* (gr. *πρεσβύτερος*). V pomenovaní *kňaz* sa v súčasnosti zdôrazňuje najmä dogmatickosť sviatosti, ktorú dotyčná osoba prijala v rámci vysviacky, čím sa vyjadruje jej odlišenie od iných duchovných osôb, ktorých nazývame *kazatelia*.

Význam slova *pán*, *páni* súvisí s preukazovaním úcty k spoločensky vyššie postavenej spoločenskej vrstve. Toto platí aj pre postavenie kňaza ako duchovného správcu spoločenstva dedinskej spoločnosti ako základnej zložky slovanskej pospolitosti. Podnes sa zaiste preto na slovenských dedinách možno stretnúť s vyjadreniami úcty práve ku kňazovi najmä prostredníctvom lexémy *pán*, napr. na východnom Slovensku: *Pan ocec idu do cerkvi*; *Išli zme do pana ohlašic pohreb*; *Naš pan už prišli do valala, ta budezeme švecic chiže* a iné. Aj v protestantskom prostredí (napríklad na Liptove) sa termínom *pánko* označuje *farár* protestantského cirkevného zboru (napr.: *Náš páňko prišli k našim na kus reči*). Slovo *pán* vo význame *honorabilita* miestneho spoločenstva sa tak spája s najstarším horizontom kultúrneho, kresťanského a spoločenského života,¹⁷ ktorého odraz sa za-

¹⁶ Žeňuch, P. – Zubko, P. Michal Bradač – Rukoväť cirkevných dejín / Михаилъ Брадачъ – Слѣтомъ Исторіи Церковныа, с. д., s. 263.

¹⁷ Žeňuch, P. – Zubko, P. Michal Bradač – Rukoväť cirkevných dejín / Михаилъ Брадачъ – Слѣтомъ Исторіи Церковныа, с. д.. Pozri najmä 55. poznámku na strane 42.

choval v slovenskom jazyku, čím sa poukazuje na spoločensky vyšší status duchovného (kňaza), ktorý je známy od najstarších čias vzniku slovenskej spoločnosti.

Pomenovaním *kňaz* sa preto v Sasinkovom spise označujú všetci svetskí i duchovní predstavení, honoráti, ktorí v hierarchickej štruktúre slovanskej spoločnosti tvorili slobodnú obyvateľskú vrstvu, teda nepatrili k poddaným.

Spoločenskú štruktúru slovanskej spoločnosti, ktorú opísal F. V. Sasinek, tvorili viaceré vrstvy, ktoré sú zreteľne odlišené. Na vrchole spoločenskej štruktúry boli kňazia, kňazi, teda kniežatá, ktorí predstavovali najvyššiu spoločenskú triedu. Spomedzi seba vyberali svojho vládára, vladyku. Moc vládára však bola obmedzená rozhodnutiami snemu, ktorý v prípade potvrdenia mohol neschopného vladyku zosadiť. Vladár bol hlavným alebo veľkým (vo význame *najvyšším*) kniežaťom a ako najvyšší kňaz bol vybraný spomedzi členov kniežacej, nobilitnej, najvyššej a hospodársky zámožnej vrstvy slovanskej spoločnosti. Obyvateľstvo krajiny bolo spravidla rozdelené na viaceré kniežatstvá. Hlavný kniežací hrad a stolec krajiny mohol byť však iba jeden, a to v mieste, ktoré si vládár vyvolil. Ako najvyšší predstaviteľ spoločnosti bol vládár po voľbe ako hlavné knieža posadený na kamenný stolec v hlavnom hrade krajiny. Vladár bol aj hlavným sudcom vo veciach svetskej i duchovnej správy.

Okolo vládára boli zhromaždení jeho ochrancovia a tiež kmeťovia (starešinovia), ktorých F. V. Sasinek označuje termínom starší z ľudu (*seniores*), ktorí boli nielen blízki vládarovi, ale boli aj všeobecne uznávanými a skúsenými osobami. Podieľali sa na vládnej moci a spolu s vládarom aj rozhodovali v súdnych sporoch. Celá spoločenská štruktúra však bola rozdelená na vrstvy. Jednu časť tvorila vrstva kniežat a druhú vrstva vladykov a lechov, tieto vrstvy patrili ku krajinskej honorabilite, lebo boli zámožní a pre svoj majetok aj vplyvní a vznešení. Vladykovia sa od lechov odlišovali len tým, že vlastnili toľko majetku a polí, na ktorých mohli ako občina aj samostatne hospodáriť. Lechmi boli aj potomkovia kniežat a bohatých vladykov. Najnižšiu vrstvu spoločnosti tvorili robotníci na poli, remeselníci a pod. Sasinek ich nazýva porobcovia. Boli to najmä také ľudia, ktorí nemali majetok, napr. preto, že ho nikdy nevlastnila ich rodina, alebo majetok stratili z rozličných dôvodov. Nemajetnou vrstvou spoločnosti (porobcami) sa ľudia stali vtedy, keď čeľaď (teda príbuzenstvo) v rode či dedine sa natolko rozmnožila, že rozdelením majetku sa jeho hodnota úplne znížila, preto už títo dediči nemali čo deliť a dediť. Títo nemajetní porobcovia sa preto nechávali najímať ako čeľaďníci do služby, na rozmanité poľné či remeselnícke práce. V domoch kňazov, lechov a vladykov sa postupne stali súčasťou

služobníctva a rodinných príslušníkov pracujúcich na hospodárstve pána.

Podľa F. V. Sasinka slovanské spoločenstvo nepoznalo žobrakov. Každý jeden z porobcov sa totiž o seba vždy postaral najmä vďaka tomu, že prijal status služobníka a pracoval. Keby niektorý nemajetný človek (porobca) pre chorobu alebo starobu osirel a začal si pýtať almužnu, dedina mala povinnosť sa o takého človeka postarať a zabezpečiť mu obživu. Ak sa aj objavil v spoločenstve nejaký žobrák, dedina ho nepoznala, lebo bol cudzinec, a preto ho radšej od seba vyhnala ako daromného tuláka, lebo podľa slovanského práva išlo o odsúdenca na vyhnanstvo.

Dedina ťažké previnenia trestala najmä vyhnaním zo svojho spoločenstva. F. Sasinek uvádza, že až s prevzatím niektorých prvkov spoločenského práva od Nemcov upadalo nemajetné obyvateľstvo do nevoľníckeho stavu (otroctva). Nevoľníctvo bolo v slovanskej spoločnosti podľa F. V. Sasinka známe, ale spájalo sa s vojenskými zajatcami, dlžníkmi a ťažkými zločincami. Pravdou je, že aj nemajetní rodičia neraz predávali svoje detky do otroctva a za utržené peniaze sa snažili sami z nevoľníckeho stavu vykúpiť. Podľa F. V. Sasinka toto rozdelenie spoločnosti dlho pretrvávalo u Slovanov aj po prijatí kresťanstva.

Zaujímavou súčasťou Sasinkovej historiografickej práce je aj jeho pohľad na územno-právne usporiadanie krajiny. Každé kniežatstvo bolo rozdelené na župy, v ktorých ústrednú pozíciu predstavoval hrad s hradskou cestou, lebo viedla k hradu. V každej župe bol hrad centrom spoločenského, súdneho i politického života. Hrad nemusel stáť len na kopci a jeho prvou funkciou bola ochrana a správa obyvateľov župy. Na hrade sa konali župné snemy a sudy, čo umožňuje predpokladať existenciu partikulárneho župného práva, ktoré sa uplatňovalo na župných snemoch. Partikulárne a celokrajinské snemy garantovali demokratickosť slovanského právneho systému.¹⁸

Podľa Sasinka v slovanskej spoločnosti nesmeli panovať neprávom. Pomenovania pravda a krivda sú preto podľa F. V. Sasinka sémantickými opozitami. Pravda vyjadruje vedomé konanie človeka v súhlase s právom, so skutočnosťou a v zhode s poznaním a bytím človeka. Krivda predstavuje vedomý čin človeka, ktorého dôsledkom je ukrátenie, poškodenie niekoho iného. Krivda preto spôsobuje a prináša nepravosť alebo bezprávie. Všetky krivé a skrивodlivé veci sa musia napraviť podľa pravidiel, teda zákona úko-

¹⁸ Pozri Lukačka, J.: Feudálna spoločnosť v diele F. V. Sasinka. In Franko Vít'azoslav Sasinek. Najvýznamnejší slovenský historik 19. storočia (1830-1914). Martin: Matica slovenská, 2007, s. 31.

nom, ktorým je rozvažovanie alebo súdenie. Súd hľadá zhodu medzi skutkom a pravidlom. Všetko, čo je krivé sa má napraviť podľa pravidla pred bohom ako najvyššou či zvrchovanou autoritou. Človek nesmel súdiť ani v predkresťanskom systéme, lebo súdiť môže iba božia autorita, ktorá sama konfrontuje ľudské konanie podľa zvrchovaného božieho práva. Prítomnosť kniežat ako sudcov a kňazov na súde vychádzala z ich úlohy dozorcov pri upotrebení zákona (pravidla, pravdy) a pri vysluhovaní pravdivého účinku. Sudcovia boli skúmatelmi pravdy skrze nadprirodzené prostriedky, ktoré sa mali použiť na spravodlivé rozriešenie a nájdenie pravdy. Za nadprirodzené prostriedky sa na takýchto súdoch pokladali dva protikladné božské živly: voda a oheň. Prostriedkom na vyrovnanie krivdy bol spravidla meč; ním sa odtínali ruky zlodejom, odrezávali uši alebo jazyk osočovateľom a klebetníkom. Telesné tresty však záviseli od závažnosti priestupku a škody. Najčastejšie sa využívalo vyhnanie zo spoločenstva ako najvyšší trest. Slovanský systém práva nesúdil vtedy, ak došlo k zabitiu človeka, ktorého prichytili pri cudzoložstve alebo pri zlodejstve. Za zabitie sa nepokladalo, ak došlo k usmrteniu protivníka v obrane, alebo sa smrťou protivníka zabránilo zavraždeniu iného človeka. Aj s príchodom kresťanstva sa za najvyššiu mieru penitencie pokladalo vylúčenie zo spoločenstva. Tento trest za ťažký zločin však už poznalo predkresťanské slovanské právo.¹⁹

Treba ešte pripomenúť aj to, že F. V. Sasinek sa pri tvorbe svojho diela opieral o latinské i byzantské pramene a o rozmanité diela historickej i literárnej povahy. Viaceré diela, ktoré Sasinek citoval alebo sa na ne odvolával, dnes nájdeme publikované u J. Dyndu.²⁰ Sasinek sa opieral aj o text Kráľovodvorského rukopisu, v súvislosti s ktorým sa v tom čase ešte nevedli intenzívne spory o jeho pravosti a pôvode. V súčasnosti existujú názory, ktoré rukopis pokladajú za falzum z 1. polovice 19. storočia. Nie je však na tomto mieste potrebné hodnotiť úsudky rozmanitých bádateľov o historickej pôvodnosti Kráľovodvorskej rukopisnej pamiatky. Pre nás je dôležité

¹⁹ S. Šašerina v tejto súvislosti uvádza, že zatiaľ čo právo sú normy a zvyky, ktorými sa riadia vzťahy medzi ľuďmi, pojem spravodlivosť je neoddeliteľne spojený s Bohom. Spravodlivosť v tomto kontexte preto znamená pravdu, správnosť, objektivnosť. Pojem spravodlivosť má preto morálny a náboženský rozmer, ktorý núti človeka posudzovať svoje činy podľa pravidiel morálky a mravnosti. Pozri bližšie Шашерина, С.: Интерпретация системы ценностей в гомилетической традиции под Карпатами. Slavica Slovaca, 2021, roč. 56, č. 3, s. 401. DOI: <https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2021.3.9>

²⁰ Dynda, J.: Slovanské pohanství ve středověkých latinských pramenech. Praha: Scriptorium, 2017 a Dynda, J.: Slovanské pohanství ve středověkých ruských kázáních. Praha: Scriptorium, 2019.

poukázat' najmä na fakt, že predstavy o práve a spravodlivosti v slovanskom kontexte sa objavovali v rozmanitých textoch literárneho, odborného i didaktického charakteru. Prežívali v ľudovej naratívnej tradícii, vo frazeológii, piesňovej tradícii a ľudových obradových hrách ročného cyklu, v poverách a ľudových tradíciách.

II. 3. Prílohy

II. 3. 1. O slovanských národoch podľa M. Bradača

Михаилъ Брадачъ: Епистома Історіи Церковныа (výber z diplomatického vydania prameňa v edícii Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae VIII, s. 308-327)

Славенскій Народѣхъ.

§ 7. Иже намъ днесъ нарицаюса Руссіане, Полѣки, Моравы, Чехи или Богемы, Товти Славы, албо Словаки, Болгари, Іллѣры, Хорваты, Рацы, Сербы, Далматы и проч. вси единаго Племене сѣ: что языкѣ всѣ едѣ языкѣ, явствѣе и Історіографы исповѣдаю. Сѣ сюда јакоже языкѣ ѣ вообще языкѣ славенскій, тако и сами; хотѣи по премногѣ мѣра странаѣ руссіаны, со разными народами смишаны, и разлѣчныѣ благочестіе владѣемы сѣ, единаѣ слово Славяне именуѣтъ сѣ.

§ 8. Славенскіи сїи Народоы начало свое производѣт ѿ Афета старійшаго сына Ноева, во раздѣленіи мѣра полѣноцинѣю Азіи странаѣ, Еѣропѣ, и островы моря Средоземнаго жрѣвіе прѣавшаго, емѣже быша седмѣ сынѣ, и во сѣ Мосохъ (К. Бытіа гл. 10 и К. 1ом Паралипоменѣ гл. 1) поминаемый, ѿ котораго јакоже Іусифѣ Евреанинѣ (Libr. 1. Antiq. 11) и по нѣ иніи пишѣ, произыйдоша Московіты (вреднѣ Москали именуеміи) ѣже князіе Русѣ (по преведенію греческомѣ и Руссійскомѣ и Мосохъ (оу Езехіила Пѣрка 38. и 39.) јако многознатнѣи тако поминаю сѣ. Междѣ сѣ древнѣи племене сегѣ являю, и потверждаю древнѣи языческїи греческїи

и латїнскїи Писателїе Берозгсъ, Xenophon, Herodotus, Solinus, Ptolomaeus, Plinius, Iustinus, Philo, Curtius, Strabo, etc.

§ 9. ѿ Афета, даже до пришествїа Хсѣа іакоже прочї древнїи племенѣ, такъ и сегѡ жребїа и наслїдствїа мало вѣдомо сѣ. Тое ѡнакожѣ вѣдомо ѡ Арїана К. 1. іако Алезандрѣ вел. греческїа Монархїи Создателѣ лѣта ѡ мїровытїа (по численїю Іхліановѣ) 4379го прѣ Ерою Хрѣвою 335го прешедѣ Ѳракію при Дѣнаи Рици бранѣ имилѣ ѣ со Іаллїры. Из К. 11 и 15 Страбона вѣдомо ѣ, такъ тойжде Алезандрѣ имилѣ женѣ именовѣ Роѣанѣ Оѣвїарта дщерь славанѡ, иже Рѡссы, Роѣаны, и Роѣоланы проименовахсѣ; ѡ нѣкоторыи возписхемѣю. Вѣдомо ѣ и ѡ онѡ дїпломѣ, или грамотѣ дарователной тогожде Алезандра, іаже сїце гласїт: „Мы Алезандрѣ Филїппа царѣ Македонскаго сынѣ и прч. и прч. благородномѣ народѣ Славенскомѣ, и ѡ іазыкѣ благодѣ, мїрѣ, и спасенїе ѡ насѣ, и ѡ нашїи наслїдникѡ – Зане всегда нѣ во вѣрѣ постомны, во бранехѣ силнїи и храбрїи помощники бысте; того ради вѣ даѣ и дарѣ полною волностїю на всегда всѣ землѣ страны ѡ Сївера даже до послѣднїи концѣ ко морю со тѣмѣ прилогомѣ, да ни єдинѣ ѡ іазыкѣ, ни народѣ тамѣ пребывати обѣтати, и зѣжати ничтоже дерзнѣ развѣ вашего: и аще тамѣ обѣтающїи обращѣтѣ сѣ, да бѣдѣ подданы и рабы вашы, и сыны ѡ рабы сынѡвѣ вашїхѣ и прч.“ виждѣ Гевргїа Ратткѣй Canonicum Zagrabiens. in Moravia Regum & Banorum Regni Dalmatiae, Croatiae lib. 1. Из Гомера сѣвѣдомо ѣ, іако Венеты родѣ Гарматскїи, или Славенскїи Троанской брани присѣтсвовали: Иже по брани вѣ Італїю прїшедше Поморїе Ідрїатское населили. Вѣдомо такожде, что Мїтрїдаѣ царю Пѡтскомѣ во бранѣ спомоществовали и проч.

§ 10. Времены пришествїю Хртѣвѣ ближайшими, и слѣдѣющїими бывшю народа сегѡ силѣ и храбросѣ показѣю частїи со разными народами и царми Римскими же и греческими ѡ брани, побѣды, порабощенїа, плѣненїа, мїрнїи оѣговоры, просѣщїи спомоществованїа, ѡ морѣ даже до сївера, населенїе, и во западныхѣ страны разпространенїе: Коими прѣхвалними дѣлами людіе сїи такъ прославишасѣ, іако вѣка 5го Еры Хѣвы ѡ снабѣныи сѣбѣ великїа славы новое имѣ Славанѡвѣ полѣчиша, еже и до днесѣ держѣ.

§ 11. Растꙋщꙋ и множащꙋ сѧ народꙋ, нꙋжно бѣ разпростирати сѧ, новыѧ земли и обѣталища искати, по наполненіи сѧ во дрꙋгаѧ прехождати, во новыѧ повѣтѣхъ новыѧ вождѡвѣ и князей себѣ избирати обѣталища и преселеніѧ сѧ ꙗкозꙋ мирскіи писателіе. По сказанію нѣкоторыѧ: Мосꙋены (Мосоꙋовы потомки) первіе обѣташа во Кападокіи или Арменіи, таже по прешествіи во Еꙋропꙋ обаша землю Скѣѡскꙋю, или Гарматскꙋю, страны Понтскіѧ, рикꙋ Танаисъ, болото Мевтїтсѣ даже до Леданаго моря. Населиша Дꙋнай, Іллѣрикѣ, Норикѣ, Паѡнію, и во сей страны, таже междꙋ рикою Тиссою, Карпатѡ горою, горами Гарматскими и Дꙋнаѣ даже до града Ваца лежатъ. Здѣ обѣтавшїи древле именовалисѧ Изигесѣ, Изиги, людіе рода Гарматскагꙋ, горы же Птоломей Гармацкіи именованїи по Толкованію Тїмона Оꙋгорскаго Історїиписца были горы: Hungariae Arvensis, Liptoviensis, Zoliensis & Barsiensis a Polonia usq(ue) ad Danubium, et Vatzium porrecti. Наполниша Полщꙋ, Сїлезію, Моравію, Богемію, Мїсїю, Померанію, Мекленбꙋргъ, и сограничныѧ земли.

§ 12. Изъ населенїи сѧ родишасѧ разнаѧ владычества, воеводства, князества, и царства, во нꙋже знѧнѣйшиѧ сꙋ: Царство или монархіѧ Россійскаѧ, королевство Полское и Ческое. Ко семꙋ надлежїи нѣ Моравіѧ и Сїлезіѧ, разнаѧ королевства и владычества во Болгарїи, Славонїи, Кроаціи, Боснїи, Сербїи, и Далмаціи. Нѣсть наше дѣло начала и произхожденїѧ оныѧ сказовати, и времена тѣхъ опредѣлѧти; сегꙋ ради во кратцѣ токмо слѣдꙋющѧ поманемъ ѡ послѣднї сч. Славено-Сербскагꙋ народа такоже самыѧ себе именовꙋю владѣтелей или королевѣ наченше: ѡ которыѧ Константинъ Профирородный, и списателіе Історїи Византїческіѧ сказꙋю; такꙋ во время Маѣрікѧ, и Іраклїѧ царей Греческї сч. около лѣта 600 Аварѡ или Оꙋгрѡ междꙋ рикою Дꙋнаѣ и Адриѧтическї морѣ нахѡдѧщїѧсѧ страны и земли обнаженѣ и ꙗсты вставленѣ не по мнозѣ часѡ нѣкꙋю тѣхъ Хорваты населили, ѡ которыѧ два владѣнїѧ сч. далматїйское, и хорватское произышли, частже вторꙋю тѣхъ стрѧ народъ называемый Сербы поселилъ. Сербы при Дꙋнаи жили, и называюсѧ Славанами обще, содѣйствꙋющꙋ Іраклїю царю ко вѣрѣ Хрꙋкой приведены 6^о оꙋбо, или 7^о вѣка Славане ѡ сѣвера, или Мевтїды во множествѣ пришедшіи тѧ земли (по ишествїи Гофѡвѣ) населиша Болгары или Болгары сице речены ѡ Болгы рики, гдѣ прежде обѣтали: Болгарїѧ же (Latinis Bulgaria)

и Мезіа, или Мѹзіа нисшаа во разинствіе ѿ Гервіи, таже быѣ Мѹзіа высшаа, речена.

§ 13. Ѽ началѣ Полскагѡ и Ческагѡ королевства негли всѣ вѣдомо е оное общее (за прилагаемаа обаче нескладныа нѣкаа окресности терзаемое). Преданіе, сч. такѡ два браты Лехъ и Чехъ (3^м же Рѡсъ или Rossus оста княземъ во Рѡссіи) не ѿ Славоніи, такоже нѣціи мнѡ, но вѣроатно ѿ Сармаціи (гдѣ Танайсъ, Мевтісъ, и Bosphorius Synerius) пришедше симѡ со Славенскѣи свой народѡ вѣка 6^о или 7^о. Создали Лехъ Полское, Чехъже крoлевство чesкое. Полца или Полша обще проѡводѣса ѿ сегѡ славенскагѡ слова поле: ѡнакожъ Полаки особенѣи людемъ глѡса и Лехи, или Лахи. Во чesкой земли, таже сице ѿ реченаго воеводы и княза чеха назваса, прежде жили Бои, ѿ нихъже Боемѣа или Богемѣа нарече са. Боевъ около Рождества Хѡва изгнали ѿ тѡдѡ Маркомѡны. Симъ наслидовали Славѡне, сч. Чехи.

§ 14. Рѡссійскагѡ царства начатки такѡжде помрачны сѡ. Игнатій Кѡлчинскій во чинѣ и ѡчисленіи великѣи князей Рѡссійскѣи, или Московскѣи первѡю гадающъ полагаѣ княгиню или царицѡ Томѣрѡ, таже Кѣрѡ Перзѣтскомѡ Царю единовремена вѣ, и ѿ ставшагоса мира по оуѣченіи Кѣра во лѣто прѣ ерою Хѡвою 529. вышемъ такѡ наречена, аки бы рещи: Се или томиръ. 2^о во князѣ числѣи выше помѡнѡтаго Оѡѣрта, или Оѡѣара (не авіе Томиръ послѣдовавшаго) иже Ялезандрѡ Бел. во женѡ даде дщерь свою Роѡанѡ. Ѽ сего, и ѿ дщери егѡ наречены Роѡаны и Роѡоланы. 3^о именѡ Рѡсса или Рѡсса. 4^о Кіа, создателѡ Кіевскагѡ града, егоже нѣціи на вѣкѣ 8^м по рождествѣ Хѡвомъ ѡлагаю. 5^о Чеха, иже быѣ ли брѡ, или сынъ, или внукъ Кіевъ неизвѣстно е. Ѽ сего племѡне негли быѣ прѣ помѡнѡтый чехъ создателъ чesкѣи державы. 6^о и Корева или Хорева, егоже мнѡ быти нѣкѣи брата Кіева, и Чехова. Здѣ престѡе Кѡлчинскій, и имена наслидникѡ даже до вѣка 9^о невѣдома быти глѣ. Междѡ сѣи коегождо по рождествѣ Хѡвѡ вѣка свѣдѣтелства воздвизѡе ѡ народѣ сѣ до вѣка 9^о во полной свѡводѣ такѡ во посполитѣ пожившемъ.

§ 15. Вѣка 9^о Новѡгородскѣи Рѡссіѡне ѿ окреснѣи напастѡземіи со Гостомилѡмъ Конзѡломъ свой согласившесѡ ѿ ближнаго народа Варѡжскаго трѣ князей Рѡрѣка, и братѡвѣ егѡ Требѡра и Гѡнава

во лѣто 862 себѣ избраша, и страны ко владѣнїю и защищенїю междѣ ними раздѣлѣша. Не по мнозѣ двомъ братѣмъ оумершии все владѣнїе на Рѹрїка старшаго княза Новгородскаго преїде. Сей царствовалъ лѣтѣ 17 и преставися лѣта 879го.

Рѹрїкъ оставилъ сына Ігору, обаче юна, въ мѣсто котораго Олегъ, такъ пѣстѹнъ и хранѣтель за 34 лѣта оуправляше и оумре въ лѣто 913. Сей Олегъ оубилъ князей Кїевскїи Оскалда, и Дїра, князство Кїевское соединилъ, князескїи Престолъ ѿ Новгорода во Кїевъ пренеслъ, и не токмо на Сѹверными, но и Полѹденными Рѹссїанами владѣти началъ ѣ. Тойжде Олегъ поработилъ ѣ Древланѣмъ, Северанѣмъ, что болше: Греческое царство плѣнѣи вниде въ Константиноль, идѣже великой мздѣ ѿ Лва Премѣдраго для покомъ возданой шлемъ свой на памѣнїи оставилъ ѣ.

Семѹ наслїдоваше Ігоръ лѣта 913 со 400000 воевѣ (повѣтсвѹющѹ Несторѹ) нападе на Цариградъ, мнѣе обаче тако Олегъ благопорѹченъ сый, паки силы свои во Кїевѣ собравши противу Грекѣмъ идаше. Но Константинѹ Порфирородному оубѣщавшѹ все желаемая воздати, возврати сѹ, и на пѹти шедъ Днипромъ водою навѣтнѹ ѿ Древланѣмъ оубитъ ѣ во лѣто 945 сч. 32 своего царствованїа.

По Ігорѣ во мѣсто оставившагосѹ юнаго сына Свѣтослова за десѣмъ лѣтѣмъ оуправляше Ольга жена Ігорова, таже и смерѣмъ мужа своего противу Древланѣмъ ѿметила ѣ. ѿ многїхъ во вѣрѣ Хрѣской слышавши, и по прилѣжномъ испытанїи желанїе ко оной прїемѣи, оуже седмидесѣтѣлѣтна иде во Константинополъ; идиже крещенїе, и имя Елены прїала ѣ по Константїнѣмъ Порфирогенїтомъ греческїи царѣмъ. По мнѣнїю нѣкоторѣхъ крещена бѣ во лѣто 945 что предложеной хронологїи нашей несогласѣе. Возвратившейсѹ во царство свое многїи ѿ Рѹссїанъ ко благочестїю Хрѣскомъ приведе, сына обаче своего Свѣтослава ѿ сѹевѣрствїа ѿвратити неможаше. Многими оукрашена добродѣтели оумре вѣроатнѹ года 955го, по мнѣнїюже нѣкоторѣхъ 970, или 978.

Свѣтославъ Ігору и Ольги сынъ царство ѿ матери прїатое болїе распростре, Древланѣмъ блїи всїи загладилъ, и противу Грекѣмъ многїа брани точилъ но ѿ Пачинакѣмъ, или Печенегѣмъ за миръ и союзъ со греческїи Императоромъ (Ioanne Tzimisce) оучиненный прогнѣвавши сѹ, егда ѿ Грекѣмъ возвращашесѹ, оубїе по 27 лѣтѣхъ царствованїа сч. 982го. Свѣтославѹ наслѣдоваше сынъ старшїи Олегъ, егоже юншїи враѣ Ирополкъ авїе оубѣ; но и сей

такъ братъѡбѣйца ѡ юнѣйшаго брата Владиміра многими бранми сломаѣ, и на послѣдокъ княжества и жизни порабощенъ ѣ. Владиміръ ѡ отца Свѣтослава поставлѣ быѣ князь новгородскій, оубѣенъже братъ Ярополкъ преиде во Кіевъ на престолъ отцевскій (около лѣта 984) и многіа со многими брани точилъ. Сей первый ѡ князей Велико=Русскійски обще народны благочестіе Хркое возпріимъ ѣ, во чѣ нижеае.

§ 16. Нѣчто ѡ именѣхъ славенскаго народа. Имена, или проименованіа славенскіа народѡвъ, такоже и прочіа, инаа сѡ древнаа, инаа юншаа; инаа общаа сч. всемѡ ѡ родѡ и обществѡ свойственнаа, а инаа собственнаа единой или другой части данаа; инаа извѣстнаа, инаа же недоуминаа. Во древнѣхъ оубѣтаѣса има Скѣфовъ, еже блѣ всѣ народѡмъ сѣвернѣ ѡ древнѣхъ, наипаче греческѣхъ писателѣ дадеса. Иствѣѣ сѣ Страво Lib 11 глаѣ: „Universas Gentes Septentrionales Veteres Graecorum Scriptores Scytharum, & Celtoscytharum Nomine affererunt. На другій Аѣвентіиъ lib. 1. Annalium Bojorum глаѣ: Quos Sarmatas et Scythas Scriptores rerum, nos Venedos, ipsi se Slavos vocant.“ Междѡ сѣ Скѣфы собственѡ реченіи не единѡ со Славанами быша.

Близишее, и свойственѣйшее Славенскій надѡѣ има бы древле сѣе, Сарматы, или Гаѣроматы; кое има нѣціи ѡ греческаго, инииже ѡ еврейскаго языка проиѡводѡтъ. Подобнѡ сѣа имена: Генены, Енеты, Геніѡхѣ, Венеды, Венеты, рода при морѣ Адриатскомъ сѣдшаго, ещезе Рифей, Рипатей, Каѣтоны, Анты. Нѣкоторіи Дакѡвъ и Гетѡвъ Сарматскіа народѡмъ причислаѡ. Таже знатнаа имена сѡ: Русъ, Руссы, Роѡданы, Роѡдоланы, Рѡфены, Споры, и прч. сѣвернѣ паче данаа, иво Изиги, Метанасты, и Баста(р)ны реченіи видѡса быти обитателіе сѣ горъ нашѣ Карпатскіа кѡпнѡ со Подгоранами, или Подгорчанами. Вѡлчинскій глаѣ: „Gentes Varagorum, Dreulanorum, Iazigarum, seu Iazvingarum, Polouciorum, Pecsenigarum, aliaeque finitimae, quamvis diversae, sub diversis Dominis, contra seinvicem semper pugnaverint; omnes tamen Sarmaticae, seu Roxolanicae fuere, eandemque antiquitus originem habuere.“ Иво Варегѣ речены ѡ развращеніа языка, Половцы ѡ ловитвы, Печенигы ѡ печеніа, или сожженіа людей жертвованіи.

Таже Славы, Руссіане, Полаки, Чехи, Моравы, Болгары, Рацы, Далматы, и прч. или ѡ мѣс и жилищѣ, или ѡ князей, или ѡ

дѣлъ, и приключеній нѣкѣихъ имена вземшій. Има Мосховъ или Мосховѣтъ, аще и древное токмо при рицѣ и градѣ Москви остана. Виждъ Іѡахима Пасторѣа во Исторіи Полскоѣ, иже ѡ Началѣхъ Гарматскѣхъ разглагольствуѣи имена сіа обширнѣе испытѣе.

§ 17. Икѡже инѣи языки, такѡ и Славяне прежде прѣсвѣщеніа съевѣрствомъ обаты многѣхъ Боговъ чтоша. Первѣишій, и высочайшій Богъ бы^м имъ Перунъ, иже оу Грековъ Zeusъ оу Римлянъ Iupiter. Что вопрочихъ Прокопій въ Bello Gothico lib 3 cap. 14 такѡ записѣе: „Unum Deum fulguris effectorem Dominum hujus Universitatis solum agnoscunt, eiq(ue) boves, et cujuscunq(ue) generis hostias immolant. At cum sibi vel morbo correptis, vel prelium ineuntibus jam mortem admotam vident, Deo vovent, si evaserint, continuo victimam pro salvo Capite mactaturos. Elapsi periculo, quod promisere, sacrificant, eaq(ue) hostia vitam sibi redemptam putant. Praeterea fluvios colunt, et Nymphas, et alia Numina, quibus omnibus operantur et inter Sacrificia conjecturas faciunt Divinationum.“ Ко онымъ словамъ Fulguris effector примичае Шалагій сице: Etiam hodie fulmen lucidum (Стрела гасна) Slavi continus in ore habent, quod videtur esse antiquae eorum Superstitionis Vestigium.“

Ѣ благочестіи или лѣтше злочестіи Руссіановъ новгородскихъ и кievскихъ болше вѣдомо изъ лѣтописцевъ Руссіскѣхъ ѡ Россіа, Гелмода Гвагнаина. Le Klerus во описаніи Руссіи Мѣфологію Русскѣю на два части раздѣлае, и бывшіа во Руссіи боги сѣ чинѣ изчислае:

Во первой епостѣ

- 1) Зинчъ, или Огенъ божественый.
- 2) Корха или Ешкшлпій;
- 3) Богъ;
- 4) Домовы дѣхи.
- 5) Волосъ бѣтъ стадвѣ;
- 6) Зеновіа, бѣгина ловителя.
- 7) Погода, или Погода, инѣи звали Позвиздъ, Похвистъ, Виходъ, Богъ благораствореніа въздуховъ.
- 8) Кшпало, Богъ плодоношеніа земли.
- 9) Лада, богиня любви, и сопряженіа полвѣв, еюже сыны, или дщери два быша: Леліа, гаже любовь раждаше, или възвѣ-

ждаше, и По=леліа т̄ѣ, по леліи, за леліевъ друга, гаже сово-
кзпаше. Лада ѿ ладити, поладити, скласти са.

- 10) Ледъ или Леда, и Коледа, или Коллада. Онъ брани, сейже мира
выс̄ семъ велій и торжественый празникъ творашеся 24го де-
кемвра.

Во второй Епостѣ:

- 1) Билій, и Черній Богъ. Оный добраго, сейже злагъ начальникъ и
творецъ.
- 2) Перзнь; во началѣ числа сегъ поманзтый, и обширнѣ оу лѣ-
тѣтѣписцевъ Россійскій описземый. Сей выс̄ богъ Богввъ, и
члкъввъ; владѣтель молній, громовъ и прч. Семъ во жертвз
приносахъсă волы, плиники, нѣкогдаже и первороднїи во
фамилїи. Нищїи мнѣ имзщїи остриженыа власы главъ
и брадъ свой во жертвз при ногахъ егъ слагали. Сей такъ
старшїи по повелїнїю Владимїра, окрестившася, первїе ѿ
капица престолнагъ изверженъ, ко хвостъ конскомъ при-
вазанъ, волоченъ, бїенъ, оплюванъ, и во днпръ рикъ
вверженъ, приплылъ водою до Порогввъ, гдѣ и нынѣ ѿ
него нареченаа гора Перзнь.
- 3) Дайбогъ.
- 4) Силный Богъ, ѿкзгъ и Венеты, т̄. ѣ. Gigantes во возѣхъ поч-
тены быша.
- 5) Лиснїи боги.
- 6) Кїкїмора, богина сонїи.
- 7) Нїа, ведлз Пасторїа цересъ.
- 8) Рзсалки, божества меншаа во лѣсѣ краснѣ, при водѣ, источ-
ницѣхъ и прч. жившаа, благообразнаа, оувеселющаа, и
прч. Graecis Driades & Najades, scilicet Deae, vel Nim-
phae Sylvarum, Arborum fluminum, fontium, &c.
- 9) Дѣтинець, ѿ новгородскїи почтѣ, по внегда во обновленїи гра-
да своегъ славенскъ прежде именовангъ дѣтѣ, или мла-
денца во первое основанїе, или первый камень основанїа по-
ложиша.
- 10) Сїва, по толкованїю инѣ Сїа или Сїаи, ѿ сѣати богина надъ
заградами и сѣанїами.
- 11) Проведъ, или Провидъ, вгдзщїи вѣдецъ, пророкъ.
- 12) Ига Баба, богина преисподнїи.
- 13) Золота Баба, Мати богввъ.

- 14) Свѣтовѣдъ, богъ свѣтлости.
- 15) Триглава, оу Пасторіа и҃числаѿса: Марсъ, Тригла, чернїй бѣтъ, провегъ, или Пївдѣмъ, Свантовѣтѣсъ сч. с. витъ. Радегастъ ѿ рада, или порада рече. Дзїва, Дзївица, Погода, и прч. Во нѣкоей Русской Книжицѣ, житїе С. Владимїра имѣщей кромѣ прочї поминаются Хорсъ, Дажбѣтъ, Мокша, Стрыбѣ, Семаргль.

Примичанїе.

Вѣроѡтно ѣ, такъ многоѡ ѿ сїхъ божества ѿ Грекѡ и ближнїхъ языческїхъ народѡвъ ко Славяноѡмъ, или Руссіанѡмъ преїдоша; ѡнакожѣ оу Руссіанѡвъ славенская тѣѡ имена даѡа быша; таже обаче чужеземнїи, и языка славенскагѡ невѣдѣщїи писателїе на толико во свой писанїѡхъ помрачили, тако многоѡ она разѣумити неможнѡ. Вѣроѡтнѣ Руссіискїи лѣтописцы большѡ во сѣ вѣры достоинны сѣ. Икоже оу прочїхъ языковѣ, такъ и оу Славяноѡвъ ко почтенїю свой богѡвъ опредѣлена быша извѣстнаѡ времена, мѣста, обрады, etc. Многї же сїхъ свѣтѣрнѡхъ Богѡвъ (такъже Перѣна, Лады, Лелїи, Коллady, Вѣпала, Руссалковѣ) памѡ оу народѡвъ нашїхъ и до днесѣ наипаче во мїрскїхъ пѣснѣхъ, играхѣ, и проклїнанїи противѡ заповѣдѣ церковнѡхъ и гражданскїхъ содержїт сѡ.

Сїѡ обширнѣе рекохѡ во познанїе состоѡнїѡ Славенскїхъ народѡвъ, егда ко вѣрѣ Хрїкой обратишасѡ. Прочее исповѣдѣ, такъ состоѡнїе оныѡ, наипаче на сїверї пожившїхъ прѣ обращенїе не много вѣдомо и помрачно ѣ во оскѣдѣнїи достовѣрнѡхъ свѣдѣтелемъ иво такъже нѣцїи мнїтелствѡвѡ, Славяне прежде сѡ. Кїриллѡ, и Меѡодїѡ (Еѡангелїе онымъ проповѣдавшїхъ) ниже племена своѡ имїли. Виждѣ De Slavo-Bohemica Sacri Codicis Versione dissertationem Fortunati Durich Ord. Min. S. Francisci de Paula.

Сѡ обращенїи славенскїхъ Народѡвъ

§ 18. Изѣ толикаго славенскїхъ народѡвъ множества разселенїѡ по разнѡхъ повѣтѣхѣ, и разстоѡнїѡ единѡхъ ѿ дрѡгїхъ оудѡѡтно ѣ, такъ всїмъ единогоѡ времени или единогоѡ вѣка проповѣдателѡ и оучителѡ ползчїти, и истинѣ благочестїѡ Хрїскагѡ познати едѡа выѡ можно; тѣмъже вѣроѡтно ѣ, такъ во разнѡхъ странѡхъ разнѡми времени, и которїи ближайшїи хрїтіанѡмъ были, и со сїми нѣкое обхожденїе, союзѣ, или врани имїли, скорїе вѣрѣ хрїтіанскѣ познати, и прїѡли. Ѣнакожѣ перѡѡ онаѡ обращенїѡ, такоже и во

прочѣхъ языцѣхъ не всенароднаа, не толь знатнаа, иногдаже оу нѣкоторы помраченаа и заглажденаа быша.

§. 19. Еже тѣхъ касаетъ сѧ, иже во Иллѣрицѣ, Мѣссїи, Далмаціи, при Понтѣ, при Морѣ черномъ, Морѣ Адриатическомъ, и окрестъ жили; сїи ѿ самыя Апостолъ и оучениквѣхъ Апостолскѣхъ проповѣданїе Евангелїа слышали, и крестили сѧ, такъже во Исходѣ 1го поманухомъ. Апас. Павелъ ѿ Иерусалима, даже до Иллѣрика проповѣдаше, и во Островѣ Мелетїи, иже Иллѣрический нѣкороты мнѣ сѧ быти; ѿкѣдѣ патерикъ печерскїи такъ глѣ: „Баше Павелъ во Мѣссїи и Иллѣрицѣ оучай: сеже ѣ во Европѣ славенская наша единая со Руссїею языка земля, болгары, босна, Мѣрава; идѣже по тѣмъ тойжде Павелъ с. подаде вмѣсто себе имъ с. Андроника единая ѿ седмдесятъ Апостолъ, иже бысѣ епѣпъ славяномъ во Панонїи ... Павелъ бысѣ Апостоу всѣхъ языквѣхъ ... пачеже восточный и славенскїи вѣ тогда егда славѣ оучи.“

Данїиль Фарлатъ съ непрезрительными доводами доказѣе, такъ и С. Петръ Апостолъ повелїнїе Клавдіа Imperatora ѿ Рима изгнанъ, егда во Иерусалимѣ обращаше сѧ Иллѣрицкїа страны пройде, и проповѣдающъ приде во градъ первѣйшїи во Панонїи Сѣрмїю реченый, идѣже поставилъ ѣ епѣпа именѣ епенета.

Евсевїи Кесарїискїи Hist. Eccl. Lib. 3 Cap. 1. свѣдѣтелствѣе, такъ С. Андрей междѣ прочимъ во Скѣѣхъ проповѣдаше, имѣже Скѣѣшѣ иногда и Гарматскимъ, сч. славенскїи народомъ даде сѧ. Debreczenus in Hist. Eccl. Reformat. in Hung. & Trans. пишѣ, такъ первѣе Паноны, и народы во Панонїи живущїи проповѣданїемъ сегѣ Апостола ко вѣрѣ хрїтїанской обратишасѧ.

Тертѣланъ во к. протїи Іудей главѣ 7 глѣ: Et Sarmatarum & Dacorum, & Germanorum, & Scytharum, & abditarum multarum Gentium, & Provinciarum (каковїи быша сѣвернїи народы, повѣты, острова) народы истинномъ Хрїстѣ подвергоша сѧ. Гармаціа Земля (и инѣ во области Руссїйской) бысѣ отечество Славѣ. Кардиналъ Баронїи (in appendice de Ruthenis) повѣствѣе ѿ Горрата такъ Антипатеръ епѣпъ Руссїйскїи вѣка 4го соборѣ Антиѣхїйскомъ присутствоваше. Первое обаче оное стѣ Апостолъ проповѣданїе во тѣмъ разсїанѣхъ народѣхъ на тѣмъ знатное бысѣ, бранмиже и преселенїями многѣмъ оуазвласѣ сѧ, дондеже слѣдованїе время и самы кнѣзїе, и воеводы славенскїи сїи народѣхъ греческїи царемъ (имѣже своими бранми, и нападенїями, и плѣненїями зѣла трѣд-

ни были) чрезъ свой оучителейъ содѣйствующій обще народнѣ законѣ Хрѣтовѣ подметати сѣ начали.

§. 20. Особнѣе ѿ нѣкоторыхъ, и во первы оубо въ Славянѣхъ, иже Сербы и Хорваты имензю сѣ. Сїи сѣ по мнѣнію и оученію славенскій свой писателей онїи древнїи Іллѣрїка и Далмаціи жителїе, съ нимиже Филиппъ Александръ Македонскїи царїе, и Римляне бра ни имили, и иже тыми времена нарицали сѣ Іллѣры, Далматы, Паноны, Мезїи, Тѣраки, Даки, Геты, Маркоманы, Квады и прч. Что аще правда е, обращенїе тѣхъ ко вѣрѣ Хрѣтіанской ѿ прежде речены Іпласкимъ временамъ восписати сѣ имѣ. Инїи обаче оучѣ, такъ Хорваты ѿ Босфора Кѣмерїйскаго, ѿ реки Танаис, или паче ѿ горъ нашѣ Карпатскихъ вѣка 6го или 7го во страны нынѣ онымъ обѣтаемыя придоша, и такоже Павелъ Юлинецъ глѣ: чрезъ Imperatora Иракліа ко вѣрѣ хрѣской проведены, и крещены стали. Презвѣтеръ Девклеусъ и Андрей Дандоль обращенїе Хорватовъ мнѣе вѣрнѣ стѣомъ Кѣриллѣ (вѣка 9го проповѣдавшемъ) восписзетъ.

§. 21. Моравы, или Мѣравы (Latinis dicti Marachenses) ѿ Сѣвера ѿшедшии и вѣка 5го или 6го во Мѣравѣ и Заднѣнайскаѣхъ странахъ вселившии сѣ. Знатныи князей или Королевъ имили Моѣмира (негли Коцелла) Растїслава, и Сѣтополка (Moymarum, Rasticem, & Sviatoplugum) подѣ которими и многѣ прославишасѣ. Разрѣшенїа крѣпкаго царства своего подѣли ѿ Оугровъ во началѣ вѣка 10го ѿнакожъ толъ разпложденый народъ, не весьма заглаженъ бы; ибо и днесъ великѣю частъ оугорскаго царства держїи во столице Пожонской или Прешбѣрской, Нїтранской, Тренчанской, Тѣрчанской, Оравской, Лїптовскїей и ины по вышней Оугрїи велимъ число обѣтающѣ. Сей единъ ѿ славенскїи народовъ имѣ Славяновъ безъ всякаго прилога содержїи, и себе Словаками называетъ.

Моравы сїи вѣка 9го просвѣтиша сѣ чрезъ Кѣрилла и Мефодїа, иже сынове члѣка Лѣа ѿ Болгаръ къ нї посланы быша. Кѣриллъ первїе Константинъ рече, и Философъ проименованъ во мїрскїи и божественыи писанїа израднѣ обзченъ на презвѣтерство произведенъ, мѣжъ трѣдолюбіе, преподабіемъ и оученїемъ Іпласкаго житїа равнѣ Апостолнѣ на прошенїе Хазаравъ, иже при морѣ Понтїискѣ ко Сѣверѣ жили и чрезъ послѣ свой ѿ Цариграда желали, еже бы ѿпослати свѣщеники, которїи бы ѿ ко вѣрѣ Хрѣтіанской наѣчили,

Ѡ Imperatorа Михаила 3^{rw}, и Патрррхи Кпл. ко сѣ посланъ бы^ѣ:
Прише^ѣ Константинъ во Корсунъ, вбележе малъ, да языкъ Ха-
рарскій тамъ изгчѣ. Междѣ сѣ моци с. Климента Мученика Еппа
Римскагѣ здѣ обрѣте, таже по сѣ всегда со собою по всѣ повѣтѣхъ
ношаше. По крещеніи Хазарѣ, и доволно^ѣ наставленіи околѣ лѣта
860го во Царигра^ѣ возвратиса. Ле Квѣенъ (том 1. Orien. Christ:)
именѣ Хазарѣ, и Газарѣ разгмѣ Рвссіанъ. Хазары негли Казари
или Козари речены быша тыижде, иже по сѣ Козаки нарекоша сѣ.
Ле Квѣенъ во сѣ Мошеймѣй противитъ сѣ.

Ростиславъ князь Мѣравскій сѣ Ѡ Казарѣ и Константинѣ оучи-
телѣ оуслышавъ, да своемѣ народѣ подобно сотвори^ѣ, во Констан-
тинополѣ ко Imperatorѣ загналъ послѣ, иже бы просили таковаго
оучителя qui (такоже повѣствѣ^ѣ нѣккіи списателъ житіа Кѣриллова
и Меѣодіева во Янтверпій изданъ) ad legendum eos, & ad per-
fectam legem edoceat, qui pleniter fidem & Ordinem Divinae
Legis, & viam veritatis populo illi ostendere valeat. Императоръ
Михаилъ пріѣ поселство Мѣраввъ Константина Ѡ Казарѣ недав-
но возвратившагѣсѣ и брата егѣ Меѣодіа въ Мѣравѣ Ѡпредѣ-
лилъ естѣ.

Сѣи изшедше Ѡ Цариграда первіе повернули ко Болгаромѣ, иже до
селѣ приснѣ Грекѣвъ сѣпостаты, и враги были. Греческій вѣзни во
Болгарію, Болгарскій же во Грецію многожды ведоша сѣ: Ѡкѣдѣ и
познаніе благочестіа Хртїанскагѣ ко Болгаромѣ по малѣ прихѣж-
даше. Богоръ Король Болгарскій во Константинополѣ крестивый
сѣ свой прикладомѣ, и повелими; Таже нѣкоєю страшнагѣ сѣда
Иконою Ѡ Меѣодіа хитро на тѣици написаною, и наставленіами
пришедшѣ проповѣдникѣвъ Константина и Меѣодіа поданѣ свой
ко вѣрѣ Хртїанской подвиже: Ѡ сѣдѣ Ѡ Болгаріи великаѣ междѣ
Римскими и Константинопольскими Патрїархами разпра рѣжда-
ше сѣ. Сѣи ради Корола оу себе крещенагѣ, и ради трѣдѣвъ, таже
Констѣтїи и Меѣодіи со прочими тамо подѣли сѣбѣ; онѣи же ради
нѣкоторѣ въпросѣвъ изясненѣ своемѣ Патррршествоѣ онѣю при-
своити тѣцали сѣ.

§. 22. Изъ Болгаріи чрѣ Панонію во Мѣравѣ амѣже посланы были,
во лѣто 863. ведѣлѣ Пагѣ прїйдоша, сѣю (такѣже и Богемію Мѣравѣ
сограничнѣю еѣже князь оу Ростислава вѣзнь бѣше дондеже на
вѣрѣ хртїанскѣю несѣволилѣ) свѣтѣмѣ Евѣгѣіа спросѣвѣтиша, Рос-
тислава княза и нарѣ Свѣщенѣ тайнамѣ нагчиша, и крестиша.

Народъ новаа писмена (глѣмыа нынѣ Litterae Cyrillicae, vel Slavicae характеры Кѳриловы, или Главенскїи, ѿ кѣдѣ послїдовали Characteres Hieronimiani, vulgo Glagoliticı) по болшой части ѿ греческаго иже бы^ѿ вѣка 9го, нѣкаже ѿ европейскаго Алфавита взатаа, а нѣкаа ѿ обохъ во дополненїе изреченїи славенскїи собою составленаа предадоша, ветхїи, и новый завѣтъ, и иныа книги церковныа ѿ греческаго на славенскїи языкъ преложиша: Правильныа часы, и лїтургію славенскїи языкомъ во церквѣ народнѣ пѣти оуставиша.

По четырехъ и полъ лѣтѣхъ благїи оуспїхъ сей оуслышалъ Николай Римскїи Папа (около лѣта 866. ведѣ Ассемана) Константина и Меѳодїа посланїе во Римъ призываше. Сї до Рима пришедшї Адрианъ наслїдникъ Николаа междѣ тѣмъ временѣ представившаго сѣ, слышашъ такъ и моци с. Климента со собою принесоша радостно прїимъ, и оба брата на епїство возведе. Константинъ обаче по многїи трудѣхъ единою себѣ и Богѣ жити желашъ, епїства ѿрече сѣ, и бы^ѿ Монахъ имени Константина еже до селѣ имиль измененъ во Кѳрилла. Меѳодїй же поставленъ епїтъ Мѣравоу, и во Мѣравѣ возвратившї сѣ церковъ свою оученїе, прикладами, и прехвалными оуставами спомоществующѣ благочестивомѣ князю Свѣтополкѣ, наслїдникѣ Ростислава, оутвердивше, ко прочимъ окреснѣ Главанѣмъ обрати сѣ. Сїмъ подобнѣ также Мѣравѣ и Чехѣ проповѣдаше славенскаа писмена, и свѣщенодѣйсїиа церковнаа на славенскѣ языкѣ предаваше. Сегѣ времене и во Панонїи со велїи оуспїхѣ проповѣдаше, ѿ Панонїи преїде ко Хорватѣмъ и прч.

Ѹ обращенїи сї народѣ чрѣ реченѣ Проповѣдникѣ въ прочїи Москеимїи сице говорїи: Mysos, Bulgaros, Iazaros primum, deinde & Bohemos & Moravos medio fare seculo 9no duo Graeci Monachi Methodius & Cirillus Constantinopoli a Theodora Augusta (quae pro impubere Michaelē Filio tum praeerat) missi fictis Diis renunciare, Christumq(ue) recipere docuerunt - - Cum Graeci essent Doctores illi, Graecorum etiam Sententias, Deum colendi formam, ceteraq(ue) instituta teneris ipsis Christi discipulis com(m)endabant: a quibus Romani postea Pontifices per Legatos suos partim avocare frustra tentarunt, partim avocarunt. Magnae hinc turbae aliquoties natae sunt.

§. 23. Подъ Василиѣ Наслидникѣ поманштагъ Михаилъ Греческѣ Царѣ, иже на царство воведенъ ѣ лѣта 867. Арентаны такъжде Славенскагъ рода людіе во Далмаціи жившіи, доброволнъ по-славъ свой во Цариградъ посылали, и себѣ греческомъ владѣнію и благочестію покарали.

Вѣка 10^м околѣ лѣта 965^о ко вѣрѣ христіанской обращали сѣ Полѣки. Мициславъ, или Мстиславъ Кнѣзь полскій желаше помти во женѣ Домбровкѣ чesкагъ кнѣзя Болеслава дщерь, еже получи: выѣ во надѣѣ такъ сице Мстиславъ ко Христіанствѣ обратѣ сѣ. Жена неперестала дотолѣ мужѣ совѣщати, дондеже древногъ схвѣрствіѣ сей неѡрече сѣ, и закѣ Хрѣтовѣ непріѣлѣ. Тойжде прикладѣ своемъ послѣдовати и поданы свой, ины обѣщанми и дарствованіѣ, ины же гроженіѣ и казнѣми понудилъ ѣ.

§. 24. Россійскія книги ѡ обращеніи Руссіановѣ сказющіи пѣточисленое сѣ обращеніе сч: крещеніе предаю:

„1^е оубв (слѣдхю слова Патеріѣка печерскагъ:) Россія пріѣ еще во лѣта Апостолскаѣ ... ѡ Апѣла Андреѣ, иже приплывши днепромъ ѣ града греческагъ Корсунѣ водрузи на горѣ Кіевскихъ крестъ, тамъже нѣкіѣ крести а потомъ ко Новгородѣ крестити ѡыйде. (виждѣ обширнѣ Сѣназарѣ на денъ 30 Ноѣвра) Ко томъжде крещеніѣ Руссіскагъ Первородствѣ причислаѣ лѣтописецъ Руссісій Несторъ и дѣло С. Паѣла во Мѣзії и Ілѣрицѣ оучившагъ и прч. такоже въ § 19.

2^е Крести сѣ Руссіскаѣ землѣ во лѣто 863. при Михаилѣ царѣ греческѣ, а при Патрѣси Кири. Фотіи: ѡ нѣже на моленіѣ Свѣтополка, Руссіскаѣ и Коцелѣ присланы быша Славѣнѣ и Руссісѣмъ Оучителіѣ вѣры Меѣодій и Кѣрилъ ... иже первіѣ составиша славенскаѣ писмена, и преложиша на языкъ славенскій греческіѣ свѣтыѣ книги.

3^е Крести сѣ Руссіѣ во лѣто 886. при Василіи Македоніи царѣ греческѣ, а при томъжде Патрѣсѣ Фотіи: ѡ нѣже прислаѣ выѣ дла Крещеніѣ Руссіѣ при кнѣзи ѣ Ольги Мѣтрополіи Михаилъ, оный, иже с. Еѡнгаліѣ на оубѣреніѣ тѣхъ во огнѣ вверже, еже Руссіѣ видѣвшѣ, такъ несгори, крестиша сѣ.

4^е Крести сѣ Руссіѣ во лѣто 955 при свѣтой Ольги кнѣгинѣ Руссіской женѣ Игоревой, таже во константинѣ градѣ крести сѣ ... и таже возвративы сѣ многы во Руссіи крести ... Сѣѣ всѣ крещеніѣ четырижды во Руссіи бывшаѣ неворенишасѣ часты ради браней,

іакоже и Тертꙋліанъ свѣдѣтелствꙋетъ гл҃ѣи баше древле во Гармаціи вѣра христова насаждена, но бранми помрачена.

5^е Совершено и конечно просвѣтисѧ Руссіа с. Крещеніе при князѣ Владиміръ всеѧ Руссіи самодержцѣ, а при царѣ греческѣи Василии и Константінѣ при Патррѣсѣ же Кпл. Николаѣ Хризверговѣ во лѣто ѿ рожд. Хѣа 988. іакоже Руссіискій лѣтописецъ Несторъ свѣдѣтелствꙋетъ.“

До селѣ но обшырнѣе воспоминаѣтый Патерикъ егоже обаче повѣствованію чꙋжеземнїи писателіе не во все согласꙋю. ѿ многѣхъ преданіе ѡ проповѣданїи с. а. Андреа во Руссіи ѡметаѣ сѧ; и Посланіе оꙋчителей кꙋ Руссѣ при Василии Македонѣ не Фотію, но Ігнатію тогожде престола Патррѣсѣ возписꙋѣ сѧ и прч. Виждъ Кꙋличинскіа во предисловіи. Ле Квіенъ гл҃е: Totius Russicae Gentis ad Fidem conversio ad 10^{mi} Seculi labentis finem ad annum scilicet 978. vel 988. rejicienda est. Кꙋличинскій говорѣ (In Appendicem in Praefacione) Comunior Scriptorum Sententia Vladimirus baptisatum fuisse Anno 990. non nulli tamen hac in re discrepant, nam alii baptismum ejus referunt ad Annum 985. ut Chromaeus, alii ad Annum 976. Но сїа мнѣе знатнаѧ сꙋ: виждъ Порфигенита, и Писателей Византїискихъ.

§. 25. Образъ, имже конечное и всенародное быѣ обращение Руссѣ во житїи Владиміра, Патерицѣ, Сѣназарѣ дне 15 Ігліа и прч. сице казꙋѣ сѧ: Прежде крещенїа прихождали ко Владимірсꙋ ѿ разнѣхъ народѣ посланыи предлагающе емꙋ исповѣданіе своеѧ вѣры, тꙋю похваллюще, и совѣтꙋюще да ю възпрїймѣ. Найпервѣе пришли вѣры МахOMETОВЫѧ, во нейже многꙋженствіе рꙋслышалъ Владиміръ, но обризанїе, непитїе вїна, и неастїе свїнагꙋ маѧса неподобосѧ емꙋ. Потѣ пришли нѣмци, Римляне, и жыды. Во Римской вѣрѣ, іакоже стриковїи гл҃ѣ, того ради не благоволи, іако чї латинскїи мало богꙋ оꙋгодный и церкви ѣ не всако благолипы быти разꙋми. Егдаже ѣ Константина града ѿ греческѣи царей Василиа, и Константина приде посланный Кѣриллъ философъ со завѣсою, на нѣйже вѣ страшный сꙋдъ изображенъ, по испытанїи сѧ, и всеѧ вѣры греческіа, оꙋмилилъ сѧ серце и реклъ Кѣрилл: Размышляю и еще лꙋтше ѡ всѣхъ вѣрѣхъ разсꙋждаꙋ. ѡбдарена ѡпꙋстилъ егꙋ.

По ѡшествїи Кѣрилла Владиміръ ради совѣщанїа созва свой Болгаринѣ, и мꙋдрїишїи ѿ народа, сказа ѣ бывшаѧ посланїа, и различнаѧ вѣрѣ исповѣданїа. Созванїи сꙋдили да мꙋдрѣ лю-

дей пошлѣ по всѣмъ землѣмъ, иже каждаю вѣрѣ искъсѣ, и пришѣше скажѣ: Тѣмъже Владиміръ посла десѣмъ мудрыхъ мужей, по всѣмъ землѣмъ, которіи во разныхъ странахъ были, и на послидокъ пришли до Константинополѣ идѣже (по глѣ Длгоша том 1 lib. 2.) толикѣ во лѣтѣхъ греческой, ежже послѣдшахъ, свѣдѣтелствовахъ, сладостѣ имили, занеже аки во измѣненіи сѣще паче небесной, неже земной свѣтынѣ мнѣхъ сѣ предстоати.

Возвратшій сѣ посломъ Владиміръ паки всѣмъ болгарѣмъ созва. Послы повѣдаша, такъ ни едино сѣженіе божественое и вѣра такъ возлюбисѣ, такъ греческаѣ. „Егда бо рекоша, насъ введоша во церковь греческую, идеже они богъ своего мола сѣ ... видѣхѣ тамъ неизреченую красотѣ, и благоліпие во ѣ церквѣ, и пѣніѣ ко оуслышанію зѣла сладостнаѣ, идеже всѣ насъ свѣтенъ облакъ осини, и вихомъ во измѣненіи: мнѣше бо сѣ нѣ на землѣ, но на небесѣ во то время стоати, и нѣс нигдѣ таковаго во всѣмъ народѣ, и во церквѣ строеніѣ, красоты, и сѣженіѣ вѣиѣ такъ оу грекѣмъ: сегѣ ради вѣрѣ, истинаѣ вѣра ѣ, и истинный Богъ точію со тѣми людми живѣ.“ Болгаринѣ рекли ко Владиміръ: если бы вѣра греческаѣ не была правдиваѣ, то баба твоѣ Олга не бы оувѣрила, невѣста бо была велми мудраѣ ипч.

Владиміръ оувѣдалъ (слѣдѣю слова ѿ Сѣназарѣ) сѣгѣ вѣрѣ греческую такъ свѣщѣ на свѣтили рече во сѣбѣ сице сотворю: Поидѣ во землю ѣ, и плѣню грады ѣ, и обрѣщѣ тамъ оучители. Ежже оумысли, то и сотвори. Шедъ взѣ Корсѣнѣ градъ, и посла ко царю греческомѣ глѣй: Дай за мѣ сестрѣ свою: Ащели не даси, то сотворю градъ твоѣмъ, такъже и сѣмъ сотворѣ, онъже ѿвѣща: нѣе здѣ таковаго обычѣ, ежже Хрѣтіанѣмъ дщери дамѣ за поганѣна; ащели крестишисѣ, тогда и то полѣчиши, и вѣщши сегѣ царство небесное. И рече Владиміръ: Такъ сотворю, пришедшійже ѿ тебе со царицею, тѣи да мѣ крестѣ и во то время впаде Владиміръ во недѣгѣ очима, и рече царица послѣвши ко немѣ: Аще не крестиши сѣ, не извѣдѣши близни сѣ. Онъже рече присланѣ: Крестите мѣ, ибо на то истое вы призвѣ. Егдаже крести сѣ бысѣ чѣдо веліе: вшѣдшѣ во емѣ во с. Купилъ, ѿпадоша, такъже чѣшѣ ѿ очію; и ѿверзоша сѣ емѣ очи, и бысѣ, такъ николиже имѣ близни, и прозривъ похвали всѣ Бога, и просвѣщѣ бысѣ дшею и тѣло радѣвашѣ сѣ и прч. во Сѣназарѣ.

§. 26. **Ѡ** болшеа части окресности сїа инороднїи писателїе молча; нѣцїи виною обращенїа Владимрова творѣа **Анна** женѣ Владимїре-вѣ, таже вѣ сестра **Василїа Imperatoris** греческагѣ, и мѣжа своего дотолѣ повѣждати непреста, дондеже благочестїе Хрїтїанское не-прїалѣ. In verba Moscheimii: „Russi qui Superiori Seculo Basiliї Macedonis tempore Graecorum Religionem adoptaverant, paulo post ad Majorum Suorum sacra redierant. Vlodimirus Russiae ac Moscoviae Dux Anno 961 Annam Basiliї Junioris Imperatoris Graeci Sororem Uxorem ducebat; ea Maritum hortari ac monere non desistebat, donec Anno 887. per Baptismum in Civitatem Christianam recipi sese adscito Basiliї Nomine, pateretur.“ **Мнѣние** сїе нѣчто противное быти видїи сѣ сказанїю **Гўназаревѣ**. Придаѣ **Мошемїи**, такѣ **Рѣссы** прикладѣ князѣ своего доброволнѣ послѣдовали: По истинѣ, глѣ овѣ, нечитѣа нигдѣ силѣ на то оупотребленѣю.

Владимїръ вѣрѣ Хрїтовѣ прїе, не токмѣ Капища, и Кѣмира раз-би, и все сѣвѣрство отеческое разрѣши; но и церкви воздвиже, сѣжителемѣже церковнѣ на препитанїе онѣ десѣтины Ѡ всѣ плодѣ, стадѣ, всѣческѣ доходѣ, даней, оуповорѣ, ловителствѣ, торжищѣ, казней и прѣ. опредѣлїлѣ, и котомѣ великѣю санѣ цер-ковномѣ во сѣдебнѣ дѣлѣ влаѣ даде, народнѣ оуставѣ сегѣ ради писменѣ їдавыи; во чѣ вѣрнѣ послѣдовали емѣ, **Ирославѣ** сынѣ емѣ дрѣгїи сообразнѣ оуставѣ издавши. **Владимїръ** во с. крещенїи нареченѣ **Василїи**, во **Кїевѣ** со женою своею погребѣ, за толикаа ко благочестїю **Ховѣ**, и **Народѣ** своемѣ благодѣанїа вѣ число стѣхѣ внесенѣ, и до ннѣ торжественѣ Ѡ свойѣ почитѣа сѣ дне 15 **Илїа**.

Первыи Ѡ **Рѣссїанѣ**, иже вѣрѣ Хрїтїанскѣю прїаша, были **Кїевскїи** сѣ. во **Оупраинѣ**, или **Малой Рѣссїи** живѣцїи. **Ѡ** **Малыа** же **Рѣссїи** по сѣ чрѣ князей, и **Мїтрополитѣ** **Кїевскїи** разпрострѣса благочестїе во великѣю **Рѣссїю**, идѣже два **Архі=Еппы** **Новгородскїи**, и **Рѣстовскїи**, и нѣцїи **Еппы** поставлены быша. **Прочее** **Рѣссїискїа** церкви состоанїе во слѣдѣющїи изходѣхѣ скажѣ сѣ. То едино на прѣ поминаѣ, такѣ сїи, сѣ **Рѣссїане** вкѣпи со благочестїе Ѡ греческїи оучителей сѣбѣ преданѣ и сѣти вѣрѣды греческїа цѣркѣ во своѣ язѣщѣ постѣаннѣ всегда содержали; прочїи во **Панонїи**, **Далмацїи**, и **Іалїрїцѣ** слѣдованїе временѣ Ѡ сї вѣстѣпали. **Винѣ** вѣстѣпленїа сегѣ **Мошемїи** такѣ зажаѣ: „A quibus (id est Graecorum Ritibus & Institutis) Romani postea Pontifices per Legatos suos, eos (Slavos) partim avocare frustra tentarunt, partim

avocarunt; unde Magnae etiam turbae aliquoties Natae sunt.“
МЕЖДУ прочими на сїе свѣдѣтелствы служи посланіе Іоанна 13го
Римс. Папы ко Болеславу князю чешскому во лѣто 968 даѣое,
во немже Іоаннъ Болеслава сице оувѣщаваѣ: „Apostolica Autho-
ritate annuimus, ut in Ecclesia SS. Martyrum Viti, & Venceslai
Ep(isco)palis Cathedra erigatur, et apud Ecclesiam S. Georgii
Congregatio foeminarum sub regula S. Benedicti; et Regimi-
ne Filiae Nostrae Mariae (Mlada ante vicebatur) constituatur.
Verum tamen non sequaris ritum Bulgarorum aut Russorum, et
non utaris Lingva Slavonica, sed Epis(co)pum Elige litteris La-
tinis aprime eruditum, qui Ecclesia Novalia, ut par est, excolere
possit. Vale.“

§. 27. Икѡ гражданскїа вины ко оныѣ, ѡ ниже бесѣда бѣ, об-
ращенїамъ негли волїе спомогоша, такѡ внѣтрнее оувѣренїе, едва
оусъмнѣвати сѡ возможемъ, вѣмы бо, такѡ Хрѣтіане варварски-
ми нападенїамы зѣлѡ досаждаемы бѡхѡ, затѡ царїе и князи
Хрѣтіанскїи ничтоже оставшиа, да таростныа, и неизтовствѡщїа
на оныа народы ко законѡ Хрѣтовѡ приведаѡ, и неизтовство ѣ сице
оукротѡ. Сегѡ ради князѣ невѣрныхъ сѣ народѡвѡ сѡспрѡжества,
помощи протѣво врагѡвѡ, и многаа инаа добра со ними творили.
Во прочїихъ во Исходѣ сѣ тѡжкїа обѣды Хрѣтіанѡ нанесли Аравы,
и Тѡрки, таже Норманѣ.

II. 3. 2. O mytologických počiatkoch Slovanov, o práve, spravodlivosti a správe podľa F. V. Sasinka

František V. Sasinek: Dejiny drevnych národov na území terajšieho Uhorska. V Skalici: Tlač F. X. Škarnicla synov, 1867, s. 183-191 a 206-228 (*dip-
lomatický prepis*).

Deje nepolitické.

Podavše zprávu o pôvode, sídlach a politických dejoch, jaké chudé letopisy cudzích národov poznačily o Slovanoch vôbec

a Slovenských predkov našich zvláštne, pristupujeme k tejto časti diela tohto, ktorá má nám poddať obraz mravov, obyčajov a osvetly Slovanov vôbec {a zvláštne} slovenských predkov našich <zvláštne>, nakoľko sa ony bedlivým dejezpytcom objaviť daly.

Abysme ale v tomto ľakšie pokračovali, rozvrhneme si túto časť {dejepisu nášho} na pojednania o: a) pohanskom náboženstve Slovanov, b) pokresťanení Slovanov, c) mravoch, obyčajoch, správe a zákonoch Slovanov, a konečne d) osvete Slovanov až do pádu ríše veľkomoravskej.

1. Pohanské náboženstvo Slovanov.

O náboženstve starých Slovanov síce už dost' kníh a pojednaní je napísano, avšak ešte veľmi málo svetla a istoty docieleho; ponevác pôvodných prameňov o ňom sa nedostáva, to ale, čo starí, či domáci, či cudzí kresťanskí spisovatelia, z pôvodného podania čerpali a nám zanechali, je i nehojné i často neurčité a nesvetlé. K tomu ešte i zbytky obyčajov a povier pohanských, povesti a piesne obsahu bájeslovného, jako tiež sochy, obrazy a mená božikov i modlí a iné mená, vzaté z posvätných obradov atď., niesu ani ešte dostatočne sobrané, ani vyzkúmané. V novejšom veku síce znamenitý pokrok stal sa tým, že medzi staroslovanským a staroindickým bájeslovím, čo sa podstaty týče, nielen úzke príbuzenstvo no i skutočná shoda uznaná a nado všetku pochybnosť vyvýšená je. Medzitým takýmto odkrytím nesnádky sú len umenšené, nie ale i odstránené; lebo i v Indii náboženské pojmy v postupe vekov sa premenily, i mnohonásobný vliv iných národov indoeuropejských na Slovanov zapierať sa nedá. Nemohúc teda nečo dostatočného podať o veci tejto, musíme sa uspokojit so slabým nastienením |₁₈₃ niekoľko počiatkov, ktoré snád' časom v obširnejšie umenie sa vyvinú.

Slovania pôvodne verili v jedného Boha, jakožto ducha ľudskou mysl'ou nedostižitelného, stvoriteľa, zachovávateľa a riaditeľa sveta^[1]. Ale pri ďalšom výklade, jako táto jediná a najvyššia mocnosť svoje pôsobenie javila, pozorujúc na nej odporujúce počínania, prišly na dve hlavné božské mocnosti: pôvodcov to dobrého a zlého. Rozličnosť pôsobenia týchto mocností priviedla ich i k vymysleniu rozličných činiteľov, a z toho povstal pochop o viacpočte bohov a bôžikov. Ponevác ale pôsobenie, múdrosť predpokladajúce, prirovnávali činom

ľudským, z toho nielen bohom a bôžikom tvárnosť ľudskú pripisovali, lež stanovením pohlavých a rodných pomerov medzi bohami a bohyňami celý rodostrom bohov a bohyň vymysleli^[III]. Prenesúc tvárnosť a pomery ľudskej na bohov a bôžikov svojich, s tým i spôsoby a vášne, áno i náruživosti ľudskej im pripisovali. – Z počiatku tie tajné božské moci považovali sťa neviditeľné duchovné moci, časom ale predstavovali si ich v rozličných obrazoch a sochách, z čoho potom modly povstali^[III].

Nakoľko sa dá bájeslovie slovanské zostaviť, poznamenávame: že *Svantevit* (ináč *Svarog* čili *Svarožič* a *Triglav*) zodpovedá indickému bohu, Parabrama, čo pôvodcovi všehomíra, ktorý so svetom do žiadneho styknutia neprichodí, lež z neho plynúvši bohovia všetko konajú a riad'á^[IV]. – U Peršanov bojuje Ormuzd s Arimanom, u Slovanov naproti tomu Bielboh s Čiernobohom, dobré vedľa zlého, svetlo vedľa tmy, bielo (*Bielboh*) vedľa čierneho (*Ciernoboh*), beloš vedľa čierneho (čerta).

Dobří a zlí bohovia starých Slovanov, podľa toho, jak alebo k Belbohovi, alebo k Čiernobohovi náležali, boli títo: *Parom* (Perún) boh to hromu, pravdy a práva, {jako i roľníctva}; *Radhost'* alebo *Radohost'*, boh pohostinstva, ochranca počestných a host'ov, zvlášte vo vojne postavených; *Trihlav* trojhlavý, pannonník nad povetím, zemou a vodou; *Krodo* alebo *Sitivrát*, boh času; *Rugevit* alebo *Davor* zvláštny boh vojny; *Silnboh*, boh udatnosti a sily; *Živena*, bohyňa života a živnosti; *Kors*, *Karas* alebo *Semeník*, boh jedla a nápoja, zodpovedný gréckemu Bachusovi; *Dažboh* (Darboh),¹⁸⁴ boh priazne a šťastia; *Nemissa*, bohyňa pomsty a spravodlivosti; *Veleš* alebo *Volos*, chlpatý, milovník hudby, ochraňoval väčší dobytok a bol vôbec bohom nad pastierstvom; *Heinal* (maď. hajnal), *Henil* alebo *Honil* s palicou, bdel nad {hospodárstvom} {gazdovstvom}; *Mokoš* hájil ovce a kozy; *Zozim* a bohyňa *Austeja* opatrovali včely; *Seja*, bohyňa osenia budila sa so škrovánky k rannej práci; *Pograbar*, boh úrody a žatvy, pôsobil pekný čas a dopomáhal i k tomu, aby pršalo, lúky, pole a háje kvitly a zelenaly sa; *Čur*, v podobe podobe okresaného kameňa, mal pod ochranou medze vôbec rolí; kto taký medzník zmenil, musel ho po smrti nosiť; *Škriatok*, odvracal od domu škodu a prinášal dobré; *Didilia* alebo *Dzizila* činila neplodných plodnými; *Chásoň* boh slnka a svetla; *Vesna* {bola} bohyňou jara, ktorá napomáhala zrast; *Letnica* bohyňou

leta; *Zemaryla* bohyňou zimy; *Svitobor* bol bohom nad lesy. Horám a húšťam pripisovali *Vily* alebo biele panny, v bielom rúchu, s dlhými v behu lietajúcimi vlasami; zo skál, čo duch skalný, ohlašovala se ľudom *Ozvena*; *Devana*, nad hájmi a lesmi postavená, zazeleniavala háje, a dávala chládok. Bohyňami vôd, riek a potokov boli *Rusalky*, ktoré majúce zelené vlasy, hynčovali sa na stromoch nad riekami, *Cár morský*, pán mora mal podriadené živočíšstvo a premeny morské. Bohyňou dážďa bola *Mokošla*; *Pogoda* vládol nad počasím, a jeho milenka *Zimsterla* zapudzovala zimu. Krása a rozkoše mali za bohyňu *Ladu*, ktorej synovia *Lel* a *Ďund'a* boli hohovia lásky. Nad manželstvom panoval *Polel*, nad plodom v živote materinskom *Porenut*, nad pôrodom *Zlatá Baba*, nad vychovávaním a péčou dietok *Chovana*, nad úrodou a zemskými plody *Kúpala*, nad pokojom a slávnosťami *Koleda*, odtiaľto «snád» i sviatky koleudou zvané, v kresťanstve prenesené na «po»vianočný hod; nad radosťami a hostinami stál *Oslad*, nad ohniskom a domácim ohňom *Diblik*; preto diabol (*διάβολος*) nevyznamenával pôvodne zlého bôžka, ale radšej dobrého, jako ochranca nad ohňom.

Jako v Belbohovi všetci dobrí bohovia sosobnení boli, a tento predstavovaný bol s tvárou zakrvavenou a komármi zasadlou, vyznamenávajúcou dlhoshovievajúcnosť dobrého božstva: tak bol Černoboh sosobené zlé a škodlivé, a vôbec známkou zlých bohov a duchov, vyobrazený jako lev na podstavke ležiaci. Sem patrili zlí bohovia a duchovia, jako: *Bes*, od vzteklosti a besu nazvaný, ktorý mal podobu capa, ba až posial si ľud diabla mimo iných podôb, zvlášte v tejto podobe predstavuje; *Pochvist* bol pôsobcom zlého a špatného času; *Div* aj *Zázrak* v podobe vtáka, bez pochyby potvorného,¹⁸⁵ predzvestoval škrekom svojím nešťastie; *Bobo* alebo *Bobák*, potom *Tras* alebo *Ďas*, naháňal ľudom svojou podobou strach a hrôzu; *Koščeg* alebo *Kostlivec*, strašný lúpežník, kradol panny a nevesty, a odnášal ich do svojich začarovaných hradov. *Leši* a *Morussi*, bohovia lesní, chlpatí, strašili ľudí po lesoch, pásli oči svoje po ženských, a svádzajúc ich z cesty do svojich jaskýň, až do smrti ich čekali alebo lektali, matkám ale deti odberajúc na ich miesto kládli iné, ktoré na vždy zakrpatelé zostávaly. Takto tedy poverečná obrazotvornosť ľudu vysvetľovala si pôvod nezdarených na tele i na duši detí, jaká povera až posial na daktorých miestach pa-

nuje, a odtiaľ tiež ta bázeň rodičiek pred svätým úvodom von z chyže alebo z domu vyjst'. *Pikulík* = terajšiemu čertu, diablu, malej postavy, bol pokašiteľom ku zlému; panoval nad mrtvými; tomu, kto ho mal, nosil poklady, pracoval za neho, ale mu za to pri smrti i dušu bral; tá istá predstava o diablove zachovala sa i v kresťanstve, len že tu človek zrovna krvou zapísať sa musí. *Zmok*, ktorý jako zmoknuté kura s dlhým hrdlom, alebo jako horiaca reťaz do domu vchádzal. *Rarách* alebo *Rarášok* zjavoval sa vo vetrovom výre na smetiskách, alebo v krútnave, prach a smeti do hora metajúcej (pohanský to tedy názor prirodzeného úkazu); on bol bôžikom hnevu, dopomáhal pri hrách a losovaní ku šťastiu, ale častejšie k nešťastiu; až posiaľ sa hovorí o tých, ktorým sa takto šťastne vodí, že majú raráška pri sebe. *Vlkodlak* dávil ľudí a vyciaval im krv; bol to tedy vampír. *Kyka-Mora*, lebo *Kykymora* čili *Morena*, strašlivá potvora, bola matkou mátoh, ktoré v noci k ľuďom posielala, aby im ťažké a nepokojné sny donášaly. *Vodník* alebo *vodný muž*, so zelenými vlasmi a rúchom, sedával obutý na brehoch, alebo behával po vodách, volajúc obzvlášte deti do vody, ktoré potom so sebou do hlbociny sťahoval. *Jenžibaba* alebo *Jagababa*, strašná pekelnica a čarodejnica, vysokej a chudej postavy, s kostnatými nohami, sedela v železnom mažiari, držiaca v ruke železný prút a keď sa viezla, cestu za sebou metlou alebo omelom zametala; tento obraz je pozdejšie prenesený na tak rečené strygy, na lopate alebo metle von komínom vyletujúce, a tak do rákoša svojich družiek sa poberajúce.

Obety, ktoré Slovania bohom svojim, najmä dobrým obetovali, boli veci nevinné; mäso štvornohých zvierat, vtákov a väčším dielom plody a výrobky zemské, jako: ovocie, mäd, mädovec, koláče, pozdejšie i pivo. Povodne neobetovali bohom žiadnych ľudských životov, až neskôr behom časov prešiel tento neľudský obyčaj k ¹⁸⁶ daktorým vetvám jejich od národov celtických, germanských a iných. Pováženia hodno i to, že sa i krv zvierat viac zlým, nežli dobrým bohom obetovala.

Slovania verili i vo večný život a v odmenu dobrého a zlého, jako to z mnohých zjavov a obyčajov jejich života právom zavierať sa dá; menovite keď verili, že duše zomrelých, v podobe vtáka vyletevsie, potiaľ sa zdržovaly v blízkosti príbytkov svojich na strome, pokiaľ telo jejich sa nepochovalo, a keď sa veri-

lo, že čím kto hrešil v živote, tým i trestaný bude po smrti; tak kto medzník role svojej skrivo dlive preložil na ujmu súse dov u, musel ho po smrti sem i tam prenášať, alebo kto ukrutnosti sa dopustil v živote, chodil po smrti v podobe divého zvera. Dobré duše dostávaly sa k *Prabohu* a k otcom svojim, zlé ale duše do *Sitna* (= pekla), ku zlým bohom. Že si tento večný život smyselne a zemsky predstavovali, dá sa z toho súdiť, že takému umrlcovi, ktorého telo sa nespalilo, kládli peceň chleba pod hlavu, peniaz a ľahvicu mädo vca alebo piva. Pri pohrabe ľuďi, ktorých telá pálili, ničili i najmilejšie im veci, jako na pr. kone, a dávali do mohyly meč a domáce náradie. Ženy sa dávaly z preveľkej lásky k mužom nekdy s týmito za živa pochovať, neberúc ohľad ani na pozostalé deti, ba až posial' panuje miestami to smýšľanie v ľudu, jakoby žena bez muža žiadnej ceny nemala, odkial' veľiký nárek vedú ženy i pri smrti mužov nedobrych, vykladajúc obšírne, jakoby sa radšej daly skrze nich biť, nežli takto na veky ich utratit'.

Daktoré vetve slovanské, najmä Slovania polabskí, mali zvláštne, náležite sriadene kňazstvo; iné vetve zase nemaly osobitného kňazstva, ale predstavený obce alebo knieža konal spolu i kňazské povinnosti, odkial' kňaz (*sacerdos*) = kňaz (*princeps*, knieža), a tyto záležaly v obetovaní a vo vykonávaní istých obradov, ináč bol i každý čel'adný otec spolu kňazom.

Chrám y, posvätné háje a kamenné oltáre po vrchoch,^[V] kde sa obety a pocty bohom konávaly, boly tak sväté, že pokoj jejich nikto pod pokutou smrti narušiť, a vtákov z hájov vyplašiť nesmel;^[VI] ba kňaz chrámu Svantovíta, vymetajúc chrám, samého silnejšieho dýchania sa zdržoval, tajiac dlho v sebe dech, a chodiac von čerstvejšie si vydýchnuť. Kňazia boli vo veľkej úcte, berúc podiel vo všetkých národných poradách a súdoch, požívajúc vážnosť¹⁸⁷ a vpliv, a rovnajúc sa temer kniežatom, čo zvláštne o najvyššom kňazovi alebo žrecovi platí.

Jako v každom pohanskom, tak i v slovanskom náboženstve, kde pravda jako pravda známa nebola, panovalo hadačstvo a veštenie; pozostatky toho zachovaly sa až posial' v povere ľudu o tak rečených vešticiach a bohóch (maď. *bohók*), čiarodejnicach a čiarodejníkoch, ktorí skryté veci na svetlo vyvážajú, a o budúcich prorokujú; kam pripočítat' možno i {očisty a cudy (ordalia,} próby), majúce potvrdiť vinu alebo nevinu

obžalovaného (*iudicium ad pravdam*) atď. Hadano a vešteno, čarovano^[VII] a bosorovano^[VIII] bolo ku pr. z toho, ktorou nohou prekročil posvätný kôň na križ položené meče, pri súdoch ale z rozpálenej na žeravo radlice Paromovej, ktorá iba vinných popáliť mala. Hádali zvlášte zo spevu, letu a príchodu vtákov. Kuropenie slepíc alebo kykyrikanie kohútov oznamovalo nešťastie menovite veľkú škodu, straka predstavovala príchod host'ov, havran nešťastie, kuvik smrť, sokol a laštovička lásku a šťastie vôbec atď. Hádali i z toku vôd, z dymu, vetra, z posretnutia sa so zvieratmi, menovite so zajácmi a z jejich kriku. Najužívanejšie bolo hádzanie do povetria drevka, na poli rozštiepeného, ktorého zovnútornej strany čierne vnútornej barvy bielej byly. Jestli pri spadnutí biela strana sa ukázala, predpovedali z toho šťastie, jestli čierna na vrchu sa zjavila, predpovedali nešťastie. Hádanim oberali sa mimo kňazov i speváci, potom zvláštni veštcí, začitovači, čarodejníci, snári, vykladači a iní.

Nábožné obrady a obyčaje niesly na sebe veselý a slávny ráz, lebo tu mal človek presvedčenie, že sa nachodí pod ochranou dobrých bohov proti zlému, a že všetko, čo od božstva pochodí, človeku iba k dobrému slúži. Z tejto príčiny obety, bohom činené, vždycky s radostným plesaním sa konaly, menovite na výročitú slavnosť Svantovíta a Radhost'a strojéné byly veľké hody, pri spevoch, hudbe a hrách^[IX]. |₁₈₈

Hlavné chrámy, z dreva ozdobne stavané, delily sa vo dvoje: vo zoväútrok čili predsieň a vo vnútrok čili svätinu. V predsieni po drevených stenách (múroch) bolo vídat' umelé rezby, predstavujúce obrazy bohov a bohyň; vnútornej svätina ale stála na stĺpoch, súc obostrená oponami. V samom srede stála hlavná modla, buďto drevená a velikánska, alebo z kovu liata a neveliká, stojacia na rozmanitých zvieracích rohoch alebo na inakšom umelom podstavku. Iné menšie modly rozostavené byly po strane, opatrené nápisom a oblečené v broňe a iné odevy, sodpovedajúce svojej ideí. Okrem náradia *trebného*, t. j. ku trebám (obetám) určeného, nachodily sa v chrámoch i posvätné zástavy (korúhvy, prápory) a zbroje či ukoristené či k oznámeniu a vedeniu války určené.

Každá krajina mala svôjho zvláštneho boha, a celý národ musel dávať poplatky jeho chrámu. Okrem toho však bývaly chrámy zvláštne tiež na každom hrade čili v hlavnom sídle

župy, o ktoré sami županci (*jupagiones*, čili obyvatelia patričnej župy) sa starali.

Modlárstvo Slovanov však nebolo viazané k samým chrámom; celá skoro zem plná bola takých hôr, skál, prameňov, riek, lesov, stromov^[X] atď., ktoré pokladali za príbytky a držaništia bohov, teda za miesta nad iné posvätnjšie. Na takéto miesta chodieval starý nábožný Slovan, zvlášte v súmraky, nosiac bohom v obeť dary, bijúc sa v čelo a šeptajúc pobožné slová.

Konečne tiež každá jednotlivá rodina mávala zvláštne modly, ktorým prichádzajúci prvú odchádzajúci posledniu poklonu vzdával; naopak ale i jednotlivé veci, stromy, kone, hrahulci, atď. považované bývaly, za posvätné a bohom nad iné prijemnejšie^[XI].

So sústavou náboženskou spojená bola i známosť nielen tajomství náboženských, no i znakov čiar čili *knig* (kníh), ktorými oné náboženské podania sa prechovávaly. Znalci takýchže knig snád' pôvodne knigazmi = kniazmi či knegazmi = kneazmi a knezmi^[XII] nazvaní boli. – Keď kňazov ich vliv na ľud a tohoto úcta i dôvera k nim, behom časov <učinily pohlavármi> nielen vo vecach náboženských, no i vo svetských {svôjmi pohlavármi učinily}, a tak tito nielen obradnými |₁₈₉ kňazmi (*sacerdotes*), lež spolu i panovnými kňazmi (*principes*), sa stali: k vykonávaniu všelikých úradov a služieb {povolávajúc} <povolávali> aj osoby iné. Týmto spôsobom povstaly zvláštne sbory bohoslužobníkov s rozličnými svôjmi posvätnými úradmi: *žreci*^[XIII], *vlchevci* <a *vlchvice*,> *čiarodejníci*, *čiernoknegici* (čiarnoknegici sr. str. 188. pozn. 1., alebo čiaroknegici t. j. znatelia čiar čili písmen a knih?) atď.

Nektoré nábožné obyčaje pohanských Slovanov udržaly sa v pamäti až po dnes; v povest'ach a obyčajoch poverečného ľudu, poskytujúc svetlo k objasneniu mnohých čiastok pohanského bájoslovía drevných Slovanov. Nám Slovákom v tejto veci predôležité sú okrem povestí a obyčajov, prísloví a názvov nektorých miest, a mnohých povier (o bosorkách, strigách atď.), i naše národné piesne, v ktorých mená bohov tak žijú, jakoby oni ešte v každom dome kňaza a chrám, každej dedine sochu a na každom kopci oltár mali. Spomínajú sa v nich Ďund'a, Perun čili Parom, Svätývit (čili Svantevid), Morena, Škrátek, Rarášek, Zmok, Mátoha, Bobo, Znachor, Vlkolak atď. Zachovaly

sa tiež mnohé hry a slávnosti tak ku pr. každému na Slovensku známa je spevohra „Hoja Ďund’a“, ktorá nekdý platila či Láde či jej synovi Ďund’ovi; známo je jarnie nosenie z mesta Moreny čili Smrti, z čoho i piata pôstna nedeľa dostala názov „smrtnej nedele“; známa je tiež hra na „zlaté prasa“, v ktorej spomínajú Marasa a Karasa; známo je i stínanie kohúta lebo barana po svadbe, strojenie koláča, ktorý „radostníkom“ menujú atď. K tomuto pripočítajú tiež Vajanky čili svätojanské ohne, koljadu, ožinky, veľkonočné kúpanie ^[XIV] atď.

Mrtví pohrobovaní boli na poliach a v lesoch, najviac ale na rozcestí. Ačkoľvek i mrtvoly kládli do hrobu, bývaly preča častejšie pálenie a popol z nich v nádobe do hrobu ukladaný. Do hrobu prikládali pokrm, nápoj, zbroj, peniaze, nádoby a iné veci, jaké i na Slovensku v mohylách a popolniciach vykopávajú. Na hrobch vydržiavané bývaly *stravy* (hostiny) a *trýzne* t. j. obeť, tance a hry ku cti podzemských bôžikov k zjednaniu pokoja duši zomrelého; potom boli navrhované naň kopce čili *mohyly*, tu väčšie a vyššie, tam menšie a nižšie, jako ktorý zomrelý za viac lebo menej dôležitého považovaný bol^[XV]. |₁₉₀

3. Mravy, obyčaje, správa a zákony drevných Slovanov.

Do ťažkej veci sa dávam! Chcem vyložiť, jaký bol verejný a domáci život Slovákov, jaké mravy a obyčaje u nich panovaly, jakú správu a zákony mali. Jesli sa nedostávalo hojných prameňov k vypravovaniu príbehov búrlivých, pozornosť cudzincov na seba ťahajúcich, tým viac bude nám nariekať na chudobu správ o pokojnom bytu a stave pravekých predkov našich; o ich tichej domácnosti a ústavoch, ktorými usilovali sa upevniť obecné blaho národa. Na tieto veci cudzinci zriedka svôj pozor obracali a ich schválne nezapisovali, Slovania ale málo sa vtedy ešte písmom zaobierali. K tomu treba pripočítať i nepriazeň tých, ktorí drevne slovanské písomnosti či zhubili či potlačili^[XVI]. A preča vec táto je nad mieru dôležitá, a velí nám nezanedbať ničoho, čokoľvek poslúžiť môže k dôkladnému poznaniu pravekých predkov našich, ktorých nevedomí a predpojatí, najmä ale nepriateľskí spisovatelia zväčša len hanobiť a osočiť navykli^[XVII].

Málo je, čoby sme zrovna o slovenských ◁, pod ích vlastným menom (Slovania, Antovia, Vendovia, Srbovia) vzatých^[XVIIa],

predkoch naznačené z dejepisných prameňov čerpať mohli; avšak niet pochyby, že čokoľvek starí spisovatelia naznačili o povahe slovanského kmenu vôbec, platí tiež o jednotlivých jeho haluziach zvlášť; čo i mnohými svedectvami potvrdiť sa dá^[XVIII].

Slovania, čo sa týče telesnej postavy, boli vysokí a mocní, |₂₀₆ tvári menej bielej, vlasov nahnedých, očí sivých; <znali lepšie snášať> všeliké nehody času a života, zimu i horko, hlad i žízeň, {znali lepšie snášať} nežli ich susedia, preto i otužilejší a vytrvalejší bývali vo všetkých biedach a nesnádkach^[XIX]; boli národ tvrdý a v prácach trpezlivý, na chovu jednoduchú navyklý, a čo si iní za veľkú ťarchu pokladali, oni za rozkoš mali^[XX]. Mierni v jedle a nápoji za stravu užívali proso a pohanku^[XXI], za nápoj ale mädovinu a pivo <zo žita čili raže: *ζυθον*; z ovsu, obsa, zobsa či zobu: *sabajum*>, ktorého všednosť i samé meno označuje^[XXII].

Hlavné zamestnanie Slovanov bolo chovanie dobytky^[XXIII] a orba^[XXIV]. O toto jako i o vonkové povolanie pečovali mužskí; ženské ale staraly sa o domácnosť, menovite o jedlo, odev a vychovanie dietok. Poľnia úroda a chova dobytku bola tak hojná, že zbývalo i pre susedov, od ktorých za ňu brali na výmenu iné potrebné veci, najmä soľ. Nielen obecné remeslá boly u nich v obyčaji, lež i ušľachtilejšie^[XXV], a ponevác o zlatohlave, nachu, hodbábu a drahých soboloch u severných Slovanov už za ich pohanskej doby zmienky sa činia, dá sa z toho uzavierať, že nádhera už i do ich dôb zasahovala^[XXVI].

O prvovekom kroji Slovanov málo čo vieme. Dokiaľ boli pohania, nosili dlhé vlasy, po prijatom krste ale vôbec na krátko ich strihali^[XXVII]. Okrem plátených šiat^[XXVIII] nosili hune^[XXIX], nohavice^[XXX], <opleco,> halenu, kabát^[XXXI]. Nemožno-li podrobne vypočítať ani všetky druhy odevu, ani rozdiel medzi mužským a ženským krojom, preca za pravdepodobno |₂₀₇ uznať možno, že halena, huňa, čapica a čepec, krzná čili kožuchy, rubáče, krpce, opasky atď. patrily k starobylému kroju, jaký najmä u horných našich Slovákov, starého kroju verne sa pridržiujúcich, sa nachodí. Spínadlá, ihlice, náramky a retiazky všelikého spôsobu zo zlata, sriebra a iného kovu shotúvané a v pohanských hrobch nachodené, zdajú sa ukazovať nielen na nádheru bohatších, no i na to, že viac na telo priliehajúce, nežli voľné rúcho užívali. Ano sú tiež stopy, že i sami Nemci a iné národy slovanský kroj prejímali^[XXXII].

Medzi zamestnania Slovanov náležalo i kupectvo, o ktorom hojné svedoctvá v dejepisoch nachodíme. Keď nie za časov Thalesa (600 pr. Kr.), zaiste za časov Aeschyla, Sophoklea, a Herodota (490 – 449 pr. Kr.) jantar z krajín na pomorí pruskom ležiacich, dostával sa do krajín východných a južných, menovite k Féničanom, Grékom a Rímanom. Okrem jantaru z týchže krajín rozvážali tiež cín, obilie^[XXXIII] ‹kuniny› a soboliny^[XXXIV], tento najhlavnejší článok kupectva slovanského^[XXXV]. Kupectvo toto prevádzalo sa trojou cestou. Prvá, jako sa zdá, najstaršia cesta išla od brehu baltického mora cez kraje {zatránské} ‹zakarpatské› až k Dnepru, a po tomto do čierneho a egejského mora. – Druhá tiahla rovinami dnešného Poľska, cez Tatry, Považie, Pannoniu k moru adriatickému. Mestá Calisia (dn. Kališ), Carrhodunum (ned. dn. Krakova), Celementia, Carnuntum atď.^[XXXVI] boli hlavné stanoviská na ceste tejto. Tretia, západná cesta, tiahla od baltického mora k ústiú Odry a Laby alebo do Sliazviku a odtiaľto ďalej do Gallie a Massilie. Po tejto ceste vedený bol ten kupecký obchod, ktorý Sába s polabskými a inými Slovanmi obznámil^[XXXVII]. Kupectvo toto však nielen u západných^[XXXVIII], no i u severných Slovanov čilé bolo. Rusi zaiste po svojich člnoch^[XXXIX] a koráboch^[XL] tiahnuť po Dnepre do čierneho mora a odtiaľ dostať sa na skalnaté²⁰⁸ brehy^[XLI] tovar svoj umiestňovali na dunajskom prekladišti^[XLII] – I o Slovákoch a Moravanoch stojí kupectvo v dejepise poznačené. Tak (903 – 907) pod kráľom Ludvikom opravené boli celné poplatky, dľa ktorých Moravia, na trh do nemeckých miest idúci, od otrokyne platili 4 denáry (saigam), od otroka 1 denár; od žrebca 4 denáry, od kobyly 1 denár; od jedného nákladu vosku, ktorý jeden osol unesie, 2 mierky, od toho ale, ktorý jedon človek unesie, 1 mierku. To isté ustanoveno bolo i o židoch, ktorí či z Moravy, či z iných zemí na trh do ríše franskej prichodili^[XLIII]. Z uvedených svedoctví vysvitá i to, že k článkom slovanského kupectva náležaly: otroci, jantar, cín, obilie, kone, kože a vosk. K týmto tiež pridať možno i drevené náradia a člnky, ktoré Slovania v horách karpatských hotovili^[XLIV] atď.

Kupectvo stať sa mohlo či zámenou jednej veci za druhú či prosriedkom peňazí. O starobylosti tamtoho spôsobu nikto nepochybuje, avšak ináč sa to má z ohľadu peňazí. Sú, ktorí o tom pochybujú^[XLV]; pravde podobnejšou však zdá sa mi byť mien-

ka iných, lebo: a) kupectvo tak rozsiahle, jako bolo slovanské, sotva by sa bolo dlho viedlo bez peňazí, jakých príklad mali na Grékokoch a Rímanoch; b) okrem gréckych a rimanských peňazí nachodia sa v Čechách na Morave a Slovensku i „*nummi barbari*“, len na jednej strane obraz vyrazený majúce^[XLVI], ktoré najprirodzenejšie len Slovanom pripísať môžeme. Potvrdzujú to i peniaze, v slavopohanských hroboch – bár zriedka – nachodené, ba zlaté, od panovníkov veľkomoravských pochodiace, po boku najkrásnejších byzantínskych peňazí položiť sa môžu, dľa ktorých i razené sú. Na týchto stojí na líci podobizeň mocnára, majúceho hlavu prilbou pokrytú, na rubu ale mimo nápisu „penjaz“ je vyobrazený vojak, majúci v jednej ruke vytiahnutý meč, tuším, oproti dákej hrádzi, v druhej ale štít, na ktorom sa kríž spatruje^[XLVII]. |₂₀₉

Vedenie kupectva požadovalo i miery. Miera menších predmetov dľa dĺžky bol: prst, dlaň, päšť, piad', lokať, siaha (siaha dvoch vodorovne rozťahnutých rúk) a látro. – Miery poľné byly: hony, poplužie, jutrá a {korce} <re'aze>. – Lúky meraly sa na pruty, lesy a rybníky na proviazky. – Tekutiny meraly sa na pinty (čo jedon *vypyje?*), lahvice <čbery (*cibriones*, maď. *csöbör*)>, súdky, vedrá a sudy; mäd na lukno, soľ na krosny <a zvany>, ovocie ale na okovy. – Veci ťažké mali váhu (10 funtov) a kameň (20 funtov), suché merali sa na vrhy, <mery,> kopy atď.^[XLVIII]

Čo sa duchovnej povahy Slovanov týče, dejepisci vôbec chvalitobné svedoctvo o nich vydávajú, hovoriac, že sú ľudia mnohými prirodzenými vlohami nadaní, o ktorých by sa dalo veľa chvalitebného povedať, keby len boli kresťanmi^[XLIX]; že sú krotkí^[L], uprimní a nie zlobiví a lstiví^[LI]; že sa nerádi prisahajú^[LII]; že sú nábožní a bohabojní nielen jako pohania^[LIII], no i jako kresťania^[LIV]; pri tom však naproti inovercom snášanliví^[LV], ba i k tým, ktorí ich urazili, ľudskí a priateľskí^[LVI].

Zvláštne však, docela odchodne od iných pohanských národov, považali Slovania poctivú čistotu za cnosť bohom milú, a kto ju na posvätnom mieste prestúpil, o tom pevne verili, že sa stal hodným náhleho a najúžasnejšieho trestu^[LVII]. – V stave manželskom ale ich vernosť toľká bola, že sám sv. Bonifác^[LVIII] hovorí: „Slovania (Venedi), národ najodpornejší a drzí, chráni preca vzájomnú lásku stavu manželského s takou

vernosťou, že žena po smrti muža sama sa odrieka života, a tá počítuje sa medzi nimi za slávnú, ktorá sa vlastnou rukou zabije, aby s manželom zhorela na jednom kostre;“ – „nemohúc – dodáva Leo múdry^[LIX] – v tom vdovskom a samotnom živote nijak sotrvat’.“^{|₂₁₀}

Či u Slovanov panovalo mnohoženstvo, je otázka dosiaľ nerozluštená. Medzitým i slobodné postavenie manželiek^[LXI] i svedoctvá, len jednu manželku pripomínajúce^[LXI], mnohoženstvo nepripúšťajú; protivné svedoctvá ale lebo sú v bájku zahalené^[LXII], lebo pochodia zo zášti Kosmasovej^[LXIII], lebo sa dajú vykladať len o nadužívaní u takých obyčajnom, ktorí vedľa jednej právnej manželky i viac súložníci si chovali^[LXIV] alebo po ľahko odpravenej manželke druhú za právnu si brali^[LXV]. Neznám teda základu, prečo by sme v ohľade tomto hnusné slova Kosmasove na váhu brali^[LXVI].

Povinnosti dietok k rodičom dokonávaly sa len smrťou, a Slovan za svoju svätú povinnosť si pokladal, starať sa o svojich starých rodičov, ich žiť a o ich pokoj pečovať^[LXVII].

Podobnú lásku chovali tiež ku každému blížnemu. Oni nedopúšťali, aby kto zpomedi nich vyšiel na žobrotu a pýtal almužnu. Jestli kto ale skrze nemoc alebo starobu stal sa chudobným alebo ku práci neschopným, pečovali o jeho opatrenie^[LXVIII]. Tak sa stalo, že nebolo u nich bedárov <(maď. *betyár*; *szegény* legény), žobrakov a tulákov; ba keď k ním dáky žobrák z cudzej zemi prišiel, vyhánali ho von, domnievajúc sa, že je daromný tulák, ktorý pre nejaký zločin opustiť musel svoju otcinu^[LXIX].

Ich pohostinnosť, vyplývajúca už z ich prirodzenej dobrotivosti a nad to ešte i zvláštnymi zákony uložená, bola obyčajná. Boli k hosťom dobrotiví, vedúc pilnú peč o ich zachovanie, a zprevádzajúc ich z miesta na miesto, kam za svojou potrebou išli. Stalo-li sa ale prezpoľnému dáke ublíženie vinou toho, ktorý ho chrániť^{|₂₁₁} mal, vtedy tento potom pre to od svojho suseda stíhaný býval; lebo uznával to za svoju povinnosť, pomstiť krivdy, hosťovi učinené^[LXX]. Jedlá zo stola nikdy neskierali; u každého hospodára bola jedna izba čistá a pristrojená, ktorá jedine pre stôl a k pohosteniu určená bola^[LXXI]. V tejto bol stôl, všakovým pokrmmom a nápojom vždycky opatrený, a keď sa jedno jedlo minulo, priniesli druhé. Jedlo vždycky pripraveno a čistúnkou šatkou prikrýto čakalo na hosťov^{[LXXII]}. – Slyšme o tomto samého Hel-

molda^[LXXIII]: „Pribislav (knieža Bodricov) prosil nás, abysme sa uhospodili v jeho dome, trochu oddialenom. Prijal nás s veľkou ochotnosťou a učinil nám štedrú hostinu. Stôl, pre nás pripravený, naložený bol 20 jedlami. Tam som sa zvedel zo skutočnosti, čo som predtým slyšal z povesti, že v pohostinstve niet statočnejšiebo národa nad Slovanov. – Jestli ale kto, čo sa veľmi zriedka stane, nalezne sa, žeby prezpoľného host'a odstránil, svobodno je jeho dom a statok podpáliť. V tom sú tiež jednej mysle, že ten je nečestný, podlý a verejného posmechu hodný, ktorý by sa nebol obával odopreť chleba host'ovi.“

Jestli naproti týmto uvedeným krásnym vlastnostam čítame i o ukrutnosti Slovanov, treba nám rozpomenúť sa na tie {surovosti} <ukrutnosti>, ktoré najmä od Nemcov zakusili, a ktoré ich prirodzenú krotkosť nekdý v ukruťenstvo premenily^[LXXIV]. Je síce pravda, že Slovania nielen bočili od prijatia kresťanstva, no i hlasateľov sv. evangelia tu i tam prenasledovali; avšak niet divu, že také apoštolovanie, jaké Nemci medzi Slovanmi prevádzovali, len odpor proti kresťanstvu a zášť proti Nemcom budilo. Nemci miesto sladkého jarma Kristovho tísli na šiju Slovanov nesnesiteľné jarmo politickej nevole^[LXXV]. Odpor proti kresťanstvu a Nemcom vyvieral zo slovanského |₂₁₂ horlenia za slobodu, za reč, za vlasť, o ktoré ich cudzinci oblúpiť zamýšľali, znajúci semeno nesvornosti siať medzi rody slovanské, aby si nesvorných podmanili^[LXXVI], a zakladajúc mestá i zaprevádzujúc Nemcov medzi Slovanov, aby ich jazyka svôjho zbavili^[LXXVII].

Slovania neboli, jako Nemci, výbojní a <rozširujúce> pántstvo svoje nad inými {rozširujúci}, lež milovní pokoja; a keď sa kedy zbrane chopili, bojovali jedine za obranu svojej svobody a neodvislosti^[LXXVIII]. – Jako ale stáli za svobodu vlasti, tak tiež stáli i za svobodu a rovnoprávnosť každého vo vlasti, bez všetkého rozdielu stavu a pohlavia^[LXXIX], ba i samých zajatých <činily účastnými> rovnej svobody {účastými činily}^[LXXX]. Zaiste jako z jednej strany výboj a podmaňovanie za sebou tiahne pántstvo a nevoľu: tak z druhej strany, kde nebolo výboju a podmaňovania, tam vždy panovala rovnoprávnosť a svoboda i obecná i osobná.

So stavom týmto svobody a rovnoprávnosti spojená bola i bezpečnosť osoby {i súsedných národov}. {Čo sa bezpečnosti

osoby a majetku týče, tato Slovanov bola} <Bezpečnosť osoby a majetku bola> toľká, že skoro ani nevedeli, čo je krádež a klam; nezatvárali oni svoje truhlice a skryne; nebolo vidieť u nich zámky ani kľúča: veľmi sa divili, že cestovné truhlice a skryne Ottona, biskupa, zatváraly sa na zámku. Odev, peniaze a všakové drahocenné veci dávali do krosny a truhlic, kryjúc ich jedine pokryvkou. Nebáli sa krádeže, lebo jej nezkúsili^[LXXXI]. –
|₂₁₃ Podobne bezpečné boli od nich i susedné národy, lebo {ani výboj ani koristenie nedonášal so sebou} pokojný a roľnícky ráz Slovanov <nedonášal so sebou ani výboj ani koristenie >. Čítame-li potomne o premene rázu tohoto, o koristení a námornom lúpežníctve, musíme to pripísať či zúbožnému stavu^[LXXXII], či príkladu iných lúpežných národov^[LXXXIII].

Medzitým bár i Slovan nebol výbojný, preca keď prinútený zbrane sa chopil, znal byť i hrdinom na bojišti^[LXXXIV], ba <poukázať mohol> i na zmužilé ženské {poukázať mohol}^[LXXXV].

Slovania, jako nám vypráva cisár Mauric^[LXXXVI], s nepriateľom najradšie sa potýkali v miestach nepríhodných, tesných a skrýšami opatrených, majúc obyčaj činiť časté nábehy a nenázdajné vpády i podvodné zálohy^[LXXXVII], dňom i nocou, mnohé a rozličné smiešne veci stvárajúc. K tým ich chytrosťam prináležalo i pohrúžanie sa v rieke; lebo dlhšie, nežli iní ľudia, pod vodou vytrvať znali. Často sa prihodilo, že keď vo svojom domove prepadení boli, ležiac hore značky v hlbine a pomocou dlhej, trúbkovatej, k tomu pristrojenej a z ich úst až von z vody strmiacej, trstiny povoľne oddychujúc, nebezpečenstvu vyhýbali; lebo ľudia, veci tej nepovedomí, trebas náhodou i uzreli tie trstiny z vody von sa pnúce, mali tiež za prirodzené^[LXXXVIII]. Sbehlejší však, poznali-li tú trstinu či po náreze, ci po polohe, lebo ňou hneď prebodli ústa zahrúžených, alebo vytiahnuvše ju prinútili ich vyliezt von z vody, nemohúcich už dlhšie v nej |₂₁₄ vydržať. Zbroj každého z nich bola dvojaká kopia, nektorých i štít, pevný síce, ale ťažký k pohybovaniu. Mimo toho užívali, drevených lukov a malých striel (šípov), natrených tak silným jedom, že nevkočila-li v to rýchle pomoc liečneho nápoja od zkuseného lekára, alebo nebola-li tá rana na kvap vyrezaná, – otrava tá ihneď po celom tele sa rozliezla a usmrtila. Nebojovávali tiež v rade (šíku) a v sriadennom pluku^[LXXXIX], ani v otvorenom šírom poli sa nestávali. Jestli sa stalo, že sa odvá-

žili pustiť <sa> do bitky, jednohlasne zkríknuc trochu sa vopred pohli a, keď nepriateľ sa ohlásil na ich zvuk, rýchle prikvapili; keď ale nie, odvrátili sa bez toho, žeby sblížení chceli skúsiť silu nepriateľa. Ale tiahli do lesov, ktoré im veľmi napomocné boly, kde medzi stiezkami najlepšie bojovať znali. Ba nie zriedka s pretvarovaním strachu i koristi prenechali, jako by ju chceli opustiť; utiahli sa do lesov, a, ztadiaľ zmužile vyrúťivše sa, tým, ktorí po nich prišli a okolo koristi sa túlali, veľkú porážku prinášali. – Preto, vraj, treba ťaženie proti nim podujímať v zimný čas, v ktorom pre opadané stromy nemôžu sa dobre ukryť, a sňah prekáža krokom utekajúcich; keď domáca zásoba je chatrná, a oni sťaby nahí sú, a keď pre ľad rieky prekročiť sa dajú. Treba sa mať na pozore ale, aby, nakoľko možno, ťaženie do zásekovitých a obtážných miest nestalo sa v letnom čase, zvláštne keď sú skupení, dokiaľ by pechotou alebo jazdou neboli rozplašení. – Ponevác ale ich junač je obratná, naskytne-li sa príležitosť, potajomne prepadne (neobozretné nepriateľské) vojsko, tak že im nepriatelia (do hornatej domoviny vrazivší) mnoho uškodiť nemôžu. Tak cisár Mauricius.

Medzitým uvedený jednoduchý spôsob válčenia dost' zavčas musel sa vyvinúť v pravidelnejší; lebo ustavičné války, ktoré najmä Nemci a Gréci proti Slovanom podujímali, nielen ich obznámily so zbrojou a spôsobom válčenia nepriateľov, no i prinútily ich k lepšiemu brannému opatreniu.

Majúc zvláštny zreteľ na Slovákov a súd'ac dl'a ich príbuznosti s Čechami, užívali oni bez pochyby zbrane toho samého spôsobu, čo Češi. Táto bola dvojakého druhu: obranná a útočná. Obranná, bola prilbica (*galea*) a kožený štít (*scutum*), ktorý sa končil ²¹⁵ vo dva rohy. – Útočná zbraň boly: meče, mlaty, železné snád' i kamenné; trojaké kopie: najdlhšie drevcia, kratšie oštepky a najkratšie, v úzkom smysle kopie zvané; sekery a strely (šipy). Zástavy posvätné, v chrámoch chované, nebývaly brané do poľa, leda v krutej potrebe, kde celý národ povstal; ináč len domáce modly, čo domnelí ochranci, doprevádzaly vojínov na bojište. V širom poli bojovano i jazdecky i pešky, najviac ale pešky, jako to i obranné (*defensiva*) i v hornatej domovine vedené vojny samy so sebou prinášaly. – Proti nepriateľom chránili sa nielen zárubami čili zásekami (*præstructio silvæ*), pomedzi ktoré len pri jednotlivých miestach viedly^[XC] úzke stezky (*viae*

publicae), lež i násypami (*vallum*), hradami (*castrum*), hradbami (*munitio*), zámkami (*castellum*), a strážnicami^[XCI]. K ochrane brán konečne ustanovení boli strážnici či chodovia, ktorých povinnosť bola ostriehať hranice a chodiť po hraničnej čiare, aby nepriateľ potajmo neprekročil hranice^[XCII].

Čo sa drevnej správy týče, táto u drevných Slovanov bola patriarchálna (dedinná); stav to taký, v jakom vôbec národy z počiatku bývali, a jaký ešte dosiaľ u juhoslovanských kmeňov sa zachoval. Hlava a správca rodiny bol otec, a územie, na ktorom so svojimi prebýval, zvano bolo *otčina*. Keď otec k správe nespôsobným sa stal alebo umrel, rodina v jedno spojená z kruhu svojho vyvolila si *starostu* čili *baťu* (baču), a pod správou jeho zostala po hromade na nemovitom hospodárstve dedov svojich, ktoré preto, s'á na celý rodinný a príbuzný kruh prechodiacie, nazývalo sa $_{216}$ *dedina*^[XCIII]. Do tohoto rodinného a príbuzenského spolku za isté vkupné, prijímaní boli i nepokrevní, s tým právom, aby sa v dedine osadili; z čoho povstala *osada*^[XCIV].

Dediny a obce, či pre potrebnú vzájemnosť, či pre spoločnú obranu proti vpádom nepriateľským, schádzali sa k spoločnej porade^[XCV]. Správu tejto a prevedenie spoločných jej uzavretí sverili *županovi*, ktorého z pomedzi seba za hlavu svojho kraju si zvolili, a tak i taký okres dostal meno *župa*^[XCVI].

Na premenu tohoto dedinného riadu veliký vliv mal vývin zemänskeho a kňazského dôstojenstva.

Všeci starostovia boli *zemänia*, t j. majitelia zeme, ktorej vlastníctvo rod na nich preniesol. Ponevác ale neskôr pozemky staly sa deliteľnými a predajnými, a mnohí dobrovoľne, medzi dedinnú *čelad*^[XCVII] vstúpivší, pod správu starosty sa postavili, samo sebou sa rozumie, že týmto spôsobom jedni nad druhých vynikať a zvláštnu triedu *lechov* tvoriť začali.

Ešte dôležitejší vliv na premenu prvotného patriarchálneho života mali kňazi. – Pôvodne starosta či dediny či župy či celého národa prechovával a sdeloval podania náboženské a vykonával bohoslužbu^[XCVIII]. Týmto spôsobom postavenie starostov mocnejším a s'aby posväteným sa stalo. Z toho dá sa vysvetliť, že názov *kňaz* u Slovanov dosiaľ označuje či pohlavára svetského (*princeps* $_{217}$ u Juhoslovanov) či bohoslužobníka (*sacerdos* u Slovákov). – Keď ale behom času prvotné jednoduché nábo-

ženské náhl'ady sa rozšírily, mnohobožstvo povstalo a všakové pocty bohov za {pre}vadené boly, utvorená bola zvláštna trieda bohoslužobníkov (*sacerdotum*); starostovia (*seniores populi*) ale len na svetské záležitosti obmedzení boli^[XCIX]. Tak povstali kmetovia, ktorí riadili štát, neskôr ale tvorili radu kniežatskú^[C].

Toto predoslať bolo potrebné, aby sme tým ľahšie dostali priehľad organizmu štátneho u dávnych Slovanov.

Jako bol otec alebo vládika starostou rodu, tak bol i knieža starostou národa. Okrem moci obetníckej a súdnej, mal knieža tiež moc jednatel'skú so susednými národami a vojanskú naproti nepriateľom. Neskôr z oboru tohoto, jako vôbec z oboru starostov, vylúčeno bolo dôstojenstvo bohoslužobné, a tak knieža stal sa len svetskou hlavou: správcom, súdcom, zástupcom a vojevodom národa, koriac sa jedine slovu najvyššieho kňaza^[CI]. Panovnícke právo stalo sa dedičným, majúc ráz práva rodového vôbec. Právo toto náležalo kniežatskému rodu výhradne, vylučujúc každý iný rod a každého, kto nebol z rodu kniežatského. Jako v pojme slovanského rodu bola jednovláda, keď na čele rodu stal samojediný starosta: tak všetky svedoctvá hovoria o <najvyššej> panovníckej vláde jedného z rodu kniežatského^[CII]. Podobne, čo sa týče poslúpnosti, nie práve syn prvorodený ani najstarší člen z rodu, lež ten stal sa panovníkom ktorého buď panovník ustanovil za svojho nástupca, buďto spoločným usnesením z pomedzi kniežat za takého povolany bol^[CIII]. – Jestliže vymrel kmen mužský, právo panovnícke prešlo na členy ženské. Žena skrze sňatok prenášala právo na manžela^[CIV].

Knieža bol spolu i hlava rodu kniežatského, a tak pečoval i |₂₁₈ o opatrenie jednotlivých členov tým, že im dával nektoré župy alebo krajiny za údel čili kniežatstvo; avšak takéto knieža hlavnému kniežaťu podriadené bolo^[CV].

Nastolenie hlavného kniežaťa stávalo sa kroz posadenie kniežaťa na kamenný, v hlavnom hrade sa nachodiaci stolec, ku ktorému kniežatské právo s'aby priviazano bývalo. Komu z kniežat teda dostal sa za údel hlavný hrad a stolec kniežatský, alebo kto z nich si ho zbrojne vydobyl, ten sa stal veľkým kniežaťom^[CVI].

Panovnícke právo kniežatského rodu bolo tak mocné, že ani cudzí panovníci, jestli sa im pošťastilo podrobiť zem svojmu vrchnému pántvu, neosmelili sa vyhostiť rod domácich knie-

žať a usadiť iný. Oni nanajvýš vzdialili osoby sebe nemilé a na kniežatský stolec posadili inú z rodu kniežatského^[CVII]. – Z druhej strany ale ani národ na veľkokniežatský stolec nepovoľoval iného než z krve kniežatskej pochodiaceho^[CVIII].

Vladári (*gubernatores*) ustanovovaní bývali, keď buď knieža odchodil zo zeme na dlhší čas za dôležitými záležitosťami, alebo keď umierajúci knieža zanechával po sebe nedospelého následníka. V tomto páde príbuzní ujímali sa vladárstva, akožto prirodzení poruč{n}íci (*tutores*) nedospelého nástupca^[CIX].

Okolo kráľa bola družina a kmetovia. – Družina záležala z osôb kniežaťu milých, ktoré vždy boli pri dvore sťaby čelad' dvorská^[CX]. – K najvyššej správe zemských záležitostí, jak politických |₂₁₉ tak súdnych, pridaný býval kniežaťu sbor (*senatus*, starešina) mužov, ktorý sa nazývali zemskými kmetami (*seniores*, starší). Do starešiny tejto povolávaní boli prednejší (*primates* lebo *optimates*) z národu, bez toho, žebysme bezpečne udať mohli počet týchto vyvolených^[CXI].

Majúc už sám národ na zreteli, možno ho rozdeliť na 3 triedy obyvateľstva: *lechov*, *vladykov*^[CXII] a *porobcov*. – Lechovia (*duces*, *reguli*) boli zemänia bohatší, vládykovia (*rustici*, *rus habentes plebs*), ale chudobnejší. Lechovia vládli tak hojnými statkami, že okrem družiny svojej mali tiež ľudí cudzieho rodu (porobcov); vládykovia ale mávali len toľko poľa, koľko s družinou svojou sami vzdelávať postačili. Lechovia vynikali nad inými nielen bohatstvom a rodom^[CXIII], no i vznešeným postavením, ktoré si zásluhami svojimi vydobyli^[CXIV]. Lechovia lebo boli potomci kniežat (*reguli*, *nobiles primi ordinis*, *primores*) alebo dobre sa majúci bohatieri (*optimates*, *nobiles secundi ordinis*). Počet obojich lechov musel byť veľký, a ich moc pred ustálením kniežatskej dôstojnosti samostatná^[CXV].

O stave porobcov, bezzemkov, čili takých ľudí, ktorí vlastného imania nemali, lebo ho stratili alebo pre rozmnožený počet' čeladi (dedinej družinej) v nej{že} zostať nemohli, lež od lechov do služby alebo práce najímaní bývali, zovrubného svedoctva nemáme; zdá sa však, že tú svobodu, ktorú členovia rodiny, mali i služobní^[CXVI]; lebo rabstvo a otroctvo o svojom prísnom smysle nedá sa porovnať s tou osobnou svobodou, ktorá vôbec u Slovanov panovala^[CXVII]. – Neskôr ale, keď už Slovania s duchom Nemcov sa |₂₂₀ obznámili nachodíme otrokov

a rabov vo vlastnom smysle. Do nevoľníctva tohoto upadali: *plenníci*, t. j. vo vojne zajatí, dlžníci, zločinci, no i sami rodičia dietky svoje predávali. Ba stav tento i po pokresťanení ešte dlho sa i u Slovanov zachoval^[CXVIII].

Slovania už za pradoby mávali stále príbytky^[CXIX], ktoré od seba vzdialené a roztratené v lesoch a pri riekach, na bahnách a jazerách, sťa miestach neprístupných, tak obozretne staväli, aby mali viac dverí, z príčiny rozličných prípadností, ktoré by ich nenazdajky potkať mohli^[CXX]. Každý starosta u prosried poľa svôjho^[CXXI] postavil svoje kontiny^[CXXII] a keď pri rozmnoženej družine nepostačovali, pristaveno iných viac, tak že rodové dediny dostaly obraz našich dedín terajších. – Nekolko takých dedín, do hromady vzatých, tvorilo v politickom ohľade zvláštnu *obec* (nem. Gemeinde), ktorá hraničnou dráhou^[CXXIII] otočená, zaujímala priestoru, zvanú *ochodzu* (*circuitus*), lebo *újazd* (*ambitus*) alebo *honitva*^[CXXIV], ponevác meranie obvodu obce dialo sa lebo peším obchádzaním, alebo objázdzením^[CXXV]. – Viac obcí do hromady vzatých tvorilo *župy*, a nad každou župou (*comitatus*, *provincia*) postavený bol *župan* (*comes*, *praefectus*), lebo sťa hlavný starosta^[CXXVI], alebo sťa najvyšší úradník. – V každej župe stál hrad (*castrum*), tak že kolko bolo žúp, toľko bolo i hradov; hrad a župa tým istým menom označované bývaly; ľudia k hradu alebo k župe prináležajúci nazývali sa hradčanmi (*castrenses*)¹²²¹ alebo župancami (*zupagiones*, *jopagiones*)^[CXXVII]. – Kolko takých hradov a žúp bolo na území terajšieho Uhorska, to snád' nikdy už vystopovano nebude; ponevác len nektoré, a to jedine dľa pozdejších zpráw, pomenovať môžeme, jako: Nitru, Devín, Vyšehrad, Ostrihom {Stolny Belohrad} atď., o ktorých jednať lepšie náleží do dejepisu pozdejšieho.

Účel pre ktorý hrady staväné bývaly, je každému na snadne: mali totižto slúžiť za pevné a nedobytné miesta v čas válok a nepriateľských vpádov; týmto na odpor, domácim ale k obrane. Keď nepriatelia vtrhli do zeme, mužovia branní, uchráni vše starcov, ženy a deti s nábytkom vo hrade, tiahli im úsrety. Strateno-li bolo pole, aspoň sa mohli v hradoch brániť a zotavovať. Ponevác ale v čas vojny veľký dav ľudu do hradu sa utiahol, potreba vody preň nedovolila staväť ich na vrchy hôr, lež zväťša na blízku riek. – Okrem toho hrad bol sídlom župana

a súdov; vo hradoch bývaly tiež chrámy^[CXXVIII] a budovy pre poklady národné. – U starých Slovanov boli len hrady a dediny, ako doteraz ešte na mnohých miestach u Slovanov tureckých a ruských^[CXXIX]: preto i názvy: *urbs, civitas, oppidum, castrum* a *castellum* o hradoch, nie ale o mestách, ktoré teprv s koncom XII. storočia započali –, jako i názov *civis* nie mešťanovi, lež o brannom mužstve a družine županovej rozumieť sa má^[CXXX]; ba mestá neskôr pod hradom založené nie mestami, lež podhradím (*suburbia*), – a ich obyvatelia podhradskými (*suburbani*) sa nazývali^[CXXXI].

Okolo hradu boli dediny. V čas vojny obyvatelia dedinskí (vesničania, občania, seláci), zbrane schopní, tiahli do boja, neschopní ale utiahli sa do hradov.

Župania prvotne tak boli od lechov a vládykov volení, jako |₂₂₂ iní starostovia^{[CXXXII]}, tým viac, že i samu kniežatskú radu^{[CXXXIII]}, ba prvotne i kniežatá si slobodne volili^[CXXXIV]; neskôr však stali sa dedičnými, a na konci X. storočia začali byť od kniežat menovaní^[CXXXV]. – Týmto spôsobom stal sa župan prosredníkom medzi kniežat'om a ľudom. Jako námestník kniežat'a dl'a vôle tohoto účinkoval na ľud: naproti tomu ale s'ľa hlava župancov (*jobagionum*), t. j. ľudu svôjho, zastupoval tento pred ľubovôľou kniežatovou. S'ľa námestník kniežat'a bol úradníkom, s'ľa hlava župy bol starostou; bol teda v čas vojny veliteľom župného mužstva, kroz dané znamenie pod zbraň povolaneho^[CXXXVa], v čas pokoja ale dozorcem nad plnením zákona a povinností občianskych a súdcom.

Ani knieža ani župania nejednali dl'a ľubovôle, lež dl'a uzavrení snemových.

Snemy boli dvojaké: *zemské* a *župné*.

Do prvotných zemských snemov schádzali sa vôbec všeci bez rozdielu^[CXXXVI]; potom župania, lesi a vládykovia^[CXXXVII]; keď ale ustálená bola dôstojnosť kniežatská, panujúce knieža svolával snem (staroč. *věce*, starosl. *věšte*), vypraviv poslov ku kmetom, lechom i vládykom; on tiež riadil celé snemovanie, staväl otázky k rozhodnutiu, vynášal o nich svoje prvé zdanie a kázal sbierať hlasy, jaknáhle slobodné rokovanie dospelo k dákemu cieľu. Hlasovanie, zvláštne v dôležitejších veciach dialo sa nie hromadne, lež osobne, vkladáním hlasovej známky do nádoby (osudie sväté), jaké kniežací služobníci medzi sne-

movníkov roznášali. Nebolo treba jednohlasnosti, lež len väčšiny hlasov, aby vec v mene národa rozhodnutá bola^[CXXXVIII]. |₂₂₃

Niet tiež pochyby, že už v najstaršej dobe okrem snemov {(vĕc)} zemských bývaly v obyčaji tiež snemy župné. Za to ručia všeobecné svedoctva písomné^[CXXXIX]. Takéto župné shromaždenia obyčajne vydržovali na tržišti (jarmačnom mieste); preto tiež slovo *věce* a *tržište* mali jednotajný význam^[CXL].

Usnesenia snemu zemského značené boli na *právodatné dasky*, žeby dl'a zákona súdená bola každému pravda^[CXLI].

Súdy u Staroslovanov už v drevnom čase tak vyvinuté boli, že nás i zo stanoviska jazykozpyteckého i zo stanoviska právoslavného podivom naplňujú vety, ktoré v piesni o Libušinom súde na ne sa vzťahujú. Tak:

*„Na popravu ustaviti pravdu. –
Súďte sami po zákonu pravdu. –
I suditi ima po zákonu pravdu. –
Se bratroma rozřešite pravdu,
ja že vadita sě o dediny,
o dědiny otné mezu sobú.
Po zákonu věkožizných bogóv
budeta im oba v jedno vlásti,
či sě rozdělita rovnú měrú. –
Rozřešite moje výpovědi,
buděteli u vás po rozumu.
Nebudětel' u vás po rozumu,
ustavite ima nález,
ký by směřil rozvaděna bratry. –
Budeta im oba v jedno vlasti. –
Prvencu dědinu dáti, pravda;
Nechvalno nám v Němcoch iskat pravdu.“* |₂₂₄

Podavše vety tieto, slušno je, abysme sa s predmetom, týmto, ktorého tieže vety náčrtkom sú, podrobnejšie obznámili.

Čo sa s dobrou vôľou iného srovnáva, je *pravé*, (*æquum*), a toho opak je *krivé* (*non æquum, iniquum*); tamto je *prav-da*, toto je *kriv-da*. Nesmie však panovať nepravo; lež čo zkriveno, musí byť popraveno: preto vyrovnávanie krivdy nazývali *popravou*^[CXLI]. – Aby stav krivdy prestal, musel byť dl'a istého pravidla <ukonaný a> zakonaný: preto tože <konanie *úkonom*

a) pravidlo nazvali *zákonom*. – Rozvažovanie, či dáky čin sôpovedá alebo protiví sa zákonu, dialo sa sú-daním (*collatio-ne*) činu so zákonom, a toto činenie rozumu nazývali *súdením* (sú-daním) čili *súdom*. – Prosriedkom rozsudzovania {vy}na-liezli shodu alebo neshodu činu so zákonom, a výrok toto vy-slovujúci nazvali *nálezom*. – Keď predseda súdu vyslovil nález, súdovia mali rozsúdiť, či onen nález spravodlivý je, alebo nie a to sa nazývalo *rozriešením*.

Okrem udaných jazykozpyteckých známostí o staroslovan-ských súdoch – dl'a spomenutej piesne – poznamenať sluší, že zákony stály pod ochranou „vekoživých bohov“, ba považova-né boli za „zákony věkožizných bogov“ a za „sväté“; že knie-ža a vôbec súdovia nepovažovali sa za pánov zákona, lež za strážcov, že odsúdený mohol žiadať nové riešenie, jestli sa cítil byť nespravodlivo odsúdeným, a že obyčaje a zákony Slovanov boli od nemeckých rôzne^[CXLIII].

Čo sme hovorili o snemoch, to sa dá povedať bezpochyby i o popravách (súdoch). Prvotní súdovia boli starostovia^[CXLIV] a kmetovia^[CXLV]; tamtí sedeli pri nižšom, títo ale pri vyššom súde. Keď ale župná ústava zavedená, kniežatská hodnosť ustálená a bohoslužba vyvinutá bola, samo sebou sa rozumie, že i popravná (právo súdna) sústava zmenená bola. – Najvyšší súd národní ko-nal sa na sneme krajinskom, kde predsedal knieža^[CXLVI], župný súd ale vykonával sa |₂₂₅ na župnom hrade alebo v posvätných lesoch skrze lechov a vladykov u prítomnosti župana.

Ponevác zákon postavený bol pod ochranou „vekožizných bogov“ ba za výplyv vôle jejich, boli pri súde tiež žreci^[CXLVII], sťa dozorcovia nad upotrebením „zákona svätého“ a vysluhova-ním pravdy a sťa zkúmatelia pravdy kroz prosriedky nadpriro-dzené. – Kde totižto rozum ľudsky javil sa byť nedostatočným ku spravodlivému rozriešeniu pravdy, tam ponechano bolo bo-hom, učiniť nález o rozriešenie. Dialo sa to kroz očisty <a cudy> (*ordalia*). Tieto dávno boli známe Slovanom, lebo už v rukopi-se Zelenohorskom reč je o „vode svätocudnej“ a o „ohni prav-dožvästnom.“ Prosriedky teda súdov božích byly: voda a oheň.

Voda dl'a poverečných indoeuropejských pochopov bol čistý a posvätný živel, ktorý nič nečistého, teda ani vinníka neprí-jí-mal do seba: dl'a tohoto pochopu ten, ktorý do vody uvržený zostal na povrchu, bol pokladaný za vinného; tonul-li, za ne-

vinného. – Očista vodou delila sa na súd vody studenej alebo horúcej (*iudicium aque frigidae vel bullientis*).

Jako voda tak tiež oheň bol pokladaný za najprvejší živel a upotrebený podobne k súdom božím k vynaloženiu pravdy. Dľa poverečného pochopu oheň nevinnému neuškodil, vinníka ale sa dotknul. – Očista ohňom podobne bola dvojaká: očista žeravého ručného železa a žeravých radlic^[CXLVIII].

V tomže Zelenohorskom rukopise, vedľa pravdozvestného plameňa a svätocudnej vody, spomína sa tiež „meč krivdy kárajúci“; z čoho sa dá uzavierať, že tuná spomenutý meč náležal, sť a tretí prosriedok súdov božích, k očistám vody a ohňa, – meč to k súboju (*iudicium duelli*), ktorým ešte dlho potom rozopre poprá{vo}vané bývaly^[CXLIX].

Popravy (*súdy*) vinníkom nielen nakladaly nahradenie a vyrovnanie krivdy, no i tresty a pokuty. – Jestli v Zelenohorskom rukopise spomenutý „meč krivdy kárajúci“ nevyznamenáva meč <súboju>, |₂₂₆ {ktorým biloši^[CL] mučili vinníkov,} isto je preca, že meč k mučeniu zločincov užívaný bol pri súdoch „ruky a hrdla“^[CLI]. Od týchto a iných strašných, pokút telesných možno bolo sa vykúpiť; ponevač Pomorania na oči vyhadzovali Nemcom ich ukrutnosť trestaní, totižto obyčaj ruky odrubovať a oči vykálat^[CLII].

Okrem trestov súdnych byly u Slovanov v obyčaji tiež tresty mimosúdne, a síce rodinné a súkromné. – Vek kresťanstvom ušľachtený nezná beztrestného zabitia človeka, okrem prípadu vlastnej nutnej obrany; kdežto predtým, právne a beztrestne, nielen otec nad dieťkami, no i súkromec nad svojim blížnym užíval právo meča a pomsty. – Jako u iných národov, tak to bolo i u starobylých Slovanov. Právne a beztrestné bolo mimosúdne zabitie cudzoložníka, zlodeja (lúpežníka) a vraha^[CLIII].

Konečne musíme ešte dačo pripomenúť, čo sa týče vnútorných povinností občianskych a zovnútorých pomerov naproti štátom susedným.

U všetkých národov slovanských už v pradobe nachodíme, že na obyvateľstvo bez rozdielu naliehaly ťarchy a služby zemské, jako hradozdenie, služba vojanská, stráženie hraníc (strážnici, *custodes*), prehliadanie hraničného hvozdu (chodovia, *exploratores*), podávanie povozu a potravy kniežaťu na vojnu idúcemu alebo na hrade sliezajúcemu (zolazina, *descensus*), dane

a dary (*oblatio quae dicitur* poklona, *salutatio*), clo^[CLIV], poplatky na župný chrám o kňazstvo^{[CLV]}, pri zavedení nemeckého kňazstva i desiatky^{[CLVI]}, ba kniežatá nekdy i právo svoje na clá (mýto), poplatky atď. iným osobám výsadne popúšťali^{[CLVII]}. – Dávky zprvu odvádzané bývali nie tak v peniazoch jako v prírodninách, obilí, dobytku, kožiach, najmä sobolových <a kuniných> (*zobelinae, mardurinae*). Daň, už u Nestora tak pomenovaná, platená bola od domu (podymné), rolí (poradné) atď.^[CLVIII]₂₂₇

Už v pradobe nachodíme stopy i práva medzinárodného; lebo je hojnosť príkladov, jako kniežatá buď osobne sostupujú sa vo schôdzky s kniežatmi susednými, uzavierajúc smlúvy a mier; jako vypravujú posolstvá k pápežom a kniežatám, žeby v mene kniežat'a a krajiny jednali, prosiedkujúc mier, hľadajúc pomoc, uzavierajúc smlúvy atď.^[CLIX]

4. Osveta starobylych Slovanov.

Starí a nový, najmä maďarskí spisovatelia^[CLX] v ničom tak neubližujú pamiatke dávných Slovanov, jako keď predstavujú si ich sťa súrových barbarov bez vzdelanosti a umenia; nepamätujúc na to, že slovo *barbarus* a *βάρβαρος* u latinských a gréckych spisovateľov vyznamenávalo vôbec nelatinské a negrécke národy, bez toho, žeby boli týmto prímenom vôbec upierali vzdelanosť takého národa, ktorého barbarským nazývali.

Že u Slovanov už dávno pred príchodom Maďarov osveta dost' už vyvinutá bola, dokazujú to nielen remeslá, kupectvo a pravosúdie^[CLXI], lež i šľachetnejšie umelstvá i pisomníctvo.

Poznámky

- [I] – Prokopius de bel. Goth. Paris. 1663. L. IV. I. 498. – Sr. Slovesnosť r. 1864. str. 644.
 [II] – Helmold, Edit. Bangert, 1659. p. 185.
 [III] – Výklad ku „Slávy Dcéře“. I. Kollár. 1862. str. 122.
 [IV] – Helmold. I. c. p. 125. – Sr. Slovesnosť r. 1864. str. 661. – Tietmar L, VI. ap. Pertz. V. 812.

- [V] – Výklad ku „Slávy Dcéře“ I. Kollár. Pešť. 1862. Str. 74. – Sr. Pieseň o Čestmíru. Výbor z lit. č. V. Praze. 1845. str. 23.
- [VI] – Sr. Pieseň o Záboju. Výbor z lit. č. str. 13..
- [VII] – Snad čiarnovano, t. j. s pomocou čiarneho, čierneho, čili čerta, vešteno? Či pomocou vedomosti čiar a písma?
- [VIII] – Domnievam sa, že sloveso toto pochodi od БОЗОПОБАТЬ, vozorovať, *intendere*; pozorovať, *attendere* čili *observare*; odtiaľ bosoráctvo = *vana observantia*; bosorka = stryga (striechnúť na dačo.) (Slovenský letopis I., str. 91)
- [IX] – Sr. Slovesnost r. 1864. II. str. 168 – 170. 138 – 168. – Vid' tiež výborný článok o bohosloví polábskych Slovanov v Slovesnosti r. 1864. č. 41, 42. – Národné Zpiewanky I. Kollára. D. I. str. 395 atď. Výklad ku „Slávy Dcéře“, str. 471. – Gesch. der slaw. Spr. Šafárik. S. 11.
- [X] – Výklad ku „Slávy Dcéře“. I. Kollár. Pešť, 1862. str. 70. Const. Por. de admin. imp. ap. Migne. c. VIII. p. 175.
- [XI] – Palacký. I. c. 206 atď.
- [XII] – Príbuzenstvo medzi *knega* a *knez* ukazuje na to, že meno *knez* od poznania *kneg* má pôvod svoj. Srov. Palacký I. c. 191. Výklad ku „Slávy Dcéře“. I. Kollár. W Praze. 1862. str. 81, 101 atď. Intibus I. c. 90. atď.
- [XIII] – Výklad I. c. 102, 12.
- [XIV] – Narodnie Zpiewanky. I. Kollár. V Budine, 1834, D. 1 397 atď. Výklad ku „Slávy Dcéře“. str. 101, 190. Bartholomeides. Comit. Gömör. Leutschoviae 1806 – 1808. p. 270. (Sr. Sborník a Úvahy o bájesloví, vydané Maticou Slovenskou.)
- [XV] – Palacký. I. c. 214.
- [XVI] – Výklad ku „Slávy Dcéře“. I. Kollár. Pešť. 1862. str. 400. 402.
- [XVII] – Gebhardi, Dugonič, Horváth István, Ponori Tewrewk a iní maďarskí dejepisci, ktorých meno „*legio*.“ – Sr. Výklad ku „Slávy Dcéře“, 133. 434. 473. – Šafárik. Gesch. der slaw. Spr. 44. n. 1. 48. n. 2.
- [XVIIa] – O Dákoč a Getoch (sr str. 128) písal obširne Roesler: Romänische Studien. Leipzig, 1867.
- [XVIII] – Procop. de bello Goth. III. c. 14. *Rerum fere omnium ratio ab utrisque barbaris (Slavenis et Antis) servatur eadem.* Podobae píše Mauritius Strateg. ed. Upsal. p. 272. Leo VI Tactica c. 18. n. 99.

- [XIX] – Procopius I. c. Výklad ku „Slávy Dceře,“ 37.
- [XX] – Vidukind. ap. Pertz. T. V. II. 20.
- [XXI] – Vidz Procopa Mauricia a Leva v Prílohach k Slov. Star. č. X. XI. XIII. Výklad ku „Sl. Dc.“ 346.
- [XXII] – Pivo zo slovesa pijem. Výklad ku „Sl. Dc.“ 357. <Sr. str. 138.>
- [XXIII] – Mauric. Priloha XI.
- [XXIV] – Výklad ku „Sl. Dc.“ 83.
- [XXV] – Dôkazom toho sú v slovanských starobylych hrobch nachodené sliatiny, šperky atd., často umele pracované. Sr. Grunzüge der böhm. Alterthumskunde v. I. E. Wocel. Prag. 1845. Dudík Mähr. allg. Gesch. I. S. 377.
- [XXVI] – Vita s. Adalberti: ingressus cubile –, tulit inde sericum pulvinar. Helmold: Redegasti – simulacrum auro, lectus ostro paratus ... pro laneis indumentis – offerunt tam preciosos martures.
- [XXVII] – Sr. list bavor. bisk. k Janovi IX. r. 899. – Helmold L. 1. c. 1.
- [XXVIII] – Helmold; pro laneis indumentis, quos nos apellamus faldones.
- [XXIX] – Const. Por. de adm. imp. c. 32.
- [XXX] – Procop. Prilola X.
- [XXXI] – Const. Por. de Cerem. Aulæ Byz. L. II. ap. Migne T. CXII. p. 1241. 1375. <Opleco (*vestis dalmatica*) na spôsob katolíckej obradnej dalmatiky, čo slovanská šata často sa u gréckych dejepiscov spomína.>
- [XXXII] – Const. Porf. I. c. ap. Migne p. 1241. 97.
- [XXXIII] – Herodot: ad nos venit stannum electrumque ... non ad edendum serunt triticum, sed ad vendendum. Priloha I. Šaf. Starož.
- [XXXIV] – Jornandes. Pril. IX. <Jako v ruskom tak potom i v drievnom uhorskom dejepise často sa spomínajú kuniny (*marduri-nae*), ktorými vyplácali daň.>
- [XXXV] – Helmold. Priloha XXIV.
- [XXXVI] – Srov. cesty hradske v Pannonii na str. 26.
- [XXXVII] – Srov zprávy o Sámovy na str. 155 <160 /vo vydani roku 1878, pozn. P. Žeňuch/> .
- [XXXVIII] – O kupectve polabských Slovanov vidz Slovesnosť r. 1864. str. 491. 501. 1865. str. 248.

- [XXXIX] – Const. Por. de adm. imp. c. VIII. ap. Migne p. 167. u. 90. Χελάνδιων, čelan-dion <, čln>.
- [XL] – Const. Por. de cerem. aul. Byz. I. c. p. 1223.
- [XLI] – Σκαλόσαντες. Const. P. de adm. imp. c. VIII. ap. Migne ed. Paris. p. 173. n. 11.
- [XLII] – Παρακλάδιον. Ib. p. 176. n. 28.
- [XLIII] – Dudík I. c. 381. Sr. Slovenost' r. 1865. str. 248. <Letopis Matice Slovenskej r. 1869, I. 22.>
- [XLIV] – Const. Por. Ib. P. 171.
- [XLV] – Dudík I. c. 383.
- [XLVI] – Má také i Slovenská Matica vo sbierke svojej. – Sr. I. Valentini – Opuscula. Budæ. 1808. p. 68.
- [XLVII] – Také peniaze chovajú sa v brnenskom museum, v pražskej sbierke rytýra z Neubergu a českého nar. museuma, jako i v Uhrách Hedervárskej sbierke Vécseyho. Intibus. Stav a děje nár. na zemi uh. V Praze 1851. str. 93. – Sr. Boček Mitth. der k. k. mähr. Ackerbaugesellschaft. 1839, potom Moravia r. 1838. Sefr. Vita s. Ottonis. 119. spomína *peniaze* v nezatváraných truhliciach.
- [XLVIII] – Jireček. Slovanské právo. I. V Praze. 1863. str. 85. <Na Slovensku dosiaľ *meru* je 40.>
- [XLIX] – Helmold. Chr. Slaw. Lubecæ 1659. L. 1 c. 1. Ad. Brem. II. 19.
- [L] – Výklad ku „Slávy Dceře,“ 66.
- [LI] – Procop. Príloha X. Šaf. Star. – Výklad ku „Slávy. Dceře,“ 443.
- [LII] – Slovesnost' r. 1864. str. 442.
- [LIII] – Slovesnost' r. 1864. str. 468. 470. Helmold. I. c.
- [LIV] – Lev Múdry. Príloha XIII, Slov. Starož. <Helmold I. c.> { [LV] – Helmold. I. c. }
- [LVI] – Slovesnost' r. 1864. str. 468. 488. Výklad ku „Slávy Dceře,“ 126.
- [LVII] – V. Scripta hist. Island. Knytlinga Saga. 844. c. 122.
- [LVIII] – Epistola S. Bon. LXXII. <Leo Múdry. Príloha XIII. Cis. Mauric. Príloha XI. Výklad ku „Slávy Dceře,“ 20. zn. 24.> { [LIX] – Leo Múdry. Príloha XIII. Cis. Mauric. Príloha XI. Výklad k SI. Dc. 20. zn. 24. }
- [LX] – *Domina* Slavina, uxor Cruconis. Helmold I. 34.
- [LXI] – Slovanské právo II. str. 264. Mauritius: „fœmine – erga maritos, earum multæ vivorum suorum.“ Leo: „earum multæ

suorum virorum“. Tieto slová samy v sebe sú neurčité; avšak vzaté so slovami sv. Bonifaca: „ut mulier, viro proprio mortuo, vivere recuset“ svojou pararellou len na jednu manželku ukazujú.

[LXII] – Keď dl'a Fredagara c. 48. Samo s 12 ženami zplodil 22 synov a 15 dcér, kam sa podeli? Sr. o jeho bájení Jahrb. des böhm. Mus. 1830. str. 387. atď.

[LXIII] – Palacký D. N. Č. 1848. I. 218. n. 24.

[LXIV] – Sefr. Vita S. Ottonis. 83. Dux 24. concubinas, ritu gentili, suæ legitimæ uxori superduxerat.

[LXV] – Srov. Slovanské právo I. 214. 215.

[LXVI] – Kosmasa nasleduje Dudík, Mähr. allg. Gesch, I. 360. n. 1.

[LXVII] – Helmold. II. 12.

[LXVIII] – Ib. Sr. Výklad ku „Slávy Dceře,“ 25. 56.

[LXIX] – Sefr. 54. Ebbe 36. 37.

[LXX] – Mauric. Príloha XI. Leo. Príloha XIII. Slov. Starož. Srov. Výklad ku „Slavy Dceře,“ 24. 25. 129.

[LXXI] – Potvrďuje to nielen spoločný význam slov: host', hostinec, hostina, uhostit' sa nekde, uhostit' nekoľo atď., no i to ešte dosiaľ u Slovákov obyčajné ponúkanie chlebom pri návšteve: najmä ale v Rusku obyčajné privítanie vysokých osôb pri bráne meste s chlebom a so soľou atď.

[LXXII] – Sefr. 119. <Helmold I. c. I. 83.>

{[LXXIII] – Helmold I. c. I. 83.}

[LXXIV] – Sr. Výklad ku „Sl. Dc.“ 57 – 66, 72. 107 – 113, 118, 131 – 133, 135, 140, 156, 199, 406, 409, 417, 441, 443. Aj vzdelaní Gréci potupne sa chovali oproti Slovanom. Tak cis. Mauric radí, aby zajatých Slovanov vraždili. Príloha XI. Slov. Starož. na konci.

[LXXV] – Sr. Výklad ku „Sl. Dc.“ 103 – 115, 123. – Štulc. Život ss. Cyrilla a Methoda. str. 411. – Slovesnosť r. 1864. o Baltických Slovanoch, najmä od str. 630.

[LXXVI] – Deje po smrti Mojmira I. a Svätopluka vo Veľkomorave toto dost' objasňujú. Srov. Výklad ku „Sl. Dc.“ 122. 124. 135. 209. 405. Mauric. Príl. XI.

[LXXVII] – Srov. Výklad ku „Sl. Dc.“ 110. 113. Osud baltických Slovanov je toho dostatočné objasnenie.

[LXXVIII] – Vidukind. L. II, p. Pertz. V. 444. His (Saxonibus) pro gloria et pro magno latoque imperio, illis (Slavis) pro libertate

- certantibus. Sr. Mauric, Príloha XI. Leo. Príloha XIII. Slov. Starož. Sr. Výklad ku „Sl. Dc.“ 38. 117. 212. 280.
- [LXXIX] – Prokop Príloha X. Const. Por. de adm. imp. c. 29. Thietmarus Mers. ap. Pertz. V. 812. Boguphali chron. ap. Sommersb. II. 20. Palacký. D. N. Č. I. 184 – 186 cum notis. – Jireček. Slovanské právo II. 264.
- [LXXX] – Qui sunt in captivitate apud eos, non omni tempore, ut apud gentes alias, in servitute tenentur, sed certum eis definitur tempus, in arbitrio eorum reliquendo, si oblata mercede velint reverti ad suos, aut manere apud ipsos liberi et amici. Mauritius. Príloha XI, Sr. Leo. Príloha XIII. Sliv. Starož.
- [LXXXI] – Od slova do slova Sefr. Vita s. Ottonis. 119. – Sr. Výklad ku „Sl. Dc.“ 440.
- [LXXXII] – Quae culpa nostra, si pulsi patria turbaverimus mare – ? Nonne principum (Germanicorum) erit hæc noxa, qui nos propellunt? Sr. Výklad ku „Sl. Dc.“ 131. o Pribislavovi.
- [LXXXIII] – Eo tempore piraticæ usus nostris (Danis) creber, Slavus perrarus exstitit, qui eo maxime Danis, quod ab ipsorum ingeniis traxerant, nocuerunt, Saxo Gram. L. X. p. 168. Sr. Výklad ku „Sl. Dc.“ 440.
- [LXXXIV] – Procopius: „Sunt enim proceri omnes ac robustissimi.“ Príloha X. Slov. Starož. Mauritius: „Cumque invenes eorum sunt expediti, data occasione clam militibus superveniunt, ut sic non multum nocere possint eis hostes.“ Príloha XI. Helmold o Poliakochoch a Čechoch: „fortes in congressu;“ o Ránoch „gens fortissima.“ Príloha XXIV. Sr. Výklad ku „Sl. Dc.“ 443. Fredegar: „fortium Vinidorum.“ Palacký I. c. 99. n. 27. Einhardus ad s. 789.: Willzorum. – gens belli-coss. Atd’.
- [LXXXV] – Výklad ku „Sl. Dc.“ 130. V. 6. 280. V. 8.
- [LXXXVI] – Príloha X. Slov. Starož.
- [LXXXVII] – Sr. Jirečka Slov. právo I. 88. – Slovesnost’ r. 1864. str. 604.
- [LXXXVIII] – Grabovski (Koliszczyzna. Wiln. 1838) vyprává, že r. 1768. mnohí Hajdamáci po stratenej bitke tým spôsobom pred Lechami v Dnepru a barinách život zachovali.
- [LXXXIX] – V staročeskej piesni „Čestimir a Vlaslav“ však, teda v prvej polovici IX. storočia (Výbor z lit. české. I. V Praze. 1845. str. 19) už stojí: *V boj, Čtmíře, vedi mé sbory! / V skoře voje v řady idú.*

- [XC] – Tieto nazývaly sa: brány, bránky, (porta, claustra, munitio in custodis, in ipsa regionis ianus.)
- [XCI] – Sr. Jireček, Slovanské právo I. 88 atď. Palacký D. N. Č. 216. Intibus. Stav a děje nár. na zemi uh. 1851. 86. 87. – Sr. Ann. Fuld. ad a. 849. Cum exercitus Francorum vallum hostium etc. – Ad a. 869. Karolus dum ad illam ineffabilem Rastizi munitionem etc. Ad. a. 871. Quemdam locum vallo firmiss. circumdederunt, iter angustum in ipso aditu facientes etc. Ad. a. 870. Carlmannus – civitates et castella in deditionem accepit. – V piesni Čestmíru a Vlaslavu stojí: „Aj tamo k hradu, k hradu na skále. – Pokrychu sě přední ščit na ščit, zadní zapierachu sě na kopie, i v drva v prieč zasazena na drva; i výš nad vršínú lesa drnkachu meči jich u hrad, běsnichu protiv mečem z hradu tesajúciem s kad sipěchu střely, s kad se rúrichu búriecie klady.“
- [XCII] – In cuius parte habitabant homines qui vulgo *stráž* apelantur. Listina na r. 1144. – Villae speculatorum, patria Hungarorum lingua Ewr dictorum, hodieum in Scepusio duae, Stráža et Strážka nuncupatae. etc. Jireček I. c. 93.
- [XCIII] – Z tohoto patriarchálneho skupenia dá sa vysvetliť to, že mnohé mená dedín srovnávajú sa s menom vlastníka (ku pr. otec *Bogdan*, potomci *Bogdanovići*, dedina *Bogdanovice*); že obyvatelia, dedín, oslovujú sa menami príbuzenstva: „strýe, tetka“ atď. – Sr. Dudík I. c. 371.
- [XCIV] – Jireček. I. c. 66 seqq. Dudík I. 364. Palacký I. c. 189 Sr. Prokopa: Non uni parent viro, sed ab antiquo in populari imperio vitam agunt. Príloha X. Slov. Starož.
- [XCV] – Sr. Prokopa: utilitates et damna apud ipsos in commune vocari solent, Príl. X. – Mauritius: Cum enim contrariae in eis regnent sententiae etc. Príl. XI.
- [XCVI] – Const. Por. de adm. imp. c. 29. Principes vero, ut ajunt hae gentes non habent, praeter *zupanos* senes, quemadmodum et reliqui Slavorum populi. – Vidz o tom obšírne pojednanie v Slov. práve Jirečkovom I, 69. II, 7. 13. Sr. Slovesnosť 1863. str. 816. <Letopis Matice Slovenskej r. 1869, II., 71.>
- [XCVII] – Čeliadka, čeľadina. Tak sa nazývaly údovia rodiny a vôbec tí, čo pod správou starosty, baťu atď. v súdružstve žili, Sr. Jireček I. c. 68.

- [XCVIII] – Dľa piesne o Libušinom súde i ona samá, trebas ženská, oboje, náboženské a svetské dôstojenstvo zachovávala. – Sr. Jirečka Slov. právo I. 191.
- [XCIX] – Dudík I. c. 371 atď. Palacký I. c. 191. – Sr. str. 193.
- [C] – Boguphali ep. Pozn. ap. Sommersb. II. 20. Nullum regem ... habere consueverant, sed tum 12 discretiores et locupletiores ex se eligebant, qui etc.
- [CI] – Helmold. L. II. c. 12. Rex et populus ad illius (flaminis) nutum pendent.
- [CII] – Videli sme to na Mojmirovi I., Raslislavovi, Svätoplukovi a Mojmirovi II., kráľoch moravo-slovenských.
- [CIII] – Takpo Mojmirovinasledovalzbratasyn, Rastislav; potomto opäťzbratasyn Svätopluk; tento syna svôjho, Mojmíra, ustanovil za nástupca.
- [CIV] – Tak otcovské právo prešlo na Libušu, o táto tože právo preniesla na Přemysla.
- [CV] – Tak Svätopluk učinil s ostatnými dvoma synami svojimi.
- [CVI] – Vinc. Prag. in Dobneri Monum. I. 34. Dux Vladislaus – fratrem suum cum – militibus – pro tuenda civitate et principali throno, quodam saxo – pro quo – multa millia – corruerunt, Praga dimisit. – Či nenie s týmto vo spojení, čo sv. Štefan, kr. uh., s pannonskej listine povedá: „volente me – paterna sede depellere“? snád i onen kamenný stolec, ktorý sa na pannonskom vrchu nachodi a sv. Štefanovi pripisuje?
- [CVII] – Tak Nemci po Mojmirovi I. na veľkokniežatský stolec posadili Rastislava, po tomto Svätopluka, po tomto chceli zas posadiť Svätopluka II.
- [CVIII] – Tak po Svätoplukovi, od Nemcov do väzenia odvedenom, prinútili Slavomíra k prejatiu vlády veľkokniežatskej, sťa príbuzného (*propinguum*) Ann. Fuld. ad a. 871.
- [CIX] – Taký {pre}zatymný vladár bol spomenutý Slavomír, lebo o Svätoplukovi, s vojskom Karlmannovým do Moravy tiahnu- cím, lelopisy fuld. hovoria: „in regnum suum rediit, ducens secum Carlmani exercitum.“ Sr. príklady u Jirečka I. c. 195.
- [CX] – Asi jako i u bulharských Slovanov: nadvorník, tovarník, pohárnik, atď.
- [CXI] – Sr. Jirecke slov. právo str. 199. – Palackého D. N. Č. I. 194. n. 162. 198. cum notis.

- [CXII] – Sr. str. 217. o zemänoch.
- [CXIII] – Cosmas prag. p. 11. piše: „duos cives, opibus et genere eminentiores, et qui videbantur populi esse rectores.“
- [CXIV] – U Kozmasa (p. 69. 70) spomína sa Hovora i Vacek „sub mola rusticana natus.“
- [CXV] – Cum multi inter Sclavos sint reguli, neque inter se concordēs. Mauric. Príloha X. Starož. – Vir fuit hic (Crocus) –, ad quem tam de propriis tribubus, quam ex totius provinciæ plebibus – omnes ad dirimenda convolabant iudicia. Cosmas p. 9. Rastices cum universis optimatibus suis. Ann. Fuld. ad a. 872. Sr. Palackého I. c. 198 atď. Jirečka. I. c. 196.
- [CXVI] – Odtiaľ dá sa vysvetliť, že vlastnie diety menovali, ba nektorí Slovania ešte doteraz menujú *otrokami* a *parobkami*, ženskú *robou*, práce, ktoré sedlač pred r. 1848. pántstvu konala, *robotou* atď.
- [CXVII] – Sr. str. 213.
- [CXVIII] – V legende ss. Václava a Vojtecha sa číta, že kupovali deti od rodičov, kresťanov i židov. Sr. Jirečka I. c. 197. 198. – Palacký I. c. 202.
- [CXIX] – Tacitus in Germania c. 46. Venedi – domos fingunt, quae omnia diversa Sarmatis sunt, in plaustro equoque viventibus.
- [CXX] – Procopius. Príloha X. Mauritius, Príloha XI. Slov. Starož. <Slovenský Letopis. I. 82.>
- [CXXI] – Teda podobne lazom a kopaniciam.
- [CXXII] – Kútiny, juhosl. kuče, chalupy. Dudík I. c. 352. – Slovesnosť. 1864. 120.
- [CXXIII] – Obecné cesty pre dobytok na pastviny hnaný (*exitus gregum, qui vulgo drahy vocantur*. Dip. a. 1280). Jireček II. 268. V Skalici dosiaľ známy výraz „*na drahách*“.
- [CXXIV] – Újazda a hon, ujazdiť a dohoniť, sú výrazy veľmi príbuzné. Či s honitvou a honom nie je vo spojení maď. *hon* (otčina, starosl. dedina)?
- [CXXV] – Ambitum újezd bohemicæ appellatum r. 1181. Jireček I. c. 269. Snáď je s tým tiež vo spojení výraz *chotár* (maď. *határ*) čili *chodár*.
- [CXXVI] – Divisa autem est eorum regio in zupanias. Const. Por. c. 30. – Principes vero ut ajunt, hae gentes non habent, praeter zupanos senes (kmetovia?). Id. c. 29. de adm. imp.

- [CXXVII] – I v *Corpus Juris hung.* výrazy *castrenses* a *jabagiones* sú totožné. Výraz *jobagio* pochodí z *jopa* (List. Kremsmünst. r. 717); čo len chybné alebo dl'a prizvuku franc. prepísano bolo. <Srov. str. 224 /v druhom vydaní tejto Sasinkovej práce, pozn. P. Žeňuch>
- [CXXVIII] – Ponevác chrámy i stavali na hradoch i spôsobom hradu (*castellum*) opevnené boly, preto z mena *castellum* povstal názov, ktorý i na chrám (kostol) i na príbytok županov (*kaštieľ*) prenesený bol. Sr. Ditm. Príl. XXI. Slov. Starož.
- [CXXIX] – Tak o samote stojí ešte teraz na Slovensku hrad Likava, Červený kameň atď. Tak o samote stál tiež hrad oravský, vyšehradský, budinsky, staro-liptovský atď.
- [CXXX] – Ditmar ešte r. 1004 pripomína *campanas cives ad bellum sonitu hortantes*. Jireček I. c. II. 83. Sr. I. 41.
- [CXXXI] – Id. II. str. 24. 83. Srovn. Spišské Podhradie pod spišským hradom.
- [CXXXII] – Sr. str. 217. <Boguph. ep. Pozn. chron. ap. Som. II. 20 *Duodecim discretiores et locupletiores ex se eligebant*. Sr. Palacký. I. c. 192. atď.>
- {[CXXXIII] – Boguph. ep. Pozn. chron. ap. Som. II. 20 *Duodecim discretiores et locupletiores ex se eligebant*.}
- {[CXXXIV] – Sr. Palacký. I. c. 192. atď.}
- [CXXXV] – Sr. Jireček. I. 200. II. 180.
- [CXXXVa] – Srovn. str. 229, pozn. 3.
- [CXXXVI] – *Postquam autem res in vulgus emanavit, Antae fere omnes convenere illius causa, utque in commune iransigeretur, sanxerunt .etc.* Procopius. Príloha X. Slov. Starož.
- [CXXXVII] – *Cum vero multi inter eos sint reguli –, non fuerit inconveniens, aliquos eorum trahere in partes suas, – ne se omnes hostiliter iungant et sub unius imperium concedant.* Cis. Mauric. Príl. XI. Sl. Star. – V piesni o Libuš. súde (Výbor z lit. staroč.) stojí: „Vladyku si z rodu vyberúce, / ký plzně dlě v sněmy slavny chodí, / chodí s kmetmy, lěchy, vládykami“.
- [CXXXVIII] – Dôležité sú v ohľade tohto slova v piesni o Libušinom súde: – *Seber glasy po národu svému, / I sebrastě glasy děvě sudně, / sbierastě je u osudie svaté – / Radovan – je sně glasy čislem pregliedati / i věčinu provolsti v národ.*
- [CXXXIX] – *Utilitates et damna apud illos in commune vocari solent.* Procopius Príl. X. Slov. Starož. – *Unanimi consilio –*

discutientes . Si quis vero ex *conprovincialibus* –, contradicit etc. Dithmarus. Príloha XXI. Slov. Starož. – Srov. Palacký I. s. 204. – Snemy menované boli tiež *viece*, *věce*, dl'a jedných od *větit'*, dl'a iných ale od *více*, *viac*. Prvé je pravdepodobnejšie.

[CXL] – Mater Verborum: *forum, locus conventui*, trh, věce, (trh, vecse). Srov. Slovesnosť r. 1864. 532.

[CXLI] – V piesni po Libušinom súde stojí: „U jednej su desky pravdodateľné“. U nás pravda po zakonu svatu, juže prinesechu otcí naši v sežc (žirné vlasti).

[CXLII] – Ešte dosiaľ usmrtenie zločinca, aby tým krivde a zákona zadosťučinené bolo, nazýva sa u nás *popravou* a miesto, kde sa to deje, *popravišom*, *popravným miestom*.

[CXLIII] – Srov. Jireček, Slovanské právo. I. 145. §. 27.

[CXLIV] – Utilitates et *damna* apud ipsos in commune vocari solent. Aliarum etiam rerum fere omnium ratio ab utrisque (Slavia et Antis) servatur eadem, fuitque olim constituta. Procop. Príloha X. Slov. Starož. Srov. Ditmara. Príl. XXI.

[CXLV] – Boguphali ep. Pozn. ap. Somm. 20. duodecim discretiores et locupletiores ex se eligebant, qui quæstiones inter se coniungentes diffiniebant et rem publicam gubernabant.

[CXLVI] – Srov. Pieseň o Libušinom súde a str. 223. potom Cosmas p. 9. o Krokovi: ad quem tam de propriis tribubus, quam ex totius provinciæ plebibus – ad dirimenda convolabant iudicia.

[CXLVII] – Helmold. I. 83.

[CXLVIII] – Očisty tieto s ústavou slovanskou prešli tiež do ústavy uhorskej, a v uhorských zákonoch pod názvom „iudicium ad pravdam“ známe, dekretom Kolomanna, kr. uh., obmedzené boli len na biskupské stolice. Srov. Slovesnosť r. 1864. 52. <Solennia X. Biblioth. Kis-Hont. Budae, 1819, pag. 93-100.>

[CXLIX] – Srov. Jireček. Slovanské právo. I. § 34. str. 185 atď.

{[CL] – V zákonoch uhorských často sa pripomínajú pod menom *bilochi*.}

[CLI] – Cod. Pomer. 171. 172. 175. 271. Sr. Jireček, Slov. právo, I. 187 atď.

[CLII] – Cod. Pomer. 501. Sefr. 93. Helmold. I. 19. 38. 83. Sr. Ditmara v Prílohe XXI. Slov. Starož.

[CLIII] – Slov. právo Jirečka. I. 168. atď. Srov. príklad cudzoložnice, ktorú r. 994 v Prahe rodičia „more barbarico“ na smrť hľadali. Život sv. Vojtecha.

- [CLIV] – Jirečka Slov. právo I. 200.
{[CLV] – Sr. str. 189.}
- [CLVI] – Jireček. Slov. právo I. 213. 228.
{[CLVII] – Jireček. Slov. pr. I. 202.}
{[CLVIII] – Jireček. Slov. pr. I. 216-228.}
- [CLIX] – Srov. Šafár. Starož. Slov. čl. obraz vzdelanosti staroslov.
II. 581. atď. – Gesch. der slaw. Sprache. 14. atď. 43. atď.
- [CLX] – Sr. str. 213, pozn. 2.
- [CLXI] – Sr. str. 214 – 234. R. 849. Thakulfovi, českému pánu,
svereno uzavierať pokoj medzi Frankami a Čechami, pretože
mal známosť českých zákonov a obyčajov. Pelc. Gesch. III.
Aufl. I. 168.

III. Predstavy a myslenie človeka o usporiadaní, poriadku a fungovaní viditeľného i neviditeľného sveta

V klasickom i stredovekom spôsobe tvorby argumentov je každé presvedčenie založené na kognitívnom úsudku, pamäťovom (skúsenostnom) vneme a/alebo na svedectve hovoriaceho. Toto presvedčenie sa legitimizuje prostredníctvom kognitívnych kompetencií, najmä s prihliadnutím na príjemcu, ktorému sa takáto argumentácia sprostredkúva či podáva.

III. 1. Texty didaktickej povahy

Duchovný a materiálny rozmer ľudského myslenia o svete je z hľadiska poznávania, vyučovania a argumentácie prezentovaný napríklad v Lucidári.

Lucidár je špecifickým žánrom stredovekej didaktickej (poučnej, vysvetľujúcej) literatúry, ktorá vznikala s cieľom popularizácie poznatkov pre široké spektrum záujemcov, ktorým sa formou jednoduchých otázok a odpovedí sprostredkúva aktuálne poznanie duchovných (religiózných), fyzikálnych (geografických, topografických, astronomických, meteorologických), antropologických a eschatologických skutočností. Snaha o aktualizáciu poznatkov o svete, človeku, spoločnosti a o duchovnom a materiálnom svete sa prejavuje aj v celom rade variantov rukopisne i tlačou sa šíriacich didaktizujúcich písomných pamiatok až do konca 19. storočia, o čom na Slovensku svedčí napr. aj posledné tlačené vydanie Lucidára v Skalici z roku 1877.

Práve Lucidár sa zameriava na výklad o pôvode sveta, o jeho geografickom členení, o pôvode nebeských telies, o fungovaní astronomických a meteorologických javov. Spolu s náukou o ľudskom pôvode, rode, o vývine ľudských pliemien a postavení človeka v kozmologickom systéme tematika Lucidára vrcholí v eschatologicky zdôvodnenej predstave o sme-

rovaní ľudského života. Lucidár ponúka širokej ľudskej spoločnosti v zrozumiteľnom jazyku antropologicky presvedčivý súbor všeobecne zrozumiteľných vysvetlení javov, ktoré sa opierajú o aktuálne poznatky z geografie, fyziky, astronómie. Tieto poznatky sa vysvetľujú najmä v kontexte kresťanského myslenia.

Pre svoju štruktúru založenú na princípoch katechizmu, teda na odpovediach majstra na položené otázky, sa Lucidár vnímal ako populárna a veľmi užitočná didaktická pomôcka pre široké spektrum čitateľov či poslucháčov. Lucidár je prístupným spôsobom napísaná knižka s množstvom informácií encyklopedického charakteru. Z tohto pohľadu sa vníma aj vznik pomenovania tejto príručky v literárnom kontexte ako *Elucidarium*, *Elucidarius*, *Lucidarius*, *Lucidaire*, *Lucidario*, *Lucyda-ry*, *Lucydař*, *Lucidář*, *Lucidár*, *Луцидапуи* a i. Pôvodná latinská lexéma označujúca špecifický poučný žáner stredovekej i ranej novovekej literatúry sa tak ako názov knižky udomácnila na označenie tohto žánru v rozmanitých jazykových prostrediach. Latinský výraz *lucidum* označuje niečo, čo je „jasné, zrejmé, zreteľné a zrozumiteľné na pochopenie.“²¹ Pôvodne latinský teologický traktát *Elucidarium* z 1. pol. 12. storočia, ktorého autorom je Honorius Augustodunensis, sa už koncom 12. storočia prostredníctvom nemeckých anonymných autorov začal rozširovať v ľudovom prostredí,²² odkiaľ sa prostredníctvom českého prekladu alebo aj priamo z nemeckého prostredia dostal do kultúrneho prostredia jazykovo rozmanitej Európy.

Pôvod Lucidára v nemeckom jazykovom prostredí potvrdzujú viacerí starší i mladší bádatelia, ktorí svoje zistenia publikovali v štúdiách a článkoch. Spomedzi nich treba spomenúť aspoň výskumy N. S. Tichonravova²³ a Č. Zíbrta.²⁴ Osobitne dôležité pre poznanie lucidárovej tvorby

²¹ Marek, M.: Slovník stredovekej a novovekej latinčiny na Slovensku. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2020, s. 731.

²² Petišková, D.: Česká a ukrajinská redakce středověkého výkladového sborníku *Lucidarius*: způsob užití minulých časů v české a ukrajinské redakci ve srovnání s redakcí ruskou. In: Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського: Збірник наукових праць. Випуск 19. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2012, s. 118.

²³ Тихонравовъ, Н.: Луцидариусъ. Лѣтописи русской литературы и древности. I. томъ. Матеріалы II, Москва: Въ Типографіи Грачева и комп., 1859, s. 33-68.

²⁴ Zíbrt, Č.: Staročeský Lucidár: text rukopisu Fürstenberského a prvotisku z roku 1498. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903.

v širšom východoslovanskom a južnoslovanskom kontexte sú výsledky výskumov E. F. Karského,²⁵ I. Milčetića.²⁶ Treba uviesť aj novšie práce, ktoré zahrnujú aktuálne výskumy D. Gottschallovej,²⁷ D. Petiškovéj,²⁸ A. Kapetanovića,²⁹ A. Nazorovej,³⁰ S. V. Ivanova,³¹ S. Temčinas³² a ďalších. Všetci sa zhodujú, že aj neskoršie preklady Lucidára v slovanskom priestore utvorili viaceré typy, no všetky spája nemecký východiskový protograf. Jeden typ slovanských prekladov Lucidára zaiste vznikol z priameho kontaktu s nemeckým Lucidárom.³³ Druhý (a zdá sa aj rozšírenejší) typ

²⁵ Карский, Е. Ф.: Малорусский Луцидарий по рукописи XVII вѣка: текстъ, составъ памятника и языкъ. In Борковский, В. И. (отв. ред.): Труды по белорусскому и другим славянским языкам. Институт языкознания им. Якуба Коласа АН Белорусской ССР. 1962 [prácu pôvodne vydala Типография Варшавскаго Учебнаго Округа v roku 1906].

²⁶ Milčetić, I.: Prilozi za literaturu hrvatskih glagolskih spomenika. III. Hrvatski lucidar. In Starine. Knjiga XXX. Zagreb: Knjižara Jugoslavenske akademije (Dioničke tiskare). Tisak Dioničke tiskare, 1902, s. 257-334.

²⁷ Gottschall, D. (Ed.) et al: Der deutsche Lucidarius. Band I. Kritischer Text nach den Handschriften. Texte Und Textgeschichte. DeGruyter 2015 [reprint].

²⁸ Petišková, D.: Česká a ukrajinská redakce středověkého výkladového sborníku Lucidarius..., c. d.

²⁹ Kapetanović, A.: Toponimi u hrvatskim „Lucidarima.“ In Folia Onomastica Croatica, 2005, No. 14, s. 1-22; dostupné na internete https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=11537 [22.3.2021].

³⁰ Nazor, A.: Prijevod „Lucidara“ Honorija Augustodunensisa u glagoljskom prijepisu. In Годишник На Софийския университет "Св. Климент Охридски". Център за Славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“ Том 89 (8), 1997. София, 2001, s. 85-112.

³¹ Иванов, С. В.: Нижненемецкая лексика в списках русского перевода «Луцидариуса» и особенности переводческого процесса. In Индоевропейское языкознание и классическая филология. Vol. 2017, гоѣ. 21, s. 294-309. Иванов, С. В.: Латинская интерференция в русском переводе нижненемецкого «Луцидариуса». In Индоевропейское языкознание и классическая филология, 2019, 23, s. 384-392; obidve štúdie sú dostupné na internete: <https://tronsky.iling.spb.ru/ru/issues.html> [22.3.2021].

³² Темчин, С.: Руськомовный перевод 1636 года чешского Луцидария (*Оломоуц, 1622). In Res Humanitariae, 2020, Vol. s. 146–163; Темчин, С.: Татры в древнейшем руськомовном переводе чешского Луцидария: время и место выполнения перевода. In Senoji Lietuvos Literatūra, 50 Knuga, 2020, s. 98-106; Темчин, С.: Типы рецепции Луцидария в России, Беларуси, Украине, Польше и Чехии середины XVI–первой четверти XX вв. In Slavistica Vilnensis, 2021, vol. 66, љ. 1, s. 10-22.

³³ С. В. Иванов: Нижненемецкая лексика в списках русского перевода "Луцидариуса" и особенности переводческого процесса. In Казанский. Н. Н. (отв. ред.): Индоевропейское языкознание и классическая филология-XXI (чтения памяти И. М. Тронского). Материалы Международной конференции, проходившей 26–28 июня 2017 г. Санкт-Петербург: Наука, 2017, s. 294-309.

z nemeckej predlohy sprostredkoval z jazykového hľadiska v slovanskom kontexte zrozumiteľný staročeský Lucidár. V súčasnosti už možno spoľahlivo rekonštruovať súvislosti vzniku variantov Lucidára v slovanskom prostredí. Penzum jazykových výskumov totiž poukazuje na procesy vzniku jednotlivých slovanských prekladov a variantov Lucidára, ktorý sa kladie k populárnym didaktickým príručkám katecheticko-encyklopedického charakteru používaným v rozličných jazykových mutáciách a konfesiónálnych (či religiónnych) prostrediach.

Lucidár ako súbor encyklopedicky usporiadaných poznatkov patrí k písomnostiam kresťanskej európskej kultúry, ktorá vzhľadom na aktuálne vedecké poznanie ponúka výklad viditeľného sveta v spojení s kresťanskou vierou. Tento žáner stredovekej poučnej literatúry sa v rozličných prekladoch aj rozlične upravoval, dopĺňal, ale najmä aktualizoval. V príslušných odpovediach majstra sa vždy reflektovali aktuálne poznatky a zistenia dobovej vedy spolu s geografickými, prírodnými a kultúrnymi reáliami. Rozmanité úpravy a doplnenia poznatkov v starších textoch Lucidárov sú inšpirované poznatkami z fyziológie, herbárov a rozličných poučných či výkladových kníh, ktoré boli zamerané na opis hlavných hodnotových zásad každodenného života človeka a vzťahov medzi ľuďmi.

Autorom pôvodného nemeckého spisu s názvom *Lucidarius* je vyššie spomínaný Honorius Augustodunensis, ktorý toto svoje dielo zostavil na konci 12. storočia, pričom čerpal z latinských prameňov, najmä zo svojho *Imago mundi*, ktorý obsahuje súhrn poznatkov z geografie, meteorológie a astronómie. Čerpal aj z *Gemma animae*, ktorý predstavuje súbor výkladov k bohoslužobným úkonom. Toto prepojenie je teda dokladom o snahách vyloužiť vzťahy medzi materiálnou a duchovnou podstatou pravidiel ľudského života. Honorius Augustodunensis pri tvorbe svojho diela využil aj práce od iných autorov, najmä Viliama Conchesa (*Philosophiae mundi*) a Ruperta z Deutz (*Liber de divini officii*). Svoje výklady rozšíril aj o ďalšie skutočnosti, ktoré usporiadal do jedného súboru s tým, aby uspokojil túžby po poznaní v nemeckom prostredí. Oslovil tým predovšetkým nižšie klerikálne kruhy a svojim dielom zabezpečil prienik poznatkov vzdelancov z kláštorného prostredia aj do širšieho ľudového prostredia. Onedlho sa Lucidár napísaný vo vernakulárnych jazykoch stal všeobecne známou príručkou v západnom európskom stredovekom svete. Oslovoval najmä jednoduchého človeka obťažkaného reálnymi svetskými starosťami, ktorý však rovnako ako vyššie postavené vrstvy spoločnosti túžil po poznaní sveta i samého seba. Keďže jednoduchý človek nemal vzdelanie, a teda dobre nepoznal latinské knihy, nemal ani príležitosť na vlastný duchovný a intelektuálny

rozvoj.³⁴ Zjednodušený výklad poznatkov o svete a spoločnosti vo vernakulárnom jazyku približoval poznanie učených ľudí širokému spektru záujemcov. Jednoduchý sedliak, remeselník či obyvateľ mesta predstavoval hlavnú silu stredovekej i novovekej spoločnosti, ktorá sa podieľala na jej vývine, civilizačnom a kultúrnom rozvoji a ktorá tiež pôsobila na pretváranie a kultivovanie sveta.

Predstavitelia nižšieho duchovného stavu, spolu s roľníkmi, remeselníkmi a obchodníkmi, ktorí v kontexte európskej civilizácie žili a tvorili reálne hodnoty každodennej kultúry, túžili po hlbšom poznaní sveta. Ich úlohou bol nielen ekonomický vývin spoločnosti, ale aj budovanie rozličných umelecky a kultúrne hodnotných stavieb, ktoré dnes obdivujeme v rozličných architektonicky cenných objektoch, v kultivovanej krajine, v urbánnom prostredí, v rurálnych lokáciách, v sieti obchodných trás a pod. Títo jednoduchí ľudia sú teda neoddeliteľnou súčasťou európskej hospodárskej a civilizačnej línie, ktorá fungovala na tradičných hodnotách, preto nevyhnutnou súčasťou európskeho kultúrneho systému bolo zabezpečiť pre nich podmienky aj pre získavanie nových poznatkov.

Bez uspokojovania základných životných potrieb a s tým súvisiacich túžob po poznaní o viditeľnom i neviditeľnom svete a o vlastnej úlohe v kozmologickom systéme sa ani západný a ani východný človek nemohol zaobísť. Vzdelanie a poznávanie sveta preto muselo nevyhnutne opustiť prostredie skriptórií a kláštorov a scholastická učenosť nevyhnutne prenikala nielen do miest, ale aj k jednoduchým vidieckym ľuďom. Čoskoro sa úprimná snaha jednoduchého človeka spoznať svet stala neoddeliteľnou súčasťou jeho kresťanského myslenia. Jednoduchý človek túžil svoju každodennú námahu pochopiť v kontexte kozmologického systému, s ktorým v jeho očiach súvisel aj celý duchovný a eschatologický princíp vlastného života.

Lucidár napísaný vernakulárnym jazykom tak poskytoval celý rad vysvetlení, ktoré sa rýchlo šírili. Rozširovanie Lucidárov umožňovala najmä skriptorská prax, ktorá sa o šírenie tejto knižočky veľmi zaslúžila. Viacerí starší i mladší bádatelia prirovnávajú Lucidár k malému katechizmu, čo v kontexte šíriacej sa kníhtlače pre tento stredoveký encyklopedicko-didaktický žáner znamenalo jeho čoraz jednoduchšie šírenie.

Prostredníctvom Lucidárov sa neraz na svoju dobu exaktným spôsobom vysvetľovali aj rozmanité povery, ktoré sa šírili medzi jednoduchými ľuď-

³⁴ Porovnaj Petišková, D.: Lucidáře jako zprostředkovatelé středověkého vědění. In Historický obzor, 2018, roč. 29, č. 11/12, s. 254, 257-258.

mi, lebo novým a najmä na svoju dobu logickým spôsobom vysvetľovali skutočnosti prirodzeného poriadku sveta a prírody, ktoré jednoduchý človek často vnímal v kontexte rozmanitých mytologických predstáv. Poznanie šírené prostredníctvom Lucidárov sa mohlo dostať aj do iných textov didaktizujúceho obsahu. Práve didaktizujúce spisy vystríhali ľudí pred prijímaním bludov a pred rozmanitými poverami, bájkami a predstavami, ktorým málo edukovaný ľud mohol poľahky podľahnúť, najmä keď sa opieral o tradovanú mytologickú predstavu o usporiadaní materiálneho i duchovného sveta. K takým edukačným pamiatkam na Slovensku, ktoré vyvracali bludy medzi ľuďom, patril napríklad aj známy spis Jána Michalka založený na rozhovore učiteľa so sedliakmi o škodlivosti povier medzi jednoduchým ľuďom.³⁵ V tomto texte, ktorý vznikol na Slovensku, sa nachádzajú aj viaceré komentáre k prírodným zákonitostiam, ktoré sa nápadne podobajú na vysvetlenia známe v Lucidároch.

V súčasnosti sa možno v odbornej literatúre stretnúť s argumentačne presvedčivými zisteniami o tom, že preklad českého tlačeného Lucidára sa používal pri rozmanitých edukačných aktivitách. Prvý Lucidár vyšiel v Plzni v roku 1498, ku ktorému sa viaže olomoucké vydanie z roku 1779 a 1783. Obidve vydania vyšli pričinením Jozefy T. Hirnleovej a v roku 1805 v produkcii Antonína A. Škarnicla vyšiel aj ďalší tlačený Lucidár. Ďalší okruh tlačených lucidárov predstavujú vydania z druhej polovice 18. storočia, ktoré vyšli pričinením Hynka V. Hilgartnera v Jindřichovom Hradci, Václava Turečka v Litomyšli v roku 1811, Jozefa Škarnicla³⁶ v Skalici v roku 1877, tiež Ludár vydaný v Prahe v tlačiarni Jana Spurného a ďalšie. Tretiu skupinu českého tlačeného Lucidára predstavuje dnes už nezachovaná, ale predpokladaná tlač, ktorá by mohla predstavovať ďalší typ lucidárového textu. O jeho existencii sa usudzuje najmä na základe rozličných zmienok pochádzajúcich z polovice 18. storočia a z prelomu 18. a 19. storočia.³⁷

³⁵ Michalko, P.: Rozhovory učiteľa so sedliakmi o škodlivosti povier panujúcich medzi pospolitým ľuďom. Bratislava: Tatran 1977.

³⁶ Tu sa prvýkrát publikuje diplomatický prepis skalického vydania textu Lucidára z predlohy uloženej v Národnom múzeu v Prahe pod sign. 67 H 00350 – Lucidář: to jest: krátké vypsaní o počátku a stvoření wssech věcí. Uh. Skalice: tiskem Josefa Škarnicla, 1877.

³⁷ K problematike pozri Zíbrt, Č.: Staročeský Lucidář: text rukopisu Fürstenberského a prvotisku z roku 1498, c. d., s. 40. Pozri tiež Темчин, С. Ю.: Татры в древнейшем руськомовном переводе чешского Луцидаря: время и место выполнения перевода. In Senoji lietuvos literatūra, 2020, roč. 50, s. 98-99. Dostupné na internete: http://www.liti.lt/failai/SLL50%20spaudai_internetui-98-106.pdf (14.6.2021).

S rozširovaním tlačiarenskej činnosti sa rozmohlo aj vydávanie Lucidárov ako kníh na šírenie poznania o prírode a pod. K vydaniam v slovenskej Skalici v Škarniclovej tlačiarne patrí ich päť vydaní z rokov 1772 – 1877. V pamäťových inštitúciách na Slovensku sa však tlačené skalické Lucidáre nenachádzajú. Peter Brezina, autor knižnej publikácie *350-ročná história kníhtlače v Skalici* (Skalica: Západoslovenské tlačiarne, 2015) zhromaždil údaje o škarniclovských tlačiach, ktoré boli roztrúsené v rozličných pamäťových inštitúciách a súkromných zbierkach. O existencii dajakého exemplára skalického Lucidára na Slovensku v archíve alebo inej pamäťovej inštitúcii, žiaľ, nemáme poznatky. Jozef Špetko, autor práce *Dejiny škarniclovej kníhtlačiarne v Skalici: so súpisom jej tlačí* (Martin: Matica slovenská, 1958), prevzal údaje o existencii tlačeneho exemplára skalického Lucidára na Slovensku od Ľ. V. Riznera z práce „Bibliografia písomníctva slovenského“ (III. zv. Martin: Matica slovenská 1932, s. 114) a tiež aj z doplnku od J. Mišianika *Bibliografia slovenského písomníctva* (VII. zv. Martin: Matica slovenská, 1946, s. 147). Vydanie skalického Lucidára sa v nich uvádza s odkazom na súpis kníh patriacich Michalovi Inštitorisovi Mošovskému. Prítomný text, ktorý sa tu prvýkrát publikuje v diplomatickom prepise, je posledným vydaním českého Lucidára, ktorý vyšiel v skalickej tlačiarne v roku 1877.

Treba však povedať, že Lucidáre patrili k významným zdrojom poznatkov aj v prostredí širšej slovanskej literárnej kultúry, o čom svedčí tiež aj nami vydaný rukopisný *Lucidár*, ktorý sa nachádza v *Rakošinskom zborníku* cyrilských textov rozmanitej povahy ako úvodný text. Text Lucidára v tejto cyrilskej rukopisnej zbierke, ktorú sme publikovali v roku 2021,³⁸ do veľkej miery kopíruje českú predlohu. Z hľadiska svojho didaktického charakteru, ktorým je rozširovanie poznatkov o svete, človeku, spoločnosti a eschatológii, plnil aj tento cyrilský text Lucidára svoju edukačno-didaktickú funkciu. Formálno-obsahová a didaktizujúca súvislosť textov zaradených do *Rakošinského zborníka* možno dokumentovať napríklad tým, že ho tvoria texty rozmanitého poučného zamerania, ktoré pochádzajú zo zbierok múdroslovných výkladov či prísloví, hádaniek a rozličných textov inšpirovaných apokryfmi. Takéto zbierky, akou je aj spomínaný *Rakošinský zborník*, vznikali aj ako kompiláty z viacerých zdrojov. Ich prednosťou bolo, že sa na jednom mieste kompiláciou viacerých rukopisných či tlačeneých predlôh podarilo utvoriť zbierku textov, ktoré dokladujú úroveň dobového ľudského poznávania a myslenia o svete, spoločnosti a Bohu.

³⁸ Pozri Žeňuch, P.: Rakošinský cyrilský rukopisný zborník z konca 17. a zo začiatku 18. storočia. In *Slavica Slovaca*, 2021, roč. 56, č. 4 supplementum, s. 5-74.

Osobitnú oblasť šírenia textu Lucidára predstavujú východoslovanské (руськомовный перевод) jazykové mutácie a preklady. Doposiaľ sú známe dva varianty prekladu českého Lucidára do literárneho vernakulárneho jazyka používaného v kontexte východoslovanskej písomnej tradície. Najrozšírenejším variantom je text Lucidára preložený v roku 1636 podľa olomouckého vydania, ktoré vyšlo v roku 1622.³⁹

Aj v prostredí cyrilскеj rukopisnej tradície pod Karpatmi sú známe dve línie v prekladaní Lucidára. Prvú líniu predstavuje text napísaný na úvodných dvadsiatich listoch Rakošinského zborníka z konca 17. storočia, resp. z prelomu 17. a 18. storočia. Iný cyrilský rukopisný text Lucidára pochádza z roku 1794 a vznikol v dedine Malý Lipník v Šariši ako preklad z ďalšej českej predlohy do miestneho nárečia.⁴⁰ V oboch prípadoch však možno vidieť vplyv českej predlohy. V prípade Lucidára z Malého Lipníka o českej predlohe svedčí aj údaj na titulnom liste. Text tohto malolipnického Lucidára v roku 1969 opísal a publikoval Andrej Šlepec'kyj.⁴¹

Rakošinský Lucidár a Lucidár z Malého Lipníka patria do okruhu takých východoslovanských či cyrilských Lucidárov, v ktorých sa dá celkom spoľahlivo poukázať na príklady fonetickej, morfolologickej i lexikálno-štylistickej roviny, ktoré spájajú tieto texty prekladov Lucidára s dajakou čes-

---

³⁹ Vydanie z roku 1622, ktoré sa nezachovalo, bolo prvým vydaním českého Lucidára, ktorý sa v istej fáze svojej existencie upravoval a šírilo, opierajúc sa o latinské pramene. Existuje dôvod domnievať sa, že táto prepracovaná verzia prvého vydania bola vytlačená v Olomouci pred rokom 1567 so súhlasom miestneho biskupa, keďže bol po takomto type literatúry medzi veriacimi veľký dopyt. Toto vydanie sa však nezachovalo. S. Temčinas zdôrazňuje, že cirkevné schválenie s imprimatur od biskupa sa nevyžadovalo pri vydaní literatúry, ktorou bol práve aj Lucidár, keďže nešlo o oficiálnu cirkevnú knihu. Predsa však vhodnosť tohto olomouckého vydania, najmä ak ho zostavil sám biskup aj s jeho požehnaním, bolo dobrým dôvodom pri šírení takéhoto vydania. Pravdepodobne pre nové vydanie boli použité aj latinské pramene, ktoré slúžili na aktualizáciu tohto vydania. Porovnaj Темчинас, С. Ю.: Татры в древнейшем русскомовном переводе чешского Луцидария..., с. д., s. 100.

⁴⁰ A. Šlepec'kyj k tomu píše: „З мовного боку ‚Слово‘ дуже близьке до живої говірки с. Великий Липник, тому воно має виняткове значення для історичної діалектології Закарпаття.“ Porovnaj Шлепечський, А.: „Слово иже есть разумно и свѣтлости даръ“ – перекладна рукописна пам'ятка XVIII ст. з села Малий Липник на Пряшівщині. In Мушинка, М. (ред.): Науковий збірник Музею української культури в Свиднику. 4. кн. перша. Prešov: Vydalo Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidniku v Pedagogickom nakladateľstve v Bratislave, 1969, s. 350.

⁴¹ Шлепечський, А.: „Слово иже есть разумно и свѣтлости даръ“, с. д., s. 350-369.

kou predlohou.⁴² Napriek jazykovej zhode jednotlivých prekladov Lucidára možno aj vo východoslovanskej ruskej a ukrajinskej cyrilskej spisbe, podobne ako v prostredí cyrilskej podkarpatskej písomnej kultúry, nájsť viacero variantov Lucidára preložených z českej predlohy. Dagmar Petišková identifikuje štyri maloruské (ukrajinské) rukopisy:⁴³ Karského rukopis zo 17. storočia z Varšavskej knižnice Smirnova,⁴⁴ Sokol'ský rukopis z 18. storočia,⁴⁵ Borševický rukopis z roku 1713,⁴⁶ Rakošínský zborník zo 17. storočia,⁴⁷ ktoré obsahujú preklad textu Lucidára z českej predlohy. Ten-

⁴² Celkom výstižne tieto javy charakterizoval už J. F. Karskij, keď uvádza, že „сравнение с чешским оригиналом хотя и ставит наш Луцидарий в самую близкую связь с редакцией XV в., однако же не дает права считать наш памятник непосредственным переводом с чешского. Этому противоречит то обстоятельство, что в нашем Луцидарии обыкновенно сильно искажаются латинские названия и собственные имена. Очевидно, перед нами одна из копий малорусского перевода с чешского, притом сделанная лицом, незнакомым с латинским языком.“ Porovnaj Карский, Е. Ф.: Малорусский Луцидарий по рукописи XVII вѣка... с. d., s. 522. D. Petišková k tomu dodáva, že rukopisné Lucidáre „можно характеризувати як текст, що має ознаки рукописних копій. Йдеться про твір із надзвичайно широкою варіативністю текстів, через яку не дійшло до текстової стабілізації, типової для друкованого середовища. ...з кожною новою копією чи передруком приносять нові переробки, доповнення, правки. Виправлення, які з'являються в тій чи іншій переробці, можуть слугувати істотним внеском до пізнання культурного й соціального середовища досліджуваного періоду.“ Porovnaj Петішкова, Д.: Методи дослідження середньовічних текстів у часи цифрових технологій: («стара» й «нова» філологія, віртуальне дослідницьке середовище – цифрова бібліотека «Manuscriptorium»). In Даниленко, В. (відп. ред.): Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика: збірник статей. Львів: Растр-7, 2015, s. 10.

⁴³ Pozri Petišková, D.: Česká a ukrajinská redakce středověkého výkladového sborníku Lucidarius..., с. d., s. 18-19.

⁴⁴ Opis a charakteristiku pozri v práci Карский, Е. Ф.: Малорусский Луцидарий по рукописи XVII вѣка, с. d.

⁴⁵ Opis rukopisu pozri v práci Франко, І.: Карпаторуське письменство XVII-XVIII вв. Львів: Наукове тов. ім. Шевченка, 1900, s. 118-124. Text Lucidára publikuje I. Franko v práci Апокрифи і легенди з українських рукописів. Памятки українсько-руської мови і літератури. Том IV. Львів: Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка, 1906, s. 25-38.

⁴⁶ Úryvok textu sa publikuje v práci Франко, І.: Апокрифи і легенди з українських рукописів, с. d., s. 38-41.

⁴⁷ Opis rukopisu pozri Яворській, Ю.: Новыя рукописныя находки въ области старинной карпаторусской письменности XVI – XVIII вѣковъ. Praha: Nákladem Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi 1931, s. 95-98; Vašica, J.: Z církevněslovanských

to Petiškovej sumár rukopisných textov Lucidára v haličsko-ukrajinskom a podkarpatskoruskom prostredí však neobsahuje cyrilský Lucidár z východného Slovenska z Malého Lipníka z roku 1793.⁴⁸

Na rozmanitosť lucidárovej tradície v slovanskom prostredí poukazuje najmä štúdia S. Temčinasa, v ktorej sa venuje najmä historickej typológii a recepcii prekladov Lucidária v Rusku, Bielorusku, na Ukrajine, v Poľsku a v Českej republike. S. Temčinas sa zameriava na rozmanité formy recepcie tohto didaktického diela z temporálneho hľadiska.⁴⁹ Na konkrétnom materiáli zdôvodňuje najmä fázy recepcie lucidárového textu z hodnotového, emocionálneho a didaktizujúceho hľadiska. Rozmanitý spôsob recepcie ovplyvňovala v rôznych slovanských kontextoch práve úroveň všeobecného vzdelávania a, pravda, aj zrozumiteľnosť predlohy, z ktorej preklady do ľudového jazyka vznikali. Jazykové špecifiká uplatňovania Lucidára ovplyvňovalo najmä jeho vydávanie v tlačenej podobe, čo malo významný vplyv aj na jeho distribúciu, a teda aj na jeho poznanie čitateľskou verejnosťou.

V slovanskom prostredí sa vďaka jazykovej blízkosti a zrozumiteľnosti českého prostredia mohli šíriť práve české texty, keďže čeština je pre Slovákov zrozumiteľným jazykom. Takým je aj v českom jazyku vydaný skalický Lucidár z roku 1877.

Spoločným východiskom pre rozmanité východoslovanské a západoslovanské jazykové kontexty bola práve tlačaná predloha českého Lucidára. Treba však zdôrazniť, že aj variantnosť cyrilských textov Lucidára predpokladá adaptabilitu tohto žánru v rukopisnej tradícii, a tým aj existenciu nielen jednej predlohy, z ktorej mohli vznikať jednotlivé varianty cyrilských textov Lucidára.

Variantnosť prekladov, a zdá sa aj predlôh, predpokladá rozmanitosť lucidárových textov, ktoré dopĺňa text Lucidára v Rakošinskom zborníku, ktorý mohol tiež vzniknúť z dnes už exemplárom nedoloženej tlačenej predlohy Lucidára, ktorá bola podľa niektorých vydaná v roku 1567, alebo z najstaršej českej predlohy textu. O existencii Lucidára v roku 1567 sa zmieňuje J. Jungmann a toto vydanie označuje za edukačný spis, ktorý sa mal šíriť a predávať s povolením olomouckého biskupa: „...vyšel pře

---

rukopisů Národní knihovny v Praze a Slovanské knihovny – soupis a popis. Praha: Vydala Národní knihovna ČR - Slovanská knihovna, 1995, s. 52-54.

⁴⁸ Pozri Шлепецький, А.: „Слово иже есть разумно и свѣтлости даръ“, с .d., s. 350-369.

⁴⁹ Темчин, С. Ю.: Типы рецепции Луцидария в России, Беларуси, Украине, Польше и Чехии середины XVI–первой четверти XX вв. In Slavistica Vilnensis, 2021, roč. 66, č.1, s. 10-22.

r. 1567 dle dowolení bisk. Olom. jej prodávati“,⁵⁰ ako na to vyššie poukázal aj S. Temčinas.

Treba podotknúť, že texty cyrilských rukopisných Lucidárov vo východoslovanskom prostredí odkazujú najmä na český Lucidár z roku 1622. Svedčí o tom napríklad aj niekoľko zaujímavých textologických poznámok v jednotlivých východoslovanských variantoch. Text Lucidára v olomouckom vydaní z roku 1622 v porovnaní s textami šiestich „rus’komovných“ prekladov (vilniuský rukopis, Karského rukopis – obidva zo 17. storočia, ktoré vznikli najskôr až po roku 1636, Borševický rukopis z roku 1713, Sokol’ský rukopis z roku 1712, malolipnický rukopis z roku 1793 a peterburgský rukopis zo začiatku 19. storočia) poukazuje na spoločné východisko, z ktorého sa však vymyká práve text Lucidára v Rakošinskom zborníku.⁵¹

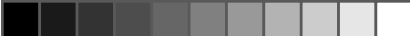
Text Lucidára v Rakošinskom zborníku je zrejme miestnym prekladom, ktorý mohol vzniknúť z inej, pravdepodobne staršej predlohy českého Lucidára. Ukazuje na to napríklad neexistencia údajov či zmienky o korytnáčkach alebo kozej krvi, ktorá sa nachádza iba v neskorších vydaniach českého Lucidára s výnimkou jeho prvého tlačeného textu z roku 1498.⁵² Existenciu miestneho podkarpatského variantu prekladu českého Lucidára zo staršieho prameňa, ktorým môže byť starší text prameňa ako z roku 1567,⁵³ možno

⁵⁰ Jungmann, J.: Historie literatury české aneb, Saustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvěcení a jazyka. W Praze: Nákladem Českého museum: W komissí kněhupectví F. Řivnáče, 1849; (Tisk K. Jeřábkové, vedením J. Hlaváčka), s. 33; dostupné na internete: <https://biblio.hiu.cas.cz/records/8840d4d3-97af-481b-8a57-b90461e6b7f3> (14.6.2021). Pozri Petišková, D.: Receptce středověkého výkladového sborníku Lucidarius v ukrajinském literárním prostředí. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav východoevropských studií 2017, s. 73; dostupné online: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/141082/?lang=en> [21.3.2021]), pričom zároveň dodáva, že podnes sa nezachoval, alebo ešte nebol nájdený žiadny exemplár tohto vydania Lucidára (pozri s. 71-71 v citovanej dizertačnej práci).

⁵¹ K problematike spoločného východiskového textu „rus’komovného“ prekladu Lucidára zo začiatku 17. storočia pozri v práci Temčinas, S.: Руськомовный перевод 1636 года чешского Луцидаря (*Оломоуц, 1622). In Res Humanitariae, 2020, roč. XXVIII, s. 146-163.

⁵² Темчинас, С. Ю.: Тагры в древнейшем руськомовном переводе чешского Луцидаря..., c. d., s. 102.

⁵³ Existenciu prekladu českého Lucidára v kontexte východoslovanskej, najmä „rus’komovnej“ literatúry (руськомовный перевод) možno hľadať azda už v polovici 16. storočia, keďže neexistuje žiadny relevantný dôvod pre to, aby v tomto časovo širokom intervale nevzniklo v ľudovom prostredí ďalšie vydanie žiadneho spisu a aj jeho preklad. S. Temčinas k tomu uvádza nasledovné: „Следовательно, сам перевод на руську мову, известный ныне в списке XVII–XVIII вв., можно предположительно датировать серединой

pokladať za celkom reálnu, najmä vzhľadom na blízke a bezprostredné kontakty Slovenska a Podkarpatskej Rusi s českým literárnym prostredím. Osobitne treba v uvedenom kontexte slovanskej lucidárovej spisby prihliadať aj na vzťahy k ostatným textom v južnoslovanskom a východoslovanskom prostredí, kde sa mohol text aj upravovať s prihliadnutím na miestnu spoločenskú potrebu a cirkevnú tradíciu.⁵⁴

Vývin edukačnej spisby založenej na stredovekom ponímaní vzťahu medzi prírodou a človekom vychádza z presvedčenia, že rozumové chápanie zákonitostí prírody je dôležitým zdrojom pre vnímanie sveta stvoreného Bohom. Ľudská tvorivosť a myslenie je pritom uspôsobené na postupné rozumové poznávanie sveta, na jeho podmaňovanie a na jeho kultiváciu. Lucidár azda aj preto nerozhraničuje religióznu a nereligióznu každodennosť, keďže takéto rozčlenenie nie je hodnotovo zdôvodnené a ani pre človeka prirodzené. Obidve zložky ľudskej prirodzenosti (telesná a duchovná) sa od seba nedajú oddeliť. Človek je preto odkázaný na synergiu rozumového poznávania a viery.

III. 2. Prílohy

III. 2. 1. Text Lucidára vydaného v Skalici v roku 1877

Lucydář: to jeft krátké wypsání o počátku a stwoření wšfech věcý. W Skalici. Píímem Jozefa S'karnicla. 1877 (*diplomatický prepis*).

Mládenec otazuje se míštra swého, řka, Kterak jeft wěřiti w jednoho Boha?

XVI v.: с одной стороны, этот перевод вряд ли стоит необоснованно удревянять, но, с другой стороны, у нас нет оснований предполагать наличие значительного временного промежутка между возникновением чешского оригинала и его руськомовного перевода (хотя теоретически хронологическое отклонение в обе стороны не исключено)⁵⁴ роговняк Темчинас, С. Ю.: Татры в древнейшем руськомовном переводе чешского Луцидаря..., с. d., s. 102.

⁵⁴ Милтенова, А.: Еготарокрисиес. Съчиненията от кратки выпроси и отговори в старобългарската литература. София: Издателство „Дамян Яков“, 2004, s. 396-397.

Miŝtr odpowída: Kaŝdý wěřiti muŝí, ŝe jeŝt Bůh jeden w trojích ofobách, a ŝwattá Trojice jeŝt jen jediné Boŝŝtwí.

Toto jeŝt nějaké podobenŝtwí na ŝlunci, kteréŝto také trojí mocnoŝti má, totiž: ŝwětloŝt, kráfu a horkoŝt, kdeŝto jen z těch třech wěcí předce jen jedna jeŝt, a kde jedna, tu také druhá i třetí ŝe wynachází. Také tu kdeŝ jeŝt otec, tu jeŝt ŝyn, a kde jeŝt duch ŝwatý, tu jeŝt otec i ŝyn.

Mlád. Kdo náŝ ŝtwořil?

Miŝtr. Bůh otec a tomu cíli náŝ ŝtwořil, aby chom jeho chwálili, jemu ŝlouŝili, jeho milowali a k němu do nebe přiŝli.

Mlád. Kdo náŝ wykoupil od hříchů a wěčné pokuty wyŝwobodil?

Miŝtr. Druhá ofoba Boŝŝká, totiž ŝyn Jeŝiŝ Kriftuŝ, kterýŝto na ŝe člowěčenŝtwí wzal, a ŝkrze ducha ŝwatého ŝe wtělil, z přečíté Panny Marie naroditi ŝe ráčil, a napotom ŝkrze pře hořké umučení ŝwé na kříŝi za náŝ umřel, pohřben jeŝt, wŝtoupil do pekel, třetího dne wŝtal z mrtwých, wŝtoupil na nebeŝa, ŝedí na prawici Boha otce wŝŝemohoucího, odtud přijde ŝouditi ŝiwých i mrtwých k jehoŝto přiŝŝtí wŝŝichni lidé ŝe ŝpojením jejjich těl ŝ duŝemi z mrtwých wŝtanou; tu Bůh ŝouditi bude wedle ŝprawedlnoŝti jeho, totiž: kteří do bre činili, dá jim odplatu wěčnou králowŝtwj nebeŝké; kteří pak zle, wezmou odplatu wěčného treŝtu, kterémuŝ nikdy konec, ani wěčné twáře Boŝŝké ŝpatřiti moci nebudou.

Mlád. Co tedy Duch Swatý nám učinil?

Miŝtr. On náŝ na křtu ŝwatém poŝwětli, to jeŝt: učinil náŝ ŝkrze křeŝt ŝyny Boŝŝími, a očičtil náŝ od hříchů Adamowa.

Mlád. Jeli která z těch třech ofob Boŝŝkých ŝtarŝí neb mocnějŝŝí?

Miŝtr. Z'ádná není ŝtarŝí ani mocnějŝŝí, ale jŝou ŝobě we wŝŝem rowny od wěčnoŝti: neŝtwořený, wěčný a wŝŝemohoucí Bůh w Trojici jedniný a nerozdílný, jenŝ wŝŝecko widí, ŝlyŝí, jak na nebi tak na zemi, a kdo to ŝilně newěří, ten nemůŝe ŝpaŝen býti.

Mlád. Bylli jeŝt prwé Bůh nežli ŝwět?

Miŝtr. Owŝŝem byl, a proto tobě prawím, že byl Bůh bez počát-
ku, a od něho wŝŝecko ŝtwořeno jeŝt.

Mlád. Již jŝi mně zřetedlně powěděl o ŝtwořiteli; nyní mně
powěž, jak Bůh ŝtwořil tento ŝwět?

Miŝtr. Bůh nebe i země, a cokololi w obojím okrŝŝlku zawře-
no, w ŝŝeŝti dnech z ničehož ŝtwořil, ačkoliw že w jednom
okamžení wŝŝecko způŝobiti mohl. Prwního ŝice dne ŝwět-
lo, druhého pak oblohu nebelkou učiniw: třetího wody od
země rozdělil, tu pak bylinami a ŝtomowím přiodil, též
užitek wŝŝelikého pokolení jí ploditi poručil: a tu čwrtvého
dne ŝlunce, měŝíc a hwězdy: pátého ryby a ptactwo, ŝŝeŝ-
tého howada a zeměplazy wŝŝelikého pokolení: poŝledně
člowěka, dle ŝwého obrazu.

Mlád. Kterak Bůh Adama učinil?

Miŝtr. Tělo ze země učinil, w ně duŝŝi neŝmrtedlnou wdechł.
Nám pak Božŝtwí ŝwého obraz, jak nějakou pečet přitŝkl:
tak aby jediné duŝŝi tři mocnoŝti, jako tři Božŝké oŝoby
jednoho wyobrazowali.

Mlád. Co Bůh ŝedmého dne po ŝtwoření ŝwěta dáleji činil?

Miŝtr. Odewŝŝeho díla ŝwého odpočinul: proto i den ten ŝobě
poŝwětíl a jej Sabaoth, ŝobotu, to jeŝt den odpočinutí na-
zwal, a tu potom po ŝlawném z mrtwých wŝtání Wykupi-
tele ŝwěta, Pána naŝŝeho Ježíŝŝe Kriŝta w neděli, jináč den
Páně proměněn, a tak k ŝwěcení předŝtawen byl.

Mlád. Jaké míŝto bylo ráj?

Miŝtr. Zahrada byla nejwefelejŝŝí a wŝŝemi rozkoŝŝí oplýwající,
rukou ŝamého Boha ŝŝtípená, w kteréžto dwa najzname-
nitějŝŝí ŝtomowé ŝe ukazowali: jeden žiwota, druhý wědě-
ní dobrého a zlého nazwaný; na to tedy rozkoŝŝiné míŝto
Bůh Adama přeneŝl, a také jemu dowolowal, z každého
ŝtomu rajŝkého ŝwobodně jíŝti, jediný toliko ŝtom wědě-
ní dobrého a zlého wymínil, z kterého jíŝti pod pokutou
ŝmrti zapowěděł: a to z té příčiny, aby wěrnoŝt a poŝluŝŝ-
noŝt jeho zkuŝil.

Mlád. Kde, a jak Bůh Ewu vzdělal?

Miřtr. W říji Adamowi jednu z jeho žeber wyňal we řnách, a z té žeby Ewu vzdělal, aby pomoci při něm bylo.

Mlád. Jak pak ře obadwa za tak weliká dobrodiní Bohu odměnili?

Miřtr. Welmi zle, neb Ewa řkrze řeft zlého ducha z hada mluvícího, na to nawedená byla, aby zapowěženého owoce jedla, neb ubezpečowal ten arcilhář, že řamému Bohu podobní budou, i dala ře Ewa naweřt, a jedla zapowěžené owoce, též i muže řvého k tomu řřiwábila.

Mlád. Jaká pak pokuta nářledowala za tu nepořluffnořt?

Miřtr. Oba z roucha newinnořti řwlečení, i hned řřou ře nazí poznali, řiřtí řikowého nawázali, aby ře ním řřikryli. Když bůh jejich neplatné wmlouwání wyřlechl a je odwrhl, oboum pokutu jejich oznámil: Ewě řice, že w bolesti bude řeti roditi: též že pod mocí muže řvého bude. Adamowi pak, že řrní a bodláči země řloditi bude, z kteréžto on w potu twáře chléb řřiti bude, dokawádž ře zaře nenawrátí do země, z které pořřel. Obadwa i z ráje na wěky wyhnáni byli, a řpolečně tu pokutu na wřřecky potomky uwedli.

Mlád. Powěz mi o potomcích Adamowých?

Miřtr. Adam měl dwa řyny. Kain byl řřařří, Abel mladřří. Abel byl pařtýř owcí, Kain byl orač. Abel obětowal Bohu, co bylo lepřřího. Kain pak k oběti bral, co bylo horřřího; od tud obět Abelowa welmi řřijemná Bohu byla, ale Kaina práwě nelíbá, také otwržena. Což w řrdci jeho takowý obeh nenáwířti rozpálil, že zawřel u řebe, bratra řvého ze řwěta řkliditi: protož s řřetwářenou řřiwětiwořtí do pole jej wyzwal, a tam řřeukrutně zamordowal.

Mlád. Co ře po řpáchané wraždě s Kainem pak řtalo?

Miřtr. Pro ten tak ukrutný mord od Boha težce řřihán a opowřen, tulákem a řehounem na zemi učiněn řřa, tak dlouho řřiw byl: až pořředně od Lamecha prawnuka řvého za zwěř řřžán řřa, řřřelou w řefe zabit jeřt.

Mlád. Kterí pak jsou byli synové Boží?

Mistr. Adamovi místo Abele narodil se Set, jenž pro svou nábožnost a cnost velmi milý Bohu byl, jeho pak potomci panchartové byli; jenž pro jejich nábožnost synové boží nazváni byli.

Mlád. Kterí pak z těch znamenitějších byli?

Mistr. Enoch. Seta syn, jenž první veřejným a slavným ceremoniálem Boha ctíti počal, Enoch, jenž pro vznesenou dědičnému náboženství oddanost, též pro stálost a s Bohem společnost, živ i z počtu lidí od Boha vzat byl. Matuzalem, jenž mezi života jiných lidí od Boha věků daných překročil, a deset set, seděšate deset let živ byl.

Mlád. Kterí se v písmě svatém synové lidští nazývají?

Mistr. Bezbožného Kaina potomci bili tyto: Kain první město stavěl, a nazval ho po synu svém Enoch. Jubal vynalezl muziku, Tubalkain bratr jeho kovářství, sestra pak jejich Neoma vlny předení našla. Myšliou první provozoval Lamech, však ale daleko jiný od druhého Lamecha, jenž otec Noemův byl.

Mlád. Kterak synové Boží s syny lidskými mohli se srovnávat?

Mistr. Wnukové Setovi s dcerami rodu Kaina pocházejícími, w nezdárné manželstvo vstupovali; kteréžto ony obry rodili, jenž neobyčejné postavy tela byli, jejichž nestlechtnost tak se rozmnožila, že weskereň svět s nečistotou zaneřádili, až Bůh potopu wod za pomstu uwedl a tu nečistotu wyhladil, jediné Noe mezi tolika zlými dobrý, w službě Boží stálý setrwal.

Mlád. Co pak se před potopou světa dělo?

Mistr. Noe muž spravedlivý a dobrý, té doby w pěti letech věku svého, poručení od Boha dostal, aby koráb anebo přewelikou lodí udělal, jejíž by délka tři sta loktů byla, padesát loktů šířka jeho, a třidceti loktů výška jeho držela. Do toho korábu on sám se wšl čeledí svou před potopou světa měl se bezpečně uchrániti. Na wzdělání toho korábu ouplně celých sto let dobrý patryarcha sobě

naložil: odtud wefměs pofměch sobě z něho dělali, a za posfetilého drželi.

Mlád. Co pak se po vzdělání korábu dalo?

Miřtr. Noe, zaopatřiw se wřelickou potřebnou potravou, ze wřelch žiwočichů wřelického pokolení, mimo wodních, z nečistých řice dvě a dvě, z čistých pak sedmero a sedmero, dle Božského rozkazu s pomocí andělkou uwedl, když pak i on posledně s maželkou řwou, a s třemi řyny řwými, totiž, Semem, Chámem, a Jaffetem, též ř jejich řenami do korábu wřel, Bůh po něm koráb zawřel.

Mlád. Jaký pak konec ten žalostiwý příběh wzal?

Miřtr. Když řto a padeřáte dnů minulo, w kterých weřkeren řwět jako nějaké neskončené moře byl, a wřelcko, co žiwé bylo, zhynulo; na to Bůh teplý a prudký wítr na zem uwedl, jenž wody tak zastawil a zmenřil, že se sedmého měřice po potopě koráb na horách Ararat pozastawil. Na to řtwtého měřice Noe z korábu předně krkawce wpuřtil, kterýřto wyleřel, a na nějaké mrtvé tělo ři zalíbil, wřelk ale se nawřátil. Potom w ředmi dnech holubici od řebe wpuřtil, aby wěřel, jeřtliže wody opadly; kterářto když nenalřla, kdeby odpořinula noha jeři, nawřátila se k němu do korábu. I pořekal Noe jeřřtě ředm dní jiných, opět wpuřtil holubici z korábu: a i ona k weřeru k němu přileřela, a na znamení, že opadly wody, zelenou ratoleřt oliwowou w uftech řwých přineřla. Noe nicméne jeřřřte řekal ředm dní jiných w korábu: a opět wpuřtil holubici, kterářto když se k němu wice nenawřátila, tenkráte Noe z korábu se wřli řeledí řwou wyřel, w kterém přeř celý rok zawřen byl; za to opět dikůřiněni Bohu obětowal, kterářto jemu tak přijemná byla, že w řmlouwu s ním wřel, že nikdy wic řwět nápodobnou potopou nechce treřtati. Na znamení pak té wěřné řmlouwy duha nebeská se ukázala.

Mlád. Co paměti hodného se o těch třech po potopě řicti může?

Miřtr. Chám Noemu, oři řwému, od pití opilému, a we řpaní nečistě obnaženému neřtydatě se pořmíwal; ale Sem a Jaffet od neřtydatosti bratra řwého se odwřátili; a proto

Noe když to zwěděl, tu jim dobrořečil. Chamowému pak rodu zlořečil.

Mlád. Jak daleko se wztahowal wěk žiwota lidského po potopě?

Miřtr. Z'ádný přeř pět řet řet žiwota řwého neprodloužil, kdežto přeřřle dewět řet řet i wíce mnozi žiwi byli. Ano, za řařu Abrahama aři w pěti řtech letech po potopě málo kdo dwou řtý rok naplnil. Z'e pak w hrozně potopě řiwor lidský, řila a řtatečnořt ře zmenřřila, Bůh ku pořile lidské mdloby wíno píti, a mařo jíti powolil, kdežto přeřřle byliny toliko k wařenj za pokrm měli.

Mlád. Zdali pak řynowé Noe řtále na jednom řístě a w jediné krajíně přeřýwali?

Miřtr. Nikoliw, nebo když ře lidé we dwou řtech letech po potopě welice rozplodili, jinde řobě řířta hledati muřeli. Jaffe-towi Europa ř menřři Azií, Semowi wýchodní Azie: Čámowi Afrika ř Palestýnou a s Fenicií ře dořtala. Prwé pak, než ře ten welický počet národu po rozličných krajínách řwěta rozdělil, z nesmyslné práwě nádhernořti wěř řtawěti řtělři, jejížby wrch dořáhl až k nebi.

Mlád. Jak pak ře při řtawěni ře wěže dařilo?

Miřtr. Od začátku dořti dořře, až potom, Bůh řtěl tu jejich pořřetilou nádhernořt potřeřtati, přeřdiwně a nenadále jazyky jejich tak pomátl, že řádný nezrozuměl řeři řwého bližního. Kdežto prwé wřřichni jedným jazykem mluwili. Odtud tedy nemohouce jeden druhému porozuměti, wěř řtawěti přeřřtali.

Mlád. Jakou pak zkázu na to wzali?

Miřtr. Po wřřem řwěte rozptýleni, w rozličných krajínách bydleli: odtud takowá rozličnořt národů, jazyků a mrawů pořřla.

Mlád. Kdo pak měřřto Babylonřké položil?

Miřtr. Nemrod, wnuk Čámůw kterýžto řidu, jak mocí, tak řřti pořal řwobodnořt odjímati, a křálowřký titul on prwní řobě přiřřowal, řeta od řtwoření řwěta řiřřtého ořmiřřého ředmděřátého dewátého.

Mlád. Které řeči po onom nenadálém jazykůw zmatení až po dneš zůšaly?

Miřtr. Tyto následující: hebrejšká, řecká, latinšká, flowanšká, německá, tataršká; které matky řečí ťlují, proto že jiné z nich se zrodily a pořly.

Mlád. Nyní mi powěž, jaká jeřt podoba země?

Miřtr. Zem jeřt okrouhlá jako nějaké kolo.

Mlád. Jaký pak máme důkaz, že jeřt okrouhlá?

Miřtr. Důkaz jeřt tento: když se pořtawíme do nějakého rovného mířta, tedy wiříme wřřady do jedné okrouhlořti, jako kolu, druhý důkaz jeřt ten: když jeřt na obloze duha, také jeřt do půl kola, a to bere řřín od země.

Mlád. Jak pak jeřt zem weliká?

Miřtr. Co se dotýče země jiřtotná prawda není, nýbrž řřící mohu s mnohýma zeměřpiřowateli, že má býti od řlunce wýchodu až k západu na 54000 mil, a w pořřředku ale jen na 1700, celá dohromady 36 milionů mil.

Mlád. Na kolik dířů se dělí zem?

Miřtr. Zem se dělí na pět dířů, totiž: Europa, Azia, Afrika, Amerika, a Auřtralie.

Mlád. Copak mimo toho žádná zem není?

Miřtr. Jeřt, ale ne tak weliká, jako tych druhých pět dířů, nýbrž jenom řamé ořtrowy, welké a malé.

Mlád. Jak pak jeřt Europa weliká?

Miřtr. S' řřřka její se wztahuje od kopce řw. Wincencia w Portugalu, až k řřece aby na 900 mil, a délka od půlnošního moře, až k začátku ořtrowu Morea na 500 mil.

Mlád. Od koho dořtala Europa jméno řwé?

Miřtr. Od jednoho prawnuka Jafetowa, kterýžto wnuk byl králem jménem Agaef, a ten měl dceru Europu, a od té dcery měla dořtat jméno, ale za prawdu se to nemůže uznati.

Mlád. Jak leží Evropa?

Mistr. Evropa leží nejvíce k pólnoci, a hraničí k východu na Azii a na černé moře, k poslednímu na prostředzemní moře, k západu na atlanké moře, a k pólnoci na zmrzlé moře,

Mlád. Kterak pak se rozděluje Evropa?

Mistr. Evropa se rozděluje: v prostřed Evropy jest německá říše, k západu portugálská, španhelká, francouzská, anglická, šotlandská, irlandská a niderlandská zem. K polední straně jest šwejcarská a vláská zem. K pólnoční straně jest denemarská, norwežská a šwejdská zem. K východní straně jest česká, polská, uherká, ruská a turecká zem.

Mlád. Jaké mají povahy obyvatelé?

Mistr. Evropané jsou medzi všemi obyvateli země nejšikovnějši.

Mlád. Jaké jsou řeči v celé Evropě?

Mistr. Každá říše v Evropě má švou vlastní mateřskou řeč, které ale mezi sebou nějaké srozumění mají, a od toho pochází, že se jedny mateřské řeči jmenují; takových mateřských hlavních řečí máme v Evropě pět:

- a) Latinská, která ale nynějšiho času mrtvá jest, a jen učenci si jí wyvolili; od ní ale pocházejí: 1. Portugalská, 2. španhelká, 3. francouzská, 4. vláská řeč.
- b) Německá, od které 1. anglická, 2. šotlandská, 3. irlandská, 4. holandská, 5. denemarská, 6. norwežská a šwejdská řeč pochází.
- c) Slowanská, od které 1. česká, 2. polská, 3. flowenská, 4. ruská řeč pochází.
- d) Recká, která ale jen v té řecké zemi, a něco v ruské se užívá.
- e) Turecká řeč.

Mlád. Jaký pak obchod, aneb handl vede Evropa?

Mistr. Co se dotýče handle v Evropě, ta má u jiných dílů švěta předeck.

Mlád. Jakého náboženství ješ Europa?

Miřtr. Europa nazývá se z ohledu na náboženství křesťanstvo, proto že křesťanské náboženství všude ješ rozhlášené, jen co ješ turecké, tam mahometánské náboženství uvedené ješ, nyní ale w Europě jsou:

- a) Římské katolické náboženství ješ uvedené w Portugalu, w Špaňhelích, we Francouzích, we Wlašších, w Rakouřích, Nyderlandu a půl německé říři, w Čechách, w Polřku, w Uhrách, a několik krajů Šwejcarských.
- b) Ewanjelické náboženství ješ w hořejřích a dolejších Sařích, w Tyryngu, w Brandeburku, w Pomoří, w Prusku, w Holřteynu, we Šwejdích, w Norwejších, w Denemarku a we welkém Polřku, w Burlandu, w Liflandu a w jiných místech.
- c) Reformitské náboženství ješ w Englandu, Šotlandu, w Irlandu, w Prusku, a něco w německé říři, a některé kraje w Šwejcarských.
- d) Řecké náboženství w ruřké zemi, něco w Uhrách, w Polřku a w Turcích.
- e) Mahometské náboženství ješ jen w turecké zemi. Z'idi ale jsou na všech místech w značném počtu.

Mlád. Jaké pak ješ panování w Europě?

Miřtr. W Europě máme 4 cířství, 16 kráľství, 7 republik, a 1 Arcyknižetství, a mnoho šwobodných wejwodství, knížetství a hraběťství.

Mlád. Pojmenuj mně je?

Miřtr. Ty čtyry cířství jsou: 1. Římské neb německé, 2. Ruřké, 3. Turecké, kteréž také ottomanská fortna se nazývá, 4. Francouzské. Ty kráľství jsou: 1. Portugalské, 2. Špaňhelské, 3. Anglické, 4. Šotlandské, 5. Irlandské, 6. Pruské, 7. Denemarské, 8. Šwejdské, 9. Norwežské, 10. České, 11. Polřké, 12. Uherké, 13. Neapolitánské, 14. Sycyliánské, 15. Sardinské, Republiky jsou: Sjdnoceny Nyderland pod jménem Holland, Šwejcary, Genř, Benátky, Genna, Luka, Ragufa, a Arcyknižetství rakouřské a welké knížetství sedmihradské, welké knížetství tořkánské we Wlašších a lithauské w Polřku.

Mlád. Jak je mocná Europa?

Miŝtr. Její moc jeŝt doŝti ŝilná, neb má 3 milliony wojŝka.

Mlád. Jak pak ŝe jmenuje druhý díl ŝvěta?

Miŝtr. Azie.

Mlád. Od koho pak doŝtala jméno ŝwé?

Miŝtr. Její wlaŝtní jméno nemůžem rozŝoudit, od kohoby doŝtala jméno ŝwé, neb ŝpiŝowatelé nejŝou w tom jednotní.

Mlád. Jaké má položení Azie?

Miŝtr. Nám Europčanům leží Azie k wýchodu, a proto ŝe nazýwa wýchodní krajina; a ona říkáje jeŝt kolem wodou objata, k wýchodu hraničí na wyŝoké moře, k západu na ruŝkou a tureckou zem, na černé moře a na proŝtředzemní moře, na Afriku a na červené moře, k polednímu na wyŝoké moře, a k půlnoci na tatarské moře.

Mlád. Jak jeŝt welká Azie?

Miŝtr. Ačkoliw její welikoŝt nedá ŝe lehce wyměřit, předce je to wyŝkoumáno, že mnohem jeŝt wětŝí, než Europa, neb má 1500 mil délky a 1200 mil ŝířky.

Mlád. Jaké jŝou powahy lidé w Azii?

Miŝtr. Adam, Ewa, Noe a jeho wŝŝichni potomci bydleli w Azii. Nynějšŝího čaŝu jŝou tam obywatelé wětŝím dílem ŝmilŝtwu oddaní, líní, nemrawní a tyranŝký.

Mlád. Jaké pak mají lidé w Azii náboženŝtwí?

Miŝtr. Nynějšŝího čaŝu jŝou čtvero hlawní náboženŝtwí, totiž: pohanŝké, ŝidowŝké, křeŝťanŝké a mahometanŝké.

Mlád. Jaké pak je panowání w Azii?

Miŝtr. W Azii máme rozličné cíŝarŝtwí a králowŝtwí, a jiné krajiny.

Mlád. Jak ŝe dělí Azie?

Miŝtr. Dříwe Azie ŝe na dwa díly dělila, totiž: welká a malá Azie, nynějšŝího čaŝu ale dělí ŝe Azie na 6 dílů: 1. Aziatské

Turecko, 2. Perfská říšfe, 3. Welká Tartarie východní,
4. Indie, 5. Čínská říšfe, 6. Aziatké ostrowy.

Mlád. Jak pak se jmenuje třetí díl swěta?

Mistr. Afrika.

Mlád. Od koho dostala jméno swé?

Mistr. Od Afro, jednoho syna Herkulesa, aneb Apher, Abrahá-
mowa wnuka, a někteří také od jednoho řeckého flowa
prawí, že swůj začátek má.

Mlád. Jaké má položení Afrika?

Mistr. Nám Europčanům leží k polednímu, a hraničí k východu
na čerwené moře, k polednímu na Ethioplské, a k západu
na Atlanlské, a k půlnoci na profředzemní moře.

Mlád. Jak ješf welká Afrika?

Mistr. Na 1200 mil šfiroká a dlouhá.

Mlád. Jaké jsou powahy lidé w Africe?

Mistr. Afrikánové, kteří u moře bydlejí, jsou na barvě a na
mrawech došfí Europčanům podobní. Kteří ale po šfraně
k polednímu bydlejí, jsou černí a diwocí, tyranlský a tru-
cowití a jdou wěššfím dílem nazí.

Mlád. Jaké pak řeči panujou w Africe?

Mistr. Dříwe měli Afrikánové jen jednu řeč, nyní má každá zem
šwou řeč.

Mlád. Jakého jsou náboženštwí Afrikánové?

Mistr. Wěššfím dílem jsou Afrikánové mahometáni, mnoho po-
hanů a něco křesfanů, i na židech neschází

Mlád. Jaké pak ješf panowání w Africe.

Mistr. Panowání ješf rozliščné w Africe, nebo každá zem ješf zří-
zená podle swých zeměpánů.

Mlád. Na kolik wlastí se delí Afrika?

Mistr. Ten welký díl swěta delí se na 15 wlastí a na 5 ostrowů:

k pólnoci jsou: 1. Wlašt barbaršká, 2. Říšše Egyptšká, 3. Zem Biledulgeridšká, 4. Puština Carra, 5. Zem Negrytšká, nebo mouřenínšká. W prostřed zemi jsou: 6. Říšše Nubijšká, 7. Říšše Aber, 8. Wlašt Ajat, 9. Říšše Abyšinia, 10. Wlašt Guinea, k polednímu: 11. Wlašt Kongo, 12. Říšše Monopotapanšká, 13. Říšše Chynšká, 14. Říšše Mono-Emugianšká, 15. Wlašt Kafferšká, a ostrowy Madagafaršký, 2. Mafkarenšký, 3. Ostrowy okolo kopce Uerde, 4. Kanáršké ostrowy.

Mlád. Jak se menuje čtvrtý díl světa?

Mistr. Amerika.

Mlád. Od koho pak dostala jméno své?

Mistr. Amerika má své jméno od Ameriko Wespucio, kterýž léta 1497 tam přišel, a to nové vynalezení udělal, který ale jemu cestu vynalezl dříve Kristof Kolumbus, neb léta 1492, 1495, 1497, 1502 tam ploul. Přitom se také jmenuje nový svět.

Mlád. Jak leží Amerika?

Mistr. Nám Europčanům leží Amerika k západu, a ješt říkáje kolem wodou objatá, neb žádný newí, jeli pořádný ostrow.

Mlád. Jak je velká Amerika?

Mistr. Co ješt Amerika vynalezena, tedy wynáší přef 1800 mil délky a někde na 800 i zaš 1300 mil šířky.

Mlád. Které, a jaké powahy mají tam obywatelé?

Mistr. Kdo, a jaký pronárod dříve w Amrice bydlel, to se newí. Když ale Kristof Kolumbus z Europy ponejprw tam přišel; našel tam lidi dobré a báziwé, kteří wětšším dílem nazí chodili, nyní ale naleznem tam Europčany, Mouřeniny, a jinší pronárody.

Mlád. Jaké pak řeči panujou w Americe?

Mistr. Dřívej byli w Americe troje řeči, totižto: 1. merikánšká, 2. peruánšká, 3. tapucká. Mimo toho ale Europčané rozličné řeči tam přinešli.

Mlád. Jakého jsou tam lidé náboženství?

Mistr. Starí Američané byli sami pohané, kteří jsou posvádní, někteří římsko-katolické náboženství přijali, a Evropané, kteří se tam osadili, ti ostali každý při svém náboženství.

Mlád. Jaké pak je řízení v Americe?

Mistr. V Americe je rozličné řízení. Někteří Američané mají své krále, kteří ale moc newyznamenávají. Co jsou ale Evropané pány, ti mají vice-krále a místopředsedatele.

Mlád. Jak pak se dělí Amerika?

Mistr. Amerika dělí se na pevnou zemi, a na rozličné ostrovy. Tá pevná země dělí se na západní a východní Ameriku. Západní Amerika od východu až k západu na 900 mil vynáší, a dělí se na 4 vlásti: 1. Kanada, 2. Florida, 3. Nové Mexiko, 4. Mexiko. Východní Amerika je 1420 mil široká, a 1200 mil dlouhá, a dělí se na vlásti, které jsou: 1. Zem Amazonská, 2. Brazílie, 3. Bhyli, 4. Magellanca, 5. Paraguai, 6. Tukamania, 7. Pevná země. A tá pevná země se nazývá nová Kaftylie, a je 360 mil dlouhá, a 180 mil široká, a dělí se na 10 vlásti. 1. Kabribana, 2. Karthage-na, 3. Guinea, 4. S. Marta, 5. Nová Andaluzie, 6. Nová Granada, 7. Panama, 8. Daria, 9. Popaion, 10. Venezuela. A co se dotýče ostrovů, těch je množství, předce ale ti povím ty největší, jako jsou: Kuba, Jamaika, Sw. Domingo neb Hysponhola, Porto rikko.

Co se dotýče nepovědomých zemí, které ačkoli vynalezené jsou, však ale newí se, jak jsou veliké; předce povím některé, jako k západu: Estotická, Grenlandská. K východu: Karpentia, Aowa, Guinea, Nový Holland, Nowý Seeland a jiné nové ostrovy.

Mlád. Již jsi mně dosti o zemi pověděl, pověz mi tedy také o obloze nebeské?

Mistr. Pod jménem obloha vyzníváme nebe, velké prostranství větrné, v kterém hvězdy, měsíc a slunce vidíme.

Pozoruj to nebe v noci, užíš na něm mnoho hvězd, které se jen jako karbunkule třpytí, a jak daleko ty hvězdy od

nál jsou, to se nemůže, nežli jakým způsobem ustanoviti, neb když zem naše jeft slunci nejbližší, předc jeft 17 milionů mil od slunce vzdálena, a od nejbližší stálé hvězdy nejméně stotifýckráté dáleji, než od slunce. Snadno záwirku učiníft, že to dělá sedmnáctkráté stotifýc milionů mil, než na tu nejbližší hvězdu přijde. Předstaw sobě kouli z kufu vystřelenou, kdyby z počátku prudkofti letěla, teprw za 25 let do slunce by wrazila, a za dwa milliony let by teprw takowou stálou hvězdu doftíhla. Z toho každý člověk poznat může, jak ty hvězdy daleko musejí býti.

Otázka. Kolik jeft nebelkých planet, a jaký běh jejich?

Odpowěd. Nebeských planet jeft sedm, mezi nimiž jeft nejwětší slunce, a měsíc, nejwíce nám slouží, a jiných pět beží wyfoko okolo slunce a země, mezi nimi je následuje Saturnuf anebo Hladolet, kterýžto pro swou přílišnou vzdálenořt bledou jasnořt wydává, menší jeft než králo-moc, wřak o mnoho wětší, než ostatní bludné hvězdy, nežli swou wozowou kolej okolo slunce skončí, mine 29 let, 67 dní a 22 hodin; jak dlouho se okolo náprawy točí, až posawád wyřetřeno nebylo.

Otázka. Jak pak ostatní planety slují?

Odp. Druhá planeta jeft Králopanj, mezi těmi bloudícími hvězdami nejjasnější; se swým během okolo slunce není u cíle až za 11 let, 314 dní, 12 hodin, okolo náprawy za 9 hodin, 56 minut. Třetí planeta jeft Smrtonořt, má jasnořt červenou, a jeft menší než zem, wřak předc swou wozowou kolej za jeden rok, 321 dní, 23 hodin, 30½ minuty skončuje, okolo náprawy se točí za 24 hodin, 46 minut. Čtvrtá planeta jmenuje se Králopaní, a swou jasnořtí wřecky jiné hvězdy přewyřtuje, widitelná jeft při východu pod jménem Dennice, při západu pod jménem Zwířetnice. Ta jeft něco menší nežli zem: se swým během jeft hotowa za 224 dní, 16 hodin a 30 minut. Pátá planeta jeft Dobropán, ten se nám necháwa w jasném bílém swětle widěti, jeft nejmenší mezi wřemi hvězdami. Jak dlouhý čas potřebuje k obrácení se okolo swé náprawy, jeřtě wyřetřeno není, okolo slunce se točí 87 dní, 23 hodin, 24 minut.

Mlád. Jak pak je veliké slunce a měsíc?

Mistr. Hvězdáři praví: že slunce ješ millionkrát většlí, než celý swět. Měšíc ale paděšátkrát menšlí, nežli celý swět. Co fe ale dotýče hwězd, ty musejí dwakrát většlí býti, nežli slunce, poněwadž welmi wyfoko jsou nad sluncem.

Mlád. Co jsou to za hwězdy ocafaté?

Mistr. Takowé hwězdy nazýwame komety, z kterých prostý lid skoro wždy záwirku učiniti chce, že něco zlého nastáwá, wššak bez wššeho důkazu, neb jsou takowé hwězdy jako bludné, a poněwadž poněkud pořádný běh mají, jejich příchod fe uštanowiti nenechá. Ten ocaš, který za sebou táhnou, nic jiného není, než pára z hwězdy. Štrassliwějšlí by ten ocaš wyhlížel, kdyby tak daleko od nás nebyly, jsou ale skoro tak daleko, jako Hladolet a Kráломoc. Wššak nezapírej, že čašto zlého předpowídají; jen nepotwrzuj, že z té příčiny štwořené jsou, aby pollowé wždy zlého byly.

Mlád. Jakou pak přirozenošť má woda, a co w sobě obfahuje?

Mistr. Woda má trojí přirozenošť, totiž: tekutošť, študenošť a šílu, bez kteréhožto žiwlu také jako bez slunce a wzduchu nic na šwěte žiwo býti nemůže, proto ješť woda přirozenošti wlhké, by wššecky horké přirození obwlažiti mohla, nebo i wzduch bere od wody welikou šílu.

Mlád. Co ješť wítr, a odkud pochází?

Mistr. Wítr ješť subtilný žiwel, ktorého ačkoliw očima widěti nemůžem, předce ale jej cítíme. Wětrowé jsou čtwerí, kteřížto rozličných přirození a mocnošti jsou, jedni welké šíly, jiní študenosti, a jini teplošti: ty nestejně moci když proti sobě bojují, býwá nepřijemné, když pak w jedné přirozenošti fe schází, neužíwají žádné moci, nebo od mnohých dílů šwěta vycházejí, a to fe šláwa škrze moc země.

Mlád. Proč pak fe země čašem třese a puká?

Mistr. Když fe wzduch doštane pod zem, tu se šemí hází, a twoří fe elektřina, a ten wzduch promění fe w oheň, a škrze tu moc země fe puká.

Mlád. Jakým pak způsobem se to děje, že bývá měsíčné aneb slunečné zatmění?

Mistr. Měsíčné zatmění se stává, když od země stín padá na měsíc, tak jeť zatmění měsíce; padá ale tolikrát, kolikrát se zem vtáhne mezi slunce a měsíc; země zatmění jeť tenkrát, když měsíc mezi zemí a slunce stojí, celé polovičky země zatmění najednou býti nemůže, poněvadž měsíc tak veliký není, aby celou zem zařtínil mohl. Slunce zatmění nikdy býti nemůže, poněvadž nelze býti zatměné to tělo, které vlastní světlo má, a kdykoliw slyšíš, že jeť zatmění slunce, zem zatměná jeť, proto že slunce se netočí.

Mlád. Kterak to bývá, že v létě padají kroupy, a ne v zimě?

Mistr. Hvězdáři praví, že jeť padivná věc, že v létě, také po nejsilnějším parnu kroupy podají, které zajisté nic jiného nejsou, než led; učený Beccaria powídá, že toho příčina jeť nějaká prudkost a čerstvost neobyčejná; takové vlastnosti má čísteč tak řečený elektrický. A z toho se snadno dokazuje, že krupobití častější v létě než v zimě býti musí, poněvadž v létě víc elektrické hmotnosti se hromazduje než v zimě: přitom obyčejně před nebem po krupobití jeť bouřka, myslím: blyškání a hřímání, a toho příčina jeť čísteč.

Mlád. Odkud pochází hřmění, nebo hromobití?

Mistr. To se tak stává. Když v létě nebo v zimě, zima s teplem se střídá, oblaky se nahltají čístece; poněvadž ale ticho jeť, není velké potírání, na jednou se wítr strhne, honí čístečem naplněná oblaka, stane se že do jiných oblakůw wrážejí, a s tím oheň wydávají, to blek nazýváme: hned jeťli takový blek powětří k hoření schopná těla nachází, je se sebou bere, a tak dlouho žene, až nějakou překážku nalezne, pak věci palčiwé rozněcuje a hned následuje třekot, který hřímání nazýváme; ten žádnou škodu nedělá, proto že jen následek bleku jeť. – Jeťli příčina bouřky jeť čísteč, tak dobře bouřka w zime, jako w létě býti nemůže. Když jsi blek widěl, jistý bud, že nadewším hromovým nešťěstím zwítězil, proto že za 60. díl minuty po widění již velmi vzdálený jeť. W čas bouřliwého powětří

Mlád. Odkud pochází rofa neb fšediwoft mrazu?

Miŝtr. Kdyŝ powětří tepejŝí mnoho páry přijmulo, a w noci jeŝt ŝtudeno, pouŝtí powětří něco té páry, to ŝluje rofa. Ne wŝlecka rofa z powětří (wúbec z nebe říkáme) padá, ale která ŝe ráno na roŝlinách nalézá, z těch ŝamých čaŝto ŝe prýŝtí. Důkaz toho jeŝt ŝnadný, dobře kwět nějaký neb jakoukoli roŝlinu na noc přikrej a ráno předce na ní rofu nalezneŝ

Mlád. Proč pak newidíme mlhu, kdyŝ ŝe dělá?

Miŝtr. Jak dlouho pára w powětří roztrhána jeŝt, nelze ji widěti; kdyŝ ŝe ale rozličných příčin ŝáhne, widěna jeŝt.

Mlád. Jakou příčinou ŝtane ŝe mlha?

Miŝtr. Kdyŝ pak ŝe ŝhromážděná pára w dolejším powětří ukazuje, mlhu ji jmenujeme. Mlhy ŝkoro w kaŝdém dílu roku máme. Čaŝto jeŝt bez ŝlkody, a jen zem zwlaŝtuje: čaŝto wydává ohyzdny zápač, a nejenom lidem a howadům, nýbrŝ i bylinám tenkrát ŝkodí; kdyŝ padá jako nějaká hebká kůŝe, wody přitahuje. Kdyŝ mlha wyŝoko wyŝtupuje, jmenujeme ji oblak.

Mlád. Odkud ŝe ŝtává, ŝe někdy jeŝt tak tmawý a poŝimourný den a předce neprŝí?

Miŝtr. To pochází od neobyčejného potkání měŝice ŝe ŝluncem, nebo ŝlunečné paprŝky wáŝí mezi patření měŝice tedy jemu odjímá ze ŝlunečné paprŝky; které dříwe rowné byly, muŝej nad oblakem běŝeti.

Mlád. Jaká to příčina jeŝt, ŝe máme někdy jaŝné noci?

Miŝtr. Měŝic jeŝt příčina, ŝe noci tak tmawé nejŝou, jakoby býti měly, kdyŝ ŝe jedna ŝtrana země od ŝlunce odwrátíla, poněwádŝ měŝic to ŝwětlo, které od ŝlunce nebywá, na ten díl země hází, které ŝlunce neoŝwěcuje. Od toho měŝic někdy polowici, někdy třetinu, někdy ŝe nám celá ŝkreje, totiŝ tenkrát, kdyŝ w rowné línii ŝe ŝluncem a zemí ŝtojí, a ŝkrze to oŝwícenou polowicí k ŝlunci obráceny jeŝt. Ze jej wŝdy celého widíme, rozličné obrácení k ŝlunci země, i měŝyce příčina jeŝt, za to oŝwícení wděčná; a oŝwěcuje

jej zase, wšak pro swou welikost čtrnákrát víc.
Již jest dosti powědino o přirozených wěcech, nyní ale
dále chci více powěděti

Mlád. Powěz mně na krátce, co se přitrefilo před příštím Krista
na swět?

Miřtr. Roce 4000 po stwoření swěta pollán byl Gabriel archan-
děl do městečka Nazaretu k Marii Panně, která Jozefowi
zafnoubená byla.

Mlád. Jaké to poselstwí přinesl anděl?

Miřtr. Pozdrawil ji, rka: Zdráwal Maria, milosti plná, Pán s te-
bou! Tak jí zwěstowal, kterakby druhá osoba w Božstwí,
totižto syn Boží, chtěl w žiwotě jejim panenském tělo
lidké na sebe wzíti, škrz zařtínění Ducha Swatého.

Mlád. Co na to Maria odpověděla?

Miřtr. Wůli Páně swolila, rkouc: „Ejhle děwka Páně, staniž se mi
podlé šlowa twého.“

Mlád. Kdy pak se Ježíř narodil?

Miřtr. W roce 4000 po stwoření swěta, dne 25. profince, hned po
půl noci, a od toho čafu začínají se léta Páně.

Mlád. Co se při tom milořtném narození přihodilo?

Miřtr. K vyplnění proroctwí, řizením Božským řtalo se, že Ma-
ria a Jozef z Nazaretu spolu putowali do Betlema, města
Judkého, na poručení cířaře římského Augusta, aby tam
jakžto w městě pokolení swého se zapřati dali. Poněwadž
ale w hospodě místo neměli, wesli do jednoho chlíwa
obecného, blíž zdi městských položeného, a tam šlowo
tělem učiněné pro špafení swěta se narodilo.

Mlád. Což se řtalo při tom narození.

Miřtr. Pařtýři nedaleko od Betlema štráž noční nad řtádem dr-
želi, a anděl Páně zwěstowal jim, že w Betlemě narodil se
Špafitel swěta Kristuš Pán. Na potwrzení toho andělowé
zpiwali: Sláwa na wyřoftech Bohu, a na zemi pokoj lidem
dobré wůle. – Pročež pařtýři pospíchali do Betlema, tomu

nebelkému dítěti se klaněti, a pravého Meliáffe nowě-narozeného poznali.

Mlád. Co se znamenitého stalo za mladošti Krista?

Miřtr. Kristuf dwanáctiletý s Jozefem a Marií matkou řvou, při řafu welikonočním, wřtoupil do chrámu Jeruzalemského: a při nawracování jřa na cestě ztracen, po třech dnech od Marie a Jozefa w chrámě zase nalezen byl u prostřed učitelůw a tázaje se jich, a jim na otázky jejich, ne bez podiwu přištojećích, odpowídaje.

Mlád. Co učinil Kristuf dále?

Miřtr. Kristuf učil lid řidowský w rozličném podobenřtwí, zázraky činil a wodu we wíno proměnil, nemocné uzdrawil, mrtvé wzkrřířil, řlepým zrak udělil, wyháněl dábelřtwí a němé i malomocné očířtil.

Mlád. Jak pak se Kristu Ježířři za tak weliké dobrodřní řidé odměnili?

Miřtr. Welmi zle, neb Krista Ježířře wřřady řidé řřihali, až ho w Jeruzalemě ukřiřowali.

Mlád. Pod kterým wladařem tak trpěl Kristuf Pán?

Miřtr. Pod nejwřřřím wladařem řřímským nad řidama: Pilátem, a pod Herodesem králem Galilejským, pod nejwřřřími kněži w Jeruzalemě Annářřem a Kaifářřem a pod farizeji a celým zborem řidowským.

Mlád. Jak se j menuje ta hora, kde Kristuf Pán byl ukřiřowán?

Miřtr. Hora Kalwárie, neb hora Lepřři.

Mlád. Co pak jeřt králowřtwí nebelké?

Miřtr. Králowřtwí nebelké jeřt to nejblahořlawenějšři mřřto, kde se Bůh řwým wywoleným twáři w twář zjewuje a se řwými wywolenými se wěčne radowati bude.

Mlád. Co jeřt peklo?

Miřtr. Peklo jeřt to najřtrařřliwějšři mřřto, kde od Boha duřře pro jejich řmrtedlné hřřichy zawřřžené jřřou, kde ani wykoupení

není a jejich největší trápení jest, že Boha na věky widěti nebudou.

Mlád. Kde a jakým způsobem bude držán soud Boží?

Mistr. W oudolí Jozaffat, měsíc se zatmí, a slunce nedá světla svého, hvězdy z nebes budou padat, a tut se ukáže na nebi znamení syna člověka, pak andělé od čtyř stran vydají hlas: vstaňte z mrtvých, pojdte k soudu, Bůh váš bude souditi. Na ten hlas andělů tu všlecky duše spojí se se svým tělem, a budou w oudolí Jozaffat, a tam bude každý souzen dle svého zasloužení.

Blaholawené duše budou se báti rozhněwané twáře Božské, a budou vybírány na prawici soudce svého k věčné radosti. Zatracenci budou odsouzeni k věčnému trápení, kde není spomožení, a trvá na věky věkůw.

Amen.

III. 2. 2. Text Lucidára v Rakošinskem spevníku z konca 17. a zo začiatku 18. storočia⁵⁵

⟨...⟩⁵⁶ Ѡ пытаніи Ѡ троухъ рѣчѣ.

Ѡ Ѡ тыхъ трѣ рѣчи ѡмаемо благословѣны три дары · Ѡцѣ на створѣи; Ѡ Снѣ на вѣсупіи а Дхъ стѣи на ѡсвѣтѣи · а то ест стѣа Трѣца · ѡу своѣи стѣи дѣлехъ не была ни҃ды роздѣлена ѡ не-в҃де :

Млѣнцъ рече: Южъ ест мѣ повѣл ѡ створите^м · Повѣчъ мѣ ѡ створѣню :

Мистеръ рече: Ѡ божествѣ не к҃сме са гл҃убоко знати ани мовѣти · чѣ простый чл҃вкъ алѣбо людъ войд҃зть в бл҃гѣ ѡакъ ѡуслышати рѣчъ гл҃убок҃у · котрый добрѣ нерозумѣеть : Ѡ видѣ ѡмаемо вѣрити ѡ Бгѣ вѣ вс҃гды ѡ в҃де на вѣки:

⁵⁵ Text porovnaj aj v práci Žeňuch, P.: Rakošinský cyrilský rukopisný zborník z konca 17. a zo začiatku 18. storočia, c. d., s. 47-58.

⁵⁶ Bez začiatku. Vypadlo niekoľko listov z rukopisného zborníka, na ktorom boli napísané chýbajúce úvodné časti lucidária.

Млнцъ: Ци былъ Бгъ первѣ нижли свѣтъ .
Містръ рѣ: Бы самъ але створѣне не было прѣ нѣ початкѣ .

Млнцъ рѣ : Прото Бгъ свѣтъ створи .
Містръ · Оу вѣжи Трѣци естъ трое прѣрожиніа Моцъ Мгростъ Милостъ · Прото свѣтъ створилъ · абы то то трое прѣрожиніа ѡказѣ · Моцъ своею створилъ свѣтъ Мростію своею оуставилъ землю · Млтію вшитко оустверди ·

Млнцъ · Икъ было перве доки свѣта не было ·
Містръ · Ничъ вѣше лѣ тма · И то такъ именовала, Хаѡ · а оу той тмѣ вили чѣтыри живота то сѣ ѡгенъ вода земля и повѣтра ·

Млнцъ · Што Бгъ найперше створилъ ·
Містръ · Нбо и поти йглы и иннше вшитко створѣна потимъ чавка створилъ ·

Млнцъ · Где естъ рай ·
Містръ рече · Лежитъ на входѣ слнца на тймъ свѣтѣ а лежитъ више нижли вшитѣ свѣтъ ·

Млнцъ · Поневажъ на тймъ свѣтѣ естъ рай прѣто тамъ человекъ жи ви не може дойти ·
Містръ · Протожъ тамъ сѣтъ горы высоки и лѣсы пустынѣ и мгли · а не можетъ тамъ жадѣ дойти:

Младен(ецъ) · Икъ дого Адамъ бы в раю
Містръ · Ѣ 5-го (6.) часѣ до 9-го (9.) ·

Младенцъ · Тоты ѡвоцы цо были в раи створены про члвка, начъ были потомъ іакъ южъ выгнанаи былъ Адамъ з раю ·
Містръ · Ѣни не рогутъ надаремно абовѣмъ с нихъ идиатъ дши · котрый сѣтъ оу раи · чомъ іакъ дши дхѡвный такъ и покармъ дхѡвный іакѡ слнце на сѣхъ сѣхостъ ѡ воды тако дши поживаю покармѣ райского ·

Млнцъ · Икъ бы были сѣ родили кды бы бы ѡстави Ада в раи · ижъ бы не згрѣшилъ ·
Містръ · Ѣ жадости райской такъ бы сѣ были родили сѣ безъ грѣхъ ·

Млѧ · Иѣкъ долго жиѣдѧ ·

Мѣстръ · Девѧтъ сотъ и ѣ (30) а снѣ его авель лемъ былъ ѣ (30) лѣтъ котрого то билъ забилъ старши братъ а ѡ того сѧ звады ·

Млѧнѣ · Кто почаль наипервей гдѣвѣ ·

Мѣстръ · Ламехъ Ноевъ снѣ а тамъ и малъ три сны Боза ѣ (2.) Иѡвалъ ѣ (3.) Базаѡвѧ · тотъ наипервей гдѣвѣ почалъ · Боза тотъ ковати почалъ ѡ мѣди и срибра · а тоты тре братѧ и малѣ еднѣ сестрѣ и мене Неѡминѧ тота почала наиперве дѣти колѣсати ·

Млѧнецъ · Кто наиперве краѣ бы на свѣтѣ ·

Мѣстръ · Ное по потопѣ за то<го> краля роздѣлины и люде на трое и ѡ того родѣ почалисѧ кралеве · и кнѣзата и земѧне воеводы · Нои и малъ ѣ (3) сны Сѣма Хама и Афета · ѡ Сѣма кралеве ѡ Афета панове и Хама прости люде а тотъ былъ наиплоднѣишѣ ·

Млѧнецъ · Повѣжъ мѣ ѡ оуставленю свѣта ·

Мѣстръ · Свѣтъ то еѣ ѡкругли а естъ вшитокъ ѡточоный моромъ а мѣ с ним плавлемо оу мори ѣкъ правѣ жолтокъ оу ѣици ·

Млѧ · Чымъ естъ землѧ оутверждена ажъ мѣ не затонемъ если мѣ плавлемо оу мори ѣкъ жолтокъ оу ѣици ·

Мѣстръ · Землю не держитъ ничъ иише лемъ моцъ бѣа чомъ плавлемо тѧ глѣбоко и такъ много воды течетъ ѡколо землѣ ажъ если бы былъ во ѡблацѣхъ а позрѣлъ бы доловъ не вѣлъ бы сѧ емѣ той свѣтъ лемъ ѣкъ пѣназъ оушитки прамени з мориѧ идѣтъ и засъ и засъ (sic) оушитки рѣки текѣтъ до мориѧ ·

Млѧ · На колко части свѣтъ роздѣленъ ·

Мѣстръ · На ѣ (3) една страна зове сѧ Азиѧ дрѣгаѧ зове сѧ Юрина третѧѧ Африка ·

Млѧ: Повѣжъ мѣ ѡ тѣи сторонѣ чо сѧ зове Азиѧ ·

Мѣ · Азиѧ почѣнатъ гдѣ снѣце виѣодитъ а гдѣ естъ една стѣднѧ а с той стѣднѣ текѣтъ дѣ (4) рѣки ѧ-ваѧ (1.) зове сѧ Фѣронъ ѣ (2.) Иѡнъ ѣ (3.) Китри дѣ (4.) Оуфритесъ ·

Мл̑ · Котра̑а земл̑а найближе раю ·

Ми · Икоже намъ писмо свѣчйтъ ажъ жаденъ живий не можетъ
войти до раю чомъ сѣтъ ѡколо раю горѣ високѣ и великѣ
и ѡ нихъ лежатъ гадове великѣ шарканѣ а тоте боронятъ
ажъ не можетъ тамъ жадѣ дойти а ищи подлѣ раю лежитъ
една земл̑а котра̑а сѣа зове Инъдѣвѣа а тота вода чо сѣа зове
канъказѣсѣ течетъ тота ѡ Червеное море а прото не можетъ
телеснѣи члвкъ тамъ дойти · чомъ з едней страны течетъ
дикое море а з дрѣгой стороны рѣка велика̑а Инъдесѣ а
тамъ сѣтъ великѣи пѣстынѣ ажъ тамъ не можетъ пойти
за д̑ (4) лѣта · И Азѣи̑а то земл̑а естѣ широка̑а роздѣлена на
г̑ (13) властѣи а сѣтъ ѡ ней розмайтѣе люде а оѣ той земл̑и
сѣтъ трѣ родѣ ава̑а (1.) сѣа зове Дѣремане̑а в̑ (2) сѣа зове
Текрасѣ г̑-̑а (3.) Сѣрѣстасѣ а деревѣа што растетъ на тыхъ
горахъ такъ високое дере<во> ажъ его повѣтрѣа ѡпадаетъ по
нѣбомъ а на тыхъто горахъ сѣтъ люде на в̑ (12) лѣктѣи звѣ
ша а тоты лѣде во г̑ (3) рокѣ родѣтсѣа а засѣ сѣа старѣютъ
и ѡсѣвѣтъ а ѡсмѣи рокъ ѡмрѣтъ а сѣтъ ѡ той земл̑и в̑ (2)
ѡстровѣи то сѣтъ лѣсѣи а ѡ нихъ естѣ полно злат<а> и сѣрѣбра
и сѣтъ пре<сѣ> лѣто зелены а тамъ естѣ едно лѣ<во>то ѣкъ
тѣ двѣ а на каждѣи часѣ квѣтнѣтъ тото деревѣа а поля
тыхъ ѡстровѣв̑ сѣтъ золотѣ гады · а тото злато стрѣжѣтъ
же не можетъ жадѣ дойти про гады про великѣи звѣрѣ и про
червѣ котрѣи того злата стрѣжѣтъ а тото зовѣ сѣа Рапѣсѣ а
межи тою горою межи тѣми естѣ море такожѣ сѣа именуѣ
чѣ тота гора ѡзѣала имено ѡ того морѣа · а та замрѣвалъ
црѣ Плѣз<ан>дѣрѣ Мацедонскѣи великѣи двѣи людѣ велѣи
злѣи што сѣа зове Коготъ и Макготъ а тоты люде не идѣтъ
ничѣ инъше лѣмъ сѣреве мѣсо звѣрѣата · а дрѣгой Инъдѣвѣи
сѣтъ люде а тоты сѣа именуѣютъ Натровѣи а тотѣ сѣтъ на в̑
(12) лѣктѣи звѣша тотѣ люде спередѣ ѣкъ лѣвъ · и маютъ
пѣрѣа на собѣ и нохтѣ ѣкъ канѣ · потѣ сѣтъ люде оѣ еднѣи
странѣ · а тоты имаютъ з прирѣжѣнѣа такѣ горѣачостѣ а сѣа
сами ѡт себѣ спалюѣ · Потѣ сѣтъ оѣ еднѣи властѣи люде такови
· и таково ѡбычаю ижѣ кто маетъ ѡца или мѣтерѣ · а сѣа прѣ
нѣ старѣе то навозѣт за мѣсто кѣпѣ дрѣ прѣтомъ справѣтъ
гостѣнѣ ѣкъ оѣ на горѣачѣи ѡвѣдѣ спросѣтъ к томѣ прѣѣтели
и спалѣтъ ѡца або матерѣ а то вѣрѣтъ же дѣша и поѣдетъ
до нѣа а за грѣхъ то собѣ не маю · потѣи сѣ люде оѣ иншоѣ

власти іакъ старѣюсѧ и приіатели пакъ ихъ забиваютъ) вариатъ и идіатъ · котрый бы того неч(и)ній южъ естъ противъ вѣры ихъ · потѣ(мъ) его са(мо)го забію · За еѣ една властѣ оу кот(р)ѣ сѧ поперъ родитъ а сѣтъ оу нѣ люде на вѣ (12) лѣктій звыш(а) а тотѧ властѣ естѣ пѣна га(д)ѣвъ) іакъ поперъ оузрѣе тоты люде лѣ(сѣ) запалѧ а гадове на тотъ чѧ оутечѣтъ а поперъ ѿ того ѡгнѧ сч(о)р(н)ѣе а своего прирожинѧ поперъ маетъ вѣлѣ фарѣ · А сѣ тѣ третей индѣи сѣтъ люде што сѧ имъ пѧти ѡберелѧ наперѣ а палци назѧ, а мают палци пси: на ногахъ и на рѣкахъ · а головы пѣ · а ѡдѣваю сѧ космитимѧ скорамѧ што ихъ дрѣтъ зо звѣріатъ · А коли маютъ гваритѧ та рѧ рече а дрѣги рѧ врехне іакѣ пѣ а прото ихъ зовѣтъ пѣглавци · Потомъ сѣтъ люде коли сѧ народитъ тогды сѣтъ червены · А потѣ коли сѧ старѣю тогды сѣтъ вѣлы а не мрѣ иначѣ лем сѧ самѧ забиваютъ до и (8) лѣтъ · Потомъ сѣтъ люде ѡ едно нѣи · А тѧ прѣтко вѣжитѣ іакъ пѣахъ летитѣ · А тотѧ нога еѣ имъ велми широка · Подошва ажъ сѧ ѿ слѣца и ѿ дожда с товѣ ногѣ заставляѣтъ · Потѣ сѣтъ люде што имаюѣ на челѣ едѣ рѣгъ · А пѣ нимъ ѡко · Тамже сѣтъ люде вѣ главы · А тымъ люде ѡчи ѿ перѣ · А мѣсто носа и оуѣтъ двѣ дѣры оу грѣдѣ · А на хирѣтѣ цѣтинѣ мают · Заѣ тѧ сѣтъ люде полѧ воды цѣ сѧ зове Клѧци тоты сѣтъ живы запахъ іакѣгѣсѣ іапѣа котре зо совѣ носѧ, гдѣ коли идѣ а іакъ бы того іапѣа не мѧ гнѣ бы оу мѣ · Межы т(и)мѧ еѣ езеро алѣо рывнѣкѣ ѡвероснѣлѣ рѣличнымѧ древы а ѡвоц(и) іакъ оузрѣю тѧ сѧ оучинѧтъ іакъ молоды гѣсѧта · А іакъ оупаднетъ з дерева до воды и тѧ лапѧ тот(ы) гѣсѧта по водѣ крѣлеве и кнѣжѧта за велѣки дары совѣ шлютъ ·

Мѧц · Я ведно тоты люде же сѧ не забиваютъ ·

Мѧс · Бѣ ихъ роздѣлилъ водами и горами ажъ сполѣ не можѣтъ ·

Мѧц · Заѣ намъ писмо свѣдчи ажъ люде пошли ѿ Адама іакъ естъ ажъ дивны люде сѣтъ на свѣтѣ ·

Мѧс · Гды бѣ вигнѧ з раю и знѧ вшико корѣнѧ и было едно корѣнѧ ажъ котри жена оу кѣсила, гнѣ сѧ оу нѣ плѣ змѣни лѣ не на чѣла але на иишѣ тварѣ · Адамъ своимъ дѣтам

змиріа бы ѿколо землі была бы тота нї на м̄ (40) тїсїачїи мї здалїа а на толца на ̄ (6) сто тїсїачїи ·

Мл̄ц̄: Юже єсли повѣлъ ѿ двѣ сторонѣ свѣта · прошѣ тїа повѣчъ мнѣ ѿ третє цю сїа зове Африка ·

Мїстр̄: Африка почїнає сїа ѿ той воды цю сїа зове Индїсѣ · ꙗ Индї ажъ до Лепкого морїа · ꙗ оӯ тѣ сторонѣ сѣт̄ великїи властї єдна именє Ливїїа · ꙗ оӯ тѣ землї много гадовъ и черви · ꙗжъ тѣ жадна ииша тѣа не можетъ быти · Потом̄ Пентаполиїа · Потѣ великаїа влас̄ єс̄ ѿртодїїа · ꙗ тѣ сѣ великїи два грады Адрѣмеїа и Крїнцирвоӯмъ · Потѣ лежить ѿрестароӯсѣ и Кїачагло потомъ лежить Всецлїїа · ꙗ оӯ тѣ землї люде конѣ идиатъ и ииши звѣри · а сѣрове мѣсо · Потѣ Мѣринска землїа · Потѣ лежӣ єдна властѣ Себеїа · ꙗ стої королевна Саба прїшла до кролїа Голомонѣ з дарї бєлїкїимї · ꙗ за тѣ єс̄ єдє град̄ Самѣма а при нїѣ єс̄ стѣднїа во дне єс̄ стѣдена а в ночї горїача бар̄ · ꙗ полїа ѿрдана воды єс̄ єдна пѣстѣнїа полна гадѣвъ а тѣ течє Встеклоє море а ѿ Глїнца тѣ горї ажъ кипитъ їакъ в кѣтлї а тѣ єс̄ конє свѣта · ꙗ оӯ тѣ єс̄ морї єдна гора тѣ вїсока ажъ по ѿблакы ·

Мл̄ц̄ · Южъ єсми повїдѣл̄ ѿ вшїкїи свѣтѣ · Повѣч̄ мѣ ѿ тѣ рѣчѣ цю сѣтѣ оӯ морї ·

Мїстр̄ · Цїпрѣсѣ єс̄ найпервє в̄ (2.) креста г̄ (3.) идоко д̄ (4.) долѣ т̄ (5.) парамѣ · ꙗ стого ѿстрова прїходїи найлюбшїи мармї камїнъ · Потѣ тѣ лежӣ єдє ѿстрѣ именє Зѣнесѣ ѿтамѣ Сївїлїїа родѣ · Потѣ єго села и Сїцїлїїа · ꙗ тѣ єс̄ єдна гора · ꙗ с той горы вїдно пекло горїаче · ꙗ тѣ сїа мѣчатъ дшїи котрїи имаю̄ быти вїкѣплєнїи · ꙗ полїа того єс̄тѣ ѿстрѣ їакъ нѣ свїчѣа поганскїи книгїи ажъ тѣ сѣтѣ ковале а тоты кѣю̄ громовы стрѣлїи · ꙗ єс̄тѣ тота гора полна ѿгнїа именє Цїклопєсѣ · ꙗ оӯ тѣ островѣ бѣ Волканѣсѣ · котрїи стрєже пекєлнїи враты · ꙗ нашїи книгїи повѣдаю̄ ажъ сѣтѣ вразї цю дшїи злыхъ мѣчѣ · Потїм̄ єдє ѿстровѣ Сарїдїна · оӯ тѣ ѿстровѣ не єс̄ гадовъ нї їащѣровъ анї волкѣвъ · ꙗ єс̄ там̄ єдно корѣнїа кто єго ѣкѣсїи тѣ сїа мѣсїи смѣятїи ажъ до смертї · ꙗ ѣ дрѣгомъ ѿстровѣ єс̄ єдна стѣднїа · а котрїи немощнїи напїєсїа єї гнє сїа ѿздѣровѣи · ꙗ котрїи злодѣи сїа з нє напїл̄ гнє ѿслѣпнє · зновѣ є єдє ѿстровѣ и тѣ з людмї

затонзль и зо звожомъ · Я былъ болшии ни на 1 (10) землѣи
 Чѣкыхъ и сталсѣа легкы моромъ · Полѣа того есѣ едѣ ѡстровъ а
 з ни ростѣ деревѣа и менѣ блблзсѣ · Я тото нигда не згѣнѣ ани
 во ѡгни и згорѣ ани зсхнѣ · Полѣа того е еда гора и мнѣ Гѣнѣа
 оу тѣ есѣ една стѣднѣа на тѣсѣа лѣктѣи зглзвѣа а до тѣ стѣднѣ
 свѣтѣи сѣнце ѡ стѣи іанѣ а ж до дна · За есѣ едѣ ѡстровъ и ме-
 нѣ Тапорътѣа а то есѣ красныи а зеленыи іакъ раѣ до того
 ѡ(с)трова жаде не може поѣти члове лѣ сѣа мѣлы Бѣгъ тамъ
 послалъ стѣого Брѣтана · южъ емъ ти повѣлъ ѡ свѣтѣ ·

Мѣнѣ · Іакъ было кѣсне дерево чо з него стѣи крижъ оу чиненъ ·
 Мѣсрѣ · Того не есѣ нида крѣ той вѣвѣи с которѣ было оуросло чо
 то вынесено · а пришло з раю ·

Мѣцъ · Іакъ было вынесено ·
 Мѣсрѣ · Ядѣа коли бѣ рохворѣа (sic) прѣ смертю послалъ сѣа сво-
 его Сѣфа ко аггъа херзвѣмъа которыи былъ стѣажъ райскѣи
 а жъ бѣ емъ вислалъ лѣкарство а бѣ могъ живѣ бытѣи ищи
 дале · тогда аггъа оуломилъ голзскъа и далъ Сѣфовѣи · и рекъ
 емъ оу ставъ тотъ голзскъа конѣцъ глави ѡцъа своемъа Ядамо-
 вѣи коли вѣтовъа тота голзз оуроснѣ и ѡвѣа ѡродѣтъ тогда
 твоѣи ѡцъа ѡздоровѣѣ · Покилсѣа сѣа на вернзлѣа ю бѣа оумерѣ и
 выполнилъ росказанѣа сѣа Ядамовъа Сѣфъа оу тѣкзль емъ
 конѣцъа головѣи голзскъа и с того выросло дерево · а с того
 оу чиненныи стѣи крижъа а ѡ него Ядѣа ѡздоровѣлъ и вѣици
 хрѣстѣианѣ ·

Мѣцъ · Шо знаменѣе тота голова шо еѣа малюѣ по крижемъ ·
 Мѣсрѣ · Црѣа Соломѣа одного часъа ишолъ на прохѣцкъа на поле и вид-
 ѣлъа одного члѣка а ѡ вѣѡрѣа головъа Ядамовъа и познѣа еѣа и
 мовѣлъа бѣди похвалена голова ѡ Бѣа и мене и приложилъ еѣа
 ко лицъа своемъа и поцѣловалъ еѣа · За еѣа вюргъа и рекъа бѣдѣа
 проклѣата голова на вѣкѣи и за еѣа взѣа и хвалѣлъа а такъа гѣ:рѣа
 (3) еѣа хвалѣлъа и гѣ:рѣа (3) еѣа клѣа · Потомъа взѣа до Ерѣ-
 салѣма и положѣа еѣа до рѣсилостѣи камѣноѣи и потѣа оу тотъа
 рѣсѣлостѣа оу ложенъа стѣи крижъа на котрымъа нашъа мѣлы
 сѣситеа іс хс оу меръа ·

Млѣць · Шо то знаменовалъ Голомѡ а же ей г̄ рѧ (3) хвалилъ а г̄ рѧ (3) клѧ ·

Міср̄ · Коли ей г̄ рѧ (3) хвалилъ то знаменовѧ ажъ есмо вшитци ѿ него пошли · а коли ей клѧ · то длѧ того ѧ есмо вшитци оу гнѣвъ вжѧи оупали про него ·

Млѣць · Повѣчь мѣ ѿ прирожиню води ·

Міср̄ · Вода мае прирожинѧ трое · а (1) зове сѧ Натавалісь Ла-валісь Тотавѣлісь · Я оу нѧ плавлено а ей пѧемо · Я море мае свое прирожинѧ за Мѣсѧцѡ чѡ коли Мцѣ оубывѧ тогды ѧ море оубыватъ ·

Млѣць · Іѧкъ прихѡди то ·

Міср̄ · Оу морѧ сѣтъ великѧ двѣ горы а оу нѧ двѡи дверѣ великѧ · Яжъ море сѧ двѧгне зо дна тогды выидѣ з береговъ ѧ тырѡ з (7) днѧ ·

Млѣць · Ѣкалъ прихѡди вѣтри ·

Міср̄ · Вѣтрове сѣтъ зо д (4) странъ зовѣ сѧ Кадиналѣ а ѿ нѧ прихѡди ѧнші вѣтрове ще сѧ зовѣтъ Которатералѣ а тоты сѧ потѧкаю тѧ мощно ѧ сѧ торгаю ѧ дрѣгѧи вѣтрове шо оу нашѧ старнѧ панѣю тихѡ · Яле пѡ невѡ а на морѧ велми великѧ сѣтъ · Я за сѣ великѧ землѧ многи а в нѧх сѣтъ дѣри великѧ а стрѣгы вѣтровскѧ а такъ іѧкъ воѧны вѣтрове сѧ вѧю планета на планетѣ воюѣ ·

Млѣц̄ · Кды са часѡ своимъ воды зверѣ пѡ землю іѧкъ приѧтелѣ оу тѡ чѧ землѧ ѡварѧетъ ·

Міср̄ · Землѧ еѣ іѧкъ тѣло оу чловеци · Члѡкъ землѧ мае костѧ мѣсто камене · мае жѧлы мѣсто корѧнѧ а мае власы мѣсто травы · Я коли вѣтръ выиде землѣ а ей жылы торгас іѧкъ на чѡвка хорѡс ·

Млѣц̄ · Повѣ мнѣ ѿ той странѣ што сѧ зѡѣ Сицилѧ ·

Міср̄ · Пѡ земловъ оу мѡгнѧх мѣствѣхъ сѣтъ полны сѣрки а ѡгнѧ плавлене скѣжи землю ·

Млѣц̄ · Море еѣ еднѣ мѣсто пѡ водѡ а тѧ завше ѡи брешѣ повѣчь мнѣ ѡкале то прихѡдитъ ·

Міср^м · Тото мѣсто зовесѧ Еицилїѧ · Я тѧ нѧ повѣдаю поганскы кнїгы · По звераню великїх вѠ а тѧ з великого их трасѣнїѧ камѣнїѧ сѧ сїпас^м на сп҃сѧ а тѧ черчы · а то плаваче сїшѧ кѠры на мори плаваю и домнїваю ажъ то ѱї врешѧ ·

Млц^ц · Ёкале зїма прїходї ·

Міср^м · Іѧк ѿ ѿгнїа горячѠ прїходї тѧ ѿ воды зїма прїходї · чѠ колї Слнцѧ вываѧ оу насъ блїско тогды вываѧ горячѠ а колї ѿ нѧ дале тогды зїма а с того на двѣ части дѣлїт сѧ ·

Млц^ц · Колї еѧ лѣто оу нѧ Слнцѧ тѧ блїско нѧ еѧ а в зїмѣ далеко ѿ нѧ и іѧкъ то прїходїтѧ ажъ в лѣтѣ дѧ долги а в зїмѣ корѠкїѧ ·

Міср^м · То еѧ правѣ ѿкр҃глыѧ свѣтъ а мы есмо посрѣк҃з его а гдї выїде Слнцѧ правѣ нѧ намї тогды его надале вѣдаемо а протѠ в лѣтѣ еѧ днѣ великїѧ а нѧ сѧ вїдї ажъ Слнцѧ на в҃зкѣ вѣжїѧ а Слнцѧ скоро заходї по землю ажъ его не вїдї мо а протѠ в зїмѣ еѧ днѣ корѠкїѧ ·

Млц^ц · С чого маемо ночь ·

Міср^м · Кды Слнцѧ нѧ землею тогды тмы не могутъ бытї а гды по землею тогды тм҃з їмаеме ·

Млц^ц · Іѧк то прїходї ажъ Слнцѧ на вѠ вѣжїтѧ ·

Міср^м · Южъ еѧ ти повїдѣлъ ажъ нѠо ест ѿкр҃глое іѧк іѧїце а на нї бїжїт Слнцѧ и звѣзды и Млцѧ а кожде вѣжїтѧ своею стешкою · а колї Слнцѧ вѣжїтѧ на в҃зкѣ тогды звѣзды вѣжѧтъ наперѧ чѠ колї бы єднѧмї стешкамї вѣжѧлї тѧ бы собѣ прекажк҃з чинїлї ажъ бы не могло сѧ нї родитї ані люде ані збожа ані жадне ѿворѣнїѧ ·

Млц^ц · Прошто тѧ Бгѧ створилъ

Міср^м · Іѧкъ то еѧ далеко Слнцѧ ѿ Млцѧ гевѧ на землю тѧ еѧ далеко г^рѧ (3) Слнцѧ ѿ звѣздъ нїже протѠ маю звѣзды наїболш҃ю моцѣ чо сѧ наїблїже нѠсѧ ·

Млц^ц · Повѣчѧ мнѣ ѿ планетахъ ·

Міср^м · Колко їмаемо в тыжнї дн҃звѣ толко їмаѧ планѧ мѣшїхъ а межї тѧмї еѧ Слнцѧ и Млцѧ а то намѧ наїлюбшї двѣ пла-

Млцъ · Їкъ то приходѣтъ ·

Міср^м · Нѣкторы сѣтъ звѣздаре стѣденого прѣрожинѣа а дрѣ-
зи горѣачого и мокрогѣ ѿ сѣхого а тѣ каждый члѣвкъ еѣ по
звѣзда ѣакого зачатѣа ѿ прѣроды котры еѣ стѣденогѣ ѿ
звѣзды маеъ часъ тѣ ра^а мовчѣа а еѣ невѣриѣа · Дрѣгѣ стѣ-
деной ѿ мокроу планеты тотъ еѣ многомовливы а рѣчнѣкъ
великѣй а дрѣгѣ сѣтъ горѣачого ѿ сѣхого прѣроды тотѣ
сѣтъ наглы ѿ оѣдѣачны ѿ рады ѿмаю много жонъ а котры
горѣачого прѣрожинѣа тотѣ сѣтъ найлѣбезнѣйшѣ ласкавы ѿ
щедры а вѣрны оѣставѣичной милостѣ · Прото на повѣдають
поганскы книгѣ а жъ Венѣсѣ планета владычней милостѣю чѣ
еѣ мокрогѣ ѿ сѣхого прѣрожинѣа а тѣ на повѣдаеъ писмо а жъ
тотѣ звѣзда што сѣа ѿменѣе Марсѣ влаѣне множество чѣ еѣ ѿ
сѣхого ѿ горѣачого прѣрѣжинѣа ·

Млцъ · Повѣчъ мнѣ ѿ Мѣи ·

Міср^м · Мѣъ еѣ найменша планета межѣ иными а вѣжитъ най-
ближе землѣ а прото берѣтъ люде собѣ розѣумъ ѿ Мѣе ·

Млцъ · Небое прѣрожинѣа еѣ силнѣше нѣжъ земное ·

Міср^м · Я тѣ емъ ти повѣдѣлъ а Мѣъ еѣтъ большѣй ныжъ
вшѣтокъ свѣтъ а берѣ свѣтлѣѣ ѿ слонца а тѣ не чѣдно а жъ
море ѿ вшѣтокъ людѣ ѿ свѣтъ знаменаю сѣа по Мѣи чѣ
Мѣъ створенъ з чѣрѣхъ странъ ·

Млцъ · Їкъ то приходѣтъ а жъ Мѣъ оѣыватъ ѿ прѣыватъ

Міср^м · Коли планеты створены тогды Мѣъ оѣзѣаъ много землѣ
ѿ воды а прото не маеъ значней свѣтлѣѣ лѣ цѣ беретъ ѿ
Слонца а коли полный выватѣ тогды еѣ найдалѣ ѿ Слонца
а коли еѣ близ Слонца то малѣю свѣтлѣѣ маеъ чѣ емѣ
Слонце ѿнимаеъ · ѣакъ ѿѣде ѿ Слонца чѣже полны ·

Млцъ · Шо еѣ чѣрного оѣ Мѣи · Люде прѣсты гварѣатъ а жъ да-
выдѣ гѣде ·

Міср^м · Повѣлъ емъ ти а жъ Мѣъ веретъ свѣтлѣѣ ѿ Слонца
а такъ берѣ ѿ горѣачѣстѣ а жъ вѣде полень а прото жъ емѣ
нѣакаѣа стѣденѣѣ ѿ землѣ ѿ воды а то еѣ чѣ видаемо
оѣ Мѣи ·

Млцъ · Прѣто Млсцъ затмивае сѧ ·

Млср · Коли бѣдѣ двѣ нѣтъ то южъ полѣ а на тѣ часъ то нѣ прѣходѣтъ · ажъ Солнце часѣ з ѣной стороны землѣ а Мцъ з другой стороны протѣвъ себе а тогда совѣ прекажѣю чѣ Солнце ѣмае такъ моцъ ажъ коли хоще ѣдойметъ Мцѣви свѣтлостъ ·

Млцъ · Икъ ты трима ѣ тѣхъ звѣздѣ ѣменемъ ѣкѣтимисъ ·

Млср · Тота звѣзда злаѣ а николи сѧ не зѣвѣтъ лемъ ѣ смѣрти нѣакого кроля ѣбо ѣ кырвѣпролатю а тотъ звѣздѣ ѣменѣю звѣздаре ѣ хвѣстъ ѣ себе пѣцае а не бѣжитъ межы иншѣми звѣздами але на ѣблацѣхъ естъ ·

Млцъ · Шо сѧ ставае ажъ видиме же звѣзды летѣтъ ·

Млср · Повѣл емъ тѣ ѣ каѣ звѣда боша ии Млсцъ прѣто мо совѣ зрозѣмѣтѣ ѣ коли бы една звѣзда ѣпала забыла бы по свѣта · а прѣто придаватѣсѧ часѣ же бѣде тѣхо на землѣ а во ѣблацѣхъ велике потыканѣ з вѣтрѣ тогда сѧ ѣгенъ змѣшае с повѣтрѣ ажъ сѧ стае собою доловъ на землю ·

Млцъ · Шога грѣ бывае часѣ а в зѣмѣ дожде ·

Млср · В лѣтѣ еѣ Солнце мѣчно а в зѣмѣ младо ѣ тягнѣ к совѣ волгѣ а ѣкъ сѧ гнѣ змерзнѣ ѣ с того бѣде грѣ и крѣпы · чѣ Солнце в лѣтѣ к нѣ ближе а в зѣмѣ дале ·

Млцъ · ѣкаль прѣходѣтъ громъ ·

Млср · Коли чѣтры вѣтровѣ вѣйдѣтъ · вѣйдѣтъ з морѣ зъ трѣ стѣ ѣ такъ сѧ тотѣ потыкаю ѣ тѣ силно потыканѣ бываетъ ѣ сѧ ѣгенъ выкрешетъ а ѣблакъ станетъ коли сѧ зразѣ тогда трѣстнѣ ажъ люде сѣшѣ ѣ зарѣ сѧ оѣкажетъ повѣтрѣ грѣ албо повѣтрѣ дождѣ ѣ вѣтѣгнѣ горѣ росою ѣкъ прѣде до повѣтрѣ а тѣ перегорѣ ѣ с того падатъ кыравѣи дождѣ ·

Млцъ · Прѣ то червѣ падаю з дождѣ ·

Млср · То сѧ ѣде не ставатъ лѣ полѣ червѣного морѣ а коли сѣнце своѣю моцъ свѣтѣи тогда вагно пѣчне злѣю влѣгѣ врати такъ тягнѣ еѣ горѣ горѣчостю ѣ ѣ червѣ мѣсѣтъ пѣтѣ ѣ жавѣ мѣсѣ бо ихъ вѣтѣгнѣ горѣ оѣ повѣтрѣ а того повѣтрѣ не можѣтъ тримати ажъ доловъ пада на землю ·

Млцѣ · Шо еѣ дѣга ·

Міср^м: Кды то горѣчѣс^м и роса иде горѣ ѿ землѣ и мѣшасѣа с повѣтрѣ и ѿбере совѣ барвѣ подѣ чѣ слѣ зелѣ <...>⁵⁸

<...>⁵⁹ вѣдѣ и мѣи тоты дѣшы кѣры справедлѣви · За вѣмѣ тѣла свой на сѣа дѣс и мѣ Пнѣ Бгѣ з̄ (7) дарѣ на тѣлѣ и з̄ (7) на дѣи и вѣдѣ з̄ (7) рѣ краснѣйши ни Слнѣе а вѣдѣ тѣа наглы іа помыслѣнѣа и вѣдѣ тѣа моцны ажѣ вы една премогла вшитѣ свѣа а вѣдѣ тѣа покѣрныи а вы една прошла каждыи мѣрѣ іа кѣ вы ѿкѣ гнѣлѣ и вѣдѣ такѣ мѣтѣ мати оѣ совѣ шобы едни оѣ дрѣгой видѣла іа кѣ вы то оѣ себе мала и вѣдѣ мати великѣю чѣс чѣ ихѣ сѣа мили Бгѣ вѣде чтитѣ вшитци агѣли вѣи вѣдѣ велми бѣпечны не вѣдѣ сѣа ни чого боати ани смерти ѿ которой радостѣ еѣ на вшиткѣа надѣю мати чого еѣ наша надѣа оѣ нѣѣ спочиваѣ в бѣа милостѣвого дай всѣа тѣа дои на вѣки вѣкѣ аминѣ ·

⁵⁸ Vypadlo niekoľko listov z rukopisného zborníka s otázkami a odpoveďami.

⁵⁹ Záverečná časť textu odpovede učiteľa/majstra v Lucidári.

IV. Náboženské vzdelávanie a tradičná kultúra

Charakteristickou črtou odovzdávania kultúrneho dedičstva je nepretržité vzájomné pôsobenie kultúrnej tradície a inovácie. Postupom času sa z niektorých inovácií stávajú tradície, ktoré zase podliehajú pôsobeniu nových inovácií.⁶⁰ Táto obmena kultúrnych prvkov, ktorá sa premieta do postojov a správania jednotlivcov, sa dotýka aj povier a poverových praktík ako všeobecne zdieľaného výsledku duchovnej činnosti. Racionálny pohľad na škodlivosť týchto zložiek tradičnej kultúry a snaha o ich vykorenenie je vo výchovno-vzdelávacích textoch od polovice 18. storočia motivovaná náboženským presvedčením autorov a ich víziou kultúrneho a vzdelanostného napredovania vlastného etnického spoločenstva.⁶¹

IV. 1. Koncepcia náboženského vzdelávania Štefana Lešku ml.

„Pri skúmaní dolnozemskej Slovákov je nepochybne najprít'azlivejšou stránkou poznávanie ich skupinového pretrvávania, ich jazyková a kultúrna vitalita v podmienkach oddeleného jestvovania od materského národa.“⁶²

⁶⁰ Soukup, V.: Klasifikace oblastí výskumu, subdisciplín a směru sociální a kulturní antropologie. In Sociální a kulturní antropologie. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 111-112.

⁶¹ Situáciu v českom prostredí komentuje D. Drápala nasledovne: „Potreba poukázať na praktikovanie niektorých zlořádů nebyla vedena pouze nesouladem s osobním či náboženským přesvědčením. Patrná je zde přímá vazba na progresivní vize směřující k formování a rozvíjení jedince, který by nebyl svazován tmářstvím a jinou zátěží spočívající dle názoru autorit především ve formě hojně praktikovaných pověr. Ideál muže hledajícího pravdu a milujícího osvětenost tak přirozeně nemohl korespondovat s bezprostředním chováním venkovského člověka.“ (Od věcí veskrze škodlivých k národnímu pokladu. Složitě cesty akceptace tradiční kultury jako součásti kulturního dědictví národa In Zrození lidu v české kultuře 19. století. Praha: Academia, 2022, s. 32).

⁶² Botík, J.: Slovenská Dolná zem. Historický a etnokultúrny vývin slovenských minorít v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2019, s. 21.

Táto fascinujúca životaschopnosť slovenskej dolnozemskej enklávy, o ktorej hovorí etnológ Ján Botík v monografii *Slovenská Dolná zem*, bola cieľavedome podporovaná kňazmi a učiteľmi, ktorí prichádzali zo Slovenska, aby sa podieľali na duchovnom, mravnom a vzdelanostnom raste slovenskej komunity prostredníctvom kázaného i tlačeného slova. Práve v dolnozemskej prostredí vznikol rad náučno-výchovných prác, ktoré si našli svojich čitateľov aj na materskom Slovensku. Ako príklad možno uviesť prácu *Rozmlouvání učitele s několika sedláky o škodlivosti pověry* (1800) od Pavla Michalka, ktorý ju napísal počas učiteľského pôsobenia v Sv. Martine pri Tapiove (Tápiószentmárton) v Peštianskej stolici. Michalkova práca je podľa jej editora Jozefa Ambruša „organickým článkom v pomerne dlhej reťazi osvietenскеj popularizačnej spisby.“⁶³ Autorom ďalšieho nemenej významného náučno-vzdelávacieho spisu *Osvícený křesťan evangelický* (1843) je Štefan Leška ml., ktorý účinkoval ako farár v dvoch dolnozemskejch lokalitách – v Novom Sade (1821 – 1826) a v Starej Pazove (1826 – 1849).

V predhovore svojho spisu sa Leška zveruje s úmyslom predstaviť slovenským evanjelikom spôsob, ako sa vlastným pričinením môžu dostať z hmotnej núdze a nedostatku a stať sa ekonomicky nezávislými. Tento zdánlivo „neviditeľný“ spôsob pomoci označuje za prospešnejší ako poskytovanie materiálnych podpôr. Tlačené slovo pôsobí na premenu zmýšľania človeka oveľa údernejšie ako slovo kázané, lebo sa dá k nemu kedykoľvek vrátiť, študovať ho a premýšľať o ňom. Okrem zdôvodnenia zvoleného média Leška bližšie vysvetľuje aj motívy svojho písania. Za hlavnú pohnútku označuje pestovanie náboženskej i národnej spolunáležitosti. Národné cítenie svojich krajanov sa usiluje povzbudiť pozitívnym obrazom Slovanov, stvárnenom v kázni *Dobré vlastnosti národu slovenského* Jánom Kollárom, ktorý poukazuje na starobylosť a početnosť Slovanov a na ich príznačné charakterové vlastnosti, ako sú nábožnosť, pracovitnosť, nevinná veselosť, láska k rodnému jazyku a znášanlivosť.⁶⁴ Ako podporovateľ Kollárovej vízie kultúrneho a vzdelanostného napredovania slovenského etnika hovorí, že národ si má byť vedomý svojej ceny a je povinný rozvíjať to, čo je v ňom dobré.⁶⁵ Udržanie národnej spolupatričnosti spája s jazykovou edukáciou, čo

⁶³ Ambruš, J.: Pavel Michalko a jeho kniha. In Michalko, Pavel: Rozhovory učiteľa so sedliakmi o škodlivosti povier panujúcich medzi pospolitým ľudom. Bratislava: Tatran, 1977, s. 262.

⁶⁴ Kollár, J.: Nedělnj, swátečné i přjležitostné Kázně a Řeči. W Pessti: tiskem Trattnera a Karoliho, 1831, 497-501.

⁶⁵ Leška, Š.: Oswjcený Křesťan Ewangelický. W Presspurku a Pesstu: Tisk Landererůw a Hekkenastůw, 1843, s. 9-10.

zdôvodňuje špecifickou situáciou slovenských evanjelikov, ktorí si okrem materinskej reči potrebujú osvojiť tiež liturgický jazyk, ktorý zároveň plní funkciu literárneho jazyka.⁶⁶ Preto treba venovať mimoriadnu pozornosť liturgickému jazyku aj v rámci školskej výučby, lebo bez poznania jeho špecifik a lexiky nie je možná aktívna účasť detí a mládeže na službách Božích. Ak aj porozumejú obsahu kázaného slova, problematické je pre nich zapojiť sa do ďalších súčastí, spievať spolu s cirkevným spoločenstvom a byť aktívnymi účastníkmi menších zhromaždení, napríklad pohrebov sprevádzaných výlučne spevom. Rovnako je pre nich obťažné uskutočňovať osobnú zbožnosť, to znamená spievať, modliť sa a čítať Bibliu a nábožensko-vzdelávaciu literatúru v súkromí.⁶⁷

Zvýšenie všeobecnej vzdelanosti, ktorú Leška chápe ako podmienku skutočného kresťanského života, pomôže vyrovnat' sa s náboženskou povrchnosťou a s mnohými prežitkami pretrvávajúcimi z dávnej pohanskej minulosti. V tomto ohľade Leškovu úvahu možno spojiť s Komenského mienkou, že ľudské utrpenie sa dá zmierniť iba „systematickým vzdelávaním a živou vierou v Boha“.⁶⁸ Dôkladné poznanie vierovyznania chápe Leška ako prvotný cieľ kresťanskej výuky. „*Cíl křesťana má býti náboženství své co nejlépe poznati a jemu se naučiti.*“⁶⁹ Vytýčuje tri oblasti vzdelávania a im zodpovedajúce výkonové štandardy. Prvé dve oblasti zahŕňajú oboznámenie sa s biblickými spismi a náboženskými príručkami, v ktorých je opísaný život, skutky a učenie Ježiša Krista, a osvojenie si jednotlivých článkov vierouky (prikázania, vyznanie viery a základné modlitby). Výkonovým štandardom tretej oblasti vzdelávania má byť zvládnutie plynulého čítania. Čítanie pokladá Leška za najvhodnejšiu a všestranne kultivujúcu, voľnočasovú aktivitu, ktorej sa možno venovať počas „nediel, sviatkov a dlhých zimných večerov“ a ku ktorej treba viesť najmä detí a mládež. „*Šťastný je ten člověk, který knihy a spisy rád čítá. Není lepšího, rozumnějšího a nevinnějšího ale i užitečnějšího vyrazení času, nebo člověka obohacuje na tom nejlepším zboží, na duchovním bohatství aneb moudrosti; jest nejrozzumnější zábava, nebo coby rozumnějšího a člověka hodnějšího sobě voliti mohl, maje prázdne hodiny, jako ducha svého zvelebovati, krmiti a napájeti. Jest nejnevinnější ukrácení času čtení dobrých knih, nebo tím ani sobě ani*

⁶⁶ Leška, c. d., s. 36-37.

⁶⁷ Leška, c. d., s. 59-60.

⁶⁸ Schreiber, H.: Gracián kontra Komenský. Příruční orákulum aneb Umění moudrosti. Praha: Evropský literární klub, 2006, s. 133.

⁶⁹ Leška, c. d., s. 36.

*jiným neublíží, čtením zajisté se ani neunaví a na zdraví a poctivosti sobě neuškodí; den pak svatý aneb i prázdné hodiny mnohem rozumněji tráví čtením knih, nežli tí, kteří často neužitečné řeči a rady vedou, aneb snad v krčmě u flašky sedávají a peníze, rozum, zdraví i poctivost svou utracují. Již proto by každý rodič dítky své milující, měl o to pečovati, aby oni byli vyučené v známostech a uměních potřebných, a aby sobě v čtení libovali: tím by zajisté dítkám svým přichystal pro celý jejich život nejlepší zábavu od marnosti a hřícha zachraňující.*⁷⁰

Treba povedať, že takéto výzvy a usmernenia zo strany inteligencie adresované širšej komunite mali nezanedbateľný podiel na zvýšení čitateľskej gramotnosti a na sformovaní rozvinutej čitateľskej kultúry.⁷¹ Teda čítanie v Leškovom ponímaní predstavuje pre kresťana bez ohľadu na jeho spoločenský status vzdelanostné minimum nevyhnutné na zorientovanie sa v náboženských textoch a v spevníkoch. Okrem tejto domény definuje Leška ďalšie tri oblasti vzdelávania, zamerané na pestovanie komunikačnej zručnosti písania, na zvládnutie základných početných úkonov a na osvojenie si vedomosti o živej i neživej prírode, o jej zákonoch a javoch. Duchovný a psychický rozvoj kresťana má byť v harmónii s jeho fyzickou zdatnosťou podporovanou manuálnou prácou. Moderným jazykom povedané Leška propaguje celostný rozvoj osobnosti. „*Celý člověk má vychován a cvičen býti, aby ouplného štěstí užiti a cítiti mohl, nejen podle těla, nýbrž i podle ducha.*“⁷²

Záujem o vzdelávanie sa usiluje podnietiť aj príkladmi jeho celospoločenskej prospešnosti. V prvom rade má na mysli socializáciu jednotlivca, získanie lepšieho spoločenského statusu, ktorý sa celkom prirodzene prejaví v jeho ušľachtilom výzore a vystupovaní, v postojoch a gestách, v kultivovanom rečovom prejave. Spoločenská akceptácia motivuje k vysporiadaniu sa so zlými návykmi. Zvyšovanie vzdelanostnej úrovne má aj celospoločenský efekt, podieľa sa na znížení zločinnosti. Význam vzdelania v živote jednotlivca Leška zdôvodňuje rozvojom jeho rozumových schopností; povinnosťou starať sa o svoju nesmrteľnú dušu a zušľachtľovať ju náboženskou výchovou, ako aj prostredníctvom iných náuk; životnou skúsenosťou, že vzdelanie pomáha rodičom pri výchove detí a mládeže, a požiadavkou

⁷⁰ Leška, c. d., s. 56.

⁷¹ Pozri bližšie Brtňanová, E: Čo čítali Slováci v Békešskej Čabe? In Kapitoly z minulosti a súčasnosti Slovákov v Békešskej Čabe. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2018, s. 215-223.

⁷² Leška, c. d., s. 40.

cirkvi, aby sa jej členovia vzdelávaním zbavovali povier, predsudkov a falošných domnienok. V poslednom bode sa Leškova rozprava o vzdelanom evanjelikovi stretáva tematicky so spomínaným dialogizovaným rozprávaním Pavla Michalku o škodlivosti povier.

O tom, že Michalkove Rozhovory, ktoré predstavujú „najrozsiahlejší a najucelenejší súbor ľudových povier“,⁷³ Leška poznal, potvrdzuje nielen priamy odkaz na ne (Leška, 1843, s. 9), ale aj spomínaná obsahová zhoda. Mimochodom na poverčivosť reaguje tiež Ján Kollár v definícii osvety ako činnosti, ktorá zvyšuje mnohostranne kvalitu ľudského života, lebo vyháňa z ľudských príbytkov škodlivé povery a strach, prináša radosť zo života a je oporou pravého náboženstva (Kollár, 1844, s. 10-11). Zakorenené predsudky a názory sa Michalko usiluje vyvrátiť dôkazmi podanými „jednoduchým hovorom sedliaka“ preto, aby mu táto početná sociálna vrstva, ktorú chce osloviť, lepšie porozumela (Michalko, 1800, s. 25). Leška svoju rozpravu pre jej lepšiu zrozumiteľnosť a názornosť výkladu spestruje ilustratívnymi prirovnaniami. Napríklad poverčivého človeka pomeriava s poľovníkom, ktorý nevie strieľať a s hudobníkom, ktorý nevie hrať. „*Púverčivý a predsudky zaujatý kresťan tak málo jest kresťan, jako myslivec který neumí stríletí není myslivcem, jako hudec není hudcem neználi housti. Vůbec neumělost a křesťanství jsou věci, kteréž se spolu spojití nedají.*“ (Leška, 1843, s. 57). K biblickému pohľadu, ktorý aplikuje aj Michalko, pridáva ešte stanovisko teológa. Obaja autori sa zhodujú v tom, že poverčivosť drží človeka spútaného v nevedomosti. Aj ich definície povery sú veľmi podobné. Podľa Michalka poverčivosť „záleží v tom, že ľudia príčiny prirodzených javov hľadajú tam, kde ich vôbec nemožno nájsť; alebo keď od niektorých vecí očakávajú také účinky, aké nemôže spôsobiť ich prirodzená sila.“ (Michalko, 1800, s. 222). Leška nazýva poverou taký mentálny stav, „keď človek verí bez akejkoľvek príčiny a bez dostatočných dôvodov, keď sa bojí niečoho, čo v skutočnosti ani nie je, alebo dúfa a očakáva bezstarostnosť a prospech z vecí a skutkov, ktoré vlastne očakávanej bezstarostnosti nemôžu vôbec napomôcť.“ (Leška, 1843, s. 63). Michalko hovorí, že poverčivosť sa prejavuje „v náboženských alebo v iných veciach, čo nesúvisia s náboženstvom.“ (Michalko, 1800, s. 222). Podobne Leška rozlišuje dva druhy povier – náboženské a svetské. Náboženské povery súvisia s ustáleným spôsobom konania, s prejavmi povrchnej a falošnej zbožnosti, ktorými sú síce viac-menej pravidelná, ale formálna účasť na bohoslužbách, s rovnakým motívom konané spevy a modlitby, viera v obrady a rituály ako

⁷³ Ambruš, c. d., s. 268.

prostriedky spásy, pripisovanie nadprirodzenej moci veciam – kostolným sviečkam, kľúčom, vosku a pod. Michalkovým poučno-zábavným rozprávaním sa Leška priamo inšpiroval v desiatej časti prvej kapitoly nazvanej *O povere a poverčivosti*.⁷⁴ Obsahovú analýzu spomínanej state urobil už srbský (vojvodinský) slovakista Michal Filip, ktorý ako prvý upozornil na význam Leškovej práce pre bližšie poznanie slovenskej ľudovej kultúry.⁷⁵ Filip sa tiež zaslúžil o preklad časti tejto state do modernej slovenčiny (Leška, 1972, s. 433-437).

Z repertoáru ľudovej poverovej kultúry si vyberá Leška – podobne ako Michalko – také povery, v ktoré verili už predchádzajúce generácie a ktoré vzbudzujú záujem aj ich potomkov. Aby poukázal na domnelosť povier, odkrýva ich reálny, prirodzený pôvod a komentuje náchylnosť istých skupín ľudí k nim. Poverám o mátohách, nočných obludách a strašidlách veria zväčša ľudia bojazliví, disponujúci silnou obrazotvornosťou alebo ľudia, ktorí inklinujú k podvádzaniu a klamstvám. Výskyt povier podmieňuje Leška celkom bežnými javmi a udalosťami, ako aj úkladmi ľudí motivovaných ľahkomyselnosťou, hnevom, závišťou, ziskuchtivosťou alebo pomstou. „*Mátohy a strašidla jsou jen vymyšlené pletky. V noci kočka, sova, aneb jiné některé zvíře, myš, potkan a. t. d. může svým sháněním působiti nějaký šuchot i třesk, bojazliví pak lidé mátohy se bojí a říkají, že je strašilo aneb mávalo. Plachta rozestřená od větru pohybována, stín (aneb toňa), když měsíc svítí, a těm podobné věci nejednoho již nastrašili. Ba častokrátě lidé sami naschvál na mátohy a strašidla se předělají, ale jen tam jdouc, kde dobře znají mysl a srdce lidí, kde se nadíti mohou, že svou krádež aneb co jiného beze vši překážky vyvedou. Stává se, že někteří jen z kratochvile a ze žertu mátání provozují, aby se měli na čem smáti; jiný opět by rád dům, aneb něco z domu lacíno koupiti; zase jiný se chce nad nepřitelem dobře pomstíti a jemu strachu nahnati. Tak lehkomyšlnost, zlost, závist, ziskuzádost a pomsta jsou ty opravdivé mátohy.*“⁷⁶ Rovnaký pôvod prisudzuje Leška poverám o zomretých túlajúcich sa po svete, ktoré vznikli tak, že sa buď za zomretých vydávali živí, alebo dotyční rozširovali takéto príbehy s úmyslom okradnúť alebo podviesť niekoho. Leška upozorňuje, že príbeh o stretnutí so zomretým sa však celkom ľahko môže zrodiť aj vo fantázii človeka sklúčeného smútkom zo straty príbuzného, a preto túžiaceho po

⁷⁴ Leška, c. d., s. 63-85.

⁷⁵ Filip, M.: Leškova kritika ľudových povier. In Filip, M.: Štúdie a články. Zostavil V. Hronec. Nový Sad: Obzor – Tvorba, 1990, s. 31-38.

⁷⁶ Leška, c. d., s. 68.

jeho prítomnosti. Dodáva, že táto povera mohla vzniknúť aj na základe reálnej skúsenosti, keď bol pochovaný človek, ktorý nebol mŕtvy a po jeho navrátení sa k životu bolo počuť z hrobu jeho hlas. K tradovaným poverám zaraďuje ešte povery o nadprirodzenej moci stríg, čarodejníč, kúzelníkov a černokňažníkov, ktoré označuje tiež za výplod mysle strachom spútaného človeka, ktorý príčinu svojej nemoci odvodňoval tým, „že mu niekto porobil, že ho uriekol alebo že mu prišlo z očí.“⁷⁷ Taký človek má sklon pripisovať strigám nielen nemoci, ale tiež lietanie na metlách, schopnosť premeniť seba alebo iného človeka na zviera. Čarodejníkov robí zase zodpovednými za rôzne prírodné javy, ako sú dažde, sucho, víchrice, blýskanie, hromobitie, búrky, krupobitie, vidí ich jazdiť na drakovi, na oblakoch a robiť iné čudné veci. Prirodzenú príčinu tohto druhu povier zdôvodňuje Leška skutočnosťou, že na vidiek prichádzali často mnísi a kňazi v čiernom odeve, alebo sa za černokňažníkov vydávali študenti, ktorí boli v núdzi. Mimoriadne kriticky komentuje povery o veštcích a veštkyňách, lebo o ich schopnosti identifikovať stratené alebo ukryté veci nepochybujú ani vzdelaní ľudia. Nakoniec sa obracia na čitateľov svojho spisu s výzvou, aby takéto povery vytesnili zo svojej mysle a aby boli obozretní a dôslednejšie sa starali o svoj majetok: „*Pozoruj raději každý na své věci, abys nebyl okraden a přihodí-li se ti předce nětco takového, nerozmnožuj svou škodu aspoň ještě více daremnými outratami a ustáváním.*“⁷⁸ Ďalej odporúča pridržať sa rád, ktoré poskytuje Biblia, a tým prehľbovať duchovné poznanie: „*Budeme tedy raději pilně a věrně pracovati a Bohu se modliti, potom nám ostatní k životu potřebné věci přidány budou. Jestli by tě někdo ku kopání pokladů podzemních pobízel, ty jsa křesťan, odbi pokušitele tím, že nám sluší hledati pokladů nebeských.*“⁷⁹

Nič nadprirodzené neznamenaajú podľa Lešku ani rôzne farebné úkazy pozorované na nebi, spôsobené slnečnými lúčmi, ktoré si ľudia vykladajú ako znamenie vojny alebo moru. Ani kométy alebo hviezdy nie sú predzvesťou smrti. Kresťan nemá pátrať po výkladoch snov v snároč ani v sibylských knihách. Nemá veriť na pukanie stola alebo dverí, ani na predpovedanie smrti sovami a kuvikmi. Poverami sa nemá riadiť ani pri obrábaní poľa. Opodstatnenie nemajú ani stereotypné praktiky, ako je vyhýbanie sa začiatku orby v pondelok, sadenie alebo siatie iba v čase istej pozície mesiaca, miešanie zrna s prstou z hrobov, aby ho po zasiatí nevyzobali

⁷⁷ Leška, c. d., s. 73.

⁷⁸ Leška, c. d., s. 78.

⁷⁹ Leška, c. d., s. 79.

vrabce a iné vtáky. Ďalej Leška upozorňuje na poverové praktiky spojené s vydávaním sa na cesty, s kupovaním a predajom produktov, s chovom dobytky a domácimi prácami, ako aj s vedením hospodárstva.

Za istý druh poverčivosti považuje Leška aj predsudky, s ktorými – ako konštatuje, zápasia všetci ľudia. Vo svojom výklade tohto nežiadúceho javu sa sústreďuje na dva najrozšírenejšie predsudky, na „predsudok novoty“ a „predsudok starobylosti“. Predsudok novoty definuje ako záľubu človeka v nových veciach bez toho, aby bližšie preskúmal ich skutočnú podstatu. Podliehajú mu väčšinou mladí ľudia a ženská časť spoločnosti, ktorí pre obdiv „mladosti, krásy a pôvabu“ menej skúmajú podstatu a dobro vecí. Škodlivejší a rozšírenejší je však podľa Lešku predsudok starobylosti, ku ktorému inklinujú hlavné starší ľudia. Za optimálne riešenie považuje Leška zachovať vyváženosť medzi obidvoma postojmi, „to jest ani mnoho neobnovovať, ale rozumne a podľa potreby, ani tvrdošijne netrvať na starom, ale nové veci múdro spojiť so starými.“⁸⁰ Predsudok, že rastúci počet obyvateľstva môže spôsobiť ťažkosti s obživou vyvracia tvrdením, že viac ľudí môže viac vytvoriť a vykonať pod podmienkou, že pri voľbe svojho povolania budú vychádzať z potrieb celej spoločnosti. Výzvu k väčšej flexibilitnosti pri objavovaní nových možností zárobku spája s príkladným počínaním si Slovákov z Oravy a Liptova. *„Když se rozmnožil počet lidí v jedné osadě, zdalíž musejí všickni přimnožení byti, to co jejich otcové byli? Kdo nemá rolí, nech se učí řemeslu, aneb nech se dá na kupectví, jak to i činívají naši Slováci Oravskí, Liptovskí a i. Každé přičinění ducha ve vyhledávání svého vyživení, přináší své ovoce a člověk když hledá a nalezne, často sice něco jiného než hledal, avšak prospěšné může býti i to neočekávané, zůstane-li jen v mezích ctnosti a spravedlnosti. Na tento způsob postupuje člověk z jednoho stupně na druhý vždy k větší dokonalosti.“*⁸¹ Ďalej sa odvoláva na konanie predkov, ktorí pri plnení svojich každodenných povinností využívali mnohé užitočné vynálezy, ktoré ich potomkovia už považujú za samozrejmé. Teda každá generácia sa musí vyrovnáť s predsudkami, odporujúcimi zdravému rozumu a nezhodujúcimi sa s Božím slovom. Na druhej strane Leška prízvukuje, že vysporiadať sa so všetkými predsudkami nie je možné, lebo neustále vznikajú nové. Napokon upozorňuje ešte na jeden nezdravý spoločenský jav, na predpojatosť proti istej osobe alebo spoločstvu, alebo naopak na neprimerané oslavovanie niekoho.

⁸⁰ Leška, c. d., s. 88.

⁸¹ Leška, c. d., s. 90.

V závěrečné části svoje rozpravy Leška definuje křesťanskú osvietenosť ako správnu cestu k poznaniu pravdy, lebo iba človek, ktorý pozná pravdu, dokáže rozsudzovať dobré a užitočné veci od zlých a neužitočných a robiť správne rozhodnutia. „*Osvícenost pravá křesťanská jest ten stav duše lidské, když prázdna jsouc všech bludů, pověr a předsudků, nakolik to člověku možné, o Bohu, o sobě a vůbec o všech věcech takovou má známost, která jest nejbližší k pravdě; když člověk ozdoben jsa dostatečnou známostí pravdy, umí rozeznati dobré věci od zlých a užitečné od neužitečných, a proto ve svém volení a konání snadno se zmýliti a pochybiti nemůže, jako člověk neumělý.*“⁸² Do dobového spoločenského diskurzu o štandardoch vzdelávania a výchovy v prostredí slovenskej evanjelickej komunity sa zapojil aj Ján Kollár kázňou *Výbornost pravého osvícení čili osvěty*, v ktorej podal identický profil vzdelaného kresťana. Charakterizuje ho ako človeka naplno využívajúceho svoj rozumový potenciál, rozširujúceho si neustále svoj vedomostný obzor, nezostávajúceho iba pri poznatkoch a skúsenostiach predkov, ale vynachádzajúceho a zdokonaľujúceho svoje nástroje; čítajúceho užitočné knihy, ktoré poučujú o efektívnej práci.⁸³ Preto prínos Štefana Leška ml. treba vidieť v šírke pojednávanej problematiky, čím sa odlišuje nielen od generačne staršieho Pavla Michalka, ktorý sa sústreďuje výlučne na tradované ľudové povery, ale aj od svojho súčasníka Jána Kollára, ktorý uvažuje o vzdelanosti v značne zredukovanej podobe.

IV. 2. Príloha

IV. 2. 1. Ako má kresťan zmýšľať a konať

Oswjcený Křesťan Ewangelický. Spis navčný, obsahující w sobě wwe-denj k náležitému poznánj cýle Křesťanstwj, aneb: kterak Křesťan I. smýšle-ti a chowati se gak vůbec, tak II. y v některých zvláštnjch žiwota položen-jch. W Presspurku a Pessltu: Tisk Landererůw a Hekkenastůw, 1843, s. 33 – 106 (*diplomatický prepis*).

⁸² Leška, c. d., s. 405.

⁸³ Kollár, J.: *Nedělnj, swátečné i přježitostné Kázně a Řeči*. Díl druhý. W Budíně: tiskem Jana Gyuriana a Martina Bagó, 1844, s. 8.

Gak každý Křesťan, dle powolánj swého má smýšleti, činiti a chowati fe wůbec

Kapitola I.

Že Křesťan, zwláště Ewangelický, má býti vmělým a včeným.

6. Každý, a zwláště Ewangelický Křesťan mělby býti vmělým.

Když G. K. proto na swět přišel, aby lidi od nevmělosti wyfwo-
bodil, a ku poznánj prawdy přiwedl: přirozené odtud náledu-
ge, že každý Křesťan má se učiti prawdě od Spafytele swého,
aby byl vmělým náledownjkem a dobře zwedeným včedlnjkem
Krystwým. Diwná wěc gest to, že při tak zřetedlném nařizenj
Páně, gakowé nacházýme v Mat. 28, w 19, 20, *Protož gdauce,
činte včedlnjky wšfecky nároky křtjce ge we gméno Otce, y Syna
y Ducha swatého. Vějce ge zachowáwati wšfecko, což sem koli
přikázal wám,* – diwná wěc gest prawjm, že mohlo gen v ged-
noho člowěka tak bludné domněnj powftati, žeby totiž k dobrě-
mu křesťanstwj žádného vměnj a včenj potřebj nebylo – aneb,
že y člowěk hlaupý a šproftý předce náležitým Křesťanem býti
může. A w tomto bludném domněnj – na odpor mnohým wy-
powědem píma swatého – negen mnozý se nacházegj; nýbrž
také dlé něho ani fami o rozhogněnj swých známofstj se nefta-
ragj, ale y djtky swé od včenj wzdalugj a w flepotě a nevmělofti
zvmyšlně zadržugj. Gak se ale takowé počjnánj frownati může
s wypowiedj nalleho mištra a včitele, když nám on wolá: podte ke
mne, včte se ode mne. *Gá gsem světlo swěta aneb včitel wšfech lidj,
kdož mne následuge, nebude choditi w temnostech, to gest, nebude
skrze nevměloft nešťastný; ale bude mjti světlo žiwota, bude skrze
poznánj prawdy šťastný.* Jan. 8, w 12. Můžel[i] ale Křesťanem býti
dobrým a prawým, kdo křesťanstwj nezná? A můželi vměnj a zná-
moft náboženstwj křesťanského se gen pomyliti, bez včenj přigátě-
ho? Můžemeli se přiznawati k učedlnjkům Krystwým, a swědčiti,
že s nim obecnstwj máme, neznagjce včenj geho? Jan Aposstol
dj: 1 Jan. 1, w 6. *Djmeli že s njm, totiž s Krystem Pánem, obecn-
stwj máme, to gest, že Křesťané gíme, a we tmě chodjme, t. g. w
nevmělofti zůftawame, tedy lžeme a nečinjme prawdy.* Ewangelic-
ký Křesťan, giž pro toto swé gméno a tytul, má býti vmělým, syc
gináčeby to gméno bylo v něho beze wšeho wýznamu a prázdne.

A když tak každý kdo Křesťanem ewangelickým flauti chce, Ewangelium znáti powinen gest, práwě pro to wěc patrná gest, co flunce na nebi: že každý ewangelický Křesťan má se wčiti, aby byl wmělým a dobře zwedeným wědlnjkem a wyznawačem Krystwým!“

7. W čem má Křesťan zwláště ewangelický wvčeny býti?

Giž z toho co wýsse powědjno gest, můžeme poznati, že Křesťan má wěděti swé náboženstw. Tu se nám gen otázka gestě nadhazuge: kolik má každý wměti? Když Doktor Martin Luter na tu otázku: co každý Křesťan wměti powinen gest, odpowjda: Swatý Katechismus! tedy se zdá, že tjm obfah (okres) potřebně známofti pro Křesťana dostatečně wrcen gest.

Prawda gest fyce, že Gežjš Kryftus nepřiffler pro to na swět, aby zarazyl něgaké wyfoké flkoly, aniž chtěl, aby gehu náflledownjcy byli gen wyfoce wčenj, a giného nic; gehu aumylfl byl ráděgi y wčeny y nevčeny způfob a ceftu wkázati k opravdiwému pokogi a ftěftj. Tak tedy wměnj křesťanské nepodává se gen pro lamau známoft, nezweftuge se nám gen proto, aby sme ho znali, nýbrž raděgj proto, aby sme ho plnili. Nebo prawidla wjry křesťanské wůbec na žiwot lidský se wztahugi. Chcemeli ale něco dobře wykonati; muflýme tomu y dobře rozuměti. Nenj doft gen znáti Defatoro božjch přikázánj a Wěřjm w Boha y Otče náš, třebas y s wýkladem. Každý zwláště ewangelický Křesťan mělby alpoň flummownj známoft swého náboženstw a powinnofti křesťanské mjti; tomu pak co wmj, mělby y dobře rozuměti. Politowánj hodný ftaw gest těch, kteřj se bogj wmělofti. Čjm wjce a lépe někdo swé náboženstw zná, tjm leplřjm může býti Křesťanem. Gak mnoho ale gest w nyněglřjch časých mezy pořpolitým lidem, gegichžto celá známoft záležj w robotném odřjkánj Defatora, Wjry obecné křesťanské – Otčenáffe; a znagjli gestě některé modlitbičky – tuť gest giž gegich známoftj a wměnj konec. Mnozy ale y tyto články dobře nevměgj, a w tom bludném gfau domněnj: že Defatoro a Wěřjm w Boha modlitby gfau, a proto gim ani na pamět nepřigde, aby se těmito články wjry w žiwotě řjdili a přikázánj Božj zachowáwali. Oni myfllegj, že odřjkánjm těchto wěcý, swému křesťanskému powolánj dofti wčinili. Takowáto známoft a wměnj křesťanského náboženstw na ewangelického Křesťana docela neluřřj, nebo tento má wždycky w ftawě býti ze swé wjry a ze swého wyznánj před swětem wplněglřj ofwědčenj dáti. Každý

a zvlášť ewangelický Křesťan mělby znáti pjsmo, bez ohledu na jeho staw, y ten neychudobněgšj chalupnjik a podruh čili hofer mělby aspoň tolik z liternjho vměnj znáti, aby mohl pohodlně bez zařawowánj se čjsti, a s kterékoli knjhy bez omylu čjtati. Každý ewangelický Křesťan mělby se navčiniti y pšáti y něco počtowati, a syce proto, poněwadž toho y w obecném žiwotě často potřebowati může. Známořt aneb vměnj liternj geřt gen profřredek, njmž Křesťan k cýli řwému řnadněgi přicházý. Cýl Křesťana má býti náboženřtwj řwé co neylépe poznati a gemu se navčiti; kdo ale tento cýl obdržeti chce, aneb raděgi kdo powinen geřt w známořti náboženřtwj se rozhogňowati, ten bude také powinen y profřredků k tomu řlaužjcých vřjwati. Přeneřnadná ale wěcby byla, něčemu přanému a literami aneb pjsměny řlačenému wčiti se bez známořtj pjsmj, aneb bez liternjho vměnj. A předce každý Křesťan aspoň řwůg Katechysmus vměti má, tedy giřtá wěc geřt, že se má wčiti pjsmu. A proč by se ewangelický Křesťan nechřěl wčiti pjsmu, když to y w Židů y w Turků, ba y w pohankých národů widjme a řlyřšjme, že čjsti a pšáti vměgj?

Dále potřebuje každý tak y ewangelický Křesťan, aby gazyku řwému dobře rozuměl, řeči totiž materské; zvlášť v nás Slowáků, kdo newidj tuto potřebu, kdežto řeč řopolitá w lidj w žiwotě vřjwaná, rozdřlná geřt od řeči, njž knihy cýrkewnj pšány a řlačeny gřau. Tó pak se řtati může, jeřtli dítky za delřšj čas k řlko-le přidřžány býwagj, a tak delřšj čas se objragj s knihámi a k řeči cýrkewnj přiwkagj. Kdo nerozumj řeči cýrkewnj, pjsmj, tomu budau pjsničky, modlitby ano y kázně wěřšřjm dřlem nefrozumitedlné a gako cýřým gazykem. Pawel Aposřtol ale řekl: *Že raděgi pět řrozumitedlných řlow k powčenj giných chřělby řpromluwiti, než defet řiřřc nefrozumitedlných.* 1. Kor. 14. w. 19.

A poněwadž wčenj náboženřtwj geřt neyhľawněgšj předmět, gemuž každý Křesťan řwé řnaženj, řowěřtiti má, tedy Křesťanu wřřecko má býti wđčné a přjgemné, co známořt Boha napomáha, řpewňuge a obřiwuge. Kdo se náboženřtwj dobře navčiti chce, tomu nic nemá býti cýřý, co Bůh řtwořil. Bůh zagisťé, ta byřnořt newiditedlná poznáwá se řkrze wěcy řtwořené, gak to y pjsmo řwěđčj: Řjm 1. w. 20: *Nebo newiditedlné wěcy geho hned od řtwořenj řwěta, po wěcech wčinených rozumem řochopeny býwagj, totiž ta geho wěčná moc a Bořřtwj, na to, aby oni býli bez wýřmluwy.*

Proto Křesťan nemá zamjzati známoŝt přjrody aneb ŝtvořených věcý, nebo gľau djlo rukau Božjch, a náľ povčugj y přefwědčugj o důŝtognoŝti, wŝľemohaucnoŝti a maudroŝti Božj. Přjroda geŝt ŝiwá včitelkyně náboženŝtwj, když zagifťe ŝpatřuge-me, že wŝľecko w gifťem pořádku ŝe nacházý, tedy ŝe včjme ředitel-ľe wŝľeho ŝwěta bljžegi poznáwati. Bůh mľuwj k nám ľidem ŝkrze tyto wěcy ŝtvořené, a ŝyce ŝiwě; že on geŝt mocný, maudrý a do-rotiwý Pán wŝľeho ŝwěta, gemuž každyau čáŝtku země a každy djľ ŝwěta ginými a ŝyce rozmanitými ozdobami a ku každymu podnebj přiměřenými pohodľnoŝtmi opatřil. Pročby tedy Křesťan nechtěľ ŝ přjrody Boha a geho maudroŝt poznáwati y obdiwuwati? K tomu přidáwáme geŝťe poznamenánj toto: že djťe navčené od malička w každy ŝtvořené wěcy ŝpatrowati djľo rukau Božjch, geho moc, do-rotu a wľudypřjtomnoŝt; mnohem ŝyľněgi cýtiti bude w řrdcy ŝwém důŝtognoŝt Božj, a ŝiwěgi ŝobě bude mocy zachowati wŝľe-ľiké potřebné známoŝti a navky o Bohu. Muľýme tedy wyznati, že obmezeného a tupého rozumu rodičowé ŝe nám býti zdagj, kteřj ŝe na to horŝľj, když ŝe djtkám z přjrodopifu něco we ŝľkole předkla-ďá, k. p. včenj o zwjřatech wŝľak y čľowěk podľe těľa nic giného nenj, gen gako giné ŝtvořenj ŝigjcy, totiž zwjře. Pročby ŝe tedy neměľi djtky včiti poznáwati ŝebe y ŝpoluŝtvořenj ŝwá? A rovně y oŝtatnj čáŝtky přjrodopifu aneb hýŝtorey přirozenj magj ŝwé do-ľré vžítky. Do-ľře geŝt tedy, geŝtľi djtky přiwykagj na wŝľecko pozorľiwými býti, tak ŝe mohau navčiti poznati mnohé ŝľkodľiwé wěcy, aby ŝe gich wywarowali. Do-ľře geŝt znáti ŝľkodľiwé huby a gedowaté zeliny. Tak přewelice proŝpěŝňé a vžitečné geŝt, djtky wynavčowati o wŝľeligakých proměňách a přjběžých w powěťřj, o blýľkánj, hřjmánj a hromu, a giných wěcech, aby z gedné ŝtránky nepotřebné a daremné bázně pozbyľi, z druhé pak ŝtránky potřebné prožřetedľnoŝti nawykali. Wůbec cokolwěk čľowěk vmj, a čemu kolwěk ŝe navčj, to gemu wždycky a wŝľecko může býti proŝpěŝňé a vžitečné. A geŝtľiby někdo geŝťe pochybowal o potřebě, aby ŝe djtky na kolik možné y přjrodopifu včili, tedy ho odkazugi k tomu neymaudřegľľjmu ze wŝľech včitelů, totiž ku Kryŝtu Gežjŝľi. Nebo on, gak každymu známo býti může, kdo nowý zákon četľ, neywjce ŝkrze podobenŝtwj včil, k. p. o kaukoli a pŝľenicy, o čtweraké roľj, o horčičněm zrně, o kwasu, o drahé perle a t. d. A tak chcemeli aby djtky naŝľe těmto přewtěŝŝeným podobenŝtwjm a w nich obŝa-ženým navkam rozuměľi, práwě ŝme přinuceni ge ŝ přjrodau blj-žegi ŝeznámiti. A ľám ŝpaŝytel náŝ, zdaliž nepobjzý náŝ k ŝľetřenj

přjrody, když dj: hled'te na kwjtj polnj, aneb hled'te na ptactwo nebelké! Tu hle magj odpověď wšickni nepřátele vměloſti řjkagj-cý: nač ge to našim djtkám, včiti ſe a znáti o Europě, Azyi, Afryce a t. d., aneb o zwjřatech – o žabách a giných těm podobných wěcech. Proto magj takowé wěcy znáti, aby ſe gegich známoſti množily, gegich rozum oſtřil a zruſt bral, neywjce pak proto, aby včenj náboženſtwj dokonalegi rozuměli a gemu ſe náležitěgi navčili. Prawda geſt syce, že každý wšlem těmto wěcem nemůže ſe navčiti, ani nenj potřebj aby každý tolik wěděl a ſe navčil, kolik gednomu profesorowi aneb aſpoň včitelowi na dědině znáti ſluſj: nicméně wšlak co ſe w ſwé dědinčké ſlkole djtě navčiti může, to nech ſe navčj, neb ſſpatněgſj wěcy nenj, gako ſlkolu mjti, včiteli platiti a předce příležiſtoſti k wzdělánj a k oſwjcenj lehkomyſlně zanedbáwati.

8. Někteřé námjtky proti vměloſti o wzdělanoſti, a odpověďdi na ně.

Každá dobrá wěc na ſwětě tomto má giž w přirozenj ſpolu y ſwého odpůrce aneb protiwnjka, nenj diwu tedy, že y vměloſt a wzdělanoſt nepřátele ſwé má. Neprätele vměloſti a wzdělanoſti řjkagj:

a, Že vměnj nenj každému potřebné. Poſpolity lid chtěge wylauwati ſwau nedbaloſt, že djtek nepoſýlá pilně do ſlkoly a za delſj čas, ažby ſe negen čjſti, ale y pláti, a y giným wěcem navčili, obyčegně řjkáwá, ale y pláti, a y giným wěcem navčili, obyčegně řjkáwá: načby ſe tolik včili djtky ſedlčké, doſt gim ge znagjli ſe z knižky pomodliti, pſjſničku nagjti a zpjwati, wšlak nebude z nich kněz aneb rector a t. d. že ſedlákowi ge potřebné, aby vměl pracowati a t. d.

Tato námjtka pocházý z neprawého předſtawowánj cýle aneb vrčenj člowěka, které nemůže býti gen z ohledu na tělo a těleſné wyžiwenj.

Kdyby djtky ſedlčké a wůbec djtky kterékoli neměli duſſe neſmrtdelné a ku cýtěnj ſwé hodnoſti ſpořádané, tak bychom bez rozpaku dopuſtili, že gim nenj potřebj navky a wzdělanoſti. Ale kdože gim, též gako y giným k obrazu Božjmu ſtwořeným lidem, ſmj odepřjti neſmr[te]dnoſt duſſe –? a tjm ſamým mjſto muſý dáti, že oni potřebugj negen pokrm a nápoj, oděw a obuw pro tělo, ale mnohem wjce geſtě, aby y duchownj gegich žiwot peſtowan

byl, gegich duchownj dary a způsobnosti cwičeny a rozminowány byly. Celý člověk má wychován a cwičen býti, aby auplného štěstj vžiti a cýtiti mohl, negen podlé těla, nybrž y podlé ducha. Pro tělo gest potřebná známošt něgakého kunštu aneb řemella, a wůbec známošt a způsobnošt w pracowanj; pro dušš nemiřtedlné gest opět giná známošt potřebná, vyššlj, nadšmyšlná a nebeská. Pro tělo a geho wyžiwenj gest newyhnutedlně potřebné, aby člověk w swém powolanj byl vmělý, způsobný a pilný; pro ducha nasseho, k geho dobrému a štěstj přináležj, aby se člověk škrze známošt Boha a geho wůle, a škrze plněnj těch věcý, které Bůh přikázal, co k neywětlj cnošti a šlechetnošti negen šam pozdwihl, ale y giným k tomu dopomáhal. Gežjš Kryštus žádal od šwých wyznawačů, aby gedenkaždý powolaným se býti znal a cýtil, škrze cnošt a šlechetnošt y giné k tomu wěti – a gako apoštolom se dokazowati. Můželi to ale šplniti člověk nevmělý a newzdělaný, cýle náboženštwj křeššanského neznagjcy, genž necýtj hodnošti lidšké w šobě, a gegj wznešenosti nepoznal – tjm méně pak vrčenj šwého nepochopil aniž gest to, aby této hodnošti šwé zaššawal a ošwědčil. Kdo šam newj co ge a čjm býti má, gakže se ten všyłowati může k dokonalošti mrawnj, gak giné k tomu wěti a pobjzeti? Křištus Gežjš náš včitel a wůdce takowé apoštolšké působenj žáda od šwjch wyznawačů, když k. př. v Mat. 6. w. 21. dj: *Tak šwět šwětlo waffe před lidmi*, kdežto škrze šwětlo negen navky, ale y každé dobré působenj rozuměti se má, což dokazuje přjdawek ten: *aš widj škutky waffe dobré, a šlawj otce waffeho kterýž gest w nebesjch*, to gest: aby škrze wáš přjklad pobožnými se štali a cenu křeššanského náboženštwj s djkúčiněnjm vznali. Podlé toho tedy má Křeššan negen pro šebe býti vmělým zwlašššě w náboženštwj, a spolu ctnoštným a šprawedliwým, ale má na tom býti, aby y při giných djlo apoštolšké ošwěcowanj a polepššowanj lidj, na kolik gen možná, napomáhal, a wykonáwal. Když pak to každého Křeššana powolanj gest, kdo může zapjрати, že tedy newyhnutedlně potřebné gest, aby Křeššan giž gako djtě k tomuto cýli weden byl. Křeššanské djtky měliby wůkol a wůkol gen dobrým a šluššným otočeni býti, a nic giného, než dobré, vžitečné a pobožné věcy widěti a šlyššeti; nebo kdo gako djtě Gežjšš Kr. nepřigal, ten ho pozděgj přewelice nešnadno obdržj. Šwědčj to šam Špafytel v. Luk. 18. w. 17. *Amen prawjm wám, kdožbykoli nepřigal králowštwj Božjho gako djtě, newegdeš nikoli do něho*. Y Apoštolowé Páně pro tu přjči-

nu Křesťany často pozorliwé činj na to, že každý Křesťan Apof-
tolem a tak opravdiwým knězem býti má. Tak čteme 1. Petra 2.
w. 9. *Wy gfte rod wywolený! králowské kněžstwo, národ swatý, lid
dobytý a wykaupený, abyšte zwěstowali ctnosti toho, kterýž was
powolal ze tmy w přediwné swětlo swé.* Hle tak mluwil Apofstol
Páně ke Křesťanům, a on gftě dobře wěděl, co Křesťan má býti,
gak z ohledu mrawnj powahy. – Dlé Petra Apofstola Křesťané gfau
rod wywolený, aneb lid k tomu zwolený, aby očistěn byl od tmy
nevmělofti a hřjcha, a stal se zwláštňjm lidem, swětlem prawdy
ofswjcenými a skutky sľechetnosti ozdobeným; Křesťané gfau krá-
lowké kněžstwo, proto že Gežjš Kryftus ten duchownj král, ge-
gich hlawa gest, oni pak magj zwěstowati slowem a dokazowati
skutkem ctnosti wůdce swého a Pána – magjce gako kněžj čisté
oběti wjry a ctnosti přinášfeti. Neťjkegte tedy o rodičowé křes-
ťanstj! že wafše djtky nepotřebuj žádného vměnj, nebo nebudau
kněžj; ach wšak každý Křesťan má znáti swé náboženstw a wěděti
Bohu slaužiti w duchu a w prawdě, a tak každý mělby býti gako
knězem. Běda tomu národu, kde gen tak řečený duchownj aneb
kněžlký staw vměnj má, a kde obecný poklad swětla prawdy zawjrá
se do skryšfe lidu nepřjstupné: tam zagiftě swjce kladena býwa pod
nádobu – anjž swjtj lidem. – Kde se prawdy náboženstw lidu nepo-
dáwagj a s njm nesděluj, tam ono nemůže do žiwota přecházeti,
tratj se, hyne a na nic přicházý. Tam služba božj gest gen pauhé
robotné a galowé odbýwánj ceremonyj (obřádů) beze wšeho cytu
a sľmyslu.

b, Pospolítý lid dále namjtá proti vmělofti, že prý w písmě
wywčenj obyčegně neyhoršlj gfau lidé, mnohém horšlj od sľprof-
tých a nevčených, anebo že gfau, mnohém horšlj od sľprostých
a nevčených, anebo že gfau wyfokomyšlj; vměnj ge prý nadý-
má, a proto ge těžko s njmi obcowati, že gfau nevšupnj, swářliwj,
nepokognj a bauřliwj a. t. d. Na tuto namjtku bud' předewšljm za
odpowěď toto: Nenj to prawda, žeby vmělj lidé boli neyhoršlj;
zkuffenost včj dostatečně, že do žalářů weřegných, do městlkých
a stoličnjch temnic, a na poprawnj mjsto neywjce přicházegj lidé
newzdělanj, we wychowáwánj swém zanedbanj a tak nevmělj,
šurowj, samoroštlj; zkuffenost dále učj a potwzuge – že w takowé
obcy, kde šlkoly w kwětě gfau a kde lid slowo Božj miluge, zřjodka
kdy se wyklytne zločinec: tam gest pokog a bezpečnost, tam nenj
bauřenj a lidu se pozdwihowánj. Na proti tomu w těch obcích

a kraginách, w kterých se wychowáwanj mládeže zanedbáwá – kde školy gen nášlyjm býwagj nawššěwowány, kde rodičowé o to nepočugj, gakby djtky šwé co neylépe dali wycwičiti, nýbrž gakby ge mohli od školy wykaučiti a odtrhnauti; kde kázánj šlowa Božjho gen za wěc pobočnj se držj, a ač šlyššáno býwá, wššak gen od pošluchačů zapominatedlných a ne činitelů škutků: tam se mušy brzo rozwinauti bohaprázdnost, nemrawnost, wššeliká nesprawedliwost a zlost, krádeže, zбоgštwá, opilštwj, šmilštwo a giné těm podobné neššlechetnosti. – Zemšké řizenj které mnoho obětuge na školy a chrámy a w počtiwosti má wychowáwatele národu; tjm méně mušy šlawěti temnic a žalářů, tjm méně mušy wynakładati na chowánj zločinců a arešštantů. Wššak ale geššli že se y tagiti nemůže, že gedem neb druhý šwého vměnj zle a k škodě bližnjch vžil, zdaliž proto každaw vmělost, každaw známost a uměnj dobré, auhrnkem zawrhname? Která dobrá wěc nebywá zle vžjwána od některých? Oheň geššli pro nás gedem z neydobročiněššljch žiwů – ale w rukách lehkomyššného, neopatrného, aneb bezbožnjka, nebywáli přjčinau a proššředkem newyprawitedlného nešššěššlj? Zdaliž ale proto oheň docela zawrhname? Rowněž či wjno, penjze a giné dobré wěcy za zlé wyhláššyme a zawrhname proto že gich některj lidé zle vžjwagj? Kdo ge srdce zlého a od přjrozenj nepokogného, ten by tedy hlaupoššlj a nevměloššlj měl okrocowan býti? Wššak wjme ze zkuffenj že lidé od přjrozenj náklonnost ke wššelikým wýšštupkům magjcy, škrze wzdělanost a vměnj přewládali těššelné žadoššti a ge na vzdě zadrželi. O coby ze šwěta bylo – kdyby tak mnohá šrdce od přjrozenj ke zlému náchylná, nebywala obměkčowána a oblomena vměnjm a wzdělanostj! A kdyby to prawda byla, že vmělj lidé gššau neyhorššlj, tedy by z druhé šštránky mušeli býti lidé hlaupj a nevmělj ššamé dobroty pauhé ššprawedlnosti a ctnosti. Wššak že nenj tak, giž wýššš powědjno geššli, a kdo newěřj, nech gen pozoruge ššwět, ale bez předššudku a předpogatoššti. Každý rozumný člowěk, wždycky raděgi bude mjti obchod s člowěkem wzdělaným nežli se ššurowým a hlaupym. Geššli pak vmělj člowěk se zapomene a ššwého vměnj ku škodě bližnjch vžjwá tedy odtud gen to náššleduge, že wšššickni lidé gššau nedokonalj a w mnohem kleššagj, a wšššak tjm se zlé vžjwánj vměnj ani nešššprawedlnuge ani nešššchwaluge, nebo každý šššlechetný člowěk zamjštá chytroššt a klam, z hlaupoššti a nevměloššti giných zyššk mjti čhtegjcy. – Mezytjm kdo newidj,

že y to zlé vžjwánj vměnj geft důwod pro vměloft. Vč fe, wtip se, bud' rozuměgjcý, a nebudeš oklamán. Weliké geft to pokuffenj pro člowěka wtipného, rozumného, a způfobného, když může něgaký zyslk pro febe včiniti, a hlaupj a nevmělj lidé mu w tom na ruku gdau, – dobrowolně fe ofšáliti dagjce – ano mámení býti žádagjce. Ofšatně že za rozumného, vmělého a prawě vzdělaného gen toho vznáti můžeme a fmjme, kdo spolu y dobrý a flechetný geft, o tom wiz a čti njže pod článkem „Oswjcenost.“

c, Geftě namjtku proti vmělosti nemůžeme mlčenjm promi-
nauti, kterauž čjniwagj negen pořpolitj lidé a nevčenj, nýbrž
y vzdělaněgllj: že prý nevmělý a šproftý člowěk nenj tak cytliwý
a tkliwý gako wyvčeny a proto že způfobněgllj geft, těžká břemena
tohoto žiwota nésti, nežli giný, který něco wjce vmj a něco lepšjho
zná. Owšsem nebudeme zapjrati, že člowěk znagjcý co geft prawě
a neprawé, šprawedliwé a nesprawedliwé, nepoddá fe tak snadno
neprawofti a nesprawedlnosti, ale bude na odštraněnj gegich pra-
cowati. Zdaž ge to ale zlá věc, aneb snad hřjch? Nenjli věc žá-
daucý, aby fe w obcy wšlecko dlé šprawedlnosti konalo, když gen
ona národy zwyššuge; nenjli věc žádaucý, aby w cýrkwi wšlecko
pořádně a šluffně fe d'álo, když gen to obcowánj w Bohu geft, které
fe na pořádnosti, šluffnosti a šprawedlnosti zakládá. Mezytjm geft-
li vmělý a vzdělaný člowěk nemůže wždy a wšlecko přigjmati
a nésti co necytedlný náštrog aneb nerozumné howádko; wšlak ale
on nebude vžjwati hřjšlných a nešluffných prostředků k odštraněnj
nesprawedlnosti, wěda že kdo šprawedlnosti chce a žádá, šám též
šprawedliwým býti má. To druhé wšlak, žeby vmělý člowěk nebyl
tak způfobný břemena tohoto žiwota nésti, gako nevmělý, docela
muřýme zapřjti. Doft zle, a ku potupě člowěčenstwj slaužj, můželi
fe někdo nagjti, genžby nedbal aby lidé, geho bratřj, rowně gako
on k obrazu Božjmu štwořenj, ku poznánj prawdy a ku špašenj
vrčenj, gen proto zůštati měli hlaupj a nevmělj, by ge mohl tjm
šnáze podmaniti a potlačiti. Dobrý člowěk by y těm howádkům
nerozumným někdy dopřál, aby přišli k powědomosti šwé wěťšj
šýly, když ge newděčný a vkrutný gegich ne pán, ale tyran čašto
bez potreby mučj a trápj. Ale y s člowěkem tak chtjti zacházeti
gako s nástrogem aneb howadem, to geft giž nelidkoff neywyššj-
ho šupně, ge barbarštwj. Hřjch geft to weliký lidem nedopřjti aby
přišli k šwému vrčenj, brániti aby nepoznali něco lepšjho; šlowem
překážku činiti lidem lidmi býti a od giných zwjřat fe oddělit. Os-

tatně klame se každý, kdo od hlauposti a nevmělosti wjce prospěchu očekává, nežli od vmělosti. Každý rozumný pán a hospodář raděgi přigjmá do služby a na robotu lidi vmělé a způsobné, na které může spolehnauti, kterým nemuřý wždycky za patami státi. Dělnjk a nádennjk surowý, newzdělaný a nevmělý bude toliko nádennjcky a nágemnjcky djlo swé konati, nedbage či dobře neb zle dělá gen nech se odbawj práce a den. Gakby mohl člowěk newzdělaný, gehoř srdce flowem Božjm obměkčeno nenj, genž málo aneb nic cytu pro čest a poctiwost nemá, gakby mohl lepřjm býti w gakémkoli powolánj nad člowěka wzdělaného, na sebe a na swau čest něco držjcyho, to lyce nám gest pohádkau, a wyznati muřýme že nám to pochopiti nelze. Wřak člowěk nevmělý weden býwá gediné swau řmyslnostj a tělesnostj, a tak tedy docela řchopný nenj k dobrowolnému se obětowánj a podnikánj nefnadnostj; pohodlj on hledá y tam, kde ho nenj, oblewenj a wřnadněnj y tam hledá, kde to řlkodj; *nevmělý člowěk gen tam dělá a w ten čas, když přinucen gest, – gindy ani ruky, ani nohy nepohne.* Co pak dělá, to dělá a s newolj a s nechutj a na wřeligaký způsob hledj se obtáhnauti od břemen, anebo ge sobě wlewiti, bez ohledu na to, zdaliř řkrze geho nedbalost řlkoda se nečinj. Surowj a nezwedenj dělnjcy ani gen k tomu přewědčenj nemohau přigjti: že gim wřitečněgřlj gest, když gednau práce, gednostegným wřtáwánjm naložené djlo řtatečně a poctiwě wykonagj; oni předce ledabylo dělagj – se řlkodau řhospodáře, pána, s márněnjm čařu a se swau wlařtnj zřrátau. Mnohemby tedy lépe bylo, kdyby každý Křestřan na tolik wzdělan a ořwjcen býti mohl, aby rozuměl tě řřupowědi: že w potu twáři chleba řwého gřsti máme wřřickni, že tudy neylépe sobě poradjme a tje a břemena powinnosti neyrozumněgi a neygiftěgi sobě wlewjme a polehčjme, gestliže to, co nare powinnost gest, s chutj konati – a to co přeginačiti nemůžeme, s trpěliwostj něsti budeme. Owřsem řžadaucý wěc gest, aby každý Křestřan aspoň w té mjře byl wřený, wzdělaný, a ořwjcený, aby rozuměti mohl, že gen ten člowěk na řwětě práwě řřastný a blažený řiwot wěsti může, genž dořti wčinj powinnosti a powolánj řwému. Kdo takto s přewědčenjm, že to gest náš los, nare wřenj, a že gináče býti nemůže, koná swé powinnosti y tomu budau wřřeliká břemena mnohem řnesytedlněgřlj, nežli nezngjcyému wřenj (wloženj) člowěka – a že gináče ani býti nelze; tento bude gen s řřinucenjm wřřecku konati, nic s chutj a wřřekko, tak řečeno bez wřle wlařtnj. Dobrá wěc gest, a řřastný kdo

může býti bez čeledi, bez nágemnjků a nádennjků, ale kdo gich potřebuge, tomu z vpřijmného srdce winflugeme rozumnuu čeled' – vzdělaných a vmělých dělnjků. Kdo ale wětšj obljbenj má w hlaupých a nezwedených, měg ge sobě: my profýce Boha, aby nás od lidj hlaupých a nevmělých chránil, nikomu gich záwiděti nechceme a nebudeme.

9. *Důwody proč Křesťan wůbec vmělým býti má.*

Když sme giž některé neyobyčegněgšj namjtky proti vmělofti zpytowali, wizmež gestě některé důwody. Proč Křesťan zwlášť ewangelický negen náboženstwj swé znáti, ale na pokud možná, co neywjc y w giných wěcech vmělým býti má? Mezy tyto důwody:

Na přednj mjsto wšjm právem stawjme, *hodnoft lidskau*, kte-
rau každý člowěk negen cýtiti, ale gi y hágiti má. Člowěk gest neyzwláštněgšj a neywznesšeněgšj bytnoft mezy wšlemi twory, papřllek maudrofti a sláwy Boha neywyššjho, k obrazu geho stwořený. – W čem ale záležj naše podobenstwj s Bohem? Gediné w tom, že sme rozumné bytnofti že můžeme myšliti, zpy-
towati a rozfuzowati. Člowěk, genž nic nevmj, nic nemyšj, gednu myšlénku s druhau dobře spogiti a tak lauditi mocen nenj: odřekl se swé hodnofti a snjžil se dolů k bytnofter nižšjm, gen smysly a tělefnau cytedlnostj wedeným. Vměnj a známofti gfau to, co člowěka zwjřat neypatrněgi dělj; nebo gen vměnjm a navkami rozličnýmj ofwjcený rozum pozdwihuge člowěka k způfobnofti, že může samoftatně a neodwysle od zewnitřnjch wěcý, něco woliti aneb zawrhnutí. Co činj člowěka pánem nad ostatnjmi twory, a čjm vzdělaněgšj a wybraušeněgšj gest rozum geho, tjm giftěgšj y geho moc a panstwj. Rozumem panuge člowěk nad člowěkem, panuge pak wždycky neywzdělaněgšj, neyvmělegšj, ney-
maudřegšj: panuge tedy wlaftně vměloft. Toto dáwá člowěku giftau důftognoft, wážnoft a wznesšenost; ona šlechtj y oblžceg (tahy twáře) tak že y w bjdném oděwě vmělý člowěk se hned pozná – a geho staw přinášj w zapomenutj: proti tomu ale nedoftatek vmělofti ničjm se nedá wynahraditi, nevměloft se sama wšludy prozrazuge a člowěka odsuzuge aby na zad stál – tam kde vmělý se wkáže. Pokud člowěk se newyzuge z přirozené furowofti swé a ducha neohebnosti, málo se lišj od giných zwjřat, – a s njm práwě tak y nakládáno býwá. Gako k. p. wbozý Mauřenjnowé gfau tak lidé dlé podoby gako y ginj, ale nemagj žádné wzdělanofti a vmělofti, a proto prodáwání býwagj, ne gináče, než gako w nás

howádka, a s nimi gešťe mnohem twrděgi zacházegj – když ge w železa a řetěze co diwokau zwěř kowagj. Gen vměnj a vzdělanost powyšfuge člowěka k člowěčenstwju, k lidkosti a k hodnosti gemu náležegj; gen fkrze vměnj a vzdělanost přicházý člowěk k vrčenj swému, a tak y k prawému štěšťj. Čjm wjce někdo vmělym a vzdělaným gešť, tjm wjce se přibližuge k vloženj swému, aby totiž byl obrazem maudrosti Božj a panowal nade wšlemi žiwočichy, tjm také mušy býti y štěšťegšťj. Skrze vmělost a vzdělanost může člowěk z nejnižšjho stawu wystaupiti na weliké stupně hodnosti w duchownjm i swěťkém stawě, gakž toho každodennj zkušenošť mnoho násobně nám došwědčuge a potwzruge. Wždycky gešťe byli lidé vmělj a vzdělanj we wážnosti, a Pán ctj y w poddaném swém maudrost a vměnj. Ba y král a kragina wjceby sy wážili lidu obecného a sedlkého wúbec, a wjc práw a swobodby gim puřtili, kdyby byli vzdělaněšťj, dospělegšťj; tak ale se bogj, žeby gich zle wźwali sobě y giným k škodě, gako dťe nože, geřli se mu do ruky dá. Nemůže gináče býti, tjm wjce někdo tjm gešť, k čemu gešť vrčený, tjm wěšťj, mušy býti y geho hodnost a štěšťj. Nemůžeme wšickni na swěťe tomto býti wysoce vrozenými, ze šlawných famjlj pocházegj; ale můžeme wšickni, chcemeli, w zapomenutj přiweřti swé njzké narozenj, aby w nás ctili člowěka a vměnj. A zdaliž neřjkagj ne gednomu wysoce vrozený pane, anť se w sedlké chalupě narodil, ale swau vmělostj pánem se šťal. Čjm wjce wšak lidé odwzracugj se od swého cýle a vrčenj, a w nevmělosti se zatwzrugj, tjm wjce muřegj wtratiti na swé hodnosti, tjm wjce kleřá y gegich zewnitřnj štěšťj. Člowěka hlaupého a nevmělého může lyce každý gako bljžnjho swého milowati a s njm špoluwtrpnošť mjtj; ale geg ctjti a wysoce wážiti – to nesnadná wěc gešť – co vmělosti náležj, nemůže se dáti hlauposti. Hlaupá a nevmělá duřse nemůže býti ani štěšťná, aniž vmj štěšťj swého wžitj. Widjme to na národech newzdělaných, žigjčých w šlepotě a w nevmělosti. Oni gřau giným od sebe vzdělaněšťjm národům gen za otroky, a gako gřau na duchu bjdnj a chudobnj, tak y na tělešných wždycky s nedostatkem se potýkagj a pomalu hinau a se tratj. Naproti tomu, kde vměnj swobodně se pohybuge, šnažnošť a wynalezenj nowých prořředků překážky nemagj, kde vměnj a vzdělanost panřtwj obdrželi: tam gešť wšeho hognošť y maudrosti y bohatřtwj a peněz, a s těmito přednošť a wywřšenošť nad ginými méně ořwjcenými národy.

Ewangelický Křesťan zvlášť má se snažiti, aby byl vmělým na kolik gen možno, a tak mohl státi samostatně a neodwifile. Máme nalli hodnost negen znáti, ale y hágiti, a proto máme býti vmělými, aby sme nebyli hříčkau ledagakých swůdců, pokladačů a šlkůdců, aby sme se nedali mámiti každým wětřem domněnj lidských a gako třtina sem y tam se neklátili. Nevmělý a newzdělaný člowěk zřjodka neb nikdy nemá ani dozralého aumyflu k něčemu, neb gak řjkáme plánu, ani swé wůle, wždycky gen na giných záwifeti muřý, a kdyby neměl swých dohledačů a předstawených, muřelby bez mála hladem pogjti – gako howádko sobě poraditi nevměge. Proč by se tedy člowěk aspoň tolik nenavčil, že by wěděl co ge dobré, prawé a sprawedliwé, aby nemuřel wždy gen na giné patřiti? Politowanj hodný geřt člowěk, kterýž w tomto nallsem wěku ofwjcenosti, prawě nic sám nemůže wyřjditi, který potřebuge wždy pěřtauna a rádce a wůdce, nemůže ani čjiti ani pláti, ke wřsemu potřebuge tagemnjka (sekretáře), ba nemůže se sám ani modliti – wůbec k ničemu nenj. V nás ewangeliků, genžto we wřřech cýrkwjch šlkoly máme, nemůže slaužiti ku poctiwosti žádnému, ba slaužj mu k nemalé hanbě geřtli mu řcházý na liternjm vměnj.

Druhý důwod proč Ew. Křesťan vmělým býti má: Nebo geg k tomu zawazuge přjřsluřřná pěče o duřři nesmrtedlnau, kteráž geřt neyhlawněgřřj mezy powinnořřmi Křesťana k sobě samému. Člowěk záležj gak známo geřt, z těla y z duřře. Tělo má gen krátký řiwot zemřký, duřře pak geřt nesmrtedlná k wěčnosřti určená. Tam we wěčnosřti ale duřře řjm blahoslaweněgřřjho stawu aučalřna bude, řjm wjce zde wzděřřána a přjřpawená byla; nebo budaučý řiwot geřt pokračowanj zdegřřjho, a hlaupá duřře řkrze řmrt' těla zmaudřeti nemůže. Když tedy tělu pominatedlnému howjme, máme y o nesmrtedlnau duřři řwau pečowati; když tělo řwé chowáme a krmjme, nenechawegme ducha řwého lačněti a řjzniti. Gak ale budeme pečowati o ducha řwého, gak ho budeme krmiti a napágeti? Budeme pečowati o ducha řwého – budeme ho nafycowati a napágeti, když se budeme snažiti, wřřecky mocy způřobnosřti ducha řwého wždy wjce cwičiti, wzděřřawati a k dokonalosřti přiwoditi. Slowem budemeli se wčiti, nebo pokrm a nápoj duřře geřt wřřeliké vměnj, a zvlášřtě náboženřtwj nallseho známořř. Ale poněwadř samé náboženřtwj nemůže se bez pomocy ofřtatnjch vměnj dobře wřřtěpowati: protož powinnořř přjřsluřřné pěče o ducha nallseho, od nás wyhledáwá, abychom se snažili we welikých

fwé dobře wychowáwati o pokud možné, y sám věiti. O tom giftě nikdo pochybowati nebude, že každý křesťanský rodič powinen gest djtky fwé w bázni a napomjnanj Páně wychowáwati. Lidkě towaryšštwj, obec a cýrkew gegjžto audowé gíme, magj práwo žádati od fwých spolubydlitelů, aby djtky dobře wychowáwani byli; nebo gestli nenj swobodno diwau zwěř faufedům ku škodě držeti a chowati, gakby lidská společnost nemohla očekáwati a žádati dobrého wychowáwánj od fwých spolubydlitelů, když gegj bezpečnost a šěstj na tom se zakládá, gakowé wychowá audy. Bezbožný ale člověk gest mnohem nebezpečněgšj než diwoká žwěř. Náboženstwj křesťanské nakládá rodičům powinnost: negen o žiwota a zdawj djtek fwých, ale zwlášťe o wycwičenj gegich rozumu a zlepšenj srdce – a šyce škrze wčenj, pozorowánj, wedenj a příklad – tu neyřažněgšj péči wěšti. Ach zlatá gfau to šlowa a základ dobrého wychowáwánj: mášlli djtky, cwič ge, a šhýbeg zmládi šjgi gegich. Gak že ale powinnosti této může došti wčiniti rodič nevměly? Zдалиž může šlepý šlepého wěšti? Ani způsobnosti ale ani chuti nemá člověk nevměly k djlu a práci cwičenj djtek a k wychowáwánj. Dobřj a vmělj rodičowé nespolehagj we wšsem na školu, berauce často djtky fwé před sebe, aby ge zkuffowali, ano y cwičili, o gegich pokrocjch aneb zpátky zůštanj se přewědčili a chyby gegich napravili. Dobřj rodičowé pozorugj na djtky, aby oni nemluwili ani nečinili wěcy neslušných, napravugj wždycy gegich šmýšlenj a domněnj, aby w blud a w hřjch nevpadli. K tomu wššak potřebné gest aby rodičowé sami měli něgaké pewné základy vměnj a ctnostj. Často se trefj w domjch, že dítky aneb někdo z mladšjch a z čeledi na některé wěcy z náboženstwj aneb na něco giného se ptagj, a wyšwětlenj žádagj a šyce gakož přirozené gest, – od otce, hospodáře aneb neyštaršjho w domě. Nenšli to ale wěc politowánj hodná, a otcy, hospodári neb štaršjmu w domě ku potupě šlaužjcy, mušegjli před šwými mladšjmi nevměloštj šwau se wmlauwati. Chcešlli djtkám šwým takowého zahanbenj wšpořiti, tedy nezanedbáweg ge dobře wycwičiti dáti. Oby to wššickni rodičowé k šrdcy připuštili, gak mnoho dobrého šwým djtkám pozůštwaj, dobře ge wychowawšše. Přemnoho dobrých wěcy, přjgemnoštj a pohodloštj poskytuge známošt liternjho vměnj a pšjma. Rodičowé nemohau znáti co z gegich djtek časem šwým býti může, nebudauli potřebowati známošt liternjho vměnj a pšjma. Gakby negeden wděčný byl a drazeby zaplatil kdyby

vměl čjfti a pľáti, zwláľšťe kdo se s obchodem a kupectwjm zanáľľj. Gak mu ge to nemilé, že we wľľech pľjpadnoľľtech kde ge potřebná známoľľt liternjho vměnj, wźdycky se musý wtjkati k giným, tře-
bali obľľgacyi neb kwitancyi napľáti, muľý za to platiti, aneb od
těch práwě pľjgjmati na gegich čest, co mu napjľľj, s kterými co
činiti má. Gaké tu naľťawá vmělému pokuľľfenj, hřjchu a podwodu
se dopuľťiti, a nevmělému nebezpečenľtwj oklamánu býti, snadno
každý zpozoruge. Pročby raděgi, když newj co z něho bude, ne-
navčil se každý čjfti a pľáti, aby w tomto ohledě neodwilym byl od
giných. Čjm méně potřebugeme giných a čjm wjce sme neodwilyj,
tjm pohodlněgľľj žiwot wěľti můžeme. A tak negen obec, wlaľť,
a náboženľtwj, ale y budaucý pohodlj djtek žádagj od rodičů, aby
ge co neylépe wycwičiti dali, a y fami kolik gim možno, cwili.
Kdo zná pľáti, může značněyľľj pľjběhy domu swěho a famjlie swé
poznamenáwati, může naznačiti co komu pũgčil a kdy, aneb co on
od giných wzal, a tudy mnohým rozepřem pľjtrž a pľekážku wči-
niti. Y z ohledu na rozenj, sobáľľe a ľmrt we familii, gak to dobré
geľť, když to někdo poznamenáwá w domě. Čaľťo se ľťawá, že w
matrikách cýrkewnjch nesnadné geľť nalezenj, čeho lidé žádagj,
nebo hledagjcy neznagj roky oznámiti.

Dobře geľť znáti pľľmo y proto, aby Křeľťan když mu čaľťu
zbýwá w neděli, we ľwátek, w zymnjch dlauhých wečeřjch,
y ľám sebe čtenjm dobrých a wžitečných knih wzděľawati mohl.
Powjdá se, že pľý naľľi Slowácy rádi čtaľťu, diwná tedy wěc geľť
že wjce knih pro obecný lid nemáme a gá myľľjm že gen pro
nedoľťatek čtenářů, a odkupitelů; máme wľľak předce někte-
ré dobré, a každoročně se množj, gako to každý Sl. B. Kazatel
wj a o nich oznámiti může. Šťaľťný ge ten člowěk, který knihy
a ľpisy rád čjťá. Nenj lepľľjho, rozumněgľľjho a newinněgľľjho ale
y wžitečněgľľjho wraženj a čaľťu wkrácej nad čtenj dobrých
knih. Neylepľľj geľť to wraženj, nebo člowěka obohacuge na tom
neylepľľjm zbožj, na duchownjm bohatľtwj aneb maudroľťi; geľť
neyrozumněgľľj zábawa, nebo coby rozumněgľľjho a člowěka hod-
něgľľjho sobě woliti mohl, mage prázdne hodiny, gako ducha ľwěho
zwelebowati, krmiti a napágeti. Geľť neynewinněgľľj wkrácej čaľťu
čtenj dobrých knih, nebo tjm ani sobě ani giným newbľjžj, čtenjm
zagjľťe se ani nevnawj a na zdrawj a poctiwofťi sobě newľľkodj;
den pak swatý aneb y prazdne hodiny mnohem rozumněgi tráwj
čtenjm knih, nežli tj, kteřj čaľťo nevwžitečné řeči a rady wedau, aneb

Inad w krčmě v flasky sedawagj a penje, rozum, zdrowj y pociwost swau vtracugj. Giž protoby každý rodič djtky swé milugjcy, měl o to pečowati, aby oni byli wywčené w známofstéch a vměnjch potřebných, a aby sobě w čtenj libowali: tjm by zagisté djtkám swým přichyřtal pro celý gegich život neylepřj zábawu od marnof- ti a hřjcha zachraňugjcy.

Čtwrtý důwod proč Křesťan, zwlářstě ewangelický vmělým a wywčeným býti má, gest: Nebo to od něho wyhledáwa negen náboženřtwj wúbec, kteréž nevřtalé pokračowanj w dobrém a w dokonalofři za cýl klade; nýbrž y samé wyznánj a wykonáwanj náboženřtwj požaduge od nás gřřtau vzdělanofř.

Ewangelický y každý Křesťan má ducha swého obohatici každým řlowem y wřřelikým vměnjm, aby negen tělo prospjwalo, ale y duchu nescházelo na gehu potřebách, aneb raděgi: aby člowěk negen gednořtranně podlé těla opatřen byl, než y podlé ducha. Náboženřtwj pak gest cele a gedině pro ducha. Tělo newj nic o náboženřtwj. Když tělo nallě náležitě od děřinřtwj fedrugeme, tedy ono rořte, nabýwa řyly a přicházý k řwé plnofři. Tak ale rowně y duch náš řkrze cwičenj w známofřtech njmiž ře obohacuge, a řkrze přigjmánj prawd njmiž ře zmocnuge, rořte a zwelebuge ře a docházý toho cýle, totiž ofwřcenořfi a wzdělanofři, genž gest cýl náboženřtwj křesťanřkého, tohoto wřřtawu pro duřře nefmřtedlné a rozumné. Nebo opěř prawjm, náboženřtwj gest gen pro duřře; duch náš ale řiw gest w náboženřtwj řkrze prawdy a známofři nás očifřřugjcy od wřřeligakých powěr a předřřudků, aneb bludných domněnj. Půwěřčiwý a předřřudky zawgatý Křesťan tak málo gest Křesťan, gako myřřiwec který nevmj řřřjleti nenj myřřiwcem, gako hudec nenj hudcem neználi haufři. Wúbec nevmělořř a křesťanřtwj gřřau wěcy, kteréž ře řpolu řpogiti nedagj. Kdo chce dokázati, že Křesťanem gest, muřřý řwé náboženřtwj znáti. Neználi ho, Křesťanem prawým nenj. Ew. Křesťan má býti vmělým, aby mohl počet wydati před řwětem ze řwé wjry a ze řwého wyznánj. Nebo máme wěděti a vměti Kryřřta y před řwětem wyznati. Gaká gest to hanba, býti audem gřřřého řpolku, k. pr. cýrkwě ewangelické, a newěděti, co tato cýrkew za wlařřnofři a zwlářřnofři má, gakowé totiž y základnj od giných wyznánj powřřtalo řkrze vměnj obnowené; nallě cýrkew bude hned kleřřati a počet nallinců bude ře hned vmenřřlowati, gak náhle vměnj wýhořř dáme. řkrze to, čjm řme powřřtali, můřřeme gediné y trwati y zrořřtati. Geřřřli Ew. Křesťan dj:

vměnj gest nepotřebné, tedy odřuzuge řwau cýrkew, gako by řekl: „nařse wyznánj gest daremné a nepotřebné.“

Ewangelický Křeřř'an, y ten njzkého, ba neyniřřlřho řtawu, má vmělym a w liternjm vměnj alřoň tak zběhlým býti, aby vměl z knihy čjsti a mohl sobě nagjti pířeň w zpěwnjku: nebo gináče nemůže náležíté aučastenřtwj mjti we weřegných službách Bořžch, ani w domě řwém nábořnořt wykonáwati. ře Křeřř'an kařdý y Bohu y řobě y bliřznjm powinen gest, aby weřegným poctám Bořžjm obcowal, o tom njže w druhém djl obřřjrněgi budeme gednati. Ted' gen to za wěc, kterář se řama řebau rozumj berauce, přiřkladáme: ře člowěk má býti člowěkem a Křeřř'an má býti Křeřř'anem, t. g. člowěk a Křeřř'an má činiti, co člowěku a Křeřř'anu řluffj. řluffj pak Křeřř'anu, aby řwého nábořenřtwj pilen byl a w něm se cwičil. A wřřak nařřich řlowáků ani nenj potřebj k tomu napomjnati, gelikoř oni magj dobrau wlařtnořt ře nábořnj řsaw. Oby gen wřřickni s prořpěchem aučastnořt brali w poctách Bořžch! Wýřře powědjno gest, ře kdo vmělym nenj, ten weřegných řlužeb Bořžch náležíté aučasten býti nemůže. V nář Ewangeliků, gak známo gest, wykonáwagi se weřegné pocty Bořžj zpěwem, kázánjm řlowa Bořžho a modlitbami. Neywěřřlř djl čařu poctám Bořžjm pořwěceného tráwj se zpjwánjm, kterář we dnech nedělnjch a zwlářřtě w řwátečnjch, neywjře pak na wýročíté řlawnořti, téměř až do vnawenj trwá. Kdo nevmj čjsti, nevmj a nemůže ani zpjwati, a za ten dlauhý čař, dokud cýrkew zpjwá, tam ředj beze wřřého zaneprařdněnj a giftě mu dlauhý čas býti muřý. Tam kdeby se měl zpěwem rozněcowati k dobrému, kdeby duch geho na perutěch nábořného zpjwánj k Bohu se měl wznářřeti: nevměly tam dřjme, zýwá a nevcinliwě dřepj (ředj) gako řřpalek. Toli gest nábořnořt? Pocta Bořžj má nám řlawuřiti k tomu, abyřom řrdce řwé lepřřjm cytům otewřeli a w dokonálořti duchownj rořřli. Kdo při weřegných poctách bořžch nevcinliwý gest, ten se muřý powařowati, gakoby ani tam nebyl. Ale y nevměly člowěk může alřoň kázanj řlyřřeti a za knězem se tiřře modliti, a tomu owřřem tak gest, k tomu zagitě gen wřřj potřebj. Druhá wřřak otázka, zdaleř pořřluchač nevměly, co řlyřřj w chrámě Páňě, y rozumj a pořřopj? Pořřybowati welice muřýme, řeby nevměly pořřluchač wřřemu rozuměti mohl, co w kořřte řlyřřj. – Řeč kořřelnj, gest řeč duchownj, wzněřřeněřřlř a ne obyčegná, řwěřřká, na wěcy zemřké se wřřtahuřj. Gakže ale může rozuměti duchownj řeči, gemuřřto mnohá

flowá gfauf nefrozumitedlná, nebo w polpolitě řeči málo vžjwaná? Slowo Božj působj a působiti může gen na srdce připrawené, připrawowanj pak se děje toliko skrze vměnj. Školnj nasse wynavčowanj, gen tam směruge, aby se djtě cwičilo w přemyšlowánj, a přiwykalo mysliti, sobě y giným rozuměti, aneb aby se stalo způsobným k pochopowanj. – Djtky w škole proto se všegj Ewangelie a Epistoly y biblické hystorye z paměti, aby měli něgaký základ a zásobu známostí, na něžby pozděgi dále stawěti a flyšlaným kázánjm snadněgi rozuměti a ge sobě zachowati mohli. Člowěku nevmělému a nepřiprawenému bez prospěchu bude kázáno, on tam málo může rozuměti a pochopiti – geho gen smyslné wěcy pohnauti mohau – a pochopuge gen to, co pod smysly padá. Prawdy náboženstwj gfauf ale nadsmyslné, totiž duchownj, magj tedy rozumem myslj aneb duchowně přigimány býti. A gestliby nevmělý člowěk y rozuměl kazánj, skrze časté cwičenj se w poslauchánj, předceby gen polowicy poct Božjch spolu s ginými konal a ne cele, nebo nezpjwá společně s cýrkwj. Ani na pohřebjch nemůže wčiniwým býti, zwláště na menšjch, které se gen zpěwem odbawugj. Co pak neyhoršjho gest, nevmělý Křesťan doma nigakž se nebude mocy wzdeláwati, zwláště sám pro sebe, skrze zpěw, modlitby a čtenj dobrých a wžitečných knih. – Někdy se trefj, že člowěkby rád do chrámu Páně šel, ale nemoc aneb giná důležitá překážka na odpor stogj: nenjli tu dobře, gestli žádostiwý flowa Božjho může se s njm objrati w přjbytku swém? Na weliké slawnosti, a w mnohých domjch y w den nedělnj, ba ano y každodenně – Slowáci w domjch swých rádi zpjwagj, nepřestáwagjce na weřegných pocťách Božjch; – nevmělý nic takowého povžjti nemůže, on muřý gen s bolesti na to hleděti, a geli cytedlný, s hanbau cýtiti swau nezpůsobnost Boha ošlawowati w společnosti. Trefjli člowěka nevmělého los, že wzdálený od chrámu Božjho přebýwati muřý, přicházýli na byt mezy lidi giného gazyka a zůstaneli tam gen za krátký čas, tedy zapomene y swůg mateřský gazyk, tak že naposledy ani swůg dobře nevmj, ani tomu cyzýmu gfa giž snad dospělegšjho wěku, náležitě navčiti se nemůže a mluwj gakaufy mjchaninu gemu samému nefrozumitedlnau. Spisowatel tohoto, z wlastnjho zkuffenj to zná. Přišli zagisté dořt častu k němu Ewangelicy přjchozý, kteří sem a tam po různu mezy giného gazyka a wznánj lidmi w okolnjch bližšjch y dalšjch ofadách bydlegj, profýce ho, aby gim welebnau swátost wečeře Páně přísluhowal. Sotwa bylo možné s některými čistě

šlowensky giŕ mluwiti, tak zapomněli šwau mateřčinu, ačprávě někteřj z nich teprw od nedáwna še wyštěhowali z wlaštj šwé.

Nemůže še zde geště gako přjdawně mlčenjm pominauti, že poněwadŕ náboženštwj křešt'anšké má za cýl ošwjcenošt a proto šwým wyznawačům powinnošt nakládá, aby w známoštech a vměnjch prošpjwali: tedy kdo šwau wlaštňj winau w nevměloštj zuštáwá, a kdo vměloštj překážku činj, ten tjm giště welice hřeštj y proti šobě, a zwláště proti Bohu. Geŕŕjš K. proto na šwět přiššel, aby lidi od nevměloštj šproštíl, a ku poznánj prawdy a tak ku špafenj přiwedl. On nám šwětlo prawdy Boŕŕj roznjtíl, a geštli my oči šwé před šwětlem tjmto zawjráme, dopauštjme še ššeredné a ohawné newděčnoštj proti Bohu a štáwáme še špolu bořiči a zhaubcy kralowštwj Boŕŕjho. Geštli w těch kraginách, kam geště náboženštwj křešt'anšké nepřišlo, mezy národy pohanškými tma a nevmělošt panugj; tedy tito politowánj hodnj lidé ašpoň nezawinili šami tuto newědomošt šwau a proŕetednošt Boŕŕj gim w tomto ohledu giné náhrady wdělugé, až y tam Kryštus, co duchownj kral panowati bude. Ale hřjššná, a welice hřjššná, pokuty a třeštj hodná gešt nevmělošt lidj w proštřed kragin křešt'anškých, hřjššná gešt nevmělošt tam, kde giŕ chrámy křešt'anšké a šškoly še nacházegj. Nebo tam giŕ lidé magj šwětlo, milugjli tedy wjce nevmělošt, dokazugj tjm, že přináležegj do počtu těch, kteřj Geŕŕjše Kryštá, když přiššel, do šwého wlaštňjho přigati nechtěli; dokazugj wšli[c]kni protiwnjcy vměloštj, že wjce milugj tmu, nežli šwětlo, a proto wtjkagj od něho a negdaw k němu, poněwadŕ skutkowé gegich zlj gsau. Proč Geŕŕjš K. plakal nad měštem Geruzalemem? proto že nechtělo přigiti lepšjch nawk a že še zatwrdilo w šwých blaudech. Takawau twrdošjgnošt a zatwrdilošt nalezlby Kryštus Pán až po dnes, a mohlbj zaplakati nad negednau cýrkwj; w kteřjch cýrkwjch še zagišťe nevmělošt očitě a widomě rozmnoŕuge, pro hřjššnau nedbalošt a newššjmawošt vměloštj, w těchto še hřjchowé y došt škoro na welmi nebezpečný způšob budau mnoŕžiti; ti kteřj še nenavčili Boha chwáliti zpěwy a modlitbami, budau zlořečiti a prokljnati – a kteřj še nenavčili Bohu šlauŕžiti, budau modlošlužbu páchati s bři chem a s hrdlem šwým. Nevmělj, šmyslnj a tělešňj lidé, wůbec gšau nepřátele wššeho dobrého, ctnoštj a šprawednoštj, a geštli bychom někteřau obec wywrátiti chtěli, tedy by šme to neyšnáze wywedli, kdybychom wššecky maudré a včitele od Boha pošlané zmordowali a t. d. Mat. 23. w 34. 37. Tak včinili ŕidé – oni přenášledowali

wšlech kterj něco lepšjho mjnili, Krysta Pána vkřížowali – geho wčedlnjky honili z města do města; následek ale gegich twrdostjgnofti byl zkáza města Geruzaléma a rozptýlenj národu.

Vměloft a vzdělanoft y z toho ohledu geft welice potřebná, aby se powěře a předsudkům aneb bludným domněnjm w lidu přjtrž činila. To zagifté smutný los pokolenj lidlkého, že nemáli prawě a čisté wjry, y hned vhoštj se w něm newěra a powěra, a nemáli dobrau známoft o věcech potřebných, tedy bludná domněnj a předsudky se tam y hned se wšjm zlým wyléhagi. Nebude tedy od wěcy a proti cýli tohoto špifu, pagednati o powěře a předsudcých, a vkázati: gak negen Křesťana nehodné ale špolu y přjliš škodné a záhubné gfau.

10. O powěře a půwěrčiwosti.

Poněwadž Gežjš Krystus proto na swět přišel, aby lidi ze tmy a newědomofti wywedl a přiwedl k šwětlu aneb ku známofti prawdy: tedy Křesťan nemá wězeti w powěře aneb w půwěrčiwosti – genžto geft wýrostek a následek nevmělofti a hlaupofti lidské. Powěra aneb půwěrčiwost gmenuge se to, když člowěk něco wěřj beze wšj přjčiny a bez důwodů doftatečných, když se bogj něčeho – čeho w skutku ani nenj, aneb daufá a očekáwá pohodlj a prospěchu z wěcy a škutků, které wlastně w očekáwaném pohodlj nic nemohau pomocy. Půwěrčiwý bogj se mátoh (štralfidel) wice než Boha, daufá a očekáwá od wšfeligakých pletek wšfelikého pohodlj, wjce než od Boha, a tak diwně špoguge a šměššuge rozdjlné wěcy, wěřj coby wěřiti neměl a newěřj coby gemu k pokogi šlaužilo.

Powěra geft dwojnášobná. Jedna se týká náboženštwj a pocty Boží, druhá ale se wztahuje na šwětlké wěcy a základem geft přemnohých hřjšlných a škodných obyčegů.

Co se týče powěry w náboženštwj – o této gen něco běžně a na krátce zde připomeneme, magjce w vmyšlu w druhém djlu mjšt[r] něgi o této wěcy promluwiti.

Půwěrčiwý w náboženštwj geft, kdo pobožnoft zakládá na zachowáwánj giftých obyčegů na náboženštwj se wztahujcý, domnjwá se, že když se na službách božjch nagjti dáwá, když čašto do kostela chodj – hodně mnoho zpjwá a se modlj, tjm že šamým giž dobrým Křesťanem geft, a že ho nebe nigak minauti nemůže. Rowněž půwěrčiwý geft w náboženštwj kdo se domnjwá, že obřady, čili cerymony, obyčege šwaté aneb šwátosti, bezprostředně

k špaŕenj dopomáhaj, třebas ten kdo gich vžjwá, nic k tomu ŕe nepřičinil aby špaŕen byl. Welice půwěřčiwý geŕt, kdo giž od wěcý bezžiwotných – od koŕtelnjch ſwjč, kljčů, woŕku a giných – něčeho očekáwá a gim moc něgakau připiŕuge. Proti takowému půwěřčiwému ſſetřenj zewnitřnjch obyčegů w naboženſtwj welice horlil P. Gežjš, dotjrage na to aby lidé wnitřně dobře ſmýſleli a mjnili a zewnitřně dobře činili. O těch geňžo pobožnoſt zakládaj we wěcech zewnitřnjch, w obyčegjch a w cerymonyjch, ſpaŕytel náš wwodj řeč Izaiáſſe proroka. Mat. 15. w. 9. *Přibližuge ſe ke mně lid tento wſty ſwými, a rty mne ctj; ale ſrdce gegich daleko geŕt ode mne.* Teď giž wizme některé powěry w lidj hlaupých a nevmělých obyčegné:

Powěra o mátohách neb obludách nočnjch, o ſtraſſjdlách – a o zemřelých lidech po ſmrti ſe taulagjčých.

Nenj wětſſjho nepřjtele prawé oſwjcenoſti a wzdělanoſti nad půwěřčiwost, nebo nedá lidem procytnauti k wolněgſſjmu žiwotu, držjč ge w nehodném Křeſťana manſtwj opautané. Sem počjtáme předewſſjm powěru o mátohách: Žádná rozumná přjčina nemůže ſe wymyſliti, kteráby nás nutila wěřiti: že miloſtiwý a dobrotiwý Bůh něgaké ſtraſſliwé bytnoſti ſtwořil, a gim mocy wdělil, aby lidi ſtraſſili a gim ſnad wſſkodili. Nebo ani wjra o bytnoſti d'áblů aneb duchů zlých, prawého Křeſťana mýliti a mámiti nebude, dobře wědaucýho že náš nepřjtel, o němž pjmimo ſw. dj, že nás obchá-zý gako lew rwaucý hledage kohoby ležral, nic nenj giného, leč aneb člowěk zlý, hřjſſný a ſwobodný, aneb ſám hřjch zoſobněný, totiž gako w oſobně bytnoſti wyobrazený a předſtawený. Geſtliby ſe někdo odwoláwal na mnohá powěděnj pjmá ſw. na řeči ſamého ſpaŕytele a wčedlnjků geho, z kterých ſe přý očitě widěti a dokázati může bytnoſt d'áblů a gegich při lidech aučinliwosti, tomu zde běžně na krátce odpowjdáme, že Pán G. a geho Apoſſtolowé mluwili w řeči národů wýchodnjch, a k domněnjm tehdáž panugj-cým muſyli ſe nakloniti, aby rozumjni byli. W ten čas prawě když Pán Gežjš wčil, wſſeobecné domněnj wýchodnjch národů bylo, žeby ſe nalézali zlj duchowé a d'ábli, gako půwodcy wſſeho zlého, zwláſtě nemocý a giných bjd a trápenj: on toto domněnj muſyl trpěti, dobře znage křechkoſt lidſkau, a žeby geſtřě mnohem méně byli w něho wvěřili, kdyby gim byl zpřjma řekl, že d'ábel nemá žádné mocy nad lidmi. Vkázal ale Gežjš K. že on geſt ſkutěčně Pánem geňž y d'ábly přenocy může; proto když pokaſſjn byl od

d'ábla, zwjtěžyl nad njm, proto z pofedlých ge wymjtal. Owššem o bytnoſti duchů aneb angelů dobrých y zlých pochybowati nefmjme, wšřak ale powěra geřt, báti ſe gich – a weliká ofřemetnořt a neřtydatořt řwědčiti, kdyř něco zlého řme řpáchali, že nář d'ábel pořřčil. Gakžeby duch mohl člowěkem hýbati? Nábořenřtwj křeřřanské nář včj, že d'áblowé nemagj mocy nad námi. Nebo ačkoli ře tagiti nedá, že ře w piřmě řw. o d'áblowi negen čařto zmjnka činj, ale že ře y předřřawuge w něm gako půwodce zlého a řwůdce lidj k zlému: wřřak ale to giřté pjřmo řw. nář zgewně a zřetedlně powčuge, že zlá myřřlenj ze řrdce pocházegj w Mat. 15. w. 19. *Ze řrdce zagijřté wycházegj zlá myřřlenj, wrařdy, cyzolořřřtw, řmiřřřtw, krádeře, křiwá řwědeřřtwj a rauhánj.* A tak zde wypočřtané hřřchy kdyř ze řrdce lidřkého pocházegj, od d'ábla nemohau odwozowáni aneb wnuknuti býti. Co ře pokuřřenj ke zlému týče, o tom Pawel Apořřtol dj: 1. Kor. 10. w. 13. *Pokuřřenj wás nezachwátilo neř lidřké; ale wěrnýř geřř Bůh, kterýř nedopuřřř wás pokuřřeti nad wářřř mořřnořř ale způřobjřř ř pokuřřenjm také y wyřřwoboženj, abyřře mohli řněřti.* Tu ani zmjnkj nenj žeby Bůh d'ábelřké pokuřřenj na lidi dopuřřřil, nýbrř zřetedlně powěděno geřř, že gen lidřká, aneb člowěku řneřřřtedlná pokuřřenj přicházegj na nář, a y w řěchto Bůh pomáhá. Jakuba 1. w 13. 14. pak o řěto wěcy takto mluwj: *Řádný kdyř pokuřřřřj býwá neřřkeř, žeby od Boha pokuřřřřj byl, nebořř Bůh nemůře pokuřřřřj býti w zlém, aniřř také on koho pokuřřřřj. Ale gedenařřđý pokuřřřřj býwá od řwých wlařřřnjch řádořřřj, gřř zachwacowán a oklamáwán,* – což opěř pokuřřenj řkrze d'ábla docela odwodj a wěřřiti nedopauřřřřj. Čýrkew křeřřřanská w řěto wěcy wzgedné řřánky ku prawdě přřřřla, že totiřř d'ábel nemá mocy nad námi; nebo zpjwá, že Kryřřřř Pán peklo wybogowal a zřřořřkotal, d'ábla pak že řwázal a pro nář neřřřkodným včinił. A wřřak z druhé strany w mnohých pjřnjch bohuřřel geřřřě o d'áblowi ře zpjwá, gakoby mezy námi chodil a řwé d'ábelřké kuřřřřř wrowozowal, k. p. w řě, gináče krásné pjřni rannj: Procýřř řrdce mé zpjwej w 2. a 3. werřři a mnohých giných.

Takowěto powěru podpjragcj wěcy neměli by ře řřpěti, a tyto pjřně mělyby docela přřřřinačeny býti.

Gako tedy powěra geřř myřřřiti a wěřřiti, žeby d'ábel něgakau moc y aučiniwořř při lidech wrowodil; tak rowněř powěra geřř wůbec wěřřiti, žeby mátohy, obludy nočnj a řřařřřřřřa na řwěřě byly; tyto wěcy negřřau nic giného, gen pauhá domněnj a řyce hlau-

pá a bludná. Kteřj lidé swědčj že mátohu aneb straffidlo widěli, že ge mávalo, wodilo, aneb něco giného: to gfau wšlickni aneb bázliwj (neb bogáčnj), aneb podwodnj a falešnj lidé. Člowěk rozumný a wprjmný a při tom ducha wdatného nikdy mátohy ani newidj, ani neslyšj; gen bablké řeči slyšjcy a slabého ducha y těla lidé w mátohy wěřiti mohau. Lidé bázliwj a strachowiti owšsem budau přifáhati, že mátohu widěli, že ge mávalo aneb straffilo; ale kdoby wěřil takowým řečem které nic giného negfau leč klam a podwod, aneb wýroštek strachem naplněné obrazotwornosti. Nebo lidé bázliwj magj tak slynau obrazotwornost, aneb tak žiwé předstawovánj, že co se jim gen zdá, že widj, to za skutečné widěnj držj, gako by skutečně před njmi bylo a sebau hýbalo. – Spisowatel tohoto dobře se rozpomjná, gak se gemu w tomto ohledě negednau zdálo, w dětinškém totiž wěku.

Že pak y rozumnj lidé, y našli předkowé a staršj w straffidla a mátohy pewně wěřili, to nenj žádným swědectwjm pro bytnost těch wěcy. Mnoho se předtjm wěřilo, co nynj giž nikdo newěťj. – Tak za čafu Krysta Pána, gak sme giž wýše připomenuli, wúbec se wěřilo, že do lidj d'abelstwj wšupowalo, a že v gedněch bylo hluché, w druhých němé a v giných zafe y wzteklé a t. d. Moc wčenj křesťanškého wypudila neznamenáným způsobem z myšli lidu popolitého wšlecky d'ábly; nebo ač wyznawačům Křesťanstwj zgewně nikdo snad by nemiěl o působenj a mocy d'áblů při lidech pochybowánj swé zraditi, předce samým wčenjm a předkládánjm prawd náboženstwj, – co k němu nepřatj se obměšuge: Oby z našjch zpěwů wyčišřeny byli wěcy, s duchem křesťanstwj se nefrownáwagjcy, ba v lidj giž w žiwotě obecném se nenalezagjcy!⁸⁴ Mátohy a straffidla gfau gen vymyšlené pletky. W noci kočka, sowa, aneb giné některé zwjře, myš, potkan a t. d. může swým lháněnjm působiti něgaký šfuchot y třelk, bogazliwj pak lidé mátohy se bogj a říkagj, že ge straffilo aneb mávalo. Plachta rozestřená od wětru pohybowána, štjn (aneb toňa), když měšyc swjtj, a těm podobné wěcy negednoho giž naštraffily. Ba častokrátě lidé fami na šchwál na mátohy a straffidla se předělagj, ale gen tam gdau, kde dobře znagj myšl a šrdce lidj, kde se nadjti mohau, že swau krádež aneb co giného beze wšj překážky wywedau. Stává se že některj

⁸⁴ To se giž štalo neb štane wydanjm nowého *Zpěwnjka ewangelického*, který se teď w Pesti tiškně.

gen z kratochwile a ze žertu mátánj prowozugj, aby se měli na čem smáti; giný opětby rád dům, aneb něco z domu lacyno kaupiti; zase giný se chce nad nepřjitelem dobře pomstít a gemu strachu nahnat. Tak lehkomyšlnost, zloft, záwist, zylku žádost a pomsta, gfau ty opravdívé mátohy.⁸⁵

Co dořawad o mátohách a gegich půwodu řečeno gest, totěž platj také y o powěře, žeby někteřj lidé po smrti chodili a máтали. Někteřj lehkomyšlnj a bezbožnj lidé swéwolně aneb sami pod způsobem zemřelých, giných do strachu přiwodj aneb powěšti a řeči roztruffugj, že někdo ze zemřelých chodjwá. Toto pak činj z rozličných přjčin, někteřj aby bez překážky mohli swé zlé vymysly wywěsti, krádež, podwod a giné; zase ginj, aby hněw swůg na někom wyljti a pomstít se mohli; třetj opět gen ze žertu, chtěge sobě s někým smjch včiniti. Y to se přihodilo, že lidé chůrawj a nemocnj – totiž lidé zemřelých swých welice željcy a po njch přjliš taužjcy, w nezdrawé swé obrazotwornosti, aneb gak řjkáme, we fantazyi, wjdagj ty, po njchž srdce gegich taužilo, a potom čařto-kráte y před ginými fylně twrdj, že se gim zemřelj zgewili a vkázali. Odkudkoli ale powěra tato pocházý, wždycky gest Křestřana nelluřlná, neb gest gen pauhé mámenj a klam. Kdo gednau vmřel a do země pochowan gest, ten sám od sebe nikdy newřtane wjce, aniž wřtati může. Duffe zagisté se oddělila od těla, a nacházý se na swém vrčeném mjřtě, aniž se může zgewiti lidem, neb ducha zagisté žádný nikdy newiděl, aniž může widěti, gako ani samého Boha proto newidjme že duch gest; tělo pak w hrobě poruřlenj bere, a kdyby y hned poruřlenj newzalo, wřlak předce sebau bez ducha pohnauti nemůže; ba kdyby se člowěk pochowaný y probudil w hrobě, gakž toho smutnj řtrařliwřj přjkladowé dořwědčugj, že se to řtalo s náhle pohřbenými nedomřelými, domnělé smrti gegich, tedy tito nellřtařnj z hrobu wen wjce wygřti nemohau, ale řtrařliwau smřtj potom tam skutečně zemřiti muřegj. To řnad y zawdalo přjčinu powěře o mřtwých ožitj řnad někdo řlyřřel na hřbitowě hlas podzemnj z některého hrobu, w němž někdo pochowan byl w domnělém vmřtj, w hrobě ale ožil a nemohl sobě pomocj. Půwěřčiwý člowěk řlyřře to wřjká, mjřto toho, aby hleděl co neřřpřjř hrob odewřjti. O Kryřtu Pánu a geho wředlnjcyř máme řyce přjklady w

⁸⁵ Wiz tu dolegi na koncy tohoto članku cytowanau knihu Michalkowu, wnjž gest mnoho y o řtrařřidlech.

přímě šw. že oni některé mrtvé wzkřijfyli a z hrobu wywedli;⁸⁶ ale nemáme žádného šwědectwj v přímě šw. žeby Pán Kryřtus a geho Apofftolowé moc mrtvé wzbuditi někomu byli w dědictwj poručili. Proto od těch čařů, – nenj možné pochowaným z hrobu powřtati; aniž se to řtalo, od těch čařů, neb nebylo kdoby mrtvé wzkřijfyl; aniž se to řtane, až w pořlednj den, když se opět zgewj w řlávě ten pán a řaudce řiwých y mrtwých.

Powěra o čarodegnicech, aneb gak my mluwjme, o řtryřách, čaroděgnjčých aneb kauzedlnjčých, teř o černokněřnjčých.

Co o mátohách wřřře řečený geřt, to w řřecko platí teř o řtryřách, totiž: že takowých řtryř a řtryřaunů nenj, gakowé sobě lidé bázřliwj a půwěřčiwj předřtawugj. Žeby se některj mužowé aneb řeny s d'áblem mohli řpřářeliti a s njm řmlauwu něgakau wřiniti to ge pauhý nerozum, babřké a dětinřké pletky, wymyřřlené bářně, že zagifřé d'ábel nemá řádné mocy a aučinku při lidech, to řme giř wřřře wřázali; ale kdyby řme y wěřili, že duchowé zřj aneb d'áblowé mohlyby nám w zřém k pomocy býti, gak že ge dowořáme, gak se s njmi řmluwjme, když nemagj očj k widěnj ani wřřj k řlyřřenj, ani wřř k mluwenj – gřaut' zagifřé duchowé, řěla a kořti němagjčý. Bůh ten mocný řřwořitel a pán y řaudce řpawedliwý, geňř padřé angely, gak přřmo řwěděčj, s nebe řwřřhl do propařti byľby gim řnad zanechal mocy aby po zemi řwobodně dle řjbořti se procházeli a mezy muži a řenámj řtryřaunů a řtryřy werbowali. – Něco takowého wěřiti, zgewuge přewelikau nevmělořt a giřř politowanj hodný řřaw čłowěka geřt to, když nezná Boha řwěho w geho důřřognořti a weľebnořti: že on řám gediný geřt: geňř moc má nade wřřecko, a tak se nemůže ani pomyřřliti, aby která giná byřnořř řwěřa, čili dobrá čili zřlá, mohla moc řwau proworditi. Owřřem řeči geřt dořřt o řtryřách a kauzedlnjčých, že přřj se d'áblu zawázali, řmlauwu s njm wřiniwřře a zăpis (konřakt) wlařřnj řwau krwj podepřawřře: Wřřak kdyby takowj řečnjcy, pletichářj k řaudu pohnáni byľi, aby to dořwěděčili, gakby wmlkli! nebo giřřě nikdo geřřřě newiděľ takowého konřaktu s podpisem d'áblowým. A geřřřilyby se y nalezľ čłowěk po gmenj dychřřjcy, kterýby se d'áblowi aneb zapřati aneb duřři řwau gemu čřřěľ prodati, a k tomu cýľi y návrh řmlauwy s d'áblem krwj řwau podepřáný na hotowě měľ: nu co po takowém bláznu, kdože může dětem a bláznuřm wřřecky

⁸⁶ A kdo zná zdali i ti nebyli gen domněle mrtwj.

gegich bláznivosti zabrániti. A wšak gestliby to někdo průbował, a wrchnosti by to na známost dámo bylo, tuby takowý peněz žádostiwý přítel d'áblůw bezpochyby welice zle pochodil – a fluffně. Nechegmež tedy gméno strygaunů, a stryž těm mužům a ženám, kterj nechťej na prawé cestě dowolenými a zgewnými prostředky – půfobiti, ofobugjce sobě podwodně moc a způfobnost něgakau nadpřirozenau, giž gim nikdo nevdělil: tyto lidé gfau šidjři, gegich wšfcko snaženj šměřuge tam, aby lidi šálili mámili a o penjze připravili. A wšak sotwá se nalezne y w nyněgljch čafých, kdoby chut měl, za něco takowého weřegně se wydáwati: nebo těmby zle platila wrchnost a třebas by gich nespálili, wšakby gim předce wůli k d'ábelským kunštům giftě odehnali. Negfau gestě tak daleko ti čafowé, že nebezpečná wěc byla do podezřenj strygaunstwj vpadnauti. Mnoho takowých lidj newinně, pro podezřenj strygaunstwj, za žiwa špáleno bylo. Někdy w čas něgaké wšfobecné bjdy, wšfcky ženy we wodě kaupali – a která newtonula, protože měla weliká pljca, tu nemilofrdně vpalili. Budemeli sobě šnad tyto šmutné čafy nazpet winšlowati, aby šme hodně mnoho stryž vpáliti mohli? Zapomeňme řaděgi y na to gméno, aby tak y památka nerozumu a nevmělošti nalljch předků w zapomenautj přišla.

Že pak y w pjšmě šw. o čaroděgnjčých zmjnká se děge, odtud nenáleduge, žeby takowj lidé aneb w onen čas, aneb nynj se nacházeti mušeli, gakowých sobě lidé půwěřčiwj pod tjmto gménem obyčegně předšlawugj. W pjšmě šw. podlé obyčege tehdegljch čafů čaroděgnjcy šlawi: lidé wšfeligaké kunšty prowozugjcy a lidi podwodjcy, předšlawugj se nám tedy gako lidé neshlechtnj, nechťejjcy se protiwe žiwiti, proto také ortel šmrti na ně wyrčen. 3. Mogž. 20. w. 6. Kunšty a kauzla, kteráž prowozowali tak řečenj čaroděgnjcy, byli gediné wěcmi a prostředky přirozenými welikau chytroštj a obratnoštj wywedenj. Takowj keykljři neb kunštjři až po dnes, s dowolenjm wrchnosti, za penjze komedye a kunšty na kratochwil prowozugj, a nikdo gich za čarodegnjky a kauzedlnjky nadržj. Ba každý včený muž, genž se tak řečené fyzice aneb vměnj přírody dobře navčil, bude mocy před nevmělými wšfeligaké, a wšak docela přirozené kausky vkázati, které se těmto co nějaká kauzla zdáti budau.

Z tohto wšfeho, co došlawád o strygaunstwj powědjno gest, giž každý rozumný čtenář šám rozšauditi může, co by se mělo držeti o té powěře, že stryga může na někoho pauhým šwým hledenjm

nemoc vwaliti. Tu se zase slušně ptáti můžeme, komu dobro-
tiwý Pán Bůh takowé mocy vdělil? Když djtky aneb dospělj ne-
nadále onemocněgj, přjčiny nemocy neznagj, tedy půwěřiwj
lidé řjkagj: že gim porobili, anebo že ge vřkli, aneb že gim z očj
přišlo. Ačkoli tomu mjšto dáti muřýme, že někteřj lidé tak pro-
nikawý pohled magj, že ho ginj takměř sněsti nemohau, aneb
w njch půbojgakéřj trnutj a tagnau auzkořt. Odtud snad pořlo
domněnj to a powěra, že někteřj lidé řwým pohledem řlkoditi zna-
gj. – Zapjrat nehceme, že snad člowěk může řlkoditi pohledenjm,
nebo pohled člowěka hněwiwého a wářniwého nenj přjgemný
a při djtkách řnadno nařrařenj půboj, a z toho nemoc nářledowati
může; ba někteřj lidé třebas ani nahněwanj negřau, magj od při-
rozenj a narozenj gegich tak diwně nařrogené oči, že gegich po-
hled nepřjgemné půbojenj má. Mezyřtjm docela zapjráme žeby to
pohleděnj řlkodliwé, něgaká zwlářřtnj moc byla, kterauby řtryřj
władli a dle lřbořti řlkoditi mohli, komuby řtěli. Kdo pak nebez-
pečný pohled a oči má, proto nemuřý býti řtryřaun anebo řtryřa,
a geřřli w řkutku pohledem řwým řlkodj, to se může řtati bez gegich
wůle, práwě tak, gako y někteřj lidé nepřjgemným řwým hlařem
welice wřážegj wřřli giných, a wřřak za to docela nic nemohau. Když
tedy neznáme odkud nařře, aneb nařřich nemoc pocházřj, neřřáněg-
me se po tak řřených obrábačkách od řtryřúnřtwj, ale mámeli le-
káře na bliře poradřme se geho, radu přjgmime, lěků předepřaných
wřiwegme a Bohu za to dobrodinj aupřjmně děkugme, že negen
pro zdrawé pokřm a nápoj řtworiti nřbrř pro nezdrawé léky a ho-
gitedlné byliny wywěřti ráčil.

Kdyř řme pak dali mjšto možnořti, žeby řlkaredým pohledem
někdo djřě wřrařřiti a do nemocy wvřcy, ano y dospělým nepřj-
gemnořt půboiti mohl: wřřak opěř zřetedlně muřýme se ořwěděřiti,
že to nenj řždáně řtryřúnřtwj, okauzlenj neb očarowánj, než toli-
ko pauze wěč přjrozená. Rowněř muřýme zde welice odporowati
tomu domněnj, žeby řtryř aneb kdo giný mohl někoho pořřeliti,
t. g. do někoho bez zewnitřnj pořřkwřny na lauři, wřřelico, gako po-
pel, řřřt, wlařy, řřlučené řklo a Bůh wj co wřřecko giné tak wřazyti,
a řyce z daleka y w nepřjřtomnořti: že odtud potom wřřeligaké těž-
ké nemocy nářledowati muřegj. To se řyce řřawá, že lidé bezbořnj
a neřřlechetnj bliřnjm řwým z hněwu a z pomřřy řřadořti wřřkoditi se
wřylugj, ale se to wřřecko přjrozeným řřawá způřobem: kdyř gim,

aneb gegich howádkům tagně něco škodliwého k gedenj a k pitj podagj a byť by někdo slyffel hrozbu od nepřjtele, že bude očarowán, okauzlen a podšťrelen, warug se syce takowého člowěka, bud' opatrný w swém obcowánj s nim: ale hrozby gehu se nebog, ani kunštu neb čárů a kauzlů; bogmefe toho, kterýž může spafyti y zatratiti dušse naffe.

Tak wůbec bláznowtwj gest, wěřiti, žeby někdo na tomto swěte mohl mocý swau dlauhotrwanliwé déšště aneb fucho půfobiti, wichřice s hrměnjm, a blýlkánj y s hromobitjm a s bauřkau aneb krupobitjm na lidj a kraginy wvoditi: tohoto hospodářenj Pán Bůh nikomu nefwěřil, ale pro sebe zadržel. Ani ticho, ani wětry nemůžē člowěk způfobiti; a byť se wflickni lidé gednoho okolj na ráz oběfyli, proto tak může tiché býti powěťřj a bezwětrné, gako i gindy, když to powaha gehu se sebau přinášlj.

Nerozum gest tedy černokněžnjkům tyto wěcy připisowati, ge na draka (šárkana) posazowati a s oblaky na obloze nebelké gim dati gezditi a diwné wěcy prowoditi. Powěra o čaroděgnj-cých powftala šnad odtud, že přicházeli, gako y nynj přicházegj, lidé na dědiny w černém oděwě, obyčegně mnišši a tak kněžské-ho šlawu, odkud i flowo černokněžnjk; tito žebragjce, požehnánj Božj ššědrým a dobročinným šlibowali, lidi k wěššlj ššědrof-ti probuditi se usylugice, a možné, že škaupým a gim wbližugj-cým y pokutami Božjmi hrozylj, – a že se potom náhodau někdy y gegich hrozba šplnila. S giftotau se to twrditi nemůžē, ale giftá wěc gest, že ššudenti některj we swé nauzy na černokněžnjky se přetwářili a v lidi půwěřciwých prázdne swé kapšy naplnowali. Gestliby w našlich čafých někdo se za černokněžnjka wydával, tedyby giž tak šnadno wjry nenalezl, ale mjšto do kapšy, šnad by na hřbet něco doštal. Mezytjm gestšē gest došt nevmělých a wěřj-cých, že černokněžnjcy gfau, a že gim člowěk má howěti.

Mušy me tu gestšē připomenauti některé powěry o mátohách a štrygách, co se gim totiž připisuge: *Dáwenj v nocy*. Toto gest nemoc, když se totiž někomu zdá, že w nocy o[tr]áwen býwá. Nepocházj zagifšē toto zdánj od škutku aneb škutečného a powědomého bre-mene na člowěku ležj-cýho, nýbrž gest od krwe, a člowěk něco cýtj, gakoby na něm leželo. Štává se to, neležjli člowěk dobře, gestli ležj znak aneb na hřběte, gestli gest hlawa njže nežli oštatnj tělo, aneb když obě ruce pod aneb nad hlawau položeny gfau: tu šnadno oběhu krwe překaženo býwá a ona se zašlawuge na přšech – odtud tlačenj

na prěch náleduge, a to geft to rozhlášené dáwenj (neb dlawenj). W takowé přjpadnosti neyjlépe geft, lehnauti sy dobře a na druhau stranu se obrátiti; a nepokogně spjčyho we snách stonagjcyho s tichostj probuditi aby se obrátil; zamešlkáli se to, může tak ležjcyho y mrtwice aneb šlak vmořiti.

Můželi někdo pauhým pohleděnjm krawě mléko odebrati a gi k zasuffenj přiwěsti?

Žeby stryğa aneb kdokoli giný pauhým pohleděnjm to učiniti mohl, geft práwě tak smjšlná a blázniwá powěra, gako y oštatnj. Kráwa může na rozličný způsob mléko štratiti, škrze nemoc, aneb když něco škodliwého sežere, častokráte pro tytéž přjčiny mléko y barwu proměňuje, ale toto se štává y tehďáž, když se čišťota při nádobj nezachowává: Kráwy mléko vtracugj často y nerozumným s nimi zacházenj, nedbalosti, leniwosti aneb lšť čeledi; tagným wydágenj; ba mluwj se, že y hadowé a žáby weliké krawám mléko wyřagj. To pak gřau wšfecko wěcy známé, pochopitedlné a přirozené, a nenj potreby, w nich čary a kauzly hledati. Nerozum geft též, báti se po západu slunce mléko z domu wen dáti aneb prodati, gako y giných oštatnjch blázniwých wškol kraw, mléka a mášla od lidj nevmělych a hlaupých zachowáwaných obyčegů šfetřiti: nebo tjm gen nepotřebné štarosti šobě působjme, a při tom šobě y giným škodjme, a nic tjm nezýškáme.

Tak též žeby tak řečené strygy na metlách, papečých, ožezých, widlách a giných wěcech do powěřj se zdwihnauti a gezditi, aneb dle ljobšti na wšfeligaká zwjřata se proměnit, newiditedlnými se včiniti, ba y giné lidi na rozličné potwory překauzliti mohli: to wšfecko gřau gen pletky, wymyšlené blázniwé řeči. Gakby se to štati mohlo, nemůže se nigak rozumem pochopiti. – Nikdo nemůže šwěděti a dokázati, žeby to byl widěl a zkufyl, leda lhář neštydatý aneb podwodnj nešlechetný. Na Křěšřana docela nešluffj takowým wěcem wěřiti, nebo to gřau gen blázniwé rozprávky a babšké powjdačky.

Powěra o wěšřčých a wěšřticech neb wěšřřkynjch, tež o pokladačjch neb podwodnjčých, lid na rozličný způsob klamagjčých.

Ačkoli w našem wěku giž málo šlyšjme o wěšřčých a wěšřticech, neb wrchnosti křěšřanšké takowé řemešlo wjce trpěti nechtěgj; předce wšlak nacházegj se gešřtě zde neb onde po kautech, gako w něgakých zakletých aneb okauzlených mjštech, bydljcy lidé genžto se wěšřšbau zanášřegj. Ačkoli nešměgj podwodné remešlo šwé zgewně

prowozowati, lidé předce dobře znagj bydla gegich a nawšštëwugj ge: aby hádali, škruté wëcy zgewili, ztracené aneb vkradené wëcy hledati pomáhali, zaljbeným na ruku šli a t. d. Cygáni a cygánky toto hadačské řemeslo zgewně wykonáwagj a koho mohau, a kdo se dá, do šytosti naklamau. Žeby wëšštëc aneb wëšštice, cygán aneb cygánka mohli wšfecko vhodnauti, to ge weliký blud, muřeli by za-giřtë mjti alřoň gakau takau wššewëdaucnořt; že ale předce někdy vhodnau, kde se nalezagj štracené aneb vkradené wëcy, wëc při-rozená a šnadná geřt k pochopenj, zwlářštë geřtli gřau bljzko a známj, w tom okolj, kde hádagj. Magj oni šwë pomocnjky a wyzweřdače, s njmiž se s laupežj dělj, aneb šami gřau w towaryšřtwj se zlodëgi, geřtli ne gegich wüdcowé a tak řečenj orgazdowé. Zwlářštë ale cygánka šnadně může vhodnauti, kde se něco vkra-deného nalézá, když někdo z gegj špolečnořti zlodëgem a pře-chowawëčem (pokrywáčem) byl. Oni gřau takowj šlibali, aby šobë zýřkali důwërnost obywatelü a pokogný byt v njch za-drželi, že šami něco zchytrale vkradnau, a potom škrze wdánj, kde se wëc ta nalézá, šobë negen z podezřenj zlodëgřtwj, nýbrž y k wýdëlku pomáhagj.

Mohlby kařdý člowëk tyto kunřšty šnadně poznati kdyby gen chtël; ale lidé chtëgj mámeni a oklamáni býti. Diwná wëc geřt, že y lidé gak řjkáme dobře wychowáni a kteřj negřau nevmëlj, k wëššti-cem se vtjkagj (a wřřak wjce gen na průbu a ze zwëdawořštj) chtëgj-ce se zlodëge dopjđiti. Šám řem toho šwëdel, že y takowj wëšštice hledali, o kterých řem se domnjwal, že gřau w té mjře ořwjceni, aby babřkých pletek šobë newřřj mali; hledali ale nenalezli, – to wřđy tak býwá. Kdyby gen to powážiřti chtëli, lidé k wëšštbám se vtjkagjcy, že wëššticy a wëšštice gřau obyčegně podezřelj lidé, že šobë prwë dagj zaplatiti a nechtëgj čekati, ažbý se šhledalo, zdaž dobře vhodli. Kdo gednau w wëšštici byl, o tom myřřjm předce, že giž wjce to newčinj, šwau šřkodau navčën gřa: pozorug radëgi kařdý na šwë wëcy, abys nebyl okraden, a přiřhodjli se ři předce něco takowého, nerozmnožug šwau šřkodu alřoň geřštë wjce daremný-mi autratami a wřřawánjm.

Gako pak wlařšně řádný wëšštëc ani wëšštice – geřtli negřau šami zlodëgi aneb s njmi špletenj, nemüže wëđëřti, kdo nás okradl a kde se kradené wëcy nalézagj: tak podobně nikoho nenj na šwëtë, genžby vmël či s prutem, čili bez pruta pokřady w zemi škruté na-gjři – a gak ge zdwiřnauti řřeba, řidi navčëřti. Geřtliby kdo to vmël,

tak by mušel velikým bláznem býti, gestliby za skrowný penjz tagemstwj swé zgewil a zradil: gfau to obyčegně flíbalí a lidé po-dežrelj, kterjby giftě sami pro sebe kopali, kdyby wěděli kde gsau poklady skryté; těžko gest ale tam něčeho hledati, a nagjti, kde sme nic neztratili, a wykopati, kde sme nic nezahrabali. Budeme tedy raděgi pilně a wěrně pracowati a Bohu se modliti, potom nám oštatnj, k žiwotu potřebné wěcy, přidány budau. Gestliby tě někdo ku kopánj pokladů podzemnjch pobjzel, ty gfa Křesťan, coby pokušlítele tjm, že nám sluffj hledati pokladů nebelkých.

O powěře z ohledu na znamenj některé na nebi.

Poněwadž čerwenost na obloze nic nenj nadpřirozeného, půso-bena gfauc odráženjm paprflleků slunečnjch od oblaků, pročěž tyto vkazowé na nebi y giné barwy býti mohau, gako se dá wúbec swětlo skrze tříhrané sklo na sedem barew rozděliti: pro tu příčinu, vkazů na obloze nebelké či gfau čerwené, či swětlé aneb kterékoli giné barwy, báti se aneb z něch něco předzwěstowati, gest Křesťana nelluffná powěra. Barwy ty zagisté gfau swětlo aneb paprflleky sluněčnj, skrze řjdflj oblak prošlé, aneb proniklé, a na druhém huftěgfljm oblaku opřené. – Nebo swětlo slunečnj proměšluge barwy swé když skrze sklo aneb oblaky proniká. Čerwenost na nebi, aneb čerwánky nazýwagj se záře půlnočnj, nebo se obyčegně na půlnočnj straně dagj widěti. Gakékoli pak gfau formy a podoby, nikdy nemohau předzwěstowati ani zamenati wognu, mor aneb co giného zlého proto: nebo kdyby to znamenali, takby w půlnočnjch kraginách w Dánké a Šwedfké zemi wstawičně wogna aneb mor panowati muřyli, nebo tam welmi čařto znamenj tato se wka-zugj. Ani kométy aneb ony křřticaté aneb y ocafaté hwězdy, které se poněkud na obloze wkaugj, nemohau w tomto ohledě něco wyznamenáwati; blud gest tedy veliký báti se těchto newinných a řjdkých hořtů na prořtoře hwězdnj. Když pak se zdá, že některá hwězda padá, aneb gak řjkagj, když se hwězda čifřtj, tedy to nic giného nenj gen oheň w powěřtj z tučných par společným se třenjm zapálených, pocházegjcy. Nesmyslná powěra gest myřliti a wěřiti že práwě w ten čas, když se hwězda čifřtj, některý člowěk zemjrá. Na celém swětě owřsem každého okamženj lidé mrau, ale y we dně, když newidjme čifřtěnj aneb padánj hwězd. Ani zatměnj slunce a měřyce giného nic neznamená, než při zatměnj slunce – že mezy slunce a zemj w rownau čáru aneb ljnei měřyc wkročil;

při zatměnj pak měšýce, mezy fluncem a měšýcem nasse země w přjme (rowné) čáře se nacházý.

Některé gellě powěry k. p. o fnách, mušýme zde připomenauti. O těchto lidé půwěřčiwj magj wšeliká domněnj, a proto snářowi negeden wjce wěřj, než kterékoli dobré knize. Některým sny štěštj flibugj, a ti se radugj na prázdno, nebo fliby se flibugj a bláznj se radugj; giným zase sny nestěštjm hrozý, pročez dost nemaudře a ku šlkodě šwé negeden se pro šwůg sen zarmucuge, ba mučj a trápj. Giž w štarém zákoně tato powěra se zapowjda a wykladačům snů šmrtj se hrozj 6. Mogž. 13. 3. a 5. Maudrý Syrach 34. 2. dj: *Gakýž gešt ten, kterýž lapá štjn a honj wjtr, takowýt gešt ten, kterýž špoléhá na sny. a w. 7. Nebo šnowé mnohé zawedli, a ti kterjž naděgj šložili w nich, ku pádu přjšfli.*

Sem přináležegj y knihy Sibillké, které rowné ceny gfau s těmi obljběnými Snári.

Něšluffj Křest'anu na takowé wěcy něco držeti, ani na pukánj štola aneb dweřj, ani na šlowy a kuwjky dbáti, nechť štraka šwau notu rapoce a kuwjck opěť kuwjcká, to nebud' tobě nic giného, leč rapotánj a kuwjkanj; nemůže to nic předoznámiti, žeby se štati mušelo, aneb žeby někdo měl vmřjti.

O některých půwěřčiwostech okolo dělánj pole a okolo hospodářštwj.

Rozdjł mezy dny činit gešt powěra. Geden den gešt gako druhý, a tak kromě neděl a šwátků w každý den Křest'an může práce šwé wykonáwati. Blud gešt to tedy w pondělek nechťjti oračku začjti, gakoby požehnánj Božj gen k některým dnům přiwázáno bylo. Zdaliž se šadj aneb šege do země šemeno když měšýc rošte, w auplnku, na šchodě, na tomto neb giném znamenj, to gešt wšleccko gedno. Křest'an nemá býti půwěřčiwý a wjce daufati w měšýčné čtwrtě, nežli w celého Boha. Giž v štarém Zákoně 3. Mogž. 19, 26. proti ššetřenj čašu horlil Bůh, řka: *Nebudete hádati, aniž na čašých zakládati budete.* Pawel Apoštol kára Galatšké w kap. 4, 10, 11. *Dnů ššetřjte a měšýcu, a čašů y let. Bogjm se za wás, abych šnad nadarmo nepracowal mezy wámi.*

Powěra gešt podobně se semenem wšeligaké daremné kunnšty a obmyšly wyštrágeti, aby z něho dobrá vroda pošla, gak to činjwagj někteřj w šštedrý wečer: neylepšj kunnšt dobrau vrodu obdržeti gešt, dobře orati, zdrawé šemeno w prawý čas zašýti, a oštatně wšleccko Bohu poručiti.

Některj lidé wrabce a giná ptáčata od swých rolj odpuditi chtějce, berau prft z hrobu a mezy zrno mjchagj a tak rozšřwagj. Nu gefližeby hrst' prsti wrabce odštrašřiti mohla, toťby celý hřbitow (cynter) gefšře wjce mohl vřiniti, ale škuffenj vřj, že y na hřbitowě wrabců a giných ptáků došř se nacházřj.

Také mluwjwagj některj půwěřciwj, že ceřta newypadá šřařně, když se na nj někdo wydává mezy gedenáctau a dwanáctau hodinau, aneb gefli přes ceřtu šřará baba aneb kdo giný s prázdnu nádobau, aneb zagj křřžem přeběhne, aneb gefli se s kněžem potká a t. d. Na takowé pletky gen člowěk šřabého rozumu něco držeti může; cože šřaré baby a prázdne nádoby, zagjce a kněz magj s našřjm ceřtowánjm?

Y při kupowánj a prodawánj magj lidé šřwé půwěřciwořti, a kteřj ge zachowawagj welikau šřwau hlaupošřt a neumělořt tjm prozrazugj. Při wywáženj dobyřka prodagného ze šřáže na garmark, některj lidé prý berau z pod prahu šřágowého prřř, a za tjm dobyřkem vyhazugj: aby prý tak mnoho kupců měli. – Chceřli dobře prodati dobyřek, tedy hled', abys ho prwé dobře chowal, buđeli twřg dobyřek tučný a zdrawý, nalezneř kupců dořt y bez čarů a kauřlů, y bez wřřech đábelřkých kunřřřů. Geli ale twřg dobyřek hubený a chudý – můžeř co chceř řiniti, kupce tjm nezřřkář. – Na den Lucye dobyřku čefnek s chlebem dáwati, aneb ho kaditi, aby mu nebylo počareno, gefř negen wěc daremná, ale ta poslednj řpolu y nebezpečná: řam řem giř dořil že gedna půwěřciwá řena při kadenj krawy šřwé na den Lucye, podpálila, a krawa zhořela.

Mnořj hořpodářowé mnoho zakládagj při dobyřku a konjch na barwu, řřkagjce, že se gim nekařďá barwa wede, t. g. že se gim nedařj od kterékoli barwy dobyřek, ale gednomu bjlé, druhému černé a t. d. Giné gřau to ale přřčiny, že se někomu nedařj geho dobyřek, a pozorliwý člowěk nalezne, že komu se newedau černé tomu se nebudau wěřti aneb dařiti ani bjlé, ani řywé, ani faky. Dobyřek vyhledává dobrého hořpodáře a kdo chce mjti k. p. dobré koně – ten, muřý býti dobrý a řřtořtiwý opatrownjk, neleniwý, řiřřotný a řřěđřý.

Některj prý w řřěđřý wečer zamykagj nad owcemi zámeř, aby se řádná neřřratila, aneb aby wlř řádné nezeřřal. Kdoby se w nář na toto ubezpečil, ten by to giřře ožeřel.

Tak y hořpodiňe (Panj Gazdinky) magj šřwé půwěřciwé obyčegge, a ge řwěđomitěgř zachowawagj, nežli řamá bořj přřikázánj.

– K. p. w sobotu po poledni od Wánoc do třj Králů, na den Tomášse Apostl. y na dni Lucye neb Lucky, nechtějg přellice do rukau wzyti; neboby ge prý zuby boleli, a owceby se krautily. – Okolo nalázenj drůbeže na wegce aneb když giž kwočky a haušky na wegcech sedj, nechtějg ženičky fausedám ohně dáti: a giné mnohé těmto podobné pletky.

O půwěrčiwosti wůbec máme wěděti a sobě zachowati následugjcy wěcy.

Gakákoli půwěrčiwost mezy lidmi se nacházý, wždycky gest ona důkazem gegjch hlaupošti a neumělošti; nebo žádný wzdělaný a ofwjceného rozumu člowěk, nebude tomu wěřiti, a za prawdiwé držeti, čeho ani sám, gakby náleželo newyskaumal a nepoznal, ami maudreglš nad něho lidé za dobré a prawdiwé neuznali, ale gen od hlaupých a sprostých lidj wěřeno býwá. Giž proto půwěrčiwost gest Křesťanům nesuslná, že půwod swůg má od pohanů, a tak pocházý ze tmy a slepoty, – kde gestě newwěřili lidé w gednoho Boha, ale w každém kautě něgakého bůzka, neb bohyni, modlu totiž, pod rozličnými gmény ctili a báli se. O těchto božjcých wěřili pohané, že se k lidem přibližugj pod wšfeligakými podobámi, gedni gako dobřj, ginj pak gako zlj a škodnj. Prwnj učitelowé náboženstwj Křesťanského ani nemohli, ani snad nechtěli wšfecka půwěrčiwá domněnj, těch pohanů na křesťanskau wjru obrácených naráz wykořeniti, aby gim chut' neodpadla od nowého náboženstwj, o kterém se nadáti mohli, že ono swětlem swým pozděgi y lamo tmu rozežene a wšfeliké půwěrčiwosti. S toho ale následuge, že kdo gestě půwěrčiwý gest, ten prawé známosti náboženstwj Křesťanského gistě nemá, nenj zagilté možné dobře poučenému Křesťanu býti půwěrčiwým – on gest syn swětla.

Půwěrčiwost gest neywětšj nepřjtel lidského pokolenj. Nebo žádná téměř wěc sprostému lidu tolik škody neučinila, gako půwěrčiwá domněnj a obyčege. – Půwěrčiwost nedá dobrým a wěřjcým Křesťanem býti; ona překážku činj, že mnozj lidé ze swého Křesťanstwj prospěchu nemagj. Dobrý Křesťan má Pána Boha nade wšecky wěcy se báti a geg milowati a w něho samého daufati; ale půwěrčiwost činj z člowěka modláře, nebo půwěrčiwý se bogj mátoh, d'áblů, stryg, čarů a kauzlů a ne samého Boha, půwěrčiwý miluge wšfeligaké obyčege hlaupé a wjce daufá w ně, než w Boha. Půwěrčiwý ani nemůže Boha milowati, když wěřj, žeby Bůh mohl dati moc něgaké bytnosti aby nás okauzlila.

Půwěrčiwost činj čłowěka ne gen bázliwým, ale y nemilofrdným a ukrutným. Běda tomu, kdo u lidj půwěrčiwých přicházý v podezřenj gako čaroděgnjk, aneb stryğa; negen nenáwifti a přenásledowánj wyftawěnjbj byli, ale kdyby směli lidé hlaupj, za žiwaby ge pálili. Nebo nenj wětšjho ukrutnjka nad čłowěka půwěrčiwého. On pořádek přirozenj od Boha zřjzený znewažuge a opowrhuge, když wšludy diwy aneb rad'egi čáry a kauzlj widj a we wěcech přirozených přjčin nadpřirozených hledá. Nebo djlo Božj, půwěrčiwý čaſto bezbožným lidem aneb d'áblům připifuge k. p. hromobitj, dlauhotrwanliwý déšſt aneb suchotu strygám a černokněžnkům přiwlaſtnuge, gešſto předce wšlecko toto gen z přirozenj geſt, aneb z maudrého řjzenj a wftanowenj Božjho. Škodj půwěrčiwost čłowěku y na geho zdrawj a ukracuge žiwota geho. Nebo půwěrčiwý lidé ſnadno negen v nocy ale y w bjledni ſe nalekagj, a tjm ſnadno do nebezpečných nemocý wpadagj, něgaký ſſibal a pletkár genž ſe za wěšſtce černokěžnjka aneb co takowého wydává, může gim ſtrachu nahnati; ba y ſen, ſowa, kuwj, cwrček cerwotoč a těm podobné wěcy a pletky půwěrčiwé ſproſtáky přeſtraſſugj. Vpadáli půwěrčiwý do nemocy, tu neužjwá léků od Boha daných, ale ſe wtjká k wraždám, k čarům a kauzlům, dáwá lobě odřjkáwati a odčjtáwati, wůbec činj wſeligaké nemotorné wěcy, a mjſto zdrawj nacházý čaſto ſmrt. – Škodj půwěrčiwost gešſtě obzwláſſtě gměnj lidſkému. Nebo půwěrčiwého čłowěka zloděg ſnadno a čaſtěgi může oblaupiti, nežli giné, kteřj newěžý w powěrách. Půwěrčiwý negen ſebe a ſwé domácý muſegj žiwiti, ale nad to oni potřebugj hadačů a wěšſtců, a gim za nic a pro nic dobře platjwagj – a daně ſwé rozmnožugj. – Oni ſe dagj welice ſnadno nawěſti na hledánj a kopánj pokladů, a wykopawagj chudobu, wtracugjce y to co měli. Oni na gměnj ſwém ſlkodu trpjwagj, čaſto nechťegjce pro něgakau powěru práce w ten čaſ wykonati, kdyby měli a mohli, tak ſe může ſtati, že někdo odložil ſwau práci pro čaſu ſſetřenj, potom když on k práci přiſtaupiti chtěł, přiſſel nečas, a mnohau ſlkodu způſobil. Oni netoliko ſlkodu na gměnj, ale, čehož y zaſluhugj, – ſlkodu na poctiwosti a dobrém gměně mjwagj, wpadagjce w poſměch u lidj maudřegſſjch a lepſſjch, když na ſwětlo wycházý, gak ſe dali omámiti, – magj tedy y ſlkodu, y poſměch, a mjſto toho, aby gich někdo politowal, lidé ſe gim dobře wyſměgj.

Ani to ſe nemá gešſtě zde opominauti, kterak lidé lehkomyſlnj

a blázniwj – půwěřčiwého snadno o zdravý rozum přiwésti mohau. Kdo půwěřčiwý gest, v toho dar rozumu bez toho nemůže v weliké mjře se nalézati. Ale y ta troška rozumu při dětech a při ženském pohlawj, gako zkuffenost včj, v nebezpečenstwj konečného vtracenj přicházý. Máme příklady, že lidé půwěřčiwý skrze nastrassenj a nalekánj o rozum přišli, a do smrti swé w sljlenosti swé zůstali.

Tolik o půwěřčiwosti.⁸⁷ Giž se obrátjme k předsudkům w nalledugjým čjle.

11. O předjudčých

Poněwadž G. Kryštus proto přišel na swět, aby lidi nev-mělošti sprostil a ku poznánj přiwedl, prawdě ale negen powěra, než y předsudky welikau činj překážku, tedy mušjme poznati y předsudky aby sme ge mohli přemáhati a nad nimi wjtězyti. *Náboženstwj Křesťanské nás wede k wstawičnému pokračovánj we wšfelikých známotech*, ale powěra a předsudky se nám wcestu stawěgj, mušjme ge tedy poznati a odstraniti.

Předfudek aneb předpogatoft gmenujeme ten staw aneb způsob smýšlenj, když někdo bez dostatečného důvodu neb příčiny něco aneb sobě oblibuje, aneb zamjta, nech se to týká domněnj obyčegů aneb y samých wěcý. Předpogatý gest člowěk za některau wěc, když gi bez rozsudku a rozwáženj wlastnjho, giž hned napřed aneb za dobrau hned držj, aneb zamjta. Předfudek a předpogatoft gest giftý druh půwěřčiwostj a může se nazýwati y twrdosljgnošti, když kdo na swém domněnj wputně stogj a od něho puštiti nechce. Mnoho gest předfudků mezy lidmi, a každá třjda lidj mjwá swé wlastnj předfudky; tak y w některých stawjch panuj wšleobecně některé předfudky k. př. o mlynářjch o kregčjch že gfau wšlickni zloděgi; giný předfudek wšleobecný: každý dobrý mistr že ge opilec, a giné.

Neyobyčegněslj předfudkové gfau ale následugjý: 1. *Předfudek nowoty*. Kdo od tohoto předfudku oponowán gest, ten wšlecko *nowé*, práwě proto, že nowé gest, schwaluge, a za dobré držj, beze wšleho bližšjho zpýtowánj – řjkage, co nowé gest,

---

⁸⁷ Pěknau, čtenj hodnau knjžku flowenskau máme o powěře, která r. 1802 w Presspůrku v Webera wyšla pod tytulem: Rozmlawánj wčitele s několika sedláky o škodliwosti powěry, od Pawla Michalka, někdy wčitele ewang. na Piljli, str. 306. w 8. Tam gest mnoho o štrallidlech.

to gest pěkné, dobré a prawé; co ale giž staré gest, nemůže býti práwě proto, ani pěkné, ani dobré, ani prawé. Tomuto předsudku podlézagj neywjc mladj lidé a ženfké pohlawj. Nebo těmto se ljbj we wšlech wěcech nowota, mladost, kráfa, španiloft. Že ale nenj wšlecko co nové gest, hned proto pěkné, dobré a prawé, a že se nemá wšlecko nové hned kwapně přigjmati a wwoditi, to gest wěc gítá; nebo dobrota wěcy má neyprw zkuffená býti, tak se můžeme o gegj prawosti přewědčiti, samá pak pěknost, kráfa a španiloft gestě wěcy nečinj ani dobru ani žadaucý. Tak rovněž nenj prawda žeby wšlecko co staré gest, nebylo dobré, aneb wšlickni štařj obyčegowé žeby byli zlj; nebo mnohé wěcy a obyčege zůstawanu wždycky w gedné a též ceně. – O některých wěcech y řjkáme, že gfau dobré staré, k. př. staré wjno, stará šlanina, staré seno, staré penjze a t. d.

Mezytjm tento předfudek, genžby *nowotářstwjm* flauti mohl, gelikož gest wlastnj ofobám w lidlkém towaryštwj přewahu nemagjcjm, nenj tak welmi škodliwý gako 2. *předfudek starobylofti*. Tento gest giž mnohem rozšjřeněgšj a špolu y škodliwěgšj nežli onen prwnj. Kteřj w tomto předsudku wězý, na odpor nowotářům řjkagj: ne nové wěcy ne nowj obyčegowé a nálezky, ale gen to, co gest staré, gest také y dobré, pěkné a prawé, cokolj nowotau páchne, gim nestogj za nic. A tomuto předsudku štarobylofti lnau obyčegně lidé giž wěku dospělého, a proto w towaryštwj lidlkém přewahu magjcý. Odtud následuge, že mnohé wštanowenj trwá dlauho – třebas ge i ničemně, a že se nedá šnadno něco nowého wwfěsti, nebo tito štaromilowé přewahu magjcý řjkagj: gakož bylo na počátku, tak buď y nynj. Gestli dobré gest s gedné štránky, že mladšj částka lidj w obcých přewahy nemá, aby totiž uštawičnými proměnami w důležitostech weřegných zmatek nepowštal; wšlak tagiti se nemůže, že twrdošjgné zůstáwanj při wšlech štarých obyčegich beze wšj proměny, teěž nemůže nigak obcy ku prospěchu býti. Neylepšj gest, gako we wšlech wěcech, štřednj cestu woliťi, to gest ani mnoho neobnowowati, leč rozumně a dlé potřeby; ani we štarém twrdošjgně newězetí, ale wěcy štaré s nowými mau[d]ře špogowati. Kdyby šme my lidé tak mohli bez šnažnosti a péče žiwi býti gako giná zwjřata, tedyby šme owššem mohli beze wšlech nowot pořád při štarém zůstáwati. Domácý zwjřata magj šwé opatrownjky, hospodáře, kteřj o ně pečugj, pro ně myšlj; oštatnj zwjřata gfau dobročinnostj přjrody nadaná wššemi wlastnoštmí

k zachovánj gegich potřebnými ale člověk muřý pečowati a nowé řpůsobu wymýřleti, aby řnadněgi řiti mohl. Někteř ptácy když ře bljžj zyma, odstěhugj ře z letnjho bydla řwého do kragin dalekých, kde y w naři zymě, teplo a potrawa pro ně geřt. My ale muřýme gen zůřtati w řwé wlařti a řtarati ře, kterakbychom ře před zymau a hladem ochránili. Zyma a nečafy včili lidi domy řtawěti a kdo by ře domnjwal, že giž wřlecko geřt wynalezeno, dokonale a w dobřém pořádku, co k nařjm potřebám a pohodlj řřináležj, tenby na polowicy ceřtě zůřtal a wřsem nehodám řotwa wyhnauti mohl, aniž řwým potřebám wyhowěl. Kdože bude záwiděti cyřanům gegich řřátrů w čas zymnj? Nenjli to wěc řřjgemná, když wenku řtudený wjtr řauká s wichřicý a řněhem, w teplé gižbě a w bezpečnořti zůřtawati a pracowati? a předciby řme y my tak muřyli w geřkyněch, w djrách, w zemnicých a w řřátrěch křehkých řřebywati, gako cyřáni, kdyby ře naři řředkowé byli řtawěnj domů protiwili. Proč cyřáni domů neřtawěgj? proto, že toho ani gegich otcowé nečinili. V nich w prawdě zůřtawá gakož bylo na počátku. (Řředce wřlak giž nynj y z nich někteřj rozumněřřj a mořněřřj domy neb domky magj.)

Řřjčinau řředřudků mnozý národowé zůřtawagj w té neywěřřj řlepote řuchovnj, a řkrze tuto y w nauzy řěleřné. Nebo kdo nepřjgma rady, tomu nemůž zpomořeno býti. Swět ře měnj, a nowě proměny řřiwozugj lidi do nových polořenj a okolořtogičnořtj, w njchžto ře nelze wřdycky vdržeti dlé řtarého řpůsobu. Kdo by wřlecko tak chtěł dělati, gako ře dělalo před řto lety, kdo by we wřsem geřtě y w oděwe chtěł řředřtoroční obyčeg zachowáwati, tenby w nyněřřjm wěku, negen w pořměch ře uwědl, aleby s ginými ani k cýli řřjgiti nemohl. Lidé muřegj pokračowati s wěkem, w řpůsobu myřřenj, činěnj ře cwičiti we wřsem dobrém dokonaleřřjm, a we wřřeligakých nálezcých, chtěgjli aby gim dobře bylo. Zwlářřtě pak řři řošpodářřtwj, dělánj rolj a užjwánj půdy, potřebná geřt wřdycky wřylownořt a řnařenj co leřřjho wyřkaumati a potřebowati. Mnozj řřkagj, že ře řwět t. g. lidé welmi rozmnořili, a proto řřy těžko geřt nynj ře wyřiwiti. Nikoli řwět ře nerozmnořil řřjliř, dořt mjřta geřt na této zemi geřtě pro deřetkrát tolik obywatelů; ale magj ře včiti lidé nowým řpůsobům a nezůřtawati řři řtarém. Proto geřt nynj těžko někteřým ře wyřiwiti, že nechtěgj od řtarých obyčegů wřuliti. Wěřřj ř počet obywatelů a familij nej neřřěřřj, ale řřtěřřj; kde geřt wjce

lidj, tam y gest y wjce ruk a může wjce pracowáno y wykonáno býti; zwláště gestli lidé nepracuj gen rukama, ale y rozumem. Když se rozmnožil počet lidj w gedné ofadě, zdaliž mušegj wšickni přimnoženj byti, to co gegjch otcowé byli? Kdo nemá rolj, nech se wčj řemellu, aneb nech se dá na kupectwj, gak to y činiwagj nalli Slowácy Orawłtj, Liptowłtj a g. Každé přičiněnj ducha we wyhledáwanj swého wyžiwenj, přináłłj swé owoce a člowěk když hledá y nalezne, čašto lyce něco giného než hledal, a wšlak prospěšné může býti y to neočekáwané, zůštaneli gen w mezech ctnosti a šprawedlnosti. Na tento způsob postupuge člowěk z gednoho štupe na druhý wždy k wětšj dokonalosti. Prawda gest, co v gednom časnjku (špifu) mezy giným štogj: „pokračowati má a mušy lidké pokolenj; wždy k wětšj dokonalosti to gest ta nikdy neodpočjwagicý základnj moc lidkého přirozenj: wšlecko leplšj učiniti, gestit' ta wždy se obnowugjcy myšlénka; a kde se to, co trwá neobnowuge, tam ono štarne a šlabne, a kde ono nerošte, tam se tratj a wmenšuge. Co predtjm bylo, když přešlo s swým časem, to giž na wěky se wtrátilo, každé wfyłowánj, to zaštaralé gako domněle leplšj, opět přiwěšti do přjtomnosti, gest y nemaudré y daremné; co giž přežilo šwůg wěk, aneb gak pšmo f. dj, co giž zwetšfelo, k celoštj nyněgšljho wěku nepřiléhá, a k němu se nehodj, to nedá se wjce k žiwotu powolati, a gestli by šme chtěli nášlyně, tedy by při prwnj přjležištoštj takto zatknuté a potlačené přirozenj šobě tjm mocněgi průchodu k šwobodě hledalo. Pokročiti, wšlecko zlepšiti, dále wěšti k dokonalosti dlé potřeb a přjhadnosti čašu, a s časem wždycky duchowně čilým a mladištwým zůštáwati, to má býti základem anebo pravidlem a aumyšlem y gednotliwých lidj, y špolečnoštj lidkých.“ – Ačkoli giž z toho co došawád přiwedeno gest, šnadně pochopiti může každý, že Křešt'an nemá we štarém twrdošljgně wězeti, aniž se k štarým obyčegům a domněnjm tak přiwázati, aby nešměl ani na wlas od zwyklého se hnauti: nicméně wšlak předce o této wěcy y dále mušy me gednati, když přeweliké množštwj lidj y mezy Křešt'any předšudek štarobyloštj opanowal. Bude me tedy uwažowati důwody těch, kteřj od štarých obyčegů nechtěgj wpuštiti.

Obyčegně řjkagj takowj lidé, kteřj nic nowého trpěti a přjgiti nechtěgj; že gakož bylo na počátku, tak buď y nynj y wždycky y na wěky amen. Přediwné y šmjššné gest toto dowozowánj,

geftli ne spolu y hrjřlné. Slowa ta zagifté gsau závjrka modlitebnjho wzdechnutj wúbec známého „Sláva bud' Bohu Otcy y Synu y Duchu Swatému, gakož bylo na počátku, tak bud' y nynj, y wždycky, y na wěky Amen.“ Wzdechnutj toto, Boha dlé třej osob slawjcy w cýrkwi křest'anské giž welice dáwno w vžjwánj geft; s formowáno pak dlé způsobu w pjsmě S. fe nacházegjcyho k. p. u Luk. 2, 14. angel'ké prozpěwovánj: Sláva na wysoftech Bohu a na zemi pokog, a w lidech zaljbenj. Tak y w Apofstolkých pfanjch čteme takowáto Boha oslawowánj k. př. Filip 4, 20. Jůdy w 25. Zgew. Jána 7, 12. Znamená pak toto, wzdechnutj, a má fe rozuměti gen tak, že kdo ge řjká, gako začal Boha slawiti, tak chce tjm fwé djlo aneb zaměftknánj y zawřjti, aby na ten způsob Bůh wždycky byl chwálen a weleben, gakž fe d'álo od počátku, ať fe to děge y nynj, ano y na wěky. Tak fe obyčegně modlitba aneb modlenj začjná y dokonává zwlášťe ftaré, wždycky s přjftupným wzywánjm S. Trogice: we gménu Boha Otce y Syna y Ducha Swatého. – Geftliže by sme ale wzdechnutj toto geftě wjce rozebrati chtěli, tedy by sme našli, že ono geft náledowánj toho angel'ského a apofstol'ského oslawowánj Boha, o kterém sme giž wýřl zmjnknu učinili. Wztáhneli ge na přjchod Gežjřse Kryřta na swět, aneb na gehu narozenj, tedy by znamenalo tolik: Sláva bud' Bohu, genž poslal Syna swého G. K. toho neywěřlřjho dobrodince lidj, gimžto přiněřl z nebe pokog (a řpokogenoft s lofem) navčiw ge, gak fe magj zprawowati, aby Bůh měl w njch fwé zaljbenj. Aneb: Bůh fe oslawil poslánjm syna swého na swět, gakož předtjm oslawil sebe ftwořenjm swěta, a pošylánjm swých posřů Mogžjřse a Proroků: protož budiž y od nás wfšech oslawowán a zwelebowán a t. d. Než gakkoli toto modlitebnj wzdechnutj wyřwětlowati budeme, nic w něm nenalezneme o ftarých obyčegjch, aby fe měli zachowáwati. Přediwná geft tedy wěc, že lidé tjmto powěděnjm swůg předřudek ftarobylofti potwřzowati a zařtáwati fe wfylugj a řměgj: y řmjřlná geft to wěc: nebo gakéže sláva Božj má řpoločenřtwj s našřmi obyčegi? aneb gak můžeme sláwy Božj k potwřzowánj domněnj swých vžjwati? Gak fe to může frownati, že poněwadž sláva Božj k potwřzowánj wždycky má trwati, a od wfšech lidj rozřřřowána byti, proto že y my muřýme zůřtati při ftarých? Zdaliž by ten řmjřchu ze sebe nevčiniřl, kdoby swého domněnj chtěl některými řlowy z Katechyřfmu ale ze wfšeho řpogenj a z kontextu wyřřřenými potwřditi, k. p. ař takto:

wšickni lidé půwěřčiwj a rozum předšudky zawázaný magic, gflau hlaupj a nevmělj; důwod: „Amen to gešt giftě wěrná prawda!“ Podobné gešt dowozowánj štaromilců: co našli otcowé šlawěli, my nebudeme bořiti; nebo; gakož bylo na počátku, tak buď y nynj a. td. Ale y hřjšlně a Bohorauhawé gešt takowé překrucowánj šlowa Božjho, a mjchánj šlawy Božj s lidškými obyčegi a uštanowenjmi. Překrucuj a falšuj ašpoň gedno šlowo, šlawu Božj cele wynecháwagjce, gen záwjrky na šlawu Božj se wztáhujcej vžjwagj k ošlawowánj šwých bludů. Oni řjkagj mjšto *byla* totiž šlawá Božj, *bylo*, totiž w obyčegi. A tak celé gegich dowozowánj ašy takto znj: Šlawá buď našljm štarým obyčegům, lidškým domněnjm a wštanowěnjm; gakož bylo na počátku wwedeno a wštanoweno, nechť tak bude y nynj a t. d. Nenjli to překrucowánj a zlé vžjwánj a tak y hřjch weliký? O člowěče mizerný! tedy lidšká wštanowenj a obyčege čašto došt hlaupé, opowažugeš se prirownáwati šlawě Božj? Co lidé wštanowili, to oni mohau y změnitj gen šlawá Božj má trwati na wěky neproměnitelná.

Druhý důwod, njmž lidé hlawy předšudkem štarobylošti vgaťe magicý zatwrdošlně šwé zůštáwánj při štarých obyčegech ošpráwedlnuj, gešt: *Došawád tak bylo a dobře bylo* – z toho tedy nášledowné plyne, žeby gen při štarém zůštati mělo. Toto mudrowánj a dowozowánj docela gešt podobné onomu prwnjmu, s tjm rozdjlem, že tam beze wššeho doloženj pročby se při štaré zwyklošti zůštati mělo, na to se dotjrá; zde ale ašpoň něgaká přjčinka se podáwá, totiž nech zůštane při štarém, nebo při něm a s njm došawád dobře bylo a tak y dále dobře bude. Zdaliz ale wššeko dobré gešt, co došawád bylo weliká gešt otázka. Awššak by to welikau prácy štálo, kdybychom wššecky štaré pořádky, wššecky způšoby a zřjzenj, auššawy štaré nynj zpytowati chtěli. Mezytjm poznamenati se mušy, že to prawda nenj, žeby nynj wššeko bylo gako předtjm. Ani ten neytwrdošlj štaromil nemůž se ochrániti wššech proměň, ani nezbadá a nowé obyčege na sebe bere a nowým wštanowěnjm se poddáwá. Kdo ale twrdošljgně při štarém zůštati chce, ten se pozbawuge wššeho práwa, aby mu zpomoženo bylo když šy štěžuge na zlé časy aneb na giné wěcy. Nebo by se mu mohlo geho šlowy řjcy: přitěli! zůštaňme gen při štarém, došawád tak bylo, a dobře bylo.

Třetj důwod – na němž lidé předšudkům štarobylošti pogatj šlawěgj, gešt: *Tak naššj otcowé činili, tak y my činme*. Tento důwod

zdá se býti záwazněgšj, nad onyno dwa, nebo to na wděčnoŝti a lásce zdá založeno býti, a pěkně to y znj *čeho ŝme nenaŝtawěli – nebudeme bořiti*: owšsem odpowjdám, budeme radšŝe čekati, až ŝe nám na hlawy ŝefuge. Ačkoli y pěkná y chwalitebná wěc geŝt, ŝwé předky w uctiwosti mĝti, a gegich pámatku zachowati; pro to wšŝak gen zawrhnutí a nechtĝti přigĝti něgaký dobrý nálezek aneb opravu, poněwadž to našŝi Staršŝj nečinili, neŝtanowili, bylby weliký nerozum ba hlaupošť. Předewšŝjm máme pomněti že ani našŝi předkové nebyli dokonalj, gako ani my negŝme – nýbrž obmezenj; mohli tedy y našŝi předkové w něčem pochybiti. Áno celý národ, může ŝe pomýliti a něco bludného zamilowati a wvěŝti, co pak dobré bylo zawrhnutí. Předŝudek bylby to weliký – něco za zlé aneb za dobré wyhláŝiti proto, že to celý národ za takowé měl; a tak hlaupošťby byla rowně, něco gen proto nechtĝti že to našŝi otcowé neznali. Y našŝi otcowé a předkové přigali náprawy wšŝeligaké w mnohých wěcech k. p. mlýny, domy, ŝúkno a giné nálezky.

Zleby ŝme wctili tedy ŝwé předky, geŝtlyby ŝme beze wšŝech přjčín každému nowému nálezku ŝe protiwili, nic zkufyti nechtěli, a gen ŝtarého ŝe přidržeti chtěli. Tĝm by ŝme práwě gináče činili, než našŝi předkové, a gegich přjkladuby ŝme nenáŝledowali. Co dobrého nalézáme w našŝjch předků, k. p. gegjch horliwoŝt pro náboženŝtwj, gegjch ochotnoŝt proň gménj, wlaŝt, ano y ŝiwot wtratiŝti; to můžeme bezpečně y my náŝledowati. Ale geŝtli nalézáme, že našŝi Strašŝj nám pozůŝtawili domněnj aneb y obyčege, které negen s zdrawým rozumem, ale ani ŝe ŝlowem Božĝm ŝe neŝrownawagj a ŝŝkodliwé gŝau: tedy by ŝme proti prawdě prohřeŝšili, kdybychom zaumyŝně při takowých ŝŝkodliwých domněnjch aneb obyčegjch zůŝtawali, gen proto, že y našŝi předkové ge zachowáwali.

Kdo miluge otce neb matku wĝce, nežli mne, nenĝt' mne hoden, dĝj Spafytel náš w Mat. 10. w. 37. W tom co dobrého užitěčného a Bohu milého geŝt, máme wĝce pollauchati Boha, nežli lidĝ, byť to y našŝi otcowé byli. Ale řekně někdo: což pak, zadliž našŝi předkové wšŝickni byli hlaupĝ a nerozuměgĝj dobře rozeznati od zlého? Odpowjdám: nechme ŝwých předků y s gegjch maudroŝti w pokogi, oni byli pro ŝwůg čas w němž ŝili, a pro ty okloŝtognosti w nichž ŝe nalézali owšsem doŝt maudřj, a kdyby nynĝ ŝili, tedy by s radoŝtĝ přiwolili k rozumným náprawám, a s podiwenĝm by některé nálezky a obnowy přigali; my ale by ŝme ŝe gim docela ŝproněwěřili, kdybychom gen na tuto ŝtarau maudroŝt ŝtawěli, gakoby pozděgšj

pokolenj nebylo k obrazu Božjmu stwořené. Nemáme tedy mysliti, ani že naši předkové byli sami moudří a jejich potomci že jsou blázni, ani žeby naši předkové ve všem nejvyšší stupeň moudrosti a mravní dokonalosti již byli dosáhli, tak žeby nám z hola nic nepožítavili k doplnění a k napravení a žeby všechno, co oni vvedli, bylo dobré a neproměnitelné. – Ani nynější pokolení nečiniloby ještě všechno, třebašby y všechny zlé obyčeje, všechny pověry a předsudky na jednou teď se sebe shodili; zůstatne předce dost našim potomkům k napravování a k pokračování. Nebo každý věk má jiné potřeby, přivodí do nových okolostojících, k novým nálezkům objeví, a máme se do našich částí hoditi nemůžeme litovati staré věci aneb staré obyčeje v pokoji propustiti: tehdyž nejen se nesmí říci – že jsme zneuctili památku předků svých, nýbrž dokazujeme tím, že jsme špatných a pobožných předků svých moudří a opatrní potomci.

Než mnoho jest y takových lidí, kteří při starých domněnkách a obyčejích zůstávají, a nových věcí přijímají nechtějí pauze z neumění, jiní opět, že pohodlnost milují, ačkoli poznali něco lepšího, však raději jen při starém zůstávají, to je prý v nás již tak vvedeno a v obyčejích, ale obzvlášť a především genu sluší na to zřetel míti, co se s rozumem a s vůlí Boží srovnává. Nalezli ale, že některý starý obyčej jest škodlivý, aneb právě hrůšný, s vůlí Boží se nesrovnávající: tu on hned beze všeho rozpaků opouští ho a laučí se s ním. Zdaž neslibujeme y při zpořádě před používáním večere páně, že života svého polepsíme a od zlých obyčejů přestaneme? Dále rozumný a umělý Křesťan dobře ví, že jako naši předkové právo měli v některých věcech proměny učiniti, tak rovněž práva k témuž y svým potomkům pozůstavili. Však Křesťan není otrok, ale jest svobodný. Křesťané jsou tak svobodné děti otce nebeského rozumem obdařené, jako jejich předkové byli. Zvlášť ve věcech od lidí ustanovených, pročby člověk rozumný nesměl s poradou a s opatrností a s porozuměním moudrých lidí něco proměnit, co patrně škodné jest. Co lidé ustanovili, to lidé směji proměnit zase; dle zabití lidké krom toho na věky, trvati nemůže. Jiní ale právě říkají, ospravedlnují některé staré obyčeje škodlivé a hrůšné, že to náboženství již se sebou přináší, jakoby jim tedy pro náboženství již se sebou přináší, jakoby jim tedy pro náboženství nesměli výhodu dáti. Toto jest již geden ze všech

bludů neyhoršlj. Kdeže náboženstwj poraučj, aby se k. př. při křtin-
kách, swadbách a pohřebjch heyřilo – žralo a opilstwj prowodilo?
A předce o těchto neřádjch lidé řjkagj: to giž tak w našem nábo-
ženstwj gest, což pauhá lež gest. Náboženstwj práwě k tomu nám
gest od Boha z nebe dáno, aby sme se njm maudřegšljmi štáwali
a od bludů, powěř, předsudků, hřjchů a zlých obyčegů očisťowali.
Náboženstwj tak málo gest odporné rozumným opravám, že nad
to ono práwě nás pobjzý, abychom wšeho zkufyli, a což za dobré
vznáme, toho se přiřdrželi. Bludná gest tedy a galowá wýmluwa
na náboženstwj lžiwě vkazugjcy, tjmto hlaupá štarobylošt nemůže
vpewněna býti. Náboženstwj každau opravu a proměnu dopaušlj,
která se dá wywěsti w duchu a w smyflu učenj Gežjšse Kryšta, to
gest, co se s učenjm Gežjšse Kryšta srownává co nenj proti němu, co
rozumné a užitečné gest, byt' y nowé bylo, dowolené gest. A gakby
náboženstwj křesťanlké mohlo odporné byti rozumné opravě aneb
proměně, když ono samo gest obnowa a proměna, když ono samo
obnowenjm a proměnami půwod swů wzalo! Zdalíž Gežjš Kryš-
tus neobnowil náboženstwj – gak z ohledu wjry, tak y z ohledu
obyčegů? Wšak geho nepřátelé y před Pilátem newěděli giné
žaloby na něho a proti němu, leč že prý chce zrušiti wštanowěnj
Mogžišowa; kdežto on gako šam swědčj nepřisfel rušiti zákona,
ale naplniti, a od kwasu faryzegského – aneb lidlkých obyčegů
zaštaralých a na zlé giž přewrácených očisťiti. Kdyby náboženstwj
odporné bylo wšsem proměnám, gakby nás směl Pawel Apoštol
napomjnati w listě swém 1. Tefs. 5, 19, 21. *Ducha nevhafšugte,
wšeho zkufte, což dobrého gest, toho se držte.* Gakby směl nás
pobjzeti, abychom rozeznávali co šluslj dlé zákona? Řjm 2, 12
gakby směl a mohl modliti se: aby se Křesťané rozhojňowali wždy
wjce a wjce w známošti, tak aby zkufšenjm rozeznati mohli užiteč-
né wěcy od neužitečnjch? Fil. 1, 9 a 10. Kdyby náboženstwj bylo
wšsem náprawám a proměnám odporné a ge zbraňowalo; gakby
Doktor *Martin Luter* byl směl náboženstwj křesťanlké obnowiti,
mnohé štaré obyčege zahladiti a nowý způsob we wěcech nábo-
ženstwj wwozowati? Owšsem náboženstwj šamé, nemá a nemůže
podroběno býti proměnám, aniž ho Luter proměnil, gen to co lidé
přidali a co s rozumem a pšjmem S. srownati se nedá, to chtěl on
odštraniti. Mnoho on odštranil, ale gestě došt zůštalo. Ewangelic-
ký Křesťan má tedy dále očisťowati, wylučowati a odštraňowa-
ti z obyčegů náboženstwj se týkagjcych wšlecko, co proti pšjmu

S. a tak proti náboženstwj gest. Náboženstwj se nemá proměňowati ale my se máme a muřýme vřylowati, aby sme skrze leplřj známořt, skrze opuřřtěnj bludů, powěry a předřudků, proměnění byli k wětřřj dokonalosti. Důležitá gest to a wřřeho powáženj hodná wěc, abychom gako řynowé řwětla chodili, co řluffřj, co přigjimali – co pak neřluffřj opauffřřtěli – a tak y wnitřně we řwé známořti, domněnj a wjře – y zewnitřně w obcowánj a řkutcých řwých k Bohu se přibřřowali, aneb se proměňowati řnařřili, *abychom byli dokonalj, gako y otec náš nebeřřký dokonalý gest*. To gest ale neywětřřj překářřka nařřeho prořřjwánj, leplřřho a dokonalegřřřho poznánj Boha a geho řwaté wřle y nařřich powinnořřj; ře se lidé domnjwagj, gakoby giřř gegjich otcowé a předkowé byli dořřáři řtupně řwřchowané mrawnj a duchownj dokonalořřti, tak ře co oni wwědřli, to dobré muřř býti, a proto na řádný zpřřřob přewzatých a zděděných od předků obyčegů – y s gegjich řřjchy a wřřřupky zanechati nechtěgř.

Gestě gedem předřudek nemůře se zde mlčenjm pominauti, proto, ře gest mezy pořřpolitým lidem welice rozřřřený, a neměně y řřkodřivý, totiž *předřudek ofobnj* aneb *předpogatořř pro aneb proti ofobám*. Břh nenj přigjmač ofob; ale w kařřdem národu, kdoř se ho bogj a řinj řprawedlnořř, přjgemný gest gemu. Takby y lidé neměři býti řřannj, ale Pána Boha nade wřřecky wěcy se báti a milowati, a bliřnj řwé bratrřřkau lálřkau wřřecky gednořřtegně zavjmati. Ale lidé w této wěcy na diwný nepochopitedlný zpřřřob někoho milugj a pořřlauchagj – neznagjce proč, zaře giněho nenáwidj, – rowně beze wřřj přjčiny. To gest předřudek ofobnj aneb předpogatořř. Tohto předřudku dopauffřřtěnj se ne gen gednotřivj lidé, ale y celé obce. Někdy powřřtane w obcy aneb w cýrkwi takowá wřřeobecná předpogatořř, ře k gednomu aneb y k některým wřřřckni důwěrořř magj, a wřřecko co tito za dobré vznáwagj, těřř přjgjmagj a řchwalugj. Tak zaře někdo wpadá w obcy do nenáwřřřti, a potom ho wřřřckni nenáwidj. Neznagj ale lidé obyčegně, ani neymenřřj přjčiny takowé řwé k někomu důwernořřti – k giněmu nelibky a nedůwěry. Nenj dobré takto bez wřřřho rozwáženj, a bez důležitých přjčiny y důwodů někoho budř za maudřřeho a dobrěho, aneb za zřřeho vznáwati. Nebo gestřli by řme se řlepě komukoli zdůwěřřili gen proto, ře w řwých ořřtatnjch řřpoluobywatelů we wářřnořřti řřogj, ač w *auřřade* wěřegněm nenj, aniřř tedy k powolánj geho patřřiti můře, giným raditi, aneb řnad práwě rozkazowati, tedyby

Ime snadně, zavedeni a oklamáni býti mohli – tak gako celé obce a lkrze podobné nepowolané a neplacené rádce oklamány, a mámeny býwagj. To powěděl „Miffo“ aneb „Palo“ – gde po celé ofadě z aufť do aufť, to tedy muřý dobré býti, a co on radj, při tom nechať zůřtane: tak se obyčegně děge w mnohých obcých, a na tento způřob w njch panugj gedem aneb dwá lidé, kterj ne wždycky hodni gřau, aby celau obec zprawowali, a čařtokráte takauto oddanořť celé obcy řchytrale a ľřtiwě k řwému zřřku a pohodlj vřjzwagj. Ořřatně o této wěcy budeme geřřtě přjležiřtořť mjti gedno neb druhě řlowo na řwém mjřtě w druhém djle promluwiti. – Nenj ale dobré a s křeřř’anřtwjm se nefrownáwá z druhě řřřany ani to, aby Křeřř’an bez důřležitých a do očj padagjcých přjřčin a důwodů, o někom zle zmýřřlel a wěřil, aneb wůbec někořo bud’ pro geho řřaw a auřad, bud’to že se mu na něm něco neljbj, aneb proto že řnad lidé ho odsuzugj, zawřrowal, potupowal a nenáwřdeř. O gak řnadněby tu křiwda se wčiniti mohla ne gednomu, který tak nesřřařřný geřřť, že do nepřjřně ľidřké wpadá, newěda gak. – Negedem poctiwý a řřatečný čłowěk byl giř od ľuzy nevměle a hlaupé přenářřledowán. Tak y řám G. K, muřyl řmřt podřřtaupiti, ne proto, žeby ho byl pořřpolly lid nenáwřdeř, ale že tento lid ofobnj přeřřpogatořřj pro řřarřj omámen gřa, dal se nakloniti ku křičenj na Piláta „Ukřizug ho“! Křeřř’an tedy nemá se dáti nikomu mářiti, mage dořř přjležiřtořři tak se wzděřlati a wycwičiti, aby řám bez giných něco rozřřauditi mohl, a za nos gak řřjkáme, od kohokoli woden nebyř.

Při koncy tořřto članku wizme geřřtě krátce některě pohnutky: proč se Křeřř’an má přeřřřudků warowati a se řřažiřti, aby řřwobodně a bez cyřřýřo rozumu mohl něco woliti aneb zawřřnauti.

Přeřřně: Nefrownáwá se to s ľidřkau hodnořřj aby čłowěk mage řřwůg wľařřnj rozum zdrawý, nevwřřwal ho, ale rozum řřwůg gako do řřkrýni wlořřil, giné za řebe řřauditi, woliti aneb zawřřrowati nechal, a tak se wčiniř nefwobodným a odwřřřým. Kařřdý pak, kdo gakýmřkoli přeřřřudkem opanowán geřřť, giř nenj řřwobodný, nebo geřřť opaután domněnjm aneb řřjdj se po ľidech; má řřyce rozum ale ho nevwřřwá, má řřyce oči, ale zamhuřuge; přeřřřudek wřřdycky malého anebo řřarého ducha prozrazuge; kdo beze wřřřeho rozřřudku řřepě něco činj, proto, že to ginj tak činj – že to řřarj tak činili; ten giřtě málo má w hlawě, geřřť prořřáček, aneb ařřpoň giřtě nedůwěřugjcý řobě řřamému. – W kařřde ale přjřpadnořři, geřřťli čłowěk newolj a nezawřřhugě řřwým wľařřnjm řřřudkem, nachá-

ted' za několik kregcárů ano katechyfmy po ěroflí k dořtánj ěřau. Ba kdyby ti řtaromilcy we wřřem, přewahu byli měli neb obdr-
želi, tedybý řme ted' ani náboženřtwj křeřřankého, ani wyznánj
ewangelického, neměli: – předřudek řtarobylořti byl přjčínau, že
G. Kryřtus nebyl od wlařtnjho národu řwého za meřřyallě aneb
wykupitele přřigat. ěiž bez mála dwa tisýc let ěeřt, co národ ři-
dowřký odpřrá učenj Kryřtowu. Faryzeowé a zákonnjcy byli též
řtaromilcy hněwagjce ře na ěeřřře a ěeř faleřřně obwiňugjce: že
přř on chce ruřřiti řtaré ěeřřich obyčee a wřřtanowěnj Mogřřřowa.
A co řjm zýřkal tento národ, že ře Kryřtu Pánu protiwil? mohli
zařřawiti wčenj Kryřtowo přřenářředowánjm a zamordowánjm
ěeho? Cože zpomohli řidům řtaré ěeřřich obyčee a ceremonye?
ěeřřich chrám ěeřt wywřácen a zřřokotán tak, že ani kamen na
kameni nezůřřtal, a oni ěeřřto nechtěli opuřřiti něřřteré zařřaralé
a ěiž přewřácené obyčee, muřřyli potom opuřřiti a zřřatiti wřřec-
ko y chrám y wlařř, až po dnes ěřauce národem opowřřeným,
y řiwým přřjřkladem toho neřřřěřřj – s řterým ře zarytořř a newřřup-
nořř w předřřudku řtarobylořti dřřw aneb pozděěi potkává.

řřkodliwj ěřřsau předřřudkowé rowně tak ěako y powěra, neda-
gjce čłowěku zmuřřeti a řwůg řřaw na lepřřj proměnití, činwjwagj
ěeř wáhawým a neřřmělým aneb čhaulowřřiwým. Negeden pro blud-
né domněnj puřřtil mimo ře přřjleřřitořř dobru, řřřěřřj řwé zalořřiti
a wpewniti. ěeřřili pak docela nemohau přřekazyti dobru, ařřpoň
ho zařřawugj. ěak dlawho to trwalo, dokud lidé dobruwolně ře
dali nakloniti k wychowáwánj hedbáwnjků, aneb k objřranj ře s
wčelářřřtwjm – a s ěinýmí wěřřmi. A hle ted' ěiž dobruý zřřřk ěmagj
množý z wěřřj řěčřto. Proto by ře neměli tak protiřřiti nálezkům
nowým okolo hořřřodářřřtwj a obděláwánj řolj, ěako ře to děěe w
hranicy. Zamjřřagj totiž přři rozřřřwánj a okopáwánj kukurice, wy-
nalezené nowé nářřřroge totiž *lineátor* aneb nářřřrog liney aneb
čáry dělágjcy, po nichž ře řaditi má; *extirpátor* aneb plewáč, t. ě.
nářřřrog njmž ře kukurice pleěe; *kultywátor*, čili okopáwáč, nářřřrog
njmž ře kukurice okopáwá. Na tyto newinné a přřřřhodné nářřřro-
ge tak ře hněwagj hlaupj lidé, žeby ěe ěiřřřotně zahladili, kdyby
řřměli – a mohli. To ěe přřee diw že řěčř tak řečřených wěřřřřáčů
aneb wjřřř půřřřobjcyřř mlynců – do wyhnanřřřtwj ěeřřřě nepořřřřali;
wřřřak nenj lepřřřřjho wěřřř nad ten od Boha daný! Owřřřem, – ale
tento newěěe wđřřřky – a wěřřřřáč může kdekoli a kdykoli řwau
řřřřřřbu konati. Tak ěeřř ale ře wřřřemí wěřřřmi. Nám ře zdá něco ne-

doftatečné – proto zawrhugeme to. Čafem gen stáwa se wšlecko dokonalejšim, když se lidé naučj a přiwyknau s nowými wěcmi a nástrogí náležitěgi zacházeti. Nicby sme tedy neměli zawrhnuti bez rozwáženj, nebo wšlecky obyčege y wěcy y nástrogové byli gednau nowými, a gen pozděgi pro welikau wžitečnost přišli w známost a stali se obecnými. Tak může každý nowý wynálezek, který se nám s prwu neljbj, čafem swým tak wšleobecným se stati a užitečným býti, gako nynějšj naše již známé a užitečné wěcy y nástroge.

Škodliwj gfau ale předfudkové naposledy gestě y proto: že čašto přiwozugj lidi k neprávosti a k neslechetnosti, a tak k hřjchu a nesštěstj. K. p. Židé Krysta Pána vkřižowali proč? Gediné a pouze proto, že byli bludnými domněnjmi aneb předfudky proti němu předpogati, totiž: oni mysleli, že Gežjš má býti swětlkým Mesfyášsem aneb Králem, a poněwadž takowým nechtěl býti, tedy ho zamordowali. Tak člowěka předfudky mohau swěsti k nemilofrdenstwj a ukrutnosti. Bůh nám dal wštanowenj swá, on zgewně nařjdlil aby wrchnost w obcy nařizowala k dobrému poddaných; w cýrkwi pak nařjdlil Bůh auřad učitelšký, aby lidé wždy dokonalegi poznáwali geho wůli a nj se řjdlili. Tu tedy předfudkáři wpadagj w hřjch, když wžitečná nařjzenj wrchnosti pod zášterau štarobylošti, že gegich otcowé tak nečinili, zawrhugj a tak Božjmu zřjzenj se protiwj, wpadagj w hřjch, když duchownjho swého pastýře šnáženj šwědomitého – wywěsti ge z hlaukých a škodliwých obyčegů, – nechtěgj vznati, odwoláwagjce se na předky swé, w nekřesťanských swých obyčegjch twrdošjgně zůštáwagj – a tjm negen wěššj lášky a poslušnosti k lidém než k Bohu dokazugj, negen wjce milugj swé předky, nežli Boha w šlowu Božjm k nim mluwjčého, negen wjce pošlauchagj předků swých mrtwých, nežli šamého Boha žiwého: nýbrž šwau twrdošjgnosti pozbawugj se také šamochtě wšlech těch pohodlj, kterýchby se aučalšni mohli stati škrze opušštenj škodliwých obyčegů zaštaralých. Kdo rady nepřjgjmá, tomu nelze pomocy.

V. Kresťanské predstavy o svete

Kresťanské predstavy o svete boli spojené s pozemským životom Krista, Bohorodičky a niektorých svätcov a prorokov. O existencii týchto predstáv svedčia početné cyrilské literárne pamiatky, ktoré sa zachovali najmä v písárskej tradícii pod Karpatmi v 17. – 18. storočí. Vznikali v konfesionálnom prostredí historickej mukačevskej cirkvi. Vzhľadom na málo rozvinutú kníhtlač v tomto priestore sa rozvíjala najmä písárska tradícia.⁸⁸ Vďaka tejto písárskej praxi sa zachovalo aj značné množstvo rukopisných pamiatok rozličného žánru. Medzi nimi sú najmä cirkevné pamiatky, ku ktorým patrí napríklad aj zborník cirkevných pravidiel *Pseudozonar*;⁸⁹ alebo tiež výklad liturgie žalmov,⁹⁰ ďalej sú to zborníky kázní na sviatky cirkevného roka, rozličné výklady, ktoré sa nazývajú poučiteľnými evanjeliami.⁹¹ Do súboru cyrilskej rukopisnej tradície patria aj texty edukačného, zábavného a didaktického charakteru, napríklad rakošinský Lucidár, liečiteľské príručky a i.⁹²

⁸⁸ Šašerina, S.: Две рукописи Стефана Глинки из села Литмановой на Спише XVIII в. / Dva rukopisy Štefana Hlinku z Litmanovej na Spiši z 18. storočia. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae X. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2023, s. 13-14; Pop, I.: Dějiny Podkarpatské Rusi v datech. Praha: Libri, 2005, s. 163; Пап, С.: Історія Закарпаття, т. 2. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2002.

⁸⁹ Žeňuch, P. – Беякова, Е. В. – Найденова, Д. – Zubko, P. – Marinčák, Š.: Užhorodský rukopisný Pseudozonar. Pravidlá mníšskeho a svetského života z prelomu 16. – 17. storočia / Ужгородський рукописний Псевдозонар. Правила монашеской и светской жизни рубежа XVI–XVII вв. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae V. Bratislava – Moskva – Sofia – Košice: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Институт российской истории РАН – Кириллометодиевски научен центр БАН – Slovenský komitét slavistov – Centrum spirituality Východ-Západ Michala Lacka – VEDA, vydavateľstvo SAV, 2018.

⁹⁰ Žeňuch, P.: Výklad liturgie žalmov / Разглагоствіе в літургії псаломской. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae IX. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2022.

⁹¹ Šašerina, S.: Dva uglianske rukopisy ponaučení a exempiel zo 17. storočia / Две углянские рукописи поучений и притч XVII века. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae VI. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV – Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2019; Šašerina, S.: Две рукописи Стефана Глинки из села Литмановой на Спише XVIII в. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae X., c. d.

⁹² Žeňuch, P.: Rakošinský cyrilský rukopisný zborník z konca 17. a zo začiatku 18. storočia, c. d., s. 5-74; Žeňuch, P. – Žeňuchová, K.: Dva cyrilské liečiteľské rukopisy z Micha-

Zborníky kázni a rozmanité súbory textov didaktizujúceho a zábavného čítania sprístupňovali jednoduchému človeku aj rozmanité poznatky o svete. Ľudové čítanie preto zohrávalo osobitne významnú rolu pri vytváraní miestnej literárnej tradície. I. Franko uvádza, že prepisovanie takýchto textov vyšlo z potreby kňazov vlastniť zbierku kázni, lebo u nich predpokladal nízku úroveň vzdelanosti, a tak boli akoby odkázaní iba na hotovú kázňovú produkciu.⁹³ Existuje však aj iný pohľad na túto problematiku, z ktorého vyplýva, že nedostatok literárnych prameňov určených na prípravu kázni v domácom jazyku sa kompenzoval najmä prekladaním a kompilovaním z cudzojazyčných zdrojov, vrátane zdrojov pochádzajúcich z rozličných konfesionálnych tradícií, najmä katolíckych a protestantských.⁹⁴ Práve táto skutočnosť determinovala aj prenikanie západných sujetov, symbolov a motívov do pôvodne pravoslávneho, neskôr uniat-ského prostredia. Tieto vzájomné prieniky a vplyvy sa stali charakteristickým alebo určujúcim kultúrnym znakom mukačevskej literárnej tradície, ktorá tvorila prirodzenú hranicu medzi východným a západným kultúrnym konglomerátom.

Treba v tejto súvislosti pripomenúť, že 17. storočie bolo obdobím rozkvetu žánrov poučiteľných a výkladových textov k evanjeliám: prvé tlačou vydané poučiteľné evanjelium vyšlo v roku 1595 vo Vilniuse, v rokoch 1606 a 1616 vyšlo Kallistovo poučiteľné evanjelium a v roku 1619 vyšlo aj poučiteľné evanjelium Cyrila Trankviliona Stavroveckého, ktoré sa pýši niekoľkými reedíciami. Na území Mukačevskej eparchie však nevyšla tlačou ani jedna kniha tohto žánru. Nedostatok tlačených poučiteľných evanjelií ako unifikovaných výkladových a didaktických textov spôsobil, že kňazi sami podujali sa na tvorbu vlastných rukopisných homiletických zbierok a príručiek, ktoré obsahovali nielen výklady evanjeliových čítaní, ale aj didaktické texty svetského pôvodu. Prenikanie necirkevných motívov a obrazov do textov homiletického charakteru sa vníma ako dôležitá etapa na ceste k formovaniu miestnej literárnej tradície.

Didaktizujúce texty neliturgického charakteru slúžia nielen na katechézu a vyučovanie veriacich. Predstavujú tiež obsahovo jednoduché a sémanticky

---

lovies: Врачъ Домашный z roku 1790. Помощникъ оу домувствѣ, газдувствѣ z roku 1791. In *Slavica Slovaca*, 2014, roč. 49, č. 3 (supplementum), s. 3-148.

⁹³ Франко, І.: Карпато-руське письменство XVII – XVIII вв. Львів, 1900.

⁹⁴ Porovnaj Šašerina, S.: Dva uglianske rukopisy ponaučení a exempel z 17. storočia / Две углянские рукописи поучений и притч XVII века. *Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae* VI., c. d., s. 91.

prístupné čítanie, ktoré veľmi ľahko udržiava záujem nenáročného čitateľa alebo poslucháča. Didaktizujúce texty a ponaučenia o správnej životnej púti lákajú veriacich najmä príťažlivými sujetmi a detailmi každodenného charakteru, ktoré sprevádzali pozemské putovanie svätých, Krista a Panny Márie. Životopisy svätcov plné fascinujúcich zázrakov, historických reálií doplnené opismi o okolitom svete alebo aj o vzdialených krajinách prinášajú celý rad zaujímavých podnetov na skúmanie predstáv vtedajšieho človeka o svete a duchovnom systéme spoločnosti.⁹⁵

Autori a kompilátori zbierok takýchto textov sa snažili petrifikovať nielen sujet a poučnú, didaktickú rétoriku, ale dokázali rozšíriť texty o rozmanité apokryfické témy a detaily, o ďalšie legendy, apologetické úvahy v spojení s podobenstvami a skutočnými príbehmi z reálneho života človeka. Všetky takéto literárne texty sú predovšetkým zamerané na jednoduchého človeka, ktorému sa napriek absencii veľkých kultúrnych centier bohatstvo literárnej tradície v priestore pod Karpatmi sprostredkúvalo pomocou ľudového jazyka.⁹⁶

V. 1. O špecifikách sujetov v cyrilských rukopisných textoch pod Karpatmi

Zdá sa, že jednou z najviac obľúbených a široko tradovaných tém je Kristovo narodenie. Prirodenosť narodenia a všetky činnosti s tým spojené (dojčenie, kúpanie, pranie, uspávanie dieťaťa a pod.) je blízka a pochopiteľná pre každého čitateľa alebo poslucháča. Písmo však neposkytovalo postačujúce informácie o tejto prirodzenej ľudskej činnosti, ktoré jednoduchí ľudia veľmi dobre poznali a preto v nich túžili nájsť detaily Božieho vtelenia. Zrejme preto fakt Kristovho narodenia získal v ľudovej tradícii široké uplatnenie, v ktorom sa vytvorili početné apokryfické

⁹⁵ Шашерина, С.: Образ Индии в кириллических текстах XVIII века из Подкарпатья. In *Palaeobulgarica*, 2022, roč. 46, č. 2, s. 141-152; Žeňuch, P.: Rakošínský cyrilský rukopisný zborník z konca 17. a zo začiatku 18. storočia, c. d.

⁹⁶ Porovnaj Šašerina, S.: Dva uglianske rukopisy ponaučení a exempliel zo 17. storočia / Две углянские рукописи поучений и притч XVII века. *Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae* VI., c. d., s. 89.

podrobnosti. Jedným z takých detailov je napríklad epizóda o klaňaní sa troch kráľov, ktorá sa však v rukopisoch mukačevského literárneho okruhu rozvinula do dvoch rozličných podôb. V jednej z nich sa hovorí o tom, že traja králi prichádzajú do Jeruzalema pýtať sa Herodesa na novonarodeného židovského kráľa, a ten ich zavrie do žalára. V druhej variante zas Herodes je prívetivý a láskavý a sám ukazuje kráľom cestu do Betlehemu. Zaujímavý je aj detail o veku kráľov, v Uglianskom zborníku Kľúč sa stretávame s informáciou, že sú vo veku 40 rokov. Takéto konkrétnosti o veku kráľov nenachádzame v iných textoch. Okrem toho, králi nejdú do Betlehema iba traja, ale majú pri sebe aj svojho pisára Izugrafa, ktorý neskôr opísal, čo videl v Betleheme a zapísal aj rozhovor troch kráľov v žalári. Postava pisára je pre literárne spracovanie legendy vzácna, ale môžeme sa s ňou stretnúť v ikonografii, napríklad na ikone Zbor k Bohorodičke z Varvarinského chrámu v Pskove. Okolo troch kráľov je zobrazená postava pisára (alebo človeka s knihou). Hoci Herodes na začiatku rozprávania nevystupuje proti trom kráľom, ale od Izugrafa sa dozvedáme, že sa Herodes nahneval hneď potom, keď sa traja králi nevrátili do Jeruzalema z Betlehema. Herodes sa preto rozhodol zbaviť sa všetkých batoliat do tretieho roku ich života. Traja králi a ani ich pisár po odchode z Judska nemohli ešte nič vedieť o vraždení nemluvniat, keďže vraždenie detí Herodes nariadil neskôr, keď pochopil, že králi ho oklamali.

V texte na Kristovo narodenie, ktorý je zapísaný v Uglianskom poučiteľnom evanjeliu, sa vyskytuje jeden zriedkavý motív, v ktorom sú králi pozývaní do jaskyne po jednom a každému z nich sa zjavuje iný obraz: jeden sa klania malému dieťaťu, druhý vidí v náruči Bohorodičky dospelého muža, a tretiemu sa Kristus zjavuje ako šedivý stavec. Možno uvažovať o tom, že sa zdôrazňuje princíp zjavenia sa Boha v Trojici.

Cesta svätej rodiny do Egypta sa pokladala v ľudovom vnímaní obyvateľov severovýchodných žúp Uhorského kráľovstva za nebezpečnú. Odras tohto praktického myslenia vyústil v krátkom rozprávaní o nebezpečnom stretnutí sa Božej rodiny so zbojníkmi. Dva varianty tejto legendy sú zapísané v litmanovských rukopisoch Štefana Hlinku, v ktorých však chýbajú naratívy o narodení Krista a o návšteve troch kráľov. Táto skutočnosť poukazuje na rozšírenie nielen legend a azda aj na šírenie zdrojových textov a zborníkov, ktoré mohli byť predlohami pri kompilácii jednotlivých zborníkov.

Charakteristickým pre obidva naratívy, v ktorých sa kladie dôraz na stretnutie rodiny so zbojníkmi, je to, že zbojníci v obidvoch legendách majú nezdravé, postihnuté novorodenička. Bohorodička v týchto naratívach

sa vykresľuje ako skutočná súcitná matka, ktorá je schopná dojsť nielen svoje dieťa, ale aj postihnuté dieťa zbojníka. Kúpala ho v tej istej vode, v ktorej sa okúpala aj malý Ježiško (v inom texte – v rovnakej vode, v ktorej Bohorodička oprala Ježišove plienky) a táto voda zázračne uzdravila choré dieťa. Toto uzdravené dieťa sa v dospelosti však stane lúpežníkom a bude ukrižovaný vedľa Krista. Práve na tomto človeku sa ukáže druhý raz Božia milosť, ale tentoraz pri smrti, ktorý visiac na kríži označil Krista za kráľa. Magické myslenie neumožňuje, aby sa vedľa ukrižovaného Krista ocitol akýkoľvek zbojník, preto v ľudovom vnímaní postavy obidvoch zbojníkov sú historicky opodstatnené.

V ľudovej tradícii sú obľúbené aj príbehy o kríži, na ktorom bol Kristus ukrižovaný. Ľudia mali praktický záujem aj o tento religiózny aspekt. Zaujímalo ich, z akého dreva bol kríž urobený, kde toto drevo vyrástlo, ako sa dostalo do Jeruzalema a pod. Samozrejme, že nástroj popravy, ktorý sa pretransformoval na symbol spásy, odpustenia hriechu a ľudskej záchrany, nemohol byť postavený z akéhokoľvek dreva. Pre svoj náboženský rozmer toto drevo nadobudlo absolútne nový význam, ktorý plní aj ochrannú funkciu, ako to vidno z jedného z naratívov.

V ľudovej tradícii existuje legenda o nájdení Kríža cisárom Konštantínom a jeho matkou Helenou. Je zapísaná v Uglianskom poučiteľnom evanjeliu. V tejto legende sa poukazuje na symboliku kríža ako sakrálneho predmetu, ktorý má ochrannú silu, aj keď nie je fyzicky prítomný na konkrétnom mieste. Ide totiž o to, že Kríž, na ktorom bol ukrižovaný Kristus, sa zjavil vo sne cisárovi Konštantínovi, a na jeho príkaz bola vyhotovená napodobnenina kríža, ktorý rovnakým spôsobom ako pôvodný Kríž ochránil vojská cisára Konštantína vo vojnách. Neskôr jeho matka Helena sa vydala do Jeruzalema, aby pôvodný Kristov kríž našla, čo sa jej podarilo. Na to, aby sa dokázala pravosť nájdeného Kríža, udial sa zázrak oživenia zosnulého dievčaťa, ktorého telo priložili k drevu kríža. Ten zázrak je, samozrejme, symbolický, veď práve Kristov Kríž znamená oživenie človeka. Okrem legendy o nájdení Kristovho Kríža ľudová tradícia poznala aj ďalšie legendy o kríži. Niektoré sú zachytené v litmanovskom rukopise Štefana Hlinku A, pričom sa hovorí nielen o Kristovom kríži, ale aj o krížoch, na ktorých boli popravení zbojníci.

Ďalšou tematicky zaujímavou oblasťou sú legendy o anjeloch. Sväté Písmo neobsahuje priame svedectvá o páde anjelov, ale aj z malého množstva údajov v Biblii si vieme vytvoriť predstavu o tom, čo sa s niektorými anjelmi v nebi stalo. Apoštol Peter hovorí: „Veď Boh neušetril ani anjelov, keď zhrešili, ale zvrhol ich do tmavých priepastí podsvetia a dal ich strážiť až

do súdu“ (2Pt 2, 4). Pôvodne nehriešni anjeli prestúpili hranicu a boli potrestaní. Apoštol Júda vraví: „Anjelov, ktorí si nezachovali svoju dôstojnosť a opustili svoj príbytok, drží vo večných putách v temnote pre súd veľkého dňa“ (Júd 1,6). V ľudovej tradícii tento sujet sa oveľa podrobnejšie spracúva, a tak sa môžeme dozvedieť aj o pyšnom anjelovi, ktorý bol zvrhnutý z nebies. Motív zvrhnutého anjela je rozšírený aj v krásnej literatúre, napr. v Miltonovom *Stratenom raji*, Lermontovovom *Démonovi*, vo *Faustovi* od Goetheho, ale sám okamih zvrhnutia je mimo samotného sujetu rozprávania.

Legenda o páde anjelov je rozšírená vo forme apokryfického rozprávania. Podrobnosti o páde anjela zapracované do textu rozprávania pritom vychádzajú nie z písomných zdrojov, ale z ústnej tradície. Podľa I. Porfirieva mnohé apokryfy majú svoj pôvod v starožidovských rozprávaniach, ktoré neskôr boli zapísané a prešli aj do kníh starej gréckej a byzantskej cirkevnej tradície, odkiaľ sa rozšírili aj do celej Európy. Pravda, počas ich rozšírenia sa apokryfy upravovali konkrétnym potrebám a cieľom, preto v súčasnosti nie je možné nájsť pôvodné rozprávania.⁹⁷

Starozákonné udalosti zaznamenané v byzantskom písomníctve sa prostredníctvom bulharských a srbských zdrojov dostali aj do Karpát. Zvyčajne sa nachádzali v textoch tzv. Palaei (*Palaea Historica*), ktorá je prechodným žánrom medzi exegetickými textami a historickou kronikou a podobá sa na *Šestodnev*, v ktorom sa vykladá biblické učenie o stvorení sveta. V knihe *Genezis*, kde sa hovorí o stvorení sveta, sa pád anjelov nespomína. Výklad v Palaei však obsahuje informácie o stvorení anjelov v prvý deň a o ich páde na štvrtý deň po stvorení sveta. Spomína sa tu aj množstvo anjelských zástupov a mená vodcov týchto jednotlivých zástupov, pričom niektoré tieto mená sa vyskytujú aj v knihách Starého zákona.

Legenda o páde anjelov zapísaná v Uglianskom poučiteľnom evanjeliu sa nachádza v druhej časti výkladu o sviatku Zboru (Zhromaždenia) svätého archanjela Michala (8. novembra). Sujet je z hľadiska obsahu dobre spracovaný, hoci je spomenutý ad vocem: nachádzame v ňom napríklad to, že bolo stvorených desať anjelských zástupov, je tu zapísané aj meno pyšného vodcu desiateho zástupu – Satanaela. Približuje a objasňuje sa aj motív jeho vzbury, pre ktorú bol z neba zvrhnutý na zem a s ním aj celý rad jeho anjelov. Zvrhnutý Satanael a jeho anjeli padali na zem ako dážd počas štyridsiatic dň (štyridsať je sakrálnym číslom). Odvtedy je v nebi len deväť anjelských zástupov a archanjel Michal je vodcom všetkých deviatich nebeských anjelských vojov. Zvrhnutí anjeli sčerneli a zmenili sa na zlých

⁹⁷ Порфирьевъ, И. Я.: Апокрифическія сказанія о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ по рукописямъ Соловецкой бібліотеки. Санкт-Петербургъ, 1877, s. 10.

duchov čiže diablov. Na to, aby sa desiaty anjelský zástup obnovil, Boh stvoril človeka a pomenoval ho Adam. Na tomto mieste sujet rozprávania odbočuje od pôvodnej témy o anjeloch a zameriava sa na stvorenie človeka a na jeho hriech v raji. Satan totiž závidel človeku právo slobodnej voľby, preto zviedol Evu, lebo vedel, že za neposlušnosť bude človek potrestaný. Práve trest za neposlušnosť Satan želá každému človeku.

Apokryfická legenda o páde anjelov, ktorá sa nachádza v texte Uglianskeho zborníka Kľúč, je rozsiahlejšia ako vyššie spomenutý text. Aj v Kľúči je toto rozprávanie zaradené do textu kázne na sviatok Zboru archanjela Michala a iných nebeských mocností. Rozprávanie obsahuje opis stvorenia neba a anjelov. Boh stvoril 10 táborov (zborov) anjelov a na ich čelo postavil hlavného anjela. Spomína sa, že okrem viditeľného modrého neba existuje ešte ďalších deväť nebies (to naše modré je totiž desiate), a ku každému nebu Boh priradil jeden nebeský zástup. Jeden anjel sa volal Lucifer, Boh ho ľúbil viac ako ostatných a dal mu meno Dennica. Dennica bol postavený na to desiate nebo a na čelo desiateho zástupu, ale neskôr podľahol pýche a začal sa porovnávať s Bohom, za čo bol pokarhaný. Toto pokarhanie je krásnym príkladom psychologizácie legendy, ktorá ju z hľadiska literárnej formy spravidla ešte neobsahuje. Boh v tomto texte nadobúda nielen emócie (je to predovšetkým hnev), ale úplne sa správa ako človek, a tým sa stáva človeku aj bližším z ľudsky pochopiteľných dôvodov. Boh pyšného anjela preklína, odoberá mu krásu a pekné meno a potom ho zvrhne z nebies spolu s celým jeho anjelským zborom. Početný zástup anjelov padal z neba ako dážď 40 dní. Niektorí prepadli až cez zem na samé dno pekla a tam boli zamknutí, iní spadli na zem a lákajú ľudí konať hriech, tretí ostali ešte visieť na nebi, odkiaľ niekedy padajú dole ako padajúce hviezdy a budú padať do posledného súdu. Keď sa hovorí, že z neba padá hviezda, nie je to teda v skutočnosti hviezda, ale ďalší padlý anjel, a preto treba sa prežehnať a pomodliť sa.

Už z variácií ľudových rozprávání o páde anjelov v Uglianskom zborníku Kľúč a v Uglianskom poučiteľnom evanjeliu vidno rozšírenosť tohto nekánonického motívu v ľudovej religióznej kultúre.

Aj Litmanovský rukopis A obsahuje apokryfický text o páde anjelov. Tento motív je rozšírený v celom priestore historickej mukačevskej cirkvi,⁹⁸

⁹⁸ Porovnaj Šašerina, S.: Dva uglianske rukopisy ponaučení a exempli z 17. storočia / Две углянские рукописи поучений и притч XVII века. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae VI., c. d., s. 145-147.

ale treba poznamenať, že verzia obsiahnutá v Litmanovskom rukopise A sa líši od tých, ktoré sa nachádzajú v uglianských zborníkoch. V tomto texte sa vymenúva to, v čom sú si dobrí a zlí anjeli podobní, napríklad ich veľkosť (tisíc a viac dobrých aj zlých anjelov sa zmestí do ucha ihly), ďalej to, že dobrí a zlí anjeli sa môžu premeniť na obrov a majú telo z oblakov. Tento opis pochádza z legend biblického charakteru a nachádza sa spolu so zmienkou o Argonautoch, ktorí si v Helesponte postavili pohanský chrám. Takéto bizarné prelínanie starogréckych legendárnych a mytologických motívov do kázňovej a edukačnej tvorby je pre zbierky poučiteľných textov netypické a je to skôr pozoruhodný príklad práce individuálneho autora.

Ľudová tradícia obsahuje aj predstavy ľudí o raji, ktoré nenadväzujú na udalosti, spojené s pádom anjelov. V. Miľkov uvádza, že v myslení staroruskej spoločnosti už existovala predstava o pozemskom raji, ktorá sa sformovala pod vplyvom diela Severiana z Gabaly, ďalej vplyvom Efréma Sýrskeho, Jána Zlatoústeho, Kozmu Indykoplova a ďalších autorov, ktorých apológie boli na Rusi veľmi rozšírené.⁹⁹ Podľa Miľkova v ľudovej predstave je aj nie je raj súčasťou sveta. Podľa týchto predstáv je raj najvzdialenejšou a zároveň aj najdokonalejšou časťou vesmíru. Na dvojakú povahu apokryfného pozemského raja poukazujú tieto znaky: vodná hranica, ktorá v archaickej kultúre symbolizuje iný svet; hora; sklená alebo oblačná stena a okrem toho lokalizácia raja sa spája s východom, ktorému zodpovedá symbolické označenie najvyššieho miesta (vrcholu) v nebi. Pútnici preto hľadajú raj tam, kde sa nebo stretáva so zemou.¹⁰⁰ M. Roždestvenskaja poznamenáva, že v pôvodnej staroruskej literatúre sa raj lokalizoval najmä do Palestíny,¹⁰¹ zatiaľ čo opis Indie v preloženej *Rozprávke o Indickom kráľovstve* sémanticky tiež koreluje s predstavami o raji.¹⁰² Autor rozprávania o raji, ktoré sa nachádza v Litmanovskom

⁹⁹ Мильков, В. В.: Концепт земногорая в переводной и оригинальной книжности Древней Руси: специфика интерпретации. In: Древняя Русь: вопросы медиевистики, 2016, No 4 (66), s. 110-111.

¹⁰⁰ Мильков, В. В.: Древнерусские апокрифы. Санкт-Петербург: Издательство РХГИ, 1999, s. 196.

¹⁰¹ Рождественская, М. В.: Реальное и мнимое (О „райскопалестинском тексте“ в древнерусской литературе). In: Джаксон, Т. Н. (ed.): Древнейшие государства Восточной Европы. Мнимые реальности в античных и средневековых текстах. Москва, 2005, s. 209-212.

¹⁰² Рождественская, М. В.: Святая Земля как воплощениерая в некоторых памятниках древней и новой русской литературы. In: Никольский, С.В. (zodp. red.): Славянские литературы. Культура и фольклор славянских народов. XII международный съезд

rukopise A, syntetizuje rozšírené poznatky o tomto priestranstve a opisuje mravné usporiadanie spoločnosti.

Litmanovský rukopis B obsahuje zaujímavý text o vzdialenej krajine Tibet. Ide o text literárneho charakteru, nie o legendu. Svedčí o tom aj starobylý písomný pôvod tohto textu. Pochádza z textu Alexandrie srbskej redakcie, ktorá bola rozšírená vo východoslovanskom prostredí. I. Franko poukazuje na vývin¹⁰³ tejto legendy v súvislosti s rozprávami o Alexandrovi Veľkom, ktoré pochádzajú z predkresťanského obdobia. Sujety o Alexandrovi Veľkom sa natoľko zapáčili, že vzniklo niekoľko rozmanitých zbierok rozprávání o tomto starovekom hrdinovi v celej Európe. Vo východoslovanskom prostredí ich odraz nachádzame v rozprávání o Ďukovi Stepanovičovi a známom rozprávání o cárovi-popovi Ivanovi a o rozprávání o indickom kráľovstve až po text legendy o Tibete, ktorý vznikol v 18. storočí na Spiši na severe dnešného východného Slovenska. Ako vidno, v západoslovanskom prostredí sa tento typ literárneho sujetu tiež šírila a získal aj špecifické črty.

Rozprávání o misionárskom putovaní mnícha Antona z palestínskeho kláštora, ktorý sa vydal do púšte v západnej krajine s cieľom šíriť kresťanstvo, je uceleným literárne spracovaným textom. Isté nezrovnalosti v geografii podľa I. Franka, svedčia o nízkej úrovni gramotnosti autora textu, a dodáva, že text o Tibete je kompiláciou rôznych motívov z viacerých zdrojov, ktoré autor poznal z počutia. Autorovu prostoduchosť a úzkoprsosť Franko potvrdzuje tým, že v texte sa viac venuje spôsobu života, podnebiu v Tibete, opisom nezvyčajných ľudí, ktorí v tejto krajine žijú, ako práve svojej misii.¹⁰⁴ Ukazuje sa však, že výber jednotlivých detailov, ktoré autor textu o Tibete pokladal za čitateľsky zaujímavé, svedčia skôr o poznaní charakteru čitateľa, a teda autorovou snahou bolo zaujať čitateľa a zabaviť ho a zároveň poukázať na paralely s vlastným neľahkým životom, čo ukazuje skôr na to, že ide o výnimočného a určite talentovaného a literárne nadaného človeka.

Klimatické podmienky v Litmanovej, ktorá leží na úpäti Pienin, sú drsné, preto autor považoval za potrebné spomenúť, že zima je v Tibete tiež dlhá a trvá aj niekoľko mesiacov. Vedel totiž, že tento detail bude u čitateľa

---

славистов, доклады российской делегации. Москва, 1998, s. 96-97; Сперанский, М. Н.: Сказание об Индийском царстве. In: Известия по русскому языку и словесности Академии наук СССР, 3 (1930), No 2, s. 447-457.

¹⁰³ Франко, I.: Студії на полі карпаторуського письменства XVII – XVIII в. In: Записки Наукового тов. ім. Шевченка 4. 1901, s. 41.

¹⁰⁴ Франко, I.: Студії на полі карпаторуського письменства, с. д., s. 45.

rezonovať, hoci zaujímavá je aj zmienka, že Tibet nemá rieky, potoky ani sneh na horách. Osobitnú pozornosť autor venuje etickej a morálnej stránke života v Tibete. Upozorňuje na to, že ľudia nemajú zbrane a nemôžu sa biť, a za vyslovenie Božieho mena v hádke je väzenie na jeden rok. Autor spomína, že miestni obyvatelia vedia o kresťanstve málo. Tibetania sa nestretli s cudzincami, pretože na ich územie nikto neprišiel na vojnu a ani za obchodom, nemajú ani písmo a nepoznajú iné jazyky okrem svojho vlastného. Keď sa mních Anton naučil ich jazyk, učil Tibetánov kresťanskú vieru a písmo, preto ho obyvatelia zoznámili aj so svojim panovníkom. Tu vidno vplyv starej ruskej rozprávky o Indickom kráľovstve, z ktorej pravdepodobne boli prevzaté podrobnosti o 24 kráľoch a biskupoch, ktorí žili a jedli s kráľom Ivanom. Antonova misia sa končí úspešne. Počas dvoch rokov pobytu v Tibete prehľbuje u miestneho obyvateľstva poznanie kresťanstva, je založený chrám Premenenia Pána a s darmi od kráľa Ivana sa mních Anton vracia do palestínskeho kláštora pri Božom hrobe.

O identite autora rukopisného textu o Tibete Ivan Franko predpokladá, že nebol len dedinčanom, ale dedinským duchovným.¹⁰⁵ Svedčí o tom zbožnosť autora textu, ktorú vidno z toho, že neuvádza mená zlých duchov, ale nezabúda poznamenať, že v Tibete žije veľa zlých duchov a tí spôsobujú ľuďom veľké nešťastia a škody, nespomína ani psohlavcov, ani iných nezvyčajných ľudí, ktoré sa v ľudovej tradícii úzko spájajú s Indiou.

Psohlavci a iné národy sa však spomínajú v inom úryvku v Litmanovskom rukopisu B v kapitole s názvom *O podivuhodných národoch ľudských*. Rozprávanie je v zborníku zaradené hneď po opise rozdelenia národov, ktoré sa stalo po zničení Babylonskej veže. Text otvára poučné vysvetlenie podstaty rozdielov medzi ľuďmi, ktoré dal Boh, sú teda Božou vôľou. Autor ďalej hovorí, že nie všetky národy sa zrodili z ľudí, ale že niektoré národy pochádzajú zo zvierat, iné vznikli z rýb a zrodili sa z mora po potope. Nasleduje prehľadný opis jednotlivých druhov ľudí, ktorý dopĺňa informáciami o ich zvláštnostiach: napríklad, satyrovia žijú v skalách, rýchlo behajú a kričia ako zvieratá; v Afrike žijú androgýni, ktorí nemajú reč a aj ženy a muži rodia deti. Celofágovia nosia oblečenie z rybej kože a ľudia zvaní tanefi sa vyznačujú veľkými ušami, ktorými sa ich predstavitelia chránia pred slnkom a dažďom. V tomto opise sa spomínajú aj štyri národy, ktoré žijú v Indii: Astromovia – nemajú žiadne časti tela, nejedia ani nepijú a žijú len z dýchania. Nízki Pygmejovia jazdia na kozách a žijú krátko.

¹⁰⁵ Франко, І.: Студії на полі карпаторуського письменства, с. д., s. 45.

Tretí národ ľudí nemá v texte uvedené pomenovanie, ale predstavujú ho štvornohí chlpatí tvorovia s ľudskou tvárou. Ľudia so psou hlavou alebo vôbec bez hlavy žijú aj v Indii a tiež v Afrike.

V. 2. Prílohy

V. 2. 1. Narodenie Krista

A) Téma zrodzenia Boha z človeka je aj pre kresťana fascinujúca. Sväté Písmo hovorí o Ježišovom narodení iba krátko, ale v ľudovom povedomí sa udržiava celý rad obrazov, ktoré opisujú príchod Boha v ľudskom tele na svet. Jedným z textov o Kristovom narodení, ktoré sa tradujú v ľudskej pamäti, je zapísané v Uglianskom zborníku Kľúč. Rozprávanie sa začína podrobnosťami o príchode troch kráľov s darmi pre novonarodeného Krista. Spolu s kráľmi sa prišiel pokloniť Kristovi aj istý mládenec – pisár. Hviezda ich priviedla do Jeruzalema, kde sa stretli s Herodesom a spytovali sa na Kristovo narodenie. Vedení hviezdou sa dostali do betlehemskej jaskyne, kde sa každý z nich išiel pokloniť novonarodenému Kristovi, a každému z nich sa Ježiš ukázal, raz sediaci na rukách Bohorodičky ako dieťaťa, ďalej v podobe dospelého muža, alebo v podobe starca. Za touto časťou nasleduje opis vraždenia nemluvniat na príkaz Herodesa.

Нáўка на рѡцтво ꙗ хѣо:

СНОВЕ ЦРѢВЕ МЛѢТЕРЕ ВОСТОНОЙ. КЛНЧЕТЬ НА НАСЗ. ЕГО СѢЛА
МНО ѠЦЗ НАШЗ НѢНЫИ. БО СВѢТЛЫИ. ДНЫ. СЕСѢ. ПРІНДѢТЕ
ВНДІМЗ ВѢНЫИ. ХРѢТІАНЕ. ГДЕ РОДИ ХѢ. ПОСЛѢДДЕ^М ПРОЧЕЕ. ДЕ НДЕ^Т
ЗВѢЗДА. Н ВО^ТХВЫ ВОСТОНЫМИ ЦРН. АГГАН СПѢВАЮ^Т НЕПРЕСТАНО
ТА^М. ПАСТЫРІЕ КОЛАДЮ^Т ПѢЕНЬ ВАЛОШНЮ. РОДѢТВО ТВОЕ ХРѢТЕ.
БЖЕ НАШЗ. БОІА МИРОВН СВѢ^Т РАЗУМА. В НЕ^М БО ІЖЕ ЗВѢЗДА^М
СЛЖАЩІИ. ЗВѢЗДОЮ ПОУЧАХУСЯ. ТВЕѢ КЛНАТИ СІЦЗ ПРІДНОМЗ.
ЕНЗ БЖОМЗ. Н ТВЕЕ ВНДѢТН СОВЫШЕ ВОСТОКЗ. НЕ ЗБОГДН СТА^МНИ
ЛН З СВѢТЛОСТЕХЗ. НѢНЫХЗ. БО КОТРЕИ ЛЮДЕ ХОДА^Т ЧАСТО
ДО ЦРѢВЕ СѢОИ. НЗЪ ДАРАМИ ЕГО СѢОИ МИЛОСТИ БГА СѢОГО.
ТАКІИ З ЦРѢТВѢ НАВѢКЫ СЛ БДЮ^Т РАДОВАТИ. ТА^К ТИИ. ТРІЕ ЦРѢ.
ШТО Н ДАЛЕКОЙ СТОРОНЫ ПРИХОДНИ КЛНАТИСА НОВОРОДѢНОМЗ

црѣ. Тын трѣ црѣ были звѣдоцѣцѣ. юже наѣнѣ и прѣокз. балам^м такой хитротн. во перикой сторонѣ блн бавилона вѣрнша. тоты црѣ дже флѣвали смотрачн. еднѣ звѣзда. великѣю. За .ѣ. мѣѣащн. што почала блн и землн ходити. и тогдн начѣхѣ. вѣщати в себѣ прѣчтѣ. иаино. што рѣ: родити имае^т. едина дѣца прѣока великаго зѣло. и томѣ приведе^т една звѣзда. трѣ црѣн хаденскыѣ. и перикой сторонѣ. и приннедѣ^т еднѣ дары. и радн са во которы сторонѣ еде^т се. знаменнѣ. Мовн едн. имене^м Гаіпрз: всн прѣоцн. ѿ моисеа. даже и до прѣока балама. таже наѣнѣ на такой хитротн: та^к говорокѣ много рѣ. еде^т такоѣ знаменнѣ велиѣ во сторонѣ іерусалимскыѣ. Маркиѣ іва[...] зарѣ почалн имовлатиса и готовитиса. итн во іерусалимѣ. искати царя новородѣнаго. и оубралн и собѣ дары. еднѣ оуза^м тимиѣ вѣлыи. а дрѣгнѣ возе^м золотыи динарѣ. та^к бѣ червоннѣ многоцѣннѣ. а третынѣ оуза^м смннѣ о еднѣ слѣнцѣ. и смнна баше бѣда. таже сотворю^т и цвѣтнѣ. Снѣ была црѣка дарованнѣ о тоты часы. и оузалн и собѣ еднѣго гепетѣра ^{хлѣца.} іже нарѣцаю^т и зѣтрафз ^{мѣ.} и всн трѣ црѣ возрѣта были по .л. годѣ. тако и анзѣтра[.] ^{мѣ.} .л. годѣ. возрѣта бѣ. и та^к начѣше пѣ^т творити. ко іерусалимѣ искати хрѣта. а звѣзда иперѣ нн ннко и землн ходѣше. оуказючн ю^м. пѣ^т правыннѣ. Кѣко ѡны и іерусалимѣ приближахѣса. тако и звѣзда и зѣ^м блн прнходѣше. а мѣ дошли во врата градѣ. тогдн звѣзда и зѣ^м блн блн вѣ нн. оувышѣши оу вѣрншн. и чѣши людн бѣѣдѣю^м. д. іазыкамы. в нн. евре^{скыи}. фрѣшкыи. и грѣческыи. и арапскыи. и не мѣгли розѣмѣтн что говорѣ^т. ѡнн были хаденскыи іазыкѣ. Порѣднлншѣ што илаю^т дѣлѣтн. поидѣмз оу горѣ и іродѣ црѣю. ірод же фрѣшкн іазыкѣ знѣ. и ѿ ірода звѣдовати еде^т. где мовѣ дрѣныннѣ прѣоцн. о которн сторонѣ хоче^т іѣ хѣ назараннѣ родитиса и дѣвы. Мовн ю^м іродѣ царѣ. Та^к мнози прѣоцн. рѣша. оу вифлѣомѣ родитиса хоче^т іѣ хѣ. вѣ ірода вѣлѣхѣши што говорнлн. прѣоцн. Скоро и зѣ градѣ и зѣ^м доша. и и вѣроша. Зарѣ звѣзда станѣла перѣ нннн. ѡнн же вѣдѣшѣ. звѣзда вѣрадовашлѣ радостно великою зѣло. По [...] нѣа за звѣзда же стѣлнлѣа была. звѣзда ѿ ннхѣ. перѣ ірода княза іерусалимскѣго. и та^к и дѣше воіѣ за звѣзда. додеже приведе и во вифлѣомѣ. и деже стѣ^ннѣ. дѣа мѣгы оучннѣна была. и стѣла. на бѣхы стѣ^ннѣ. и деже оутрѣча бѣше. Зарѣ оувыде, еднѣ ца и дарѣм поклоннѣ. вѣдѣ оутрѣча вѣ^мн

красноѣ на рѣкѣ стѣи бѣше мѣрин. и возвратиса вѣ. пошто^м
дрѣгы. вниде поклониса. и вниде на рѣкѣ стѣи бѣи, чѣка ѡ
л. лѣтѣ. Я пошто^м третїи ѡвыде поклониса и дары ѣго стѣи
многѣи. вниде чѣка на рѣкѣ на лонѣ стѣи бѣше мѣрин. Ѹсого
сѣдого бородою. и голова ѣго бѣла вѣтѣхїи дѣми. и начаша
мѣжи собо^м говорити. какоѣ чѣдноѣ вѣдѣли ѣсмо днѣ. Чѣдѣла
невѣдомѣла. и вѣсѣда жалоснаа и радостнаа. га^{кѣ} е с м стѣаа бѣа.
говорилл. пѣсѣтѣи на рѣкѣ ѣго стѣю мнлѣ. сѣа бѣжа. Слѣце
сѣа га^{кѣ} тебе повѣю Ѹ пелѣкы. а ты мѣловз. повнѣаѣ ѡвѣ свѣтѣ и
Ѹ своѣи долонѣ содѣжай вса земнѣ. га^{кѣ} Ѹ гаслѣ скѣтїи положѣ
та. а ты нѣо Ѹкрасївз звѣздами. сѣце сѣа. га^{кѣ} та сосцами
питлѣ. всѣа тѣарї питателл. сѣце сѣа. га^{кѣ} смѣю вѣзрачї на
тебе. на него же много ѡчитѣи ѡрхаглы. и агглан несмѣю^{тѣ}
зрѣтї. Сїи трѣе звѣздочѣцѣ. хлѣденскѣ вѣсѣдѣо говорити. и
та^м и зѣграфз. ѡчѣ. такова ѡ нї глаголемалл. Зарл испнїа [...]
бѣа дѣа мѣрию. и сѣа трї лїца [...] тѣе царѣ. мовнї мѣжи
собо^м. [...] богами. ѣже внидѣхомз днѣ бѣа во тронцї. росказл ю^м.
агглан бѣжїн. Ѹ сѣа не ѡвертатиса ко іродѣ. алн дрѣгы^м пѣтѣ.
ѡндѣтѣ. Ѹ свою стѣоронѣ и та^{кѣ} ѡчїннїлн. внидѣшн іродѣ цл. гако
на смѣлн и него во^{тѣ}хвы востѣонїи царѣ. росердїса дѣже. и
зобрл Ѹсѣ первоцѣекы. и кнїннїкы люїкыа. вопрошаше бѣ
нї. Гаде хѣ радлѣтїа. ѡнн же повѣдаша во вѣфломѣ. іудѣстѣ^м.
Такз. бѣзѣтѣю^{тѣ} процї. чѣшн іродѣ цл и змѣнїса стѣрахомз и
вѣ іерѣсалїм^м зажрїи з нн^м. и зобрл воїнѣ свою. и послл. Ѹ
вѣфлѣ^м. и Ѹ вѣсѣхз стѣоронѣ ты. истїннїа дѣтї. котрїмз
дѣа и трїи годы. абл нїже. и цлї дѣтї. дї. езрїи. Я испечено
и зложѣно дѣтїи хрѣта и цлї. дѣтѣ тмы. та^м вѣпѣннлоса
прѣсѣтѣо. стѣго іермѣа прѣока. глѣ во рамѣ сѣшл бѣ плѣ и
рыданїе стѣогнанїе воплз мнѣ. Прл. хрїн. прѣшл влшл мнлѣ.
такого норѣвѣ стѣрезѣтѣса га^{кѣ} іродѣ. блѣса а коро^{тѣ}тво возмѣ^{тѣ}
бѣа него новородѣны^м часл. не вѣтѣ завнїстлнвѣ и скѣпы. Алн
ѡуподѣнїса скѣотарѣ^м што мѣтѣ сокѣтнлн Ѹ вѣфзѣѡмѣ гдѣ
хѣ роднїса. Се агглан бѣжїн прїшѣ и нн^м. и свѣтлѣ гднѣ ѡсїа и.
и ѡвошаса стѣрахомз велн^м. и рѣ ю^м. агглан не бо^{чѣ}тѣса. се во
повѣдаю ва^м радѣ велїю. што вѣдѣтѣ Ѹсѣмз людѣ^м. народнѣ ва^м
днѣ хѣ гдѣ. Ѹ ѡсїаг дѣвѣм. и се ва^м знаменїе^м. пѣтѣ найдѣте
хлѣца повнїа лѣжаша Ѹ гаслѣ Ѹ стлнкн. и аггло^м бѣло
множѣстѣво агглан [...] нѣнѣ хѣламцн. и говорцн. слѣва во
вышнѣ. [...] и на землн мн мѣжн люїмн. и прїндоша и на^{шн}лн

ѣго. а вѣже неподаремне написанò є̄. во ѡнынѣ лѣта прѣшнѣ.
ѣкъ записанò. гды были в прѣско^н зє^нлѣ. нѣѣакѣн вѣѣѣ, ѣмене^н
вѣлѣлѣ. прѣ ты^н нѣѣжлн сѣ то^т зна^кѣ показалѣ. ꙗ̄ н̄ о^у лѣ^т
та^кѣже прорє^к прѣ д^ха с^тго. ѣкъ вѣлѣмн красны с^ж. мешканѣ
твоего домѣ ѣковѣ. н̄ прнбы^ткн твоѣн̄ і н^лю. н̄зы^нде^т ч^лкз ѡ
сѣмене є̄го. н̄ б^жде^т в^лн^лль народы многимн. н̄ вѣвысн^т сѣ
ц^рѣтво є̄го. н̄ забє^т нєпрѣтєлѣ. ст^рѣламин с^вонмн о^уст^рѣлн^т
врага. положнѣшн сѣ поспє^т ѣко лєвѣ. н̄ ѣко лєвнцѣ. которого
жаденѣ сѣлѣ прєв^дн^тн. н̄ вы^нде сѣѣзда ѡ ѣкова. н̄ повєтанє^т
ч^лкз ѡ н^лѣ. н̄ поразн^т кнѣзѣ моєвн^тскѣ. н̄п^дст^ошн^т с^ны
іѡснфовы. ꙗ̄ та^к ѡ то^н писмо маємо н̄ немылѣ^нсѣ. а ежели
нѣ н^рд̄ п^дст^н. ꙗ̄ прѣца мы того ш^дкнмо. на што єсмо сѣ
п^жстлнлн. а знѣшн ѡповѣ^н тоє н^родовн. высл^дхлѣшн то
ст^рѣ в^шн^тко. н̄ повн^дѣлѣ іродовн. ꙗ̄ ѡнѣ казалѣ н̄ п^дст^н. н̄
ѡправн^л н̄. н̄ ѡправ^дючн рєсказѣ ꙗбы в^рз^нб^шнсѣ назѣ повѣлн
ємѣ. гдє сѣ народнѣ ц^рѣ жндєскѣн. моєачн н̄ ꙗ сѣ поклоню
ємѣ. ꙗлє бѣ с^тгын̄ с^рцє н̄ о^умыслѣ мождого ч^лка знє^т. н̄ вѣдѣ^т
н̄ ір^д х^оцє^т ѡт^рочѣ заг^жн^тн. гдє єго о^умыслнѣ ѡмылнлѣсѣ.
н̄ навѣ^нд^ю погнє^т прнправн^л, а не могѣ того бѣ^дшн^н
ір^д рєз^лѣ^тн. што прорєцн прорєклн н̄ та^к сѣ стѣлò. ісѣлѣ
повн^дѣлѣ. н̄же н̄має^т прнч^тн на выѣвлєннє народовн л^юскємѣ.
ц^рѣ давѣ ѡ то^н написѣ^т стѣтєнє. прѣ д^ха с^тго. прѣ нн^н прнпадѣ^т
єднѡплѣнє. і ц^рїє арѣвн^тстн дѣры прннес^ж. н̄ поклонѣ^т сѣ ємѣ
вєсн ц^рїє зє^нстн̄ а прорєк̄ ісѣлѣ моєн^т, познѣлѣ вєлѣ ѣслн гѣ
своѣ. і ѡсєлѣ дѣ хѣлѣд̄ ємѣ. зѣ моєн^т, сє дѣлѣ во ч^рєвѣ прїє^нлє^т.
н̄ рєдн^т с^нѣ. н̄ нарєк^л н̄мѣ ємѣ є^нманѣнѣ ѡрочѣ рєднєл̄ н̄ с^нз
дѣсѣ нѣ. н̄ мн^рж єго нѣ^т кєнцѣ. ц^рѣ дѣз моєн^т, н̄ дѣсѣ ємѣ
ѡ злѣтѣ арѣвн^тскѣ. а гды тын̄ мѣдрѣцѣ н^рд̄ ѡправн^л. н̄ єкєрє
внѣшн н̄ єрѣлѣ. тѣж зѣрѣ н̄зѣвлѣлѣ сѣѣзда н^н. показ^дючн
н^н дєрєгѣ гдє сѣ рєднѣл̄ х^т. а ншлѣ прѣ ннмн̄ ꙗ̄ до ѡнєго
мѣѣстѣ. а прншѣшн стѣлѣ гѣ бѣмо ѡт^рочѣ. ꙗ̄ ѡнн̄ ѡвнѣшн
тоє. вєзрѣдовѣлн̄ рѣдєстнє вєлнкоє, вє єслн бѣ не та^к стѣнѣлѣ
бѣлѣ, гдє бѣлѣ с^нз бѣжн̄. то не молн вызнѣчн гдє є̄. понєжє
внѣшн^ткн сѣѣзды стѣлн нѣ намн̄. а н̄ которѣлѣ прєвѣднл.
п^жстлнлѣсѣ на дѣзкѣ зємлн̄. н̄ вѣднлѣ прємєнѣ^н на сѣмого х^т.
ꙗ̄ ѡ прншѣшн в до^н, о^увн^дѣлн ѡнє ѡт^рочѣ. сѣ м^рїєò мѣтєрнє
єго, н̄ пѣшн поклоннлѣсѣ ємѣ. н̄ ѡт^крѣшн̄ сѣрѣбы своѣ. злѣто
кѣднлò н̄ мн^ро. ѡфѣрєवलн̄ ємѣ, н̄ дѣлн̄ злѣто ѣко ц^рѣвн̄.
кѣднлò ѣко бѣж. м^нрє ѣко нєєм^рз^тєлнємѣ, мн^ро є̄ мѣ. вѣрєзò

ЗАПАХЪ ПЕКНАГО. КОТОРОЮ СЯ ПОМАЗОВАЛИ ЗАЦНЬНІ ЛЮДЕ. ПО
 ТѢЛО МРЗТВОМЪ. АБЫ НЕМРЗДѢЛО. А ТѢЛО НЕМРЗДѢЛО АБЫ НЕ
 ГНИЛО. ТЕМЪ ТОЕ МИРЪ ХЪ ПРИНЕСЛИ, ІАКО ТРИДНѢВНОМЪ МРЗЦЮ.
 ПОЗНАМЕНОВАНА ОУЧИНИЛИ. А ІАК СЯ ІО ПОКЛОННИ. НАРОДНѢШОМЪ СЯ
 ХЪ. ДАВШИ ЧТѢ И ХВАІ. ХОТѢЛИ СЯ ВРЗНѢТИ. ТОЮ ДОРОГОЮ НАЗІ,
 ТЫИ ФИЛОСОФЫ. ТЪ ЗАРА ПРѢ СОНЪ ІАВИЛІА НМ АГГЛЪ И РОКАЗАЛЪ
 АБЫ СЯ НЕВРЗТАЛИ КО ІРОДЪ. АЛЕ АБЫ НИШЕЮ ДОРОГОЮ ИШЛИ ДО
 СТРОНЫ СВОЕЙ. ЧЕРѢ СѢ ТЪ ОУЗАЛИ ЗАРА РОКАЗАНА ІАВНЕ СТАЛИ.
 А МОЦНЕ ОУВѢРИЛИ. А ДОСЫІ НМАЛИ НА ТОМ. ИЖЕ ТЪЮ МОЦЪ ЕГѢ
 ЗНАЛИ. А ВЕДІЕ СВОИ НАДЪКЪ, И МЪДРОСТИ ФИЛОСОФІКОИ. СОНЪ
 ЗАПРЪДОЮ ІАВНОЮ ПОЧИТАЛИ. МОЦНЫИ ПІА, И ЧЕРѢ СѢ МОЦНЫИ. ТО
 ЕСТЬ ТЪ СЛЫШАЛИ НАМНАШНИ ХРІТІАНЕ. ЗНАКИ И ЧЪДА РОДѢТВА ГІА
 НАШЕГО ІО ХІА. ПРОТО ЕМО ВНИНИ БЫХВАЛАТИ БЖІТВО ЕГѢ СІТОЕ.
 И ВОІАЧІСТВО. А ШНЫИ ПАСТЫРЕ. ІАК АГГЛИ В НѢТѢ СПѢВАЛИ. И
 МОБИЛИ. ІАК ВЪ ВЪШНИ БЖІ И НА ЗЕМІА ПОКА МЕЖИ ЛЮДМИ.
 ШНЫИ МОУДРЦЕВЕ ПРИНЕСЛИ ЗЛАТО. А МЫ МѢСТО ЗЛАТА ПРИНЕСѢМ
 ОУЧИНИКИ ДОБРЫ И СПРАВЕІЛИВЫИ. А МѢСТО КАДЛА МЛТѢВЪ И ПО
 ЗА ГРѢЗИ СВОИ, МѢСТО МИРА МЛТѢ ЛЮБѢ. ДО КІАДОГО ЧЛВКА
 ХРІТІАНІКОГО. А МЛТНЮ ОУБОГНМ. НЕ ЗАПОМНИАЮЧИ. ДО ЦРКВЕ СІТОИ
 НА МЛТѢВЪ ПРИХОДѢМО. А ЗЛОСТИИ БЛИЖНИИ СВОИ НЕВЫРАЖАНО.
 ЧТѢ И ХВАІ ОУ ГЖІ БЖІ ВОЗДАВАЙМО. И ВШІІКИ СІТЪ НА ПОМОЩЬ
 ПРИЗЫВАЙМО. АБЫ И МЫ ТАКОЖЕ ЛЕКИ ОУ ГІА БІ ДОСТАЛИ. ІАКО
 ШНЫИ. ГЖІ БЖІ НЕМРТЕЛОМЪ ВЪ ТРОЦІ СДНОМЪ ЧТЪ И ХВАІ
 НА ВѢКИ ВѢЧНЫИ АМІНЪ.

C) K cyklu rozprávání o Ježišověm detstve patria aj ďalšie rozprávania, napríklad tie, ktoré sú zapísané v Litmanovských zborníkoch. Text z Litmanovského rukopisu A je krátke rozprávanie o zbojníkoch ukrižovaných s Ježišom. Obsahuje informácie o tom, ako svätú rodinu na ceste do Egypta zaviedli zbojníci do jaskyne, kde boli dve ženy a dvaja synovia týchto zbojníkov. Jedna z nich mala len jeden prsník a krmila len svojho syna, druhá bola niekoľko dní chorá a jej dieťa hladovalo. Bohorodička sedem dní dojčila hladné dieťa a kúpala ho vo vode, v ktorej kúpala aj Ježiša, lúpežníkova manželka a ich dieťa sa uzdravili. Keď zbojníci odprevadili Máriu a Jozefa, dali im bohaté dary. Z detí nakoniec vyrástli zbojníci ako ich otcovia. Ten, ktorého dojčila Panna Mária, volal sa Dižma (porov. Distas), bol ukrižovaný napravo od Krista, a druhý bol Egstas (porov. Gestas), ukrižovaný z Ježišovej ľavej strany.

Словѣ ѿ Разбойникахъ тѣхъ

Ѹгда ѿкаше Іродъ, оубѣтѣ Гѣ нашего Іс Хѣ тогда пріемъ Іѡсѣфъ
вѣсть ѿ Ангѣла во снѣ, ѿдѣше съ Дѣцѣю н съ ѡтрочатомъ,
Ісѡмъ, въ Егѣпетъ, н вѣста въ ѣдно" горѣ лѣсноѣ кѣ пещерѣ,
разбойника два съ женами н съ дѣтми, н ѡбо ѿ ѿдѣши
дѣтѣца млада ѣдина же вѣ жена ѿ ѣдно" соѣцѣ, н дрѣгла
лютѣ болаше :Ѣ. Днѣи, ѣн же ѡтроча оубѣ гладо" оубѣраша,
н сѣа вѣ ѣдннѣмъ соѣце" ѣдва своѣ можаше пѣтати, тогда,
нѣдѣи пѣтемъ, ѣаша Прѣтѣю Дѣцѣ съ ѡтрочатемъ, Ісѡмъ, н
съ Іѡсѣфомъ: н вѣдѣша ѿхъ въ Пещерѣ свою, тогда рече,
разбойникъ егѡ жена болаше: не сотвори" сла чѣлкѣ семѣ, нѣ
женѣ егѡ ни ѡтрочати, но да воздонѣтъ мѣ чадо, дабы не
оубѣрло, н прѣведе ѿ. Бывши Прѣтѣа Дѣца, воздонѣ ѡтрочѣце
то :Ѣ: днѣи, н ѿ пелень Ісѡвыхъ вѣдою, ѿзмые: н мѣръ егѡ
болащѣю, н бѣ здрава, н ѡтроча вѣспѣтаѣа крѣсно. Днѣлахъ
же сѣа Ісѡвѣ разбойника; ѡного жена; н глаголаше: въ нѣтѣнѣ
ѣако ѡтроча, вѣдѣтъ мѣ сѣа чѣлкѣ сѣн сѣмѣ Дѣцѣ ѣтъ сѣло
бо крѣсно н прѣдѣно: по сѣмѣ ѡпрѣвадѣша ѿхъ н дарѣи многи
воздаша ѿма: ѡтрочатѣа разбойничѣа возрастоша н быша
разбойничѣи, ѣако же н ѡцѣи ѿхъ, н сѣи распѣта: быша съ Хѣмъ
егѡ же воздонѣ Прѣтѣа Дѣца, ѡдѣснѣю Хѣ вѣ распѣтъ: ѿмене"
Днѣжма; ѿ ѣже ѣдннѣмѣ соѣце" пѣтанъ, ѡшѣю Хѣ распѣтъ
вытъ, ѿменемъ вѣспѣаъ, сѣи проклатъ:

D) Druhá verzia legendy o zbojníkoch ukrižovaných s Ježišom sa nachádza v Litmanovskom rukopise Štefana Hlinku B. Na ceste do Egypta svätú rodinu zajme zbojník Catus, ktorý má ženu a slepého a hrbatého syna menom Jezmas (porov. Dismas). Táto zbojnícka rodina žije v jaskyni. Zbojníkova žena žiada, aby sa jej dieťa okúpalo spolu s dieťaťom zajatcov, zdravým bábätkom. Bohorodička to odmieta, odvolávajúc sa na židovskú tradíciu, ale potom privolí a okúpe zbojníkovo dieťa vo vode, v ktorej sa predtým kúpil Ježiš. Zbojníkovmu synovi sa vráti zrak a uzdraví sa. Zbojníkova žena vidiac tento zázrak a odložila túto vodu. Po rokoch sa voda premenila na voňavú myrhu, z ktorej sa tri časti rozhodli predať v Jeruzaleme. Jednu časť oleja kúpil brat Márie Magdalény, druhú Nikodém a tretiu Jozef z Arimatey. Títo všetci ju použili na pomazanie Kristovho tela. Dospelý Ezmas sa stal zbojníkom a jeho priateľom bol Dizman (porov. Dismas), obaja boli ukrižovaní spolu s Kristom, Ezmas napravo a Dizman naľavo.

Колн аггыз Гднь показалеа вз снѣ Нѡснфовн; мовачн: взстанн Нѡснфе н поймн мѣрз н ѡтроча: н пойдн скоро до Вгвптѣ, н бѣдн там поклаа тн рѡкажѣ, бѡ хощетз Ірѡдз Царь глѣдати ѡтрочате н погубити єгѡ: Іѡснфз бѣставши ѡ снѣ, взалз ѡтроча н мѣкѣ є Мрїю; н пошол скоро до Вгвптѣ; а колн ншол прѣ еденз лѣ, а был на томз лѣсѣ великїи рѣбойникз, именов Цатѣ, н ѡдиралз много людїи: а колн Іѡснф ншолз тою стежкою, н выскочилз на нѣ, тѣто Цатѣ, нз своимн помощникн, н поѣмалн Іѡснфа н Мрїю, н повелн нхз до своєгѡ мѣщца: закрытого: гдѣ єго жена пребывала, н приказалз разбойникз своєи женѣ, абы нхз [..]лно влѣбала; а колн нчз прїиде абы нх [..]рала: самз разбойникз пошолз нныхз [.....]гїи н криворѣкїи, а колн жена разбойникова вложилз снѣ своєго двѣ кѣпелкы кѣпатн, а сама рекла, Прѣтои Бїцн, разбїи снѣ своєго нзз пеленокз, н исплн єго сз моимз снѡмз, рѣ Пречѣла Мрїа, мымо ємѣ жидове не можеме мы дѣтїи свои кѣпатн бѣдѣн оу влѣзѣню, речѣ жена разбойникова, что ты прѣто не хочеш снѣ своєго кѣпатн сз моимз сыном, нжз мон сынз єстз слѣпый н горбатый, а колн тоє слово оуслышала Пречѣла Мрїа; н оубоалса єн, н н розблнла [розблнла] снѣ своєго, н положила єгѡ сѣлѣ до кѣпан, а скоро положила Іє Хї кз днчлѣтїю, зарѣ ѡтворилса ѡчн є, н розвазалиса рѣкн н ногы єго, н тако сталоа єє здравѡ ѡтроча рѣбойниково, тога жена оуздрѣла н посмотрѣла на Пречѣлю Мрїю, н рекла єн, вѣрѣю їѣ нжз твои снѣ Прѣднвыи то єстз Бїз: а сама жена пошла скоро ко своємѣ мѣжеви кз рѣбойниковн, н повѣдала ємѣ тыє всѣ речн, нжз нхз снѣ здравѣ єстз, тога ѡнз разбойникз пошолз скоро, н знашол такз їако ємѣ жена єгѡ повѣдала, а самз рѣбойникъ скоро оупадши на свои колѣна: н молнлса Іє Хѣ в лонѣ пречѣлои Мрїи, а потомз выпровѣднл нхз блгочїнѡ: ажз до Вгвптѣ: н вывелз нхз нз лѣса, а там вода что са в ней кѣпалз снѣ Бїжїи; внѣтз оучынилса, їакѡ бы была з драгого блїсанѣ, блгѡбонна масть; тога жена разбойникова мѣре помыслила, н вылаа тѣю водѣ до збѣна, н шѣши сз великою пилнѡстїю, н закопала тѣю водѣ сз зѣномз в зѣмлю, але перше ннжлн пречѣла Мрїа сз Іѡснфом пошла, н вывѣдовалса їако єстз имено снѣ нх, повѣдала Пречѣла Мрїа, снѣ моємѣ имено є Іє: а жена рекла, а моємѣ снѣ єстз имено взмѣез; то взато

имено ѿ Гда, иже естѣ товаришѣ Гсѣ, иже въ единой кѹпелѣ сѧ
 кѹпалѣ, и протѣ естѣ названѣ Взмѣ, а колѣ Взмѣ вырѣлѣ, и
 такѣи былѣ тѣи разбойникѣ, іако и ѿцѣ его; а колѣ старѣлѣсѧ
 Отецѣ его и не моглѣ рѣбенкѣти, и почалѣ оубожити; тогѣ
 жена его споманѣла себѣ, ѡной водѣ што ей закопала: и
 шѣши выкопала ѡный зѣлѣ, и ѿкрыла его; але масть сѧ
 оубыинла сѣ той воды блговѣна. Тогѣ жена его взала единѣ
 флашѣ и насыпала полнѣ масти драгоцѣной, и река мѣжеви
 своемѣ, поиди до Іерлѣма, и продаи тѣю масть, бо ю тебе не
 познѣютѣ, протѣже ю ты старѣи члѣкѣ, а ѡнѣ разбойникѣ
 поидѣхѣ жены своеѣ, и взалѣ тѣю масть и пошѣ до Іерлѣма
 и ходѣ по торгѣ продаючи тѣю масть, тогѣ стрѣтилѣ его
 братѣ сѣой Мрѣи Магдалены, и рѣ емѣ что ты члѣкѣ продаѣши,
 онѣ рече продаю масть драгоцѣннѣю, а колѣ позналѣ иже тѣ
 естѣ масть, и далѣ емѣ за ню лѣ сребникѣ; а разбойникѣ
 пѣназѣ и пошѣлѣ кѣ своей женѣ, и повѣдѣлѣ ей иже продѣлѣ
 добрѣ ѡнѣю масть, и жена ѣ зовѣ насыпала дрѣгѣю флашѣ
 масти, и пошла мѣжа своеѣ, и стрѣтилѣ его Никодимѣ,
 тенѣ которѣи былѣ пришѣлѣ въ нѣщи кѣ Гсѣ, и тоѣ кѹпилѣ
 масть, а ѡна жена третѣю флашѣ наполнила, ѡной масти,
 тѣю кѹпилѣ Іѡаннѣ, которѣи поховалѣ Гсѣ: теѣды лѣ флашѣ
 масти была Мрѣи Магдалена на глаѣ Гсѣ; въ домѣ Сѣмона
 прокаженногѣ; ѣ и гѣ флашѣ мѣти была на чѣло Гсѣ Хсѣ,
 ховаючи его до грѣбѣ: сѣ той то воды была масть што сѧ
 въ ней кѹпилѣ Сѣнѣ Бѣжѣи, сѣ сѣомѣ разбойниковѣмѣ; Потѣмѣ
 Взмѣ въ лѣ лѣтѣ разбойникомѣ былѣ, іако ѿцѣ его, и поимѣнѣ
 былѣ своимѣ товаришѣмѣ, имено емѣ было, Анжманѣ, и
 тако былѣ сѣ Гсѣмѣ крѣжованныѣ, Анжмана на лѣвѣнѣи а
 Взмѣ на правѣнѣи; еѣ тенѣ Взмѣ перѣи сѣлѣ Прѣчѣтой Бѣци;
 и въ единой кѹпелѣ сѧ кѹпалѣ сѣ Гсѣмѣ, и сѣ нимѣ оумѣрѣ еѣ
 рѣкѣ: Помѣни ма Гдѣи егда приидѣши въ Црѣтѣ сѣи, рече емѣ Гсѣ,
 ѡчто повѣдаю ти, днѣ сѣ мною бѣдѣши въ Рай, и прѣтѣ Взмѣ
 выкладѣтѣсѧ спѣнѣ сѣ Гсѣмѣ, бо былѣ въ единой кѹпелѣ, и на
 крыжѣ и въ Рай, але Анжманѣ выкладѣтѣсѧ разлѣченѣ, бо его
 Бгѣ ѿлѣчылѣ ѿ своей сѣой мѣти; бо колѣ былѣ на крѣжѣ на
 лѣвѣнѣи, и рѣгалѣ Гсѣ Хсѣ и прѣтѣ ѿлѣченѣ естѣ ѿ Гдѣи Гдѣ,
 и догѣлѣ до пекла вѣчногѣ, и тамо знашѣлѣ сѣ Юдашѣмѣ; и
 сѣ Пѣлатѣмѣ и сѣ Кайѣфашѣмѣ и сѣ Анадѣмѣ; и сѣ Ірѣдѣмѣ

Царемъ, ѿ сѣ иными немлостивыми товариши своими, ѿ
мы того смотрѣмо, абы змо еа з нѣма не зрѡвали, рачъ
на захѡвати, Гдѣ Бже ншъ еже еси блвенный, на вѣки вѣчѣи
Аминь:

V. 2. 2. Ukrižovanie Krista

A) Ukrižovanie Krista predstavuje ďalší okruh príbehov z jeho pozemského života, s ktorým sa spája pomerne veľký súbor rozprávání s mytologickými presahmi. Práve príbehy o kríži, na ktorom bol ukrižovaný Kristus, sú v ľudovej tradícii populárne a obľúbené. V Uglianskom poučiteľnom evanjeliu sa na sviatok Povýšenia Kríža v rámci ponaučenia či výkladu uvádza legenda o zjavení sa Kríža cisárovi Konštantínovi, hovorí sa aj o nájdení samotného Kríža a o zázraku, ktorý sa udial na dôkaz pravosti svätého dreva Kríža.

По вѡнесеніи гѣи, гакъ еа рачиль его етла млтѣ вознестиса
на нѣо. во двѣстѣ лѣтѣ. константинѣ црѣю великомѣ. показа еа
крѣтъ хѣз. въ снѣ въ неѣтѣ. свѣтель илющѣи оукрашенны" въ
неѣтѣ свѣздами золотыми. страшными агглы держаны". ѿ реѣ
емѣ во снѣ црѣю. таковы" знако" звнтажи" неприателѣ свои.
теды црѣз константинѣз оубндѣвши таковыи знакѣ. ѿ слышачи
таковы" голо. барзо бытѣ въ стра. ѿ розмышля еа таковыи
знако. ѿ на ѣрши днѣз сззва еа свое панство. ѿ рнцеры. воеводы
гетманы. оповѣдаючи таковыи знаки. котрыи прѣ сонь видѣтѣ.
которомѣ снѡви вшици еа двовали. а црѣз константинѣз што
вчинитѣ. рѡказа еа крѣтъ чѣтныи вчинитѣ. таковы" таковы" вѣдѣдѣ
во снѣ на нѣтѣ. ѿ носитѣи его казалъ при сѡбѣ. а гды ѿшли
до битѣвы. ко неприателе" своим. а таѣ вчинили. гакъ нѣ былъ
роказалъ црѣз. оучинивши крѣтъ ѿ ноги его ѿ собо". межѣ своею
вѣнною. и еа црѣз с нимѣ. ѿ поразилъ вшичкѣи неприатели
свои. прѣ снѣ и знаѣ крѣта еа бжѣа. по то" битѣвѣ крѣтильса
константинѣ црѣз, ѿ мѣи его елена. ѿ вшици еа его и
пѡлиитѣ. за еѣпа рнскаго славестра. въ нѣма оца ѿ еа ѿ етго
дѣа. ѿ пристали до вѣры хрѣтианскои. а потомѣ послалъ црѣз
константинѣ. матѣкѣ свою. царнцѣ еленѣ. з многими слѣгами

во ієрлн^м. нскѣти крѣта чѣтнаго гнѣ. на которо^м распѣ^т быль.
н та^м вчинили жндове межн собою великіи рѣжнокъ. ѡколо
крѣта хѣа. н нзнайдено .г. крѣты, два рѣбойничѣ а третїи іѣд.
которы^м зна^т показова^т на собѣ, понеже на то^т чѣ дѣнца
оумрѣла была. н до гробѣ несена была. н роказала црѣца елена.
вложити на крѣть. н ѡжгла зарѣ. н почала выхвалати бѣ, во
тро^мци єдннго. н выхвалала моцне снаѣ крѣта хѣа. н та^м
мнози н жндовѣ присталиа до вѣры хѣы. н крѣтилиа до
вѣры хрѣтианикоѣ. а стѣла елена справила крннѣ со злата.
ѡсадиши камене^м драги^м оукрашивши. н поставила крѣтъ хѣъ
во ней н оуфжндована црѣкѣ на то^м мѣсци. крѣта чѣтна н
придала до не^м епѣкопѣ. абы навча^т люди. вѣры н законѣ ежѣа.
н поклонилиа крѣтъ чѣтномѣ абы чѣи его в почестн нмали.
н то^м днѣ празновати. Мѣца септѣ^м .дї днѣ. такъ то ннѣшнїи
стѣы^м днѣ.

B) V Litmanovskom rukopise A sa nachádza text, ktorý je zložený z niekoľkých častí, vrátane príbehu o druhom strome pre kríž, na ktorom bol ukrižovaný verný lotor. V príbehu sa hovorí aj o treťom strome pre výrobu kríža, na ktorom bol ukrižovaný nespravodlivý lotor. Príbeh je detailne rozpracovaný a prináša zaujímavé informácie o tom, ako tieto stromy rástli a ako sa dostali do Jeruzalema. Súčasť rozprávania predstavuje aj príbeh o lotroch, ktorí boli ukrižovaní spolu s Kristom (pozri vyššie).

Извѣстїе ѡ Чѣнѣмъ Древѣ Крѣта Сѣго

на немѣже Хѣ распѣ^т бысть:

Вгда погребѡша ѡдама, з вѣнцемъ ты^м которїи оувиѣши з
древа Рѣнскогѡ, нже принѣ Снѣдъ Снѣз ѡдамовѣ, вложено было
на главѣ его, н с того вѣнца оуросло древо, велико н високо,
н пречѣдно взростомѣ. На чры частїи растѣце н вз єдннѡ
стѣяще, седмерицею, н бысть вышше всѣхъ дрѣвѣ:

Ѡ дрѣгомѣ Древѣ, на не же распѣтъ Разбойникѣ. Вѣрнїи:
Ѡ того древа, нзнее Тнгрѣ рѣка стрѣчецѣ нз Рѣа: н стоѣаше
на пѣсцѣ нзростѣше велико, н егда хотѣаше Снѣдъ помандѣти
ѡца своего ѡдама, показа емѣ ѡглѣз древо тоє, с него же
сзтворїи ѡгнь вз памѣтъ, ѡцѣ своемѣ ѡдамѣ, на рѣцѣ
рекомѣи Ілои н тои ѡгнь нмѣтъ горѣти до вѣка, н лютые

свѣрїе стерегѹтъз его: егда бо съгрѣши Лотъ в содомѣ, прїиде к ѿбраамѹ, на покаянїе, и егда слыша ѿбраамъ грѣхъ его оѹжасеся велии: и посла Лота да прїнесетъз ѡгнѣ ѿ главень горацихъ на Ионъ рѣцѣ, раздѣмѣвъ ѿко еде снѣдень, ѿ свѣрей тамо стрегѹцихъ, и шедъ Лотъ ѡверѣте свѣра спаша, и вземъ .г. главни, прїнесе къ ѿбраамѹ, и видѣвъ ѿ ѿбраамъ познавъ: и оѹднѣса и повелѣ Лотови посадити ихъ на горѣ, и полнѣати водою, и рече мѹ: егда прорастѹтъ тыи главни, тогда еси процени ѿ того грѣха; баше бо вода далече, юже .г.: разы на днѣ прїношеше Лотъ: и полнѣаше главни; и прорастоша главни, и расташе ѿ нихъ древо пречѹдно и красно.

ѿ третемъз древѣ, на немъ же расплѹтъ Разбѡнникъ Невѣрный ѿ того древа иънесе вода въ потопъ, и егда иъсече вода потопнаа, древо ѡста при рѣцѣ меррѣ, и егда же Моисей иъведе Илїтаны, не имѣаше что пити, понеже вода бѣ горка, и сѹдаше. Моисей скорбенъ воды ища, и сътвори мѣтѣвъ къ бѣгѹ: и показа емѹ Анггъз древо тѡ, ѡверха бо бѣ цѣтѹщее, и вземъ Моисей, ѿ древа того, посадѣвъ въ меррѣ рѣцѣ Кретаѡбразно, и слака бысть вода ѿ древа, иърасте древо велико чѹдно и красно:

Како Зачахдѣа, Древа та И како Растахѹ

Егда насадѣ бѣгъ Рай, неѣтъ тогда никого в Рай, токнъ самъ бѣгъ, и сатанѣилъ, и елика бѣгъ насадѣ, сатанѣилъ ѿ всякого сада крадѣше, и бѣжаще з Рай пота рѣсѣпа е по средѣ Рай, и видѣвъ е Гдъ рече: тѹ едетъз Тѣло мое, и ѡзъ самъ едѹ, и тевѣ сатано, едетъз сѣ древо на прогнанїе: и ишѣ сатанѣилъ иъ Рай рече: Гдн блѣн елика насадѣхѹ. Гдъ же рече: ѿзъ емъз посредѣ Рай и егда оѹвидѣвъ сатанѣилъ тое древо, оѹжасеся и чернѣ ѿ страха; древо же расташе на г столпѣ, еднѣ столпъ ѿдамовъ, второй столпъ бѣвннъ, третїй посредѣ самаго Гда: егда же съгрѣши ѿдама и бѣва, тогда паде ѿдамова часть в рѣкѹ Тѣгръ и бѣвннѣа часть паде в Рай, въ потопъ же иъзыиде водою иъ Рай; и иъсѣкшей водѣ древо ѡста при рѣцѣ меррѣ; Гпню же частъ даде Архаггъз Сндѹ, иъ него же и сплетше вѣнецъ вложнша на: главѹ ѿдамовѹ, в немъ же оѹмре:

Како СОВОКЪПЛЕНА ТА ДРЕВА ВЪ ІЕРЪЛИМЪ:

Егда хоташе Гдъ Бгъ, до възидетъ Соломонъ Домъ Бжій Сѣи Сіѡнъ: тогда спсѣти Гдъ персѣти Соломонъ, да владаетъ вѣмнѣ бѣсы: и егда созда домъ Бжій Сѣи Сіѡнъ, искаше древа покрытѣ Црковъ, и повѣдалше емъ ѡ древѣхъ и погди Моисей въ Меррѣ, и шѣ с людми, порѣче то древо: и сътвори с него берѣно велико и долго, и ѡбынде ихъ ноцъ при Іорданѣ: и воста бѣра велика, и потопе к Іорданѣ, и не ѡбрѣтше его, иде по иное древо иже бѣ ѡ главѣ Лотовыхъ: баше бо народа много, іако три тисѣчи: вѣровавшихъ в то древо, иже твореше чѣдеа велиа: и вси мнѡхъ, іако на то древѣ распатъ бѣдетъ Мессіа, и егда хоташе е сѣчи Соломонъ, людѣ не двѡхъ: глѡще: не сѣчи его, животворное естъ, іако ѡ трехъ глобѣнъ прозвѣло естъ; и многое чѣдеа творитъ: Соломонъ же разгнѣвалъ еа, и многѡхъ поразнѣ, и древо порѣче въ Іерѣлимъ принесе; Людѣ же вѣрѡующыи к то древо позбѣрахъ вѣнѣ ѡ него, и держѡхъ въ домахъ своихъ: спнѣ раднѣ ѡ недѡгъ ихъ и принесенъ бывшѣ томъ дрѣвѣ въ Цркѣ кладѡхъ его, и нигде не пригоднѣа, печалѣнъ же быстѣ великѣ Соломонъ ѡ то древѣ, и положи е к Црковѣ. Сншавшнъ же Свѣлла ѡ то древѣ, прїиде ѡ Вавилона видѣти ей вшедшн к Црковѣ, иде на не: в тои часъ спаде ѡгнь съ Нѣсъ, и пѡпали Свѣллаю: ѡна же бѣжаще рече: ѡ треклатое древо: Людѣ же вопѡхъ: ѡ трѣблаженое древо: По снхъ, еденъ мѡжж именѣмъ Елїсей, дѣлаше древо на Іорданомъ, и спаде емъ секнѣра, въ Іорданъ, и погнѣе, и древо иже потопе въ Іорданѣ и прнше повѣда Соломонъ; ише Соломонъ позна древо и, прннесе въ Іерѣлимъ, и прнложи на Црковѣ, и нигде не пригоднѣа, и прнклони е къ перѣвомъ дрѣвѣ: и рече: ѡ великое чѣдо, како та древа велика и красна, а не прѣгодншасѣ, и гдѣ ѡбращемъ высочайшее, ѡ тѣхъ дрѣвъ, нбо просн дѣмоновъ ихъ же держаше Бжїю печатїю: и рекоша, днмонн знаемъ мы древо въ едемѣ велико, и красно, и чѣдо: и страшно на ѡ немъ глѣти, и рече Соломонъ закнѣнаю вѣ и завѣзѣю печатїю Бжїю: юже ми далъ естъ Бгъ; да шедше, прннесѣте мнѣ е и с коренемъ, и тако днмонн сътвориша, баше бѡ главѣ Іадамова в то коренн; и прнше древо въ Іерѣлимъ ѡрекоша коренъ, и повергоша пѡ берѣзъ потока Вѣрскаго; древо же несоша къ Цркѣ; и егда прнмѣрахъ къ Сѣнамъ и то краткѡ быстѣ, и рече Соломонъ, ѡ великое

чѣдо, оуже бо три древа пречѣдны принесоух: и не единое не
здахъса, и повелѣ е кз первѣмъ двомъ къ Цркви повѣствовати, и
давъ страждъ; повелѣа е стрегчи, ихъ, яко здадеча твѣи древа
принесены; быша егда бо вопроси, Соломонъ дѣмоновъ, колко
е миль зъ ѡдема до Іерлѣма: ѡни ѡвѣщаша: яко и триащъ .г.
и .г. миль ѡверѣтоша.

Глава же ѡдамова лежаще въ корени, и никто ѡ не не
вѣдаше, по мнозѣхъ же лѣтѣхъ, идущѣ Соломонъ съ слѣгамъ
на лобы выстѣ бѣра велѣа и дождъ: и едиъ и едиъ ѡ слѣгъ
его, взать ѡдеждъ Црѣвъ верховнѣю и не прилѣчѣса кз Црю:
вндѣвъ же пещеръ, и внѣнде в ню, на кони, и мый съ собою
хѡрта и стрѣла, и стоа тамо, и вндѣ тоу пещеръ корѣанъ,
а не каменнъ; и егда прѣнде ко Црѣ, въпроси его Црѣ: дрѣже
где еси былъ зъ моею ѡдеждою, яко велѣа бѣра и дождъ
сзлѣса на ма тѣи сѡхъ еси, и рече слѣга: Ги вндѣхъ пещеръ
и вндѡхъ къ ню, и та пещера истинна корѣ; а не камень:
Црѣ же наѡутрѣа шедъ, вндѣ яко же повѣдалъ е мѡ слѣга и
оуразумѣвъ, яко то естѣ глава ѡдамова, повелѣ ѡчистиѣти ю
ѡ корениа и ѡ перстѣи: и принесе ю на мѣстѣ ѡдинои гори: близъ
Іерлѣма; и повелѣ снѣтѣса въ Іерлѣмъ всѣмъ ѡкрѣтныи градои и
всѣи людемъ: и Іерлѣмляномъ, ѡ мала до велика, и сзѣшѣса
всѣмъ народомъ, рече: яко вндѣте мене творѣща такѡ и вы
творѣте, и взать камѣ въ рѣки и поклонѣса главѣ, и рече:
покланѡ ти са яко перѣвои тварѣи бѣжен, и вергъ камѣнъ на
главѣ и рече пакъ побѣваю тѣа, яко прѣстѣпника бѣжѣа: и тако
вѣ народъ творѣше, и бѣ гора велѣа каменѣа тѣго, на главѣ
ѡдамовои и нарекоша мѣсто ѡное Евреки дѣфѡстратъ, еже
сказаетъ са побѣеніе: На томъ бѡ мѣстѣ распаша жидове Гда
нашего Іс Хъ егѡ Крѣтъ вздрѣзи Пѣлатъ, на главою ѡдамовою,
и тогда крѣтѣса въ ѡдамовои главѣ, весь народъ иже бѣ ѡ
начала Кровию Хѣю, истекшею, ѡ прѣтаго тѣла Хѣа, Крѣтъ
же Хѣз бѣ ѡ древа, иже ѡ вѣнца ѡдамова и зрѣте, егѡ Сидъ
Архагъла даде Разѣонника вѣрнагѡ; ѡ древа иъ въпаде къ Тигрѣ
рѣкѣ. Разѣонника же са распаша быша; вѣрныи ѡдеенѣю Хъ;
невѣрныи ѡшѣю.

V. 2. 3. Pád anjelov

A) Legenda o páde anjelov, ktorá sa nachádza v Litmanovskom rukopise Štefana Hlinku A, je časťou ponaučenia, resp. čítania na sviatok Zhromaždenia k veľ'vojevodcovi Michalovi a ďalším beztelesným mocnostiam. Čítanie sa začína alegorickým príbehom o vojne stromov proti moru. Morom sa tu alegoricky myslí na Lucifera, pričom, ako vyplýva z textu, nejde o more s vodou v priamom slova zmysle, ale o more plameňov, čiže peklo. Drevá symbolizujú dobrých anjelov. Text kázne pokračuje porovnaním dobrých a zlých anjelov, hovorí o ich charaktere: dobrí i zlí anjeli sú takí malí, že sa ich zmestia tisíce do ucha ihly. Spomína sa tu aj príbeh z Mk 5: 9: „Volám sa pluk, lebo je nás mnoho.“ Nasleduje opis videnia svätého Antona, ktorému sa diabol ukázal ako obor. Dobrí a zlí anjeli sú si podobní aj svojou beztelesnosťou, a keď sa chcú ukázať človeku, berú to telo zo vzduchu alebo oblakov. Následne sa uvádzajú všeobecne známe príhody z Biblie, keď sa dobrí a zlí anjeli ukázali ľuďom: Abrahámovi pri duboch (tereblntoch) Mamreho, patriarchovi Jakubovi, sudcovi Gedeónovi, Jozuemu, biskupovi Martinovi Tourskému, svätému Šimonovi Stylitovi, svätému Jánovi Pustovníkovi a svätému Antonovi Pustovníkovi. Spomínajú sa aj črty, ktorými sa dobrí anjeli odlišujú od zlých: dobrí anjeli pomáhajú človeku si vybrať správnu životnú cestu, ale zlí iba navádzajú na konanie zla. Po smrti človeka nesie dobrý anjel dušu človeka do neba, ale zlý mu bráni v tejto ceste a vymenúva hriechy človeka, aby nebol taký človek prijatý do raja. Len dobrí anjeli môžu vidieť Boha. V závere textu sa odporúča vyhýbať zlým skutkom, ktoré pochádzajú od diabla, a obracať sa s dôverou o pomoc iba k dobrým anjelom.

НА ДНЬ СОБОРУ СТОГО АРХАГЛА МНХАНА

КАЗАНА ДЛА НАДКН ВЕРНЫМЪ ЛЮДЕМЪ МЦА НОЕВЪ И ДНА
КДЫ ПРРКЪ ВЗДА БЫЛЪ В НЕВОЛН КЛЕВЛДСКОИ ХОТЧЛЪЗ ВНАДЧТИ
ТЛЕМНИЦН БЗСКИН: И МОБИЛЪ ДО ГДА БГА: ТЫН СЛОВА: БЖЕ
ВСЕМОГУЩИН, ЧЕМДЪЗ НАСЪ ВЕРНЫХЪ ЛЮДЕЙ ТВОИХЪ, ПОДАЛЕСЬ ДО
НЕВОЛЧЕ ПОГАНОМЪ: ЧЕМДЪЗ ДОПЧТИЛЪ КЛЕВЛОНЧИКОМЪ МЧЕСТО
ТВОЕ СТОЕ КЕРЛМН ЗВОЕВАТИ: И ЦРКОВЪ ТВОЮ СТОЮ ШСКЕРНИЧТИ
И РАЗОРЧТИ А ЗАЖЪ ЛЧПШИН ОУ ТЕБЕ КЛЕВЛОНЧИКОВЕ ПОГАНЕ,
НЕЖЕЛН МЫ ВЕРНЫ ЛЮДЕ ТВОИ. И КДЫ ТОЕ МОБИЛЪ, ПРШЛОЪЗ К
НЕМЪ АГГЕЛЪ ОУРНИЛЪ: ИСТРОФОВАЛЪ ЕГО ЗА ТОЕ, ЖЕ ШНЪ ХОТЧЛЪЗ
ВЧДАТИ ТЛЕМНИЦН БЗСКИН, И ЗАГАДАЛЪ ЕМЪ ТАКЮ ГАДКЪ, ДРЕКА
ОУЧИНИЛН МЕЖН СОБОЮ ТАКЮ РАДЪ: ПОНЕЧМО ВОИНЪ ПРОЧНЪЗ

морѧ, и ѡно оутѣтитъ прѣ нами: и бѣдетъ тамъ ростѣ древа,
наши, такъ же и морѧ чинниа радѣ. и мовѣи: Коямо з
древами: а кды звѣтажио ихъ бѣдѣтъ на тыхъ мѣщахъ
розливатѣса воды наши, але порожнаа ихъ была рада: бо
морѧ пѣскомъ загамоваз, ижъ мѣшатъ въ граныцахъ своихъ
стоати: а древа ѡгнь попалаетъ, и секѣра вырѣветъ; ижъ
немогѣтъса на росказъ бжѣи ширитѣ и плодѣти:

Наимнишии хрѣтѣане: накалностами морскими близ проклатый
Люциперъ: имѣла мысли подобны непроходному морѣ: бо
пѣнесица къ пыхѣ великѣю, смѣла мыслити въ себѣ и
мовѣти: поставлю себѣ престоль на западѣ, и бѣдѣ ровнымъ
бгѣу вышнемѣ, але незмѣрнаа Премѣросты бжѣа глѣбкостъ,
знаючи мыли его проклатый: ѡграничилъ море мнели
Люциперовой, бо росказалъ вѣрномѣ слѣзѣ своемѣ, Архагловѣ
Михайловѣ. Коеводѣ вшиткихъ силъ Нѣныхъ: абы тое море
пыхи и злобы, то ѣ проклатого Люципера: зохнѣла къ море
некончоны^и Огнезъ горащее: до пекла горащого, и тамъ его
ѡсыпалъ, пѣсчистими балами, то ѣ моцею бжѣва своего: же
навѣки ѡтамталъ нѣвыидеть, съ всѣми его, аныгели, древами
засъ которыи хотѣли боевати: сътъ люде свѣтвовыи, бо тыи
мыслами, и радами, и мѣдростами своими: высоко ꙗко древа
выносатѣса, жадаютъ великихъ богатѣствъ, догнѣхъ лѣтъ:
хотатъ кожго звѣтажитѣ, каждого перепертѣ: и вшитокъ
свѣтъ ради бы пожертѣ, але ихъ секѣра смѣти, неподѣване
пѣтинатѣтъ: а по смѣти Огнь неоугасимый пекельный ꙗко
терныя попалитъ ихъ. О чемъ абысмо ширшѣю могли повѣзати
наоукѣ: ѡ вырозмѣню аггѣлѣ добрыхъ, и слыхъ: прошѣ сѣго
Архаггѣла Михайла и всѣхъ силъ Нѣныхъ: ѡ помощѣ, а ласкѣ
вашѣи ѡ пѣное слѣхане.

Згажаютѣса аггѣлѣ добрыи, съ слымы, въ многи подобенствѣхъ,
бо ꙗко добрыи незаймѣють мѣща, такъ и слыи: же можетѣса
ихъ тиѣсача, алео и болше въ игланомѣ оушкѣ змѣститѣти, чого
маемо ꙗкѣныи прикладъ зъ оногѣ бѣса; которого Хѣ выгналъ зъ
члѣвѣка и пыталъ ꙗко емѣ има: а бѣсѣз ѡповѣдалъ; има мнѣ
Леггѣонѣ, то ѣ мнози емы тѣ, Леггѣонѣ значитѣса полкъ: къ
которомѣ было слыхѣ дѣховъ шестъ тыѣачей, ꙗко имѣройи
сѣтынѣ свѣдѣитѣ зачимъ ꙗко слыхѣ дѣховъ много, могло
са, змѣститѣти въ ѣдномѣ, члѣвѣкѣ, такъ и добрыхъ: аггѣловъ
можетѣ са змѣститѣти. Згажаютѣса и въ ты^и аггѣлѣ добрыи

со слыи́и ѿжъ ꙗ́ко добрыи́ А́гглы, такъ и́ слыи́ можетъ са
о́чииицы великыи́. О́лбрымомъ и́ великое мѣсце зарѣдѣти.
Дозналъ того́ стѣи́ Антоныи́, тои́ кды члв́ е́дногѣ, сѣдѣлъ
во своѣи́ келѣи́; пришолаъ до него́ такыи́ голоуа, Антоныи́
выиди́ и́ ѡбачи́: ꙗ́ кды вышолъ зъ кели́, ѡбачилъ О́лбрыма
великого: котори́и на земли́ столаъ, ꙗ́ головою́ Ѳболоковъ
доуѣга́ и́ розпростерши́ рѣки, гамоулаъ дши́ и́дѣши́хъ до Нѣа,
и́ много ихъ въ пропасть завернѣлъ. Згажарѣа́ и́ в́ томъ
А́гглы добрыи́, съ слыи́и, ѿжъ ꙗ́ко добрыи́, такъ и́ слыи́:
чи́натъ собѣ́ тѣло́ зъ повѣтра, и́ ѿзъ Ѳболока, и́ въ тѣлѣ́
людемъ показѣютъса́: о́чиии́и быи́и собѣ́ съ повѣтра́ А́гглы
тѣло́: котори́и са́ показали́ Авраамови́ о́у́ дѣла́ мамврейскаго,
о́чиии́и собѣ́ тѣло́ съ повѣтра́ А́гглы, котори́и за́ Іаковомъ
Патрїархо́у старозаконны́и ходилъ в́ запасы́. О́чиии́и собѣ́ тѣло́
съ повѣтра́ А́гглы, котори́и показалъса́ ГедеѲонови́ на гѣлнѣ́
подъ дѣбомъ и́ ѡзнаи́и́и е́мѣ́ же ѡнъ мѣлъ выскочити́
Іа́ла зъ неволѣ́ Мадїамско́и, о́чиии́и собѣ́ тѣло́ съ повѣтра́,
А́гглы: котори́и показалъса́ Ісусъ Навѣ́иновѣ́ зъ мечемъ добыты́и
подле́ Іерїхона́. И́ слыи́и а́нгелы́ чи́натъ собѣ́ тѣло́ съ повѣтра́
и́зъ Ѳболоковъ: и́ в́ розманто́и постанѣ́и́и людемъ показѣютъса́.
Сѣ́томѣ́ Мартинновѣ́, Епї́ковѣ́ Тоу́ронейскомѣ́, показалъса́ слыи́и
дѣхъ в́ Ѳсобѣ́ Хѣ́ои: и́ моуи́а до него́: Мартинне́, ꙗ́ есте́и Хѣ́.,
пришолемъ́ зъ Нѣа́ соудити́и́и людѣ́, ꙗ́е́ тобѣ́и́и наипервѣ́и показалемъ́
са́ ꙗ́ смотрачи́и на него́ Мартинъ Сѣ́и́и рекъ: не во́ пѣрпѣрво́и
шатѣ́ ѡбѣ́цалъ са́ Хѣ́и́и приити́и, и́ не во́ тако́и коронѣ́. В́ ꙗ́ко́и
ты́ е́и: ꙗ́е́ зъ блї́знаи́и ранъ свои́хъ, и́ съ Крѣ́томъ, ꙗ́ скоро́
тоѣ́ стѣи́и рекъ: заразы́ слыи́и дѣхъ́ зни́кнѣлъ сѣ́томѣ́. Сѣ́томѣ́
Сїмеѡ́новѣ́ столпни́ковѣ́, показалъ са́ слыи́и дѣхъ́ в́ Ѳсобѣ́
свѣ́тлого́ А́гглы: зъ возомъ́ огненнымъ, и́ конми́и ѡгннѣ́иымы:
и́ заволаъ́ до него́ моуа́чи: Сїмеѡ́не, прилаъ́ ма́ Бѣ́з, ꙗ́бы
е́мъ́ та́ взалъ до Нѣа́: ꙗ́ко́и взалемъ́ Іа́лю Пѣ́рка, о́уѣ́риаъ
томѣ́ Сїмеѡ́нъ, ѿжъ́ ѿ хотѣ́лъ зыити́и зъ столпа́: ꙗ́е́ кды́
Крѣ́томъ Хѣ́ымы́ пережегналъ са́, заразы́ слыи́и дѣхъ́ съ конми́и и́
зъ возомъ́ зни́кнѣлъ: Іа́новѣ́ сѣ́томѣ́ пѣ́стинковѣ́ показалъса́
слыи́и дѣхъ́ в́ ѡсобѣ́и́и щѣ́ни́ицеи́ко́и, зъ келю́хомъ: ꙗ́ко́и хотѣ́а́чи
причастити́и е́го: ꙗ́е́ стѣи́и познавши́и сло́го дѣхъ́ рекъ: Ѳ́
проклатый́и и́ нечи́стыи́и дѣше́, ꙗ́ко́и смѣ́леезъ на смѣ́ватнѣ́а. зъ́
Прѣ́тыхъ́ Тайны́и Тѣ́ла и́ Крѣ́тѣ́ Хѣ́ои, е́го́ Крѣ́то́и прогнанъ́ е́дѣи́
и́ заразы́ слыи́и дѣхъ́и́и нечезнѣ́лъ, Сѣ́томѣ́ Антоныи́и великомѣ́

на пѣщїи показали еѡ слыи дѡхове в розмантыхъ вѣдахъ
 бестѣцкыхъ починѣшнѣ лвами, медведями, волками, ѱами
 вепрами, телцами: и иными, бестѣми, и оучинили на пѣщїи
 крѣкы великыи, почали рычати, щекати вѣты, сковѣчати,
 и келїю стѣго хотѣли перевернѣти, але кды ѡнтоний стѣий
 вышолъ з келїи, и пережегнался, вшитко то еѡ ꙗко прахъ
 ѡ вѣтрѣ, з великии шѡмомъ зникло: згожаются и в
 томъ ѡггліи добрыи со слыми, и жъ ꙗко добрыи такъ и слыи
 жадныхъ покармовъ лии напоевъ не заживаю: згажаются,
 и в томъ ѡггліи добрыи со слыми, же ꙗко добрыи такъ и
 слыи, ѡповѣдуютъ людемъ пришлыи нѣкоторыи рѣчи, бо
 кды в чїижику мѣстѣ Геллеиспнскомъ, бѣдовали божицю,
 ѡргонавѣте: и питали ѡполїна болвана. Пїдїанъ названого
 комъ бы тѣю божицѣ мѣли посвѣтити, теды слыи дѡхъ
 з того боѣвана [ѡповѣдѣлаз ...] Мїрїи Предвѣчного Слова
 Родїтелѣ, была посѣенна, а то еѡ дѣло, чїсачею и двома
 стїи лѣтѣ: прѣ спїителнымъ Рожтѣвомъ Хї Бїга нашего: в
 томъ зѡ незгажаются ѡггліи, добрыи съ слыми: бо добрыи
 ѡггліи побѣждаютъ нѣ до побожныхъ оучинковъ: гамѣютъ ѡ
 роисѣтного житїа показѣютъ на прѣстѣю дорогѣ до Нѣа:
 и ѡ вшелокого грѣхѣ стережѣтъ нѣ; а слыи ангелы чїнати
 людемъ великии шкоди: и до наглои смѣрти, часто прїводати,
 побѣждаютъ людеи до пыхы до лакометѣва, до чѣжолѣтѣва,
 до гнѣвѣ до законѣтѣва, и до вѣхѣ бїгѣ мерскнхѣ, и не побѣныхѣ
 оучинкѣ: незгажаются ѡггліи добрыи съ слыми: и в то: же
 кды оумреть чїкъ ѡггліи добрыи дшѣ провадѣтъ до Нѣа:
 а слыи ангелы перебѣгаю, и гамѣютъ дшїи: и не пѣцаю,
 до Нѣа показѣютъ дшїамъ розмантыи грѣхи которыи живючїи
 в тѣлѣ на свѣтѣ чїнїли, незгажаются, и в то ѡггліи
 добрыи съ слыми: бо ѡггліи добрыи в Нѣѣ насыщ[а]ю[т] еѡ вїденїа
 Лица Бїжого, а слыи ангелы насыщаю[т] еѡ дшїами грѣ[ш]ныхѣ
 людїи: роскошнїи кми, и лак[ом]цами бо ꙗко лакомыи и
 зѡдрослїивыи, чїкъ неможеть еѡ: бѣцїтѣва насїтити, такъ пекло
 гѣтанї дїаво[с]каа, нїколи не насытитѣ дшїз чловечнхѣ, еѡнакже
 ѡшѡкло[т] еѡ в то лакомыи и зѡдрослїивыи люде: бо што до
 пекла [впадет] тѣ тѣ еѡ навѣки. што зѡе лакомыи, чїкъ
 прѣ[з] фалшъ збереть то вшитко по не зорстанет. и до
 чѣжнхѣ рѣкъ перейдетъ дла того на мїлшїи братїе, варѣнмо еѡ
 ѡ рады злыхѣ и проклатыхѣ, пекельныхѣ ангелѣ, и икоро на

НА МЫСЛІ ПРІДЕТЬ ШТО СЛОЕ НЕЧЕКАМО ТОГО ЧАСУ, АЛЕ ІАКО
НАПРДШІЕ, ПРІЗНАВАМО НА ПОМОЦІ І НА РАТДНОЕ СТЫХ АГГЛО
НЕНЬХ, НЕВІНТАДНЬХ, І МОЦНЫХ, АБЫ НА ТО СЕВЕТѢ Ш ВСЕГО
ЗЛОГО ЗАСТПНІЕ СВОИ БОРОНІА, А ПО ДОГНХ, І СПОКОНЫХ
ЛѢТЕХ: І ВСѢХЗ НА ДО ЦРТВІА НЕНАГО БПРОВАДІА ЦАСЛЫВѢ
АМННЬ.

B) Kázeň na sviatok Zhromaždenia k veľ'vojvodcovi Michalovi, ktorá je súčasťou Uglianskeho poučiteľného evanjelia, sa začína výkladom biblickej epizódy o stvorení sveta. Poukazuje sa v nej na to, že najskôr bolo stvorených 10 plukov anjelov, v každom pluku bolo tisíce anjelov. Rozprávanie sa sústreďuje na výklad o pyšnom anjelovi Satanailovi. Pre túto pýchu bol celý jeho pluk zvrhnutý z neba a padal na zem 40 dní a nocí ako dážď. Podľa tohto textu Boh stvoril Ľudí, Adama a Evu, aby nahradili chýbajúci desiaty pluk anjelov. Satan však závidel ľuďom slobodu a pokúšal Evu. Archanjel Michal vyhnal prvých ľudí z raja pre ich previnenie. V texte sa vymenúvajú aj zázraky, ktoré sa uskutočnili na zemi pričinením anjelov, napr. anjeli vyviedli Lota zo Sodomy, varovali Balaama, pochovali Mojžiša, pomohli Jezuemu obsadiť Jericho, ukázali sa myronosičkám pri Ježišovom hrobe a mnohé ďalšie zjavenia a zázraky, ktoré sú v texte kázne rozpracované viac alebo menej podrobne.

ШЦА НОБЕ[РІА] І. НА СОБОРХ СТГО АРХАГГЛА МНХАИА

ТЖ МОЖЕТИ КЛДЫ ЗРОЗУМѢТИ ТОИ ПОВѢСТИ. ІАКИН СА ЧДА
СТАВАИ. ІВОЛѢ І РОИКАЗАА БІ ШЦА НЕНАГО. ПРѢ АРХАГГЛА
МНХАИА. НА САМЫЙ ПЕРѢ ГДЫ НЕ БЫЛО НИ НЕО НИ ЗЕМЛѢ. І
БЫЛА ТМА І ВОДА. І АХЗ БЖІИ НОСИСА ВРХ ВОДЫ. І РЕ БЗ ІС
ТМЫ СЕВЕТУ ВОИАТИ. І СТАНУСА СЕВѢТИ. І ДАЛѢ СЗТВОРИА БЗ
ВШНТИКО. ШТО Е НА НЕѢ І НА ЗЕМЛИ. В НЕѢ АГГЛЫ І АРХАГГЛЫ.
ДЕСАТИ ЧНО. АБЕ ПОЛКО. А Б КАЗДО ПОЛКУ ТМАМИ ТЕМ ТИСА
ТИСАЧИ. АНГЕЛО СТЫ. А ТА СА СТАЛА ПРЗВАА ВОНА. І ЧДО
Б НЕѢ АБЕ ОУПАДО. ПОНЕЖЕ НАПРЗВО БЫЛО А БЫ АГГЛЗ
ІМЕНЕ САТАНАИ. СТАНУСА ГОРДЫ. І ПОМЫСЛИА ВО БѢ. ІА БЫ
ПОСТАБИТИ МА МАЙСТА СВОИ ВЫШЕ КРДГО НЕНЬ. І БЖДЖ РОВЕНЗ
МОБИ ВЫШНЕМУ. СКОРО ТОЕ ОУМЫСЛИА. ЗАРА ЗБЕРЖЕ З НЕБА. І
ЗО ВШНТИК ПОЛКО ДЕСАТИ. І ПРОЧТО НАЗВАНЗ БЫ САТАНАИЗ.
І ЛЕТѢЛ З НЕБА М ДНИ І М НОЦИ. ІА БЫ ДОЖДЗ ТА ГДЕТО

ѡбачивши то стѣи аггъз мнхънлъ, нншого полкоу. таковыи
 оупадоу великии. заклинкаѣ и реѣ. въ нмѣи стѣ, стѣ, стѣ, гѣ
 саваѡ⁴, исполнивѣи нѣо и землю славы егѡ. тжѡ зарѣ за тѣи
 словои вшиѣки вои нѣныи тоѣ слово рекли. и заклога нѣо.
 и ѡстало в нѣѣ д. полкѡ, аггъзѣ х, и ѡ того чмѡ стандльса
 архъггъз мнхънлъ на вышшии боеводоу нѣныи. а тѣи котрый
 спали з неба, вшиѣци потенѣли. и стандли са дѣволы.
 потомѡ сътворитѣ бѣ чѣка на земли. и назвали его именеи
 адаи. хотачи напизннчи тоѣ дѣлѣи полкѡ. которыи спали
 з неба. и сотворилѣ адамови женѡ, именеи еѡвѡ. оубѣши и до
 раю. и росказалѣ нѣи абы вшиѣко пожвѣли шчо ѣ в раю. а
 порѣкѡ раѡ абы са древа не дотыкали. а мовилѣ ежели того
 древа скошѡдѣши. то смѣрѣи оумреи, и таи шатѣ позабндѣлѣ
 сътворѣню бѣио. аѡлаца чѣкѡ нже такии емѡ вѣности
 порѡчилѣ бѣ, премѣнилѣ са во змию. и бѡползѡ до раю,
 таиже прелестилѣ еѡвѡ, намовитѣ, абы скошѡвала того ѡвоцѡ,
 которыи стонѣ в порѣкѡ раѡ, ѡповндѣлѣ еѡвѣ бѣдѡшныи. нже
 бѡдѣте мовитѣ таиже знати вшиѣко. зле и горѡдѣ тако бѣ.
 послѡхѡвши еѡва такои рады. скошѡвала и подѡла адамови.
 тжѡ скоро скошѡвала. нагнн са стандли, и познали и прѡво
 было гораздѣ. а теперѣ зле. а гды было еѣце в полдѡне адаи
 са сховалѣ в раи. бѡдѡчи наги. и прилѡлѣ бѣ аггъла мнхъла.
 и выгнаѣ и и раю.

то таи дрѡгое чѡдо сталога прѣ архъггъла мнхъла. прѡво в
 нѣѣ дрѡгнѣ ра на зѣли. и ѡ того чѡу бѣ стѣи, приказалѣ
 каждомѡ чѣкѡ, и каждѡ дѣи архъггъла мнхъла храннѣла. абы
 на ѡстерѣгалѣ ѡ вшиѣкии злѡстии. не тѡзко чѣковн, але и
 кѡдомѡ сътвореню, абы не загинѡлѣ плѡ и такога сътвореннѡ,
 потомѡ и моѣеи прѡреѣ ѡ тои. тѣи мн словои. поставнша
 предѣлы ѡзыкои, по чнелѡ аггъз бѣио. а снз бѣио мовитѣ.
 прѣ еѡлиѡста маѣ дѣлѡ, ннчи не ѡбнднѣте малыи сн. чѡи аггълы
 и вѣгды вндѣтѣ лицѣ ѡца моего. нже ѣ на нѣсеи пишеѣ тѣи
 бытнѡ. три аггълове вывели лѡта и сѡдомѡ. и в тои чѡи запѡса
 сѡдои и гоморѣ. и зѡ борѡса сѡ ѡаковои аггъз бѣио, на
 рѣцѣ фанѡнѣ. ажѣ до дрѡгѡго днѡ до сѡзницѣ. и ѡвали емѡ
 жнлѡ в носѣ. Пишеѣ тѣи в кннѣи четѡртѣи мойеѡвѣи, гды
 былѣ цѣз вѡлаикѡ. в мѣстѣ оуѡерѣсѣ, и послѡлѣ по еднѡго
 вѣщннѡка до зѣлѣ прѡзио, которога зѡно именеи вѡлаи абы
 проклѡтѣ жндѣ. ѡбѣцѡучи емѡ за то великии дарѣ. а вѡлаи

са емѸ того пѡнаѣ. ѡ сѣвшн на ѡснцѣ своѡ. ѡ ѡхаль до
 црѣа балакѣ. проклѣти жнды. а тоѣ црѣа балакѣ прѡто казалъ
 жнды проклѣти. лбы ѣмж невлазникѣми были. але бѣ ѡцѣ
 нѣный барзо любнѣ жнды, ѡ послалъ ангѣла своего з нагнѣ
 мечѣм. которыѣ станѡлѣ межн мѡры мѣсцѣкнми. кжды малъ
 ѡхатн балам. а ѡсла ѡбачнвшн аггѣла ѡ вынѣтыѣ мечѣм.
 покочнла на боѣ. н к мѡровн. ѡ ѡбразнла емѸ ногѣ ѡ мжрѣ.
 а ѡнѣ почаль ѡсла барзо бнтн. а ѡснца промовнла до него ѡ
 рекла. про што ма пане бѣшѣ. а залн небачншѣ ѡ аггѣлѣ бѣжнѣ
 стонѣ прѣ тобою на дорѡсѣ ѡ нагнѣ мечѣм. аггѣлѣ бѣжнѣ тѣ рекѣ.
 прошто ѡсла свое мрѣдѣшѣ. а бѣ же бы тѣ ѡснца невлазѣ.
 то бѣ ѡ тебе забнѣлѣ. зѣто ѡ хѡцѣ жнды проклѣтн. ѡ
 ѡбачнвшн поемѡтрѣлѣ ѡ ѡбачнлѣ аггѣла ѡѡтѣрашнлѣ барзо.
 тѣды во мѣсто проклѣннѣа блѣнлѣ ѡла, то тѣм бѣ днѣвѣ
 барзо немалыѣ. Понеже баламѣ пѣшн прѣ ногама аггѣлѣкѣма.
 заплакаѣ н реѣ. незагѣбен мене аггѣле хѣѣ. ѡ а не бѣдѣ
 проклѣннѣтн нкого. тѣ можеѣ кѡждоѣ ѡмнѣнѣа рѣшнтн. же
 бы не проклѣннѣлѣ нкѣто нкого. штобы ѡ тебе бѣ незагѣбнѣлѣ.
 а гды мѡйсеѣ прѡроѣ бѣжнѣ помѣрѣ. то егѡ аггѣлѣ похѡвалѣ на
 горѣ моаблн. ѡ нкѣто не знѣе грѡбѣ егѡ. гдѣ ѡ лежнѣ. чѡм кѡлн
 бы жндѡе знѣлн гдѣ ѡ похѡбанѣ. розѡбѣралн бы егѡ по ѣдномѣ
 чѡнкѣ, ѡ носнлн ѡ собоѡ. ѡбовѣмѣ барзо фѡртѣднѣм бѣѣ. Пншеѣ
 тѣм гды ѡшѡлѣ ѡ нлѣнѣ доывѣтн мѣста сѣрхѡна. ѡ ѡбачнлѣ
 коннѣ барзо велнкѣю прѣ собоѡ. ѡ впалѣ ннцѣ кѡ землн. ѡ
 почлѣлѣ млнѣтн гѣ бѣлѣ а млнѣшнлѣ поемѡтрѣлѣ в горѣ, ано
 аггѣлѣ бѡн стонѣ прѣ ннѣ, ѡз вынѣтыѣ мечѣм. до котороѣ реѣ
 ѡ навѣннѣ. кѣто ты есѣ, наш лн жлѣзмѣрѣ лн чѡжнѣ а ѡнѣ реѣ
 ѡ ѣтеѣм архаггѣлѣ мнхѣнѣ послалѣ еѣ на помѡцѣ тѣбѣ, небѡйѣа.
 Тѣм же порѣзлѣ вшнѣкѣ слѣ хѣнаѡѣкѣю. ѡ прѣдалѣ бѣ ѡ ѣнѣ
 жндѡм зѣмлю. вѣзалн ѣа былн маѣамѣанѣ на жнды. ѡ тѣм
 гѣнлѣ ѣа аггѣлѣ бѣжнѣ прѡтѣнѣ кѡ гедеѡнѣ. которыѣ ѡмалѣ .тѣ.
 жлѣнѣрѣѡ, а гды ѡшѡѣ с ннми прѡтѣнѣ кѡ четѣырѣмѣ црѣм. которыѣ
 зѣано ѡрнѣа, зѣнѣа, зѣвѣа, самѣона. ѡ ѡ вшнѣкнми вѡйсѣкѣми
 велнкнми. то вшнѣкнѣ порѣзлѣ аггѣлѣ бѣжнѣ. заслѣпнлѣ ѡ. ѡ
 самн ѣа поѣѣклн в нѡчн. Послалѣ бѣ гаѣа прѡроѣа до црѣа дѣа
 ѡ реѣ выѣбернѣ соѣѣ ѡ хѡ с тѣрѣ рѣчнѣ: ацн тѣрн лѣѣта гѡлѣ на
 землѣ твоѡ. ѡлѡ тѣрн мѣѣѣ ѡѡтѣѣкѣтн прѣѣ вѡрогнѣ тѣвѡннн.
 цнлн тѣрн дннѣ в землн тѣвоѣнѣ смѣртѣ. а ѡнѣ реѣ зѡвѣѣгды
 мн тѣѣно. але нехѣнѣ бѣдѣѣ сѣмѣрѣ: ѡ послалѣ бѣ аггѣла своего.

и оумрло людн. ѿ поранкж до ѡбѣда ѡ тысканн людн. то та^к е^{сть} моцный аггыз бжнн. Тойже аггыз стый повндѣлз члкъ маноевн и женѣ его. зачатие еа^мсона снагаго. которы г^д волосы малъ на головѣ аггызкн. Пнше^т ты^и нже снахерннз цл аггызкн. добываючн мѣста нѣрлма, и блнбннл нма и хѣо, и послалъ на него бж стый воеводѣ своего архггыз мнханла. и единой ночн оубнлз во^нны людн мнрскн, ф, и п, и е. За новоходоногарѣ црѣ вавилонскаго, оубрзжены были трѣ ѡтроци до котла рлженаго тѣ аггыз бжнн холода н^м додавалъ. и нн н^м не ваднѣ ѡгнз. Коли даннла оубрзжено было до амы, межн лвы лютын. и та^м аггыз бжнн лвы оукротилъ. Гды ншо^т пророк^ъ данвакѣ н нѣрлма на поле ко жѣце^м и с^и потравои. а та^м его аггыз бжнн порвал^ъ, и прннѣ до вавилонѣ до амы и кз пророкѣ даннлѣ. и накрзми^н пррка даннлѣ. и зл^а женцѣ накрзмилз прншѣши взл^а оу едно^н годннѣ. Кз цркн соломоновѣ, стый аггыз на кождын днз ро^к сходнѣ сз нѣсз, и взмѣцалъ водѣ. а кто прншо^т до той воды прзво, то кожды^н оуздоровлѣ бы^т. И гды хѣ нз гробѣ всталь, то та^м аггыз оуказал^а жена^м. и ре^к ѡ неплатѣ. восталь хѣ ѿ мрзтвы. тойже сты аггыз петра выбель нс те^мннцѣ. и желѣзное вазна розываль. и те^мннцею затраснѣлъ, и нны чл много чннлъ, которы не естѣ рѣ^те можнам. лвы тын чѣда ма^т выпнса^т члкъ. протч похвалѣ^м вшн^тци архггыз мнханла. которого е^{сть} ннѣшнн стый. а фалебнн днз. а вннн смо его в почеиночн има^т прлноватн. а оубогн не запоминачн. протч нже и тебе бж не запоминалъ. то е^{сть} до домѣ своего оубедн мѣпего хромого глѣхого нѣмого недолзгого нагаго немѣцаго сзгрѣ^т прнѡдешн, накрзми, напо^н, зложн.

C) Ugliansky zborník Klúč obsahuje kázeň na sviatok 8. novembra s podrobným opisom zvrhnutia Lucifera a jeho celého desiatego pluku z nebies. V kázni sa podčiarkuje ich ohnivá podstata, netelesnosť a bezkrvnosť. Lucifer, alebo Dennica, bol najkrajším anjelom, a práve jeho Boh mal najviac v obľube oproti ostatným anjelom. Postavil ho preto najbližšie k zemi, ale tento anjel sa rozhodol, že sa chcel vyrovnat' Bohu a mať svoj prestol najvyššie. V texte sa krásne opisuje Boží hnev prostredníctvom ľudovej reči. Nahnevaný Boh narieka nad neposlušným anjelom, vyháňa ho z neba a odoberá mu jeho krásu a meno. Zvrhnutím z neba sa z Lucifera stáva Satanail, knieža diablov, ktorý pádom z neba

sa dostal do podzemia a začal navádzať ľudí na hriech. Niektorí menší anjeli z Luciferova pluku sa ešte stále držia za nebo, hoci niekedy predsa aj padajú dole ako hviezdy. Autor kázne zdôrazňuje, že len hlupáci hovoria, že niekedy z neba padá hviezda, veď každý predsa vie, že to nie je hviezda, ale z neba zhodený diablov služobník. Kázeň pokračuje rozprávaním o tom, že sa diabol môže zjaviť človeku v podobe besného zvieraťa, alebo navádzať človeka na to, aby si prestal čtiť Bohorodičku, aby nechodil do chrámu, prejedal sa a zanedbával duchovné potreby atď. Dobrí anjeli na rozdiel od zlých sú veľmi rýchli a nemôže ich zdržať ani oheň, ani voda, ani železné zámky, ani múry. Keďže už boli stvorení a noví anjeli sa už nerodia ani nezomierajú, Boh im dal rovnaký rozum ako človeku.

Зрѣ: казѣна на Сѡбѣ архангѣлѣ: бжѣа:
 Мнѣханлѣ. н дрѣгы небесны снлз. ѡ ѣго нача ствѣѣ. н ѡ
 нзвѣрзженію. лѣципра со небѣз. деа того хорлѣ. аблѣ. табора
 аггѣкаго.

Прощѣ бѣа небѣснаго. н стѣго. архангѣлѣ мнѣханлѣ. н дрѣгы
 архангѣловз н аггѣловз. бжѣнѣ. на помощз. аблѣ [...] прлѣ: хрѣн. на
 вѣлѣхана. бесѣды бжѣон. што говориѣ черѣ нашѣ стѣта. ѣго
 стѣла: мнлѣ. зрѣ бнелѣю. глѣ. ѣ. кннгы. бытѣнскыи. н дрѣгоѣ
 пнемо стѣое. бѣзѣ:

Зрѣ: ѣѣ іѡа глѣ перѣла:

Мнѣперше сотвориѣ. Гдз бѣз нѣныи. нѣо. ѡ потѣомз землю.
 лнѣ Сѣеѣ перше дѣннѣшн небѣса добротанвыи ѡцз наѣ. нѣныи.
 премѣдрыи. вѣдѣца. тлѣ. бѣзѣ. короѣ. дѣ. ѡ ѡѣлѣ. лѣ. Словѣѣемз
 гднѣнѣса. нзробнлѣса. ѡ дѣле. мовнѣ. н дѣхомз стѣтз ѣго вѣлѣ снлы
 ѣ. Снлы назывѣлѣ аггѣлы н архангѣлы. то то стѣ снлы. н моцѣре
 нѣныи. то то ѣ днѣнаѣ рѣ. [...] бжѣон. Гдѣ мовнѣ. ѡцз наѣ нѣныи.
 слово. Зарлѣ. стлѣнѣ неб [...] снлы нѣныи. ѣ знаѣ каѣдыи. ѣ не ѣдны
 стѣ. аггѣлѣ. а [...] вѣсѣ аггѣлз: н архангѣлы. хѣрдѣннѣ. н сѣрафннѣ.
 шѣетѣок [...] ѡчнтѣи. Началѣ гдѣства Прѣт [...] на котѣорѣ ѣго ѡцз
 ѡпочнѣлѣтз. то то стѣ. аггѣлове дѣхове ѡгнѣныи. пожнгатѣнѣныи.
 ѣ тлѣ. нз ѡѣ дѣа бжѣа. вѣшнтѣы тѣи. ѣднѣмз разоѣ. стлѣнѣ.
 много нхз. н божѣство нѣлнчѣное ѣѣ лнѣы. Назѣвѣлѣ н ѡцз наѣ
 небѣсныи. Снлѣмн [...] дѣхлѣмн ѡгнѣстѣмнѣ. н нрѣоѣ невннѣмнѣ.
 тлѣ. мовнѣ. короѣ. дѣ. ѡѣлѣмѣ рѣ. Тѣвориѣ аггѣлы своѣ дѣхы. ѡ
 слѣгы своѣ ѡнз. палѣщз. чѣнѣте н знаѣте каѣды. ѣ бѣз ѡцз
 нѣныи. аггѣлѣ сотвориѣ. ѡ дѣа стѣ [...] н ѡ ѡгнѣ. Понѣвѣлѣ
 ѡннѣ стѣ ѡннѣстѣи. н пламѣноноснѣи пожнгатѣ [...] стѣноснѣи.

невѣднмый. моѣный ѡ снѣный. бо ѡны сѣ бѣлоѣный. Лише
 дѣхъ сѣтый. а чѣла на собѣ неймаюѣ. ани кроче ани [...]. тоѣмо
 дѣхъ бѣий. а сотвориши ѡ бѣзъ сѣлашъ. неѣса. ѡ сѣлѣ скон аггѣ.
 роздѣлѣн ѡхъ. на десѣтѣ хорѣ (таборѣ). таѣ мѣдры" гетмѣ коѣско
 свое. ѡ коѣомѣ таборовѣ приставѣ сѣлашнѣ. то ѣ воѣводѣ. ѡ
 поставѣнѣ ѡ. на коѣомѣ неѣѣ. бо сѣтѣ девѣтерѣ неѣса. крѣмъ сего
 видѣмого неѣ. котроѣ ѡчѣн наѣнмѣ видѣмо блакнѣноѣ неѣо.
 тоѣо ѣ десѣтоѣ неѣо. Котроѣ на собѣ носнѣ. бѣгы. неѣный. ѡ
 ѡсѣчѣеѣ виднмый сѣѣѣ ѣ падолѣ зеѣнаго. на каѣомѣ. неѣѣ покѣлѣ
 аггѣлѣ своѣ. по ѣдномѣ таборовѣ. ѡ наѣвазъ ѡ меѣшканѣѣ. неѣный.
 абы ѣмѣ вѣрно сѣжнѣ. ѡ хвалнѣ своѣго добротѣного [...].
 ѡца неѣнаго творѣца. Межѣ котрыми бѣвѣ аггѣламѣ. ѣднѣ аггѣлѣ.
 старшнѣ перѣнѣшнѣ. котромѣ нѣма бѣло лѣцнферѣ. котрого
 любѣ ѡцѣ наѣ неѣнын. ѡ коѣлѣ на ѡсѣѣхъ. ѡншнхъ аггѣлѣ. ѡ
 краѣнѣ бѣ ѣго красотою. ѡ гѣнотнѣю. [...] сѣѣтѣлон. пачѣ ѡншнхъ аггѣлѣ.
 таѣкѣ сѣдѣ своѣго коѣлѣ [...] ѡ перѣнѣшнѣаго копѣѣтанѣ. ѡ наѣ
 ѣмѣ. ѡцѣ [...]. сѣѣтѣносеѣ дѣннѣа прѣсѣѣтѣлѣый. ѡ постѣ[авнѣ]
 на сѣомѣ ннѣомѣ неѣѣ. перѣнѣшнѣаго копѣѣтанѣ перѣ [...]одою. абы
 ѡбладѣ. ѡ ѡстерѣѣгѣ. сего [...] краѣнѣѣ ннѣскоѣ падолѣ зеѣнаго.
 ѡ да ѣмѣ во моѣцѣ. ѡ вѣпѣкоѣ. тоѣ десѣтѣый таѣо. аггѣлѣвѣ.
 шѣтоѣбы ннѣмѣ ѡбладѣ. ѡ сѣжнѣвѣ. неѣсаго [таѣора] бѣа.
 а колѣ сѣзѣвѣ старѣшнѣство. ѡ вѣдѣнѣю послѣдѣ, ѡ гѣтнѣо
 велнѣкѣю. вѣ бѣа ѡца. тоѣѣ выѣше пнѣанѣый. сѣѣтѣносеѣ. аѣа.
 дѣннѣа прѣсѣѣтѣлѣый аггѣлѣ. ѣдноѣо чѣсѣ видѣчнѣ себе тоѣ аггѣлѣ
 ѣ таѣоѣ прѣднѣоѣ сѣѣтѣлоѣстнѣ ѡ красотоѣ. Позѣвнѣѣ таѣоѣ своѣ".
 велнѣкѣн повѣзѣѣ. ѡ зѣбрѣвѣ сѣдѣ своѣнѣ. ѡшнѣтѣкѣ аггѣловѣ.
 котрыѣ бѣлнѣ пѣ ѣго рѣкоѣ. Моѣнѣ юмѣ сѣдѣ моѣнѣ любѣнѣ.
 Знаѣте ѡ томѣ аѣжѣ. а ѣстѣемѣ. Пѣнѣ вѣшѣ. а ѣстѣмъ ѡзѣдобнѣнѣ
 краснѣ" во ѣсемѣ. ѡ сѣѣтѣлѣый вѣ сѣоѣа. Росѣзѣю вѣмѣ. сѣдѣ
 моѣнѣ. возмѣѣте. сѣоѣецѣ моѣнѣ. на котроѣмъ ѣ снѣжѣ. ѡ неѣѣѣте.
 ѡ постѣлѣю ѣго выѣше ѡблѣ. ѡ выѣше зѣѣѣзѣдѣ неѣнѣхъ. на
 полѣноѣнѣ. сѣдѣ на нѣмѣ зѣсею сѣѣтѣлоѣстнѣю моѣю. ѡ бѣдѣ ровѣнѣ
 вѣшѣоѣмѣ сѣю. таѣ сѣрѣднѣ зѣю рѣдѣ. зѣнѣ ѡ пыѣнѣый. горѣнѣ
 лнѣѣѣлѣ. Поднѣвѣса бѣ ѡѣ велнѣкѣю пыѣхъ ѡ горѣо. снѣ не доѣкѣтѣ
 зѣ нѣго бѣ тоѣ славы. ѡ гѣнотнѣ. ани ѡ снѣ хотѣвѣ. бѣтнѣ
 рѣнѣый бѣѣ. Прѣшѣ вѣ наѣмнѣшнѣ. хрѣтнѣанѣ. рѣѣте послѣхѣтнѣ
 сѣ пнѣнотнѣ. таѣкѣ мѣжѣѣскѣ поѣ. таѣ. ѡ женѣскѣый. старѣнѣ. ѡ
 моѣоѣнѣ ѡсѣбѣ. шѣоѣ сѣ сѣлоѣ томѣ. пыѣнѣомѣ аггѣловѣ.
 ѡ вѣшнѣкомѣ ѣго. дѣсѣтомѣ. таѣоровѣ. каѣдѣнѣ нѣмѣѣтѣѣ сѣа

У тоу чѣсѣ стѣын мнхані. зозвавші оушнткыхъ архаггловъ и
 аггловъ. Ставші закнче голоено. Конми^а гакъ бы мовѣ. юмъ.
 конмиан^а соѣѣ. берѣмо соѣѣ Ѹ оу^а. што са стало грѣшникови
 [...] варншо^а ёго Ѹшн^акы^а. алы мн боймога бѣа ѿца своего.
 Стѣамо во прѣдѣ. и во послѣзѣ вѣрной слѣжѣ [...] мѣ вѣрне и
 прѣднѣ. Тамъ ѿсталога нан стѣы аггло. котрѣн сѣѣ вѣрнын.
 Сл [...] котрын нѣ [...] котрѣн нѣгы згрѣшнтн немогѣтѣ. алы
 заше при ласцѣ бжой стоаѣ. Я лѣцнперѣ ѿверѣтѣ ѿ ласкы
 своей навѣкн. тѣѣ са спѣнно прѣрочетво дѣ. гдѣ мовнѣ. Сего
 ѿгонѣ гора^а ѿкомъ. и несытымъ рѣцѣмъ тоѣ. Гордоѣ ѿко
 называеѣса. слнѣ. а несытоѣ рѣце земля. ѿг^а. р. Я зновѣ
 мовнѣ. тѣо проѣ дѣ. ѿгало^а .пн. Прѣтолз на землю побѣже Ѹмали^а
 ёсн. днн временнй ёго. ѿблѣ ёсн ёго с трѣдомъ. То мовнѣ ѿ
 лѣцнперѣ пышномъ. котрын столеѣ свон хотѣѣ слѣгѣмъ дати.
 нестн Ѹ свѣтло бошѣю. авно бергъ ёго и самого и стѣлѣце^а
 Ѹ пренсп [...]. бѣз стѣын. Я стѣын мнхані. Ѹзѣ копѣтѣство и моѣ
 вѣлнкѣю. ѿ бѣа ѿца своего нѣнаго и тѣорѣа. тоѣтѣ. стѣы.
 архаггъ мнхані. стѣрежеѣ Ѹсѣго свѣтѣа пѣнѣнаго. земнаго падолѣ.
 бороннѣа ѿ Ѹсѣхъ нанзѣо прѣтннѣ. ѿ неприателѣ дшѣныхъ
 и телесныхъ. Тотѣ стѣын архаггъ мнхані. боевода. авѣ. Копѣтѣ
 небѣсны. вѣлкн наш застѣннѣ. и ходотѣа. до бѣа. ѿца.
 млостѣаго во дѣ. и Ѹ ночн. дѣ ёмѣ ѿцѣ наш небѣсны. мѣчъ
 ѿннстѣын. котрымъ прогоннѣ дѣвола. и воюѣса з нмъ. За
 нарѣ. хрѣтнѣкн. и за црѣкви стѣын. и сторѣннѣ ё. жертѣннѣа
 бжого. и проходнѣ Ѹ всю пѣслнчнѣю. ѿ востока. до запада. ѿ
 полднѣ. до полноцн. Свѣтѣачнса гѣ блнскѣвнѣа. и прогонѣѣ
 бѣсѣо и боѣса ёго. моцн дѣволѣскн. не терпнѣ бо дѣволѣ.
 свѣтлостн ёго. и спашн дѣннѣа со небѣсѣ. Тотѣ стѣын архаггѣ
 мнханѣ вѣлкн. настѣпѣѣ на дѣвола. и на Ѹсѣ слѣ ёго
 нечнстѣын. и топчеѣ и ногамн свон^а. и попнрлѣ. не могѣѣ
 зрѣтн на ёго стѣю гѣснѣ. и далеко. прогоннѣ и блѣдтнѣ своѣю.
 Сей стѣын. мнхані ѿбороннѣѣ Ѹсѣго свѣтѣа. и на конѣ
 помѣщннкъ. и всю [...] рѣтѣноѣ люде^а вѣрны^а гѣвлѣѣса.
 которого по дѣ днѣ. со [...] стѣын. и зѣ ншнмн. стѣымн.
 товѣрншамн. стѣы. архаггѣ [...] аггъ слѣз нѣныхъ. бѣзѣтелѣсныхъ.
 дхѣ ѿнѣны. [...] стѣын сѣѣ безѣпастны. и моѣнын сѣѣ тѣѣ. і бы
 [...] моѣ бы ёдн аггъ. Ѹбѣ сѣ вннмы^а свѣтѣ. бо мнновеннй ѿка.
 ѿба [...] авѣ спалнтн. затратнтн. што погадѣ^а колн. содо^а и
 гомѣ. и ншн. варншѣ. мнхані стѣын и спалн. и Ѹ море погрѣзн.

Я́ бы́стро́стию е́ѣ агѓлове дѣжинъ. и́ скорохо́нныи. Гды́ е́хоче́ ꙗ́
 небѣ́ на зе́млю. и́ ѡ́[...] и́ зе́мль на небѣ́. что́ гнѣ́ стана́т. а́ тѣ́
 бо́ро́зо га́колы́ блѣ́снетъ. Я́гга́ е́того́ немо́же ꙗ́. Заде́ржатн нн
 ѡ́нъ. а́ нн вода́. а́ нн зе́мля. а́нн замкы́. а́нн мѣры. а́нн е́тѣны
 ка́мѣныи. а́нн желе́зо. Такого́ е́ѣ дѣ́ла. е́на бѣ́ла. мо́же ꙗ́
 агѓлз пере́веречи́ [...] е́хоче́ ꙗ́. вонно́ и́ ѡ́ па́цнри. и́ ѡ́ зброю.
 рнѣ́екдю. и́ ѡ́ ѡ́нстѣю. зброю. и́ ѡ́ ро́ндю по́стѣ́. поне́же дѣ́з
 мо́цн. Я́ тѣ́ла. и́ ко́стн. и́ кро́ве не́ има́т. Я́нн е́ѣтъ. дѣ́з бѣ́жн
 е́тѣны. гды́ бо́ е́ѣ нлн бѣ́ рѣ́ды и́ хова́чѣ. што́бы. агѓло́ мѣчѣ́
 ко́ванн. и́ па́цнрѣ́ правнн. Я́нн что́ агѓлз бѣ́жн. тѣ́ прнберѣ́ га́
 са́мъ. е́хоче́ ꙗ́ слою́ бѣ́жю и́ ѡ́казѣ́тъ ꙗ́ вѣ́рныи лю́деи. Я́гѓло́вѣ́
 бѣ́жн. гды́ и́ е́ѣ ѡ́ѣцъ со́твори. ѡ́нн ꙗ́ бо́ше не́рода́т. а́нн
 по́мнраю́т. Я́гѓлове́ бѣ́жн. до́ бѣ́дн га́зыка́ не́потре́бдю́т. а́нн ѡ́ха
 до́ сдѣ́хана́. Но́ ѡ́се́ знаю́т ро́зѡмо́ ѡ́ бѣ́ла дѣ́ныи и́мъ ѡ́
 прѣ́мѣ́ростн е́го е́той мѣ́тн. и́ прѣ́то на́зываю́т ꙗ́ дѣ́вои
 ро́зѡмныи. ѡ́тѣ́ и́ма́ете ва́ша мнлѣ́. найм[нн]шнй. сдѣ́хачѣ́е.
 до́вѣ́ сдѣ́шныи. ѡ́ е́тѣ́ агѓло́. и́ за́ де́сятнй та́боръ и́з ко́трыхъ.
 чо́ртѣ́ е́талнѣ́. Ва́ды нмѣ́. ѡ́ха́ та́ чѣ́въ. што́ гово́рн бѣ́з
 е́тѣны. че́рѣ́ на́шѣ́ грѣ́шныи ѡ́ста́ и́ ѡ́чн. и́ ѡ́мъ. Прѣ́. хрѣ́тнѣ́не
 на́по́мннаю́ ва́шѣ́ мнлѣ́. ча́сто прнхо́дѣ́те до́ црѣ́е е́той и́
 мо́лѣ́ме. е́того́ а́рха́гѓла. мнха́нлѣ́. и́ сво́н агѓлѣ́. хрѣ́тнѣ́л ѡ́бы
 мо́лачн за́ нѣ́ бѣ́ла е́того. што́бы и́ да́ле бы́лн по́рѣ́[...] на́шнмн.
 и́з е́той прѣ́чтой бѣ́ею. до́ бѣ́ла ѡ́ца́ не́наго. ке́ [...] ѡ́ грѣ́хѣ́ [...] ѡ́бы
 на́мъ бы́лн пере́до́вѣ́щѣ́ до́вр[...] и́ то́варѣ́шѣ́ лю́бн навѣ́кн.
 По́честѣ́мъ. бра́тѣ́е. днѣ́. е́го е́тѣны. то́варнѣ́ство е́го. де́ва ꙗ́ хо́рѣ́.
 а́ва́ та́борѣ́. е́тѣ́ агѓлз. и́ а́рха́гѓлз. кто́ че́стѣ́т ко́пѣ́тана. то́ ꙗ́
 че́стѣ́т и́ во́йско́ е́го. Че́стѣ́мо. и́ вы́ прѣ́. хрѣ́: ко́мъ што́ бѣ́з
 е́тѣны да́. ты́и прнса́ндн во́ево́дѣ́ не́наго. мнха́нлѣ́ ко́пѣ́тана.
 не́ныхъ е́нѣ́. те́плѣ́го на́ше́го по́рѣ́дннка до́ бѣ́ла ѡ́ца́ на́шн
 мнлѣ́тѣ́аго. не́ жа́лѣ́мо да́ба́чн и́з рѣ́ꙗ́ сво́н. да́ры бѣ́жн. во́ево́дѣ́
 не́номѣ́. се́рѣ́чнвыи то́то е́ члѣ́къ ко́трыхъ [...] про́сѣ́дѣ́ры. и́
 прѣ́ннѣ́ чнннѣ́. на се́й. хва́ле́ныи днѣ́. и́ на и́ншн бѣ́жн. Я́ вы́
 ѡ́богыи. чнмъ. и́ма́ете. го́стннн са́но́ватн мнха́н е́того и́
 то́варншѣ́ е́го .а́. та́борѣ́ е́тѣ́ агѓлз и́ а́рха́гѓлз. ѡ́богыи е́ротн
 бѣ́дныи. ко́трѣ́н не́ мо́жете за́ровнннн да́ла .гѣ́. ѡ́ нн спорѣ́ прнѣ́
 до́ црѣ́квн е́той. та́ че́рѣ́ нѣ́. да́вѣ́нн. е́тоу́н. ко́лѣ́нѣ́. мо́лачнѣ́а
 бѣ́д. по́ка оны́ зъ спа́чомъ ннѣ́кыи по́бнн. [...] то́ и́зды́хан. и́ то́е
 бѣ́з и́ е́тѣны. мнха́нѣ́. не́ по́ннзнѣ́.
 Прѣ́. хрѣ́н. ѡ́да́йте. тѣ́ворѣ́ сво́еи и́ .гѣ́. а́. мнха́нлѣ́. са́ноу́стѣ́з.

За сано. дары. За дары. н горѣннѣ на вѣнѣю. горѣннѣ. Да
 исподобнѣса [...] н причинноу. лѣикы бжѣн. Ѹ црѣтви ѣго стѣо
 мнлостн. Зѣжды навѣкн ѣмннз.

V. 2. 4. Pozemský raj

Litmanovský rukopis Štefana Hlinku A obsahuje rozprávanie o pozemskom raji. Autor kombinuje poznatky o tomto bájnóm mieste a snaží sa ho lokalizovať. Uvádza, že podľa daktorých informácií sa nachádza vo vzduchu pod mrakom, podľa iných je pri Damasku. Ďalšie zdroje hovoria o tom, že sa nachádza v Indii. Dodáva, že doposiaľ tam ľudia žijú 300 a viac rokov, ba nevedú ani vojny a nič nepotrebujú, lebo majú všetko potrebné pre život a k tomu aj priaznivé podnebie. Autor uvádza, že v predkresťanskej latinskej tradícii raj sa lokalizoval na západe, ale dodáva, že v tých končinách už bolo viacero ľudí, a keby raj tam bol, boli by ho naši. Pôvodca tohto rozprávania sa opiera o takú kresťanskú tradíciu, ktorú pozná a ktorá hovorí o raji na nebesiach. Židovská tradícia dodáva, že raj je väčší ako celá zem. Pozoruhodným je v tomto príbehu akési videnie Eoskula, ktorý získal od Boha možnosť uvidieť raj na vlastné oči. Opisuje sedem obrovských palácov, ktoré sa tam nachádzajú, a zároveň opisuje aj obyvateľov jednotlivých palácov. Zaujímavé je, že jeden z tých palácov bol prázdny. Rozprávanie pokračuje údajmi o prvých ľuďoch v raji. Hovorí o tom, že pätnásť rokov po narodení Adama a Evy sa im narodili dvojičky Kain a Kalmana, za ďalších pätnásť rokov sa narodili dvojičky Ábel a Delbora. Po vražde Ábela odišiel Kain na východ a začal tam budovať mesto pre svoju početnú rodinu, okrem toho, ako sa v príbehu uvádza, učil svoje deti kradnúť, zbíjať, odoberať ľuďom majetok. Neskôr sa Adamovi narodil tretí syn Set, ktorý v Sýrii postavil dva stĺpy na záchranu od vody a ohňa. Ďalej sú vymenovaní aj potomkovia prvých ľudí.

О РАЮ ЗЕМНОМЪ:

Раи земныи: мѣще радоеное: ндеже ѣдамз сзтворені людіе
 разлчнѣ писмены выкладяють, ѣдны пишѣтъ быти емѣ на
 воздѣтѣ пѣ ѡблѣко, ннїи пишѣтъ быти ѣмѣ въ орикїиѣхъ
 полѣхъ при дамаецѣ: бо бымъ ѣдамз: колн ѣго выгнано зъ Раю,
 къ Црѣтви Асвурїиискомъ, къ Перекомъ н къ Индїискомъ: ѡкдѣ рѣкн
 Раиикїи выхѣдѣтъ н земля тамъ нанѡбфитѣл: Ннїи пишѣтъ
 быти его къ Индїи самои, даѣ того н тамъ, н теперъ маютъ

люде вѣкъ долгѣи, по триста лѣтъ живѣтъ и болшеи, бо там вѣтри повоинныи, ничого не потребѣюти ни воютъ, и скрѣбѣ много маютъ: а не маютъ, ѡни голодѣ, ни хороты зима, ни горячѣсти, ни коли не маютъ: наго ходѣтъ, и всего доволно маютъ: Рымляне старѣи за блѣвоукаства мовѣи ѡ Раю и естѣ на заходѣ снѣца; для того же собѣ щенникѣ ѡ запада ѡбралн, до дѣволскѣхъ жерѣтѣ: Звѣздочетци, ѣллинскѣи млювали Раи междѣ Индѣовъ, Персѣовъ и Сцициѡвѣ, и межѣи нѣхъ горамѣи и лѣсамѣ, ꙗко ѡтамтал идѣтъ рѣка Евфратъ, Тиръ, Финсонъ, и Индовъ: аме и тыи страны люде переходѣтъ; и нашлн бы Раи, кдыбы тамъ былъ. Ннѣшнѣи же писма стѣи свѣдѣчатъ: ꙗко на воздѣсѣ ѣ надеже почиаетъ Авраамъ Исаакъ и [А]ковъ: и в нѣдрахъ нѣхъ праведныхъ дѣи водкоруѣтъса, смотреиѣмъ Бжѣи до скончанѣа вѣка сего свѣта: жидове же пишѣтъ: во своѣхъ книгѣхъ: нжъ болшыи ѣ Раи, ннѣшнѣа землѣ: и сѣтѣ енемъ великѣи соборы людеи с тѣламѣи и з дѣшамѣи: бѣ еденъ жнѣ Раввѣнѣи и менемъ Бѡсѣхѣла любнмыи велмы Бгѣ до которого поглѣл Бгѣ Аггѣа смерѣти, абы емѣ мовнл: ѡ штоколѣбѣи едѣшѣ Бгѣа проснѣти предѣ смѣртѣи тѣды ѡтрнмаешѣ, и рѣ Бѡсѣхѣла: прошѣ абы мнѣ показано Раи ѣдинъ: ѣже естѣ Раи: а коли тое оупроил: несеи былъ тымъ Аггѣомъ до Раю: и ходѣчи по немъ видѣлъ тамъ сѣмъ палацѣ тѣи великыхъ: и еденъ з ннѣхъ былъ надолжъ сто тисѣчей мнл; а шнрѣ десѣтъ тисѣчей в томъ тѣды Палацѣ видѣлъ множество людѣи тыхъ котрыи ѡ блѣвоукаскѣи вѣри на жидовскѣю вѣрѣ навернѣлиса; въ дрѣго^м палацѣ, видѣлъ людѣи покѣтѣючѣхъ, вѣ трѣто^м палацѣ видѣлъ Авраама, Исаака, Иакова, и всѣмѣи снѣамѣи Инлѣкѣимн: которыи вышѣшн зѣ Егѣптѣ, и на пѣщи померлн; вѣ четѣвѣтомъ не было никого: вѣ пѣто^м видѣлъ Менсѣю Снѣа Дѣдова, и прѣрка Глѣю, вѣ шѣстомъ видѣлъ тыхъ, которыи померлн в разлѣчныхъ вѣдѣлахъ и фрѣднѣкахъ, вѣ седмомѣ были тыи, котрыхъ побнто и потрачено на свѣтѣ, а невыинѣ, и едѣтъ тѣа всѣи ждѣти едѣного дне: а томѣ алкорановѣ вѣрѣютѣ всѣи жидове, и тѣрѣци, то естѣ писмѣ того Бѡсѣхѣла Раввѣна жидовского:

Сѣтворенъ быстѣ Адамъ вѣ Раи, и Бѣва ѡ бокѣ его лѣвого зѣ ребра: которѣ оупнѣшн его выналъ Бгѣ и сѣтворнл емѣ женѣ въ помощѣ: Пѣтнадцѣтого лѣта ѡ созданѣа нѣхъ родншасѣ блннѣта нмъ снѣ Кайнъ и дѣверъ Калмана, ею же полѣтъ Кайнъ за женѣ, въ время свое: тако бо нмъ блговолн Бгѣ, сѣмени

радн чѣча, въ дрѹгѣа же ѿ: лѣтъ по Кайнѣ родиса снѣ Авель,
и дщерз Авелора: блзньнѣа: Авелз же бысть добрз: правденз
бола Бѣа, и роднчовз: и нача пастн ѡвца и скоты: ѡ ннхъ же
перворожденомъ вса, и млеко, на всеоженіе Бѣу длаше: Кайнз
же бытъ слын, неправѣнын, гнѣблнвы, зависнынъ вса вопреки
роднчелѣ дѣлавын, тои землю дѣлаа, и ѡ неа плоды на
всеоженіе Бѣу воздаваа: но Авелевѣ жетѣвѣ Бѣу прынмалз, и
огнь з нѣа спѣцаючн, прѣложенаа вса потребалаз: и сожгалаз,
Кайновѣ же ѡ рѹкз огнемз жегомѣ, не сожгаше огнь: іако
гнѣблнчнса на Авела офѣрн чнн[н]лаз, и мовлаз до него
Бѣу: чѣмѣ са на брата своего гнѣблешз, ѡ доброе, вшаѣ
ѿслн бѣдеѣ добрѣ чннлаз, іако Авелз: бѣдешз ѡ мене добрѣю
нмѣтн заплатѣ: а еслн салѣ, ѡбачншз прѣ собою грѣхз твои,
што во моцн своен маетн добро и сло: але неслѣхачнн того
Кайнз, вызвалаз Авела на поле: гдѣ палин ѡфѣры: и та^м его
зарѣзалаз: а скоро тое оучннлаз Кайнз, сталз са голоез з Нѣа:
Кайне гдѣ ѿ твои братѣ Авелѣ а Кайнз гнѣблнчнса ѡповѣдѣлаз
небѣмз Гдн, вшаказ іа не строжѣ брата своего Авела: и рѣ к
немѣ Гдѣ: што ѿ оучнннѣ ѡто голоез крѣн брата твоего:
волетѣ з Землн помѣстн ѡ мене просачн; але ю проклатѣ
бѣдн, и немнн нгдѣ мѣста и кто оубыетѣ та, седмерицею
бѣдетѣ караны, и ѡ того часа нача Кайнз главою трастн за
не Бѣу прогнѣблса на него:

По семз понде Кайнз ѡ лица Бѣіа, и вселнса на востокѣ слнца;
и расплоднса тамо, снѣ же свои оучнѣ крастн, разбивати,
ѡнматы нмѣннѣа чѣжаа: и оуставн границѣ себѣ, ѡ великого
морз, и нача бѣдоватн мѣсто великое нменемз Енохю, ѡ
нменн Еноха снѣ своего: и мѣромз ѿ ѡкрѣжн, и тамо вса
чадѣа своа воведе: іако тогды были люде великнн; грѣбнн,
ничемнынъ наго ходнлн ѡбороны ннжкоу нн ѡ звѣрѣа нн ѡ
птаховз драпѣлнвнхъ немаючн, бо за выстѣпокз Адамовз:
вшнчкѣ на чѣка бороговало: и дла того кто іакз мога ѿдны
шопы з хворостѣ, дрѹгнн з былз; бѣдовалы: ннынъ іамы и
переконн дла мешкана копанн: и та^м жнвотѣ свои проваднлн
по созданнн мѣра, въ лѣто і. і: роднѣа снѣ Адамовз Снфз и
былз чловеѣмз Бѣгонынн: тои слышачн, ѡ ѡца своего іако
маетѣ Бѣу каратн свѣтѣз двѣма казнамн, то е[с]тѣз водою и
ѡгнемз: сотворыѣ в Сурю двѣ стоѣпы великнн, ѿднз с камене,
а дрѹгнн с цеглы, камѣнын дла воды, а цегланын дла ѡгна,

камѣный, абы нерозмоказ: а цегланыи штобы незгорѣлз, и написалз на ннхз сырыиискн^н языкомз, в которыйи часы, и акаобы вѣдетъ каратии бѣгз свѣтъз за грѣхн абы еа люде варовалии ѿ злотн, тыхз стольповз цегланыи, зопіовалзса, а камѣныйи и доннѣ стонтз, ѿ того Сидда роднѣса Еносз, тои первѣе нача млтвн до бѣга икладати и ѿ его праведниции начаша родитиса тои породн, какъ Нана, Каннанз, Мелеленла, Малеленл, Гиреда, Гиредз Еноха потчо^н оуроднѣса Дамехз сѣмыи потомокз Кайновъ в Сурїи ѿ Мадѣсала, тои Дамехз мѣлз двѣ жены, една Селла, дрѣгла Яда на оуставѣ бѣжїи: и во проклацтвѣ скончалзса; бо во время Ноа потопе тои Дам[мѣ] и прадѣда своего Кайна забылз; бо оумѣлз стрѣлати зз лѣкѣ доврѣ, а каправыйи былз на ѡчн же не вндѣлз доврѣ: Едного чмѣ выишолз на поле, мячн з собою хлопз, што его водило: и шѣкалз звѣра акаого забыти, не дла мала: бо того до потопѣ не ѣдали, але дла икор^н на ѡдѣне и показалз емѣ хлопца в кракѣ Кайна, которыйи такѣ икрадалзса на звѣра: а розумѣючи же: звѣрз стонтз, стрѣлылз змѣрнвшн и забылз Кайна: а ѡбачнвшн ижз прадѣда своего забылз: а не звѣра: розгнѣвалшиса стрѣлылз и до хлопца, и забылз его: а кды повѣлз ѿ томз женамз што изтворнлз тедаи шѣкалии спосоеѣ и емѣ тѣю смртз оучинити толко еоалнѣа и мовн^ї га забнлемз, на котро^н семерое проклацтве было: а кто мене оубыетз, тои седмдесатз кратз и седмз проклатз вѣдетз, тои Дамехз мѣлз потомковъ своихз всѣхз сѣмздесатз и сѣмз: ѿ инѣ абаала ѿ селла, бытѣ перзвыи гѣдикз, Гѣбалканз, первыйи ковалз Рабалз ѿ Яды, разлѣчилз козы ѿ овецз: Ноема дцерьз Дамехова ижз ѿ Селлы: измнелы ткатии сѣкно, и полотно: а прѣде того: толко в икорзхз ходнлн, ѡна же наоучн мала робыти: нѣцыи пишѣтз ака ѿ лѣтавцовз зчато бытз сѣма Кайнового, ака ѿ ныхъ роднлнса олвернмн, сн е^т белетн, которыйи велми дрѣчилн жнедшн в законѣ бѣжїи.

V. 2. 5. Tibet ako záhadná krajina

Litmanovský rukopis Štefana Hlinku B obsahuje rozprávanie o Tibete. Uvádza sa v ňom to, ako mních Anton sa vydal na cestu na západ (sic!) do neznámych končín. Za tri mesiace na cestách sa Anton ocitol v neznámom

veľkom a bohatom meste s prívetivými obyvateľmi. Anton nerozumel ich jazyku a tak, kým sa ho nenaučil, mohol iba pozorovať život okolo seba. Po dlhom čase začal tu šíriť Božie slovo a bol pozvaný k vládcovi toho kraja a mesta. Toto mesto sa volá Tibet, je obrovské a vládne mu 24 kráľov a 24 biskupov. Opisuje podrobnosti každodenného života Tibeťanov, ich zvyk dávať deťom nepekné ochranné mená, skladovať mäso v soli, svätiť sobotu namiesto nedele, opisuje tiež prírodné podmienky, podnebie a uvádza aj mnohé ďalšie podrobnosti. Po dvoch rokoch mních Anton odišiel domov do Palestíny a tibetský vládár za ním poslal dvanásť mužov s darmi pre palestínskeho vládará ako prejav svojho uznania.

В ТИБЕТѢ ИЛИ О НОВОЗНАЙДЕНОМЪ СВѢТѢ: ВЪ ИЖИ ЗАПАДНЕЙ ЧАСТИ СВѢТА:

ВДЕНЬ СГОБЛВЫЙ ЗАКОННИКЪ: З МАСТЫРА ПАЛЕСТИНСКО: ИМЕНЕМЪ АНТОНІИ: ПОЛЮБИВШИ ЖИТИЕ СВОЕ ГДЪ ПГЪ СВОЕМЪ: ПЪСТИЛСА ВЪ ДИКІИ И НЕПРОХОДНЫИ ПЪСТИНѢ ВЪ ЗАПАДНЮЮ СТРАНУ: И МНОГИИ ПЪСТИНѢ ВЪХОДАЧИ, ЗАШОЛЪ МЕЖИ ТАКИИ ЛЪБЫ И ИКАЛЫ: КОТОРЫХЪ ѿ НАЧАЛА СВѢТА: ОКО ЧЛВЧЕЕ ВЪДѢТИ, НИ НОГА ДОЙТИ НЕ МОГЛА: И ТАКЪ ХОДАЧИ НЕ МОГЛЪ Ю НИ НАЗЪ ВЕРНУТИСА, АЛЕ ПРХОДАЧИ ВЫСОКИИ ИКАЛЫ: ГЛУБОКО СНѢГОМЪ ѿКРЪНЫЕ: И НЕ МОГЪЧИ З НИХЪ ХОДИТИ: КОПАЧИ ДО СНѢГЪ ЗАПІНАЮЧИ, НА БРЮСѢ ІАКО НѢАКИИ ГАДЪ СПЦІАЛСА ВЪ ДОЛИНЫ: И ТАКЪ ПРѢ ПОЛЪ ДРЪГА МЦА ТРЪЖДАЮЧИСА, ЗЪ ОСТРЪГАННЫИ ДО КРЪВЕ РЪКАМИ И НОГАМИ НА ѿНЫХЪ ИКАЛАХЪ: ПРИШОЛЪ КО ИНЫМЪ ТАКОЙ ВЫСОТЫ ГОРАМЪ И ИКАЛАМЪ: АЛЕ Ю ЧЫИ ѿБФНТѸСІЮ БЛГОВОННЫХЪ ДРЪВЪ, И ѿВОЦАМИ ЗГОДНЫИ, ДО ПОКАРМЪ ЧЛВЧОГО ПРОКВІТАИ: ГДЕ НЕПОТРЕБА Ю БЫЛО НИ ПОКАРМОВЪ, НИ НАПОЕВЪ ВО ПРАГНЕНІЮ СТАРАТИСА: БО ѿ САМЫХЪ ЗАПАХѸ ЗРОЗМАИТЫХЪ И ПОЖЫТОЧНЫИ ѿВОЦѸ: МОГЛЪ БЫ И ИКАКА ДНИ БЕЗЪ ПОКАРМЪ И БЕЗЪ НАПОЮ ЖИТИ: И ТАМ Ю ПОДОБНО СѸБЪ ГЛАДАЮЧИ МѢЩА КО ЖИТИЮ: ПЪСТЕЛННОМЪ: ВЫШОЛЪ НА ЕДНЪ БАРЗО ВЫСОКЮ ИКАЛЪ: И РОЗЗМОТРАЮЧИ НА ВСѢ СТОРОНЫ: ѸЗРѢЛЪ НА ДАЛЕКОЙ И РОЗКОШНОЙ ДОЛИНѢ: ВЕЛИКОЕ БАРЗО МѢ[СТО] И ХОТАЧИ ЗНАТИ ШТО ТО ЕСТЬ: И ИШОЛЪ КО НЕМОУ: АНИ ТАМ ДОШЕЛЪ СПЛІНЛОСА ДРЪГОЕ ПОЛДРЪГА МЦА: И ВСЕГО ПЪШЕСТВІА ЕГѸ ТРИ МЦА: И ПРИХОДАЧИ КЪ МѢСТЪ, ВІДѢЛЪ ЖЕ ЕСТЬ БАРЗО ВЕЛИКОЕ И БОГАТОЕ: ЛЮДЕ ВЪ НЕМЪ ПЕКНИИ И ѸРОДЛВЫИ, А ПОКОРЬНИИ, КЛДЫИ ЕМЪ КЛАНАЕТІСА: И ДНЕВЮТІСА ШТО ТАКИИ ЗА ЧЛВКЪ: БО ѿ НАЧАЛА СВѢТА НЕ ВІДАЛИ И НЕ

слыхали, и бы были где на свѣтѣ иныи члвчїи нарѡ: але такъ вѣрили и роздѣли, же толко свѣта ѣ: и людей што оу нихъ, бо ѡни ни ѡкале ни іакогѡ прїходѣ ко своемѣ црѣтѣ немѣли, ни воѣвали на нихъ никто: ни ѡни ни на кого: к томѣ же бшелаки ихъ богатствѣ, злата рѣба шатѣ розманты ихъ, стѣдъ вѣбляжы ихъ, волѡ ѡвецъ, и иныхъ икотовъ пожытковыхъ: и работныхъ доволно: вѣноградѡ и ѡвоцїи розманты ихъ, вѣф долинны наполнены: толко же писма ниіакого не оумѣли: прѣ што паматї іакого ли бытїа, немоглѣ в нихъ долго трвѣти: еднак же ѡ хрѣтѣ мало пррцтвѣ мѣли: же зшѣши з Нѣа, жыли на земли: и наоучали людїи на добрїи оучынкї: и крѣтил ихъ, вѣ имѣ ѡца и сїна и сїтого дха, и ѡставивши намѣстниковъ двѣнадецѣт, не знаючи жадного писма: самъ зновѣ вознесла на нѣѡ: и тамъ живетѣ іако бгѣ:

ѡ чемъ прѣ долгїи часы жыючи межы ѡными людми, прїдѣный той законникъ антонїи, немоглъ ихъ ни ѡ што пытати, ни ѡповѣдати имъ, на ихъ пытанїа: покаль мовѣ іазыка ихъ не припосеблѣа: еднак же пошанована ѡ вѣфхъ малъ великое, и доволное быхована, по немалыхъ потомъ чарѣхъ, навыкнѣвши мовѣ ихъ, ѡповѣдалъ имъ артниклы вѣры хрѣтїанскїи, іако бгѣ вѣ Трехъ ѡсобахъ ѣстѣ на Нѣѣ и на земли хвалимыи: іако прѣ сїа своего бгѣ хрѣта, подѣлъ и збавленїе родѣ члвчкомѣ, іако прѣ дха сїтого просвѣтилъ вѣрныхъ и наоучилъ безкнїиыа аптлы: всакїихъ іазыковъ, и писменныхъ роздѣловъ, и иныхъ тѣмницѣ езкїи, ѡповѣдалъ имъ: и тѣи єго наоукы слышачї: велии єго всїи возлюблїи: и ѡповнѣли ѡ нем црѣви своемѣ: той зовѣтѣа Іѡанъ пѣпѣ, которїи з великою радѡстїю, погѣлѣа по негѡ царикѡю свою колесницѣ, и самъ къ прѣтнѣвѣ ємѣ вышедши з великою повагою: и оушановенїем, впрѡбѣдѣа до царикѡи своеї полаты, и прогнѣ єго ѡбы докла самъ сходчѣтѣ жыли с нимъ, и казалъ єго звѣти човекомъ старѡго свѣта, и проповѣдникомъ вѣры правнѣаго бгѣ, и вѣф оуставы наоукї єго, казалъ панѡмъ раднымъ до кнїгъ вписати: бо жыючѡмѣ тамъ прїбномѣ антонїю презъ двѣ лѣтѣ: многїи людѣ не толко молодїи, но и подошлїи, писма наоучилїа: навѣтѣ и єпїкпї, которыхъ в томъ мѣстѣ было кдѣ: всїи писма сїтого оучитїа дѣтѣмъ своимъ казал, и ѡ того часѣ тамъ єпїкпї писменный настѣли и црѣе: Тѡе мѣсто илѣ црѣтѣ: зовѣтѣа тѣетѣ. ѡже недѣвныхъ вѣкѡвѣ єстѣ

знайденише, и свѣтъ ѿбѣвленное, прето именуется Новый
 свѣтъ: долгою естъ мѣла къ, крѣпкъ въ немъ жибетъ дѣ:
 и каждый свою власть маеть на людми: епѣповъ естъ къ:
 тыи вси до стола црѣкого сѣдѣютъ, ходѣтъ в шатахъ до самой
 земли, а поѣтъ гѣко ѿрѣ на правомъ рамени носѣтъ: и мовѣтъ
 же такъ Хѣ жыючи на земли ходилъ: Проециѣ по полѣхъ
 около мѣста чынатъ в кажый новый четверкъ: и крѣпы
 ставѣтъ по мѣжѣ, и заклинаютъ злыхъ дѣхъ: которыхъ тамъ
 много живетъ барзо: дѣтемъ при Крещеніи, гѣко найбѣрытшій
 имена дѣютъ, именуѣтъ ихъ гѣдѣми, оуѣжѣми, гѣцѣрѣками,
 ганѣтами жѣбѣми, мышѣми: и иными мерзостѣми: а тѣ
 для того: ижъ мовѣтъ на крайное имену члѣче, злый дѣхъ
 велики настѣпѣютъ: а на шпѣтнѣе не творѣтъ: Зѣма в томъ
 орагѣ барзо долгу бѣвѣетъ: же часом и прѣ дѣвѣтъ мѣсѣцѣй
 тырѣветъ: для того много пѣши для статковъ нарабѣютъ:
 и для себе мѣла в бочки набѣванѣтъ и солѣтъ: еѣ постѣ
 николѣ не маѣтъ, а взмѣсто илѣ, сѣбѣѣтъ свѣтѣтъ: единакѣ
 же вшѣлакѣи пожиткѣи, вѣна, зѣожа, оѣоцы, ѿбѣнто илѣ
 родѣтъ: и николѣ драго жѣла рѣчѣ не бѣвѣетъ: воды маѣтъ
 з крѣпѣи барзо здоровѣи: але рѣкѣи анѣ потока текѣюго
 незнаѣтъ: вѣтѣровъ великихъ, нѣ градъ нѣ громовъ нѣ дождѣвъ
 прѣдѣиныхъ николѣ не бѣвѣетъ: але сѣбѣи на нѣкоторыхъ
 мѣсѣцѣи нѣгдѣ не гинѣтъ, и сѣтъ такѣи скалы по горѣ, же хотѣ
 бы и наибѣлшій сѣбѣгъ падалъ, то ѣа на нѣхъ заразы стоппѣтъ:
 вѣ тыхъ горахъ крѣшковъ златыхъ и сѣбѣныхъ барзо много:
 прѣтѣ тамъ и злѣта не оу великой цѣнѣ естъ: еѣ еѣо нѣкто
 нѣгдѣ не выпровѣдѣлъ бы: ордѣи нѣгѣкого люде незнаючи: и
 не толко бѣтѣса, але и вѣдѣтѣса не оумѣютъ: и кто бы на
 кого имено бѣжѣе взывалъ въ зѣдѣ, рокъ бѣдѣтъ оу вѣзѣню
 сѣдѣтѣи: а кто бы дѣволомъ проклѣналъ долъ выкопѣвши
 вѣдѣтъ еѣо зѣвѣзанного: и каменѣемъ примѣчѣтъ, и на вѣшѣко
 естъ справедливѣсть прѣдѣла:

Такъ пребывши тамъ илѣтѣи, и наоучѣиши црѣа и люди вѣры,
 и писѣмѣ сѣго: и вѣемѣи рѣтѣкѣлами хрѣтѣанскѣми оутѣвѣрѣвши,
 и црѣкѣвъ прѣѣбѣраженѣа зѣдѣдобавши, и по дѣохъ лѣтѣхъ
 пожегнавши вѣрѣхъ, з великимъ жалѣмъ, вѣзѣвши бѣга на
 помѣцѣ: пѣстѣиѣа до Пѣлѣстыны, з которыхъ выправѣла Црѣ
 двѣнадеѣмѣтъ мѣжѣи статочныхъ: и на подѣрѣкѣи до пѣлѣстѣнѣского
 Манѣстырѣа, ижъ естъ при грѣбѣ Прѣстѣиѣа дѣвы бѣцѣи: послѣла вѣ

ГРИБЕНЪ ЗЛАТА: ОБОБЛЕНЕ САМОГѠ АНТѠНІА, ДОСТОЙНО ОУДАРОВАВШИ; И ТОИ ЦАЛЕНБЕ ХОТЬ З БЕЛНКИМЪ ТРѠДОМЪ ВЕРНѠВШИСА ДО ПАЛЕСТИНЫ: ШПОЧЫНѠВШИ ѠНЫМЪ МѠЖЕМЪ, ЗНОВѠ І ПЛГБЕНІЕМЪ СТАРШЫХЪ, ВЫПРАВЛЕНІЕ С НИМИ ДѠВУХЪ СѠВѠЛНѠВЫХЪ ЗАКОННИКѠВЪ: ДЛА БОЛШЕГѠ ОУМНОЖЕНА ВѠБРЫ ХРІТІАНІКОИ, И ТАКЪ ОУВѠДАННЫЙ ЁСТЪ ТЫБЕТЪ, ЦРѠТВО ПѠПА ІѠАНА: И НАЗВАННЫЙ ЁСТЪ НОВЫИ СВѠТЪ: Ъ СЛѠВѠ БѠЖІЮ: АМІНЬ:

V. 2. 6. O neznámých národoch, ktoré žijú v d'alekých krajinách

V Litmanovskom rukopise A sa nachádza zaujímavý text s názvom „O neobyčajných národoch ľudí“, kde sú zhrnuté mytologické predstavy o ľud'och žijúcich v d'alekých nekresťanských krajinách a v záhadnej Indii. Medzi inými sa spomínajú psohlavci, androgyni, pygmejovia, ale aj ušatí Tanefijci, jednookí Arimaspi, hypopodi s ľudskou hlavou a konskými končatinami a mnohé iné záhadné druhy ľudí.

Ѡ ДНЕВНЫХЪ НАРОДѠХЪ ЛЮДІИ

ІАКО РАЗЛНЧНЫИ ІАЗЫКИ СВѠТѠ: ДЛАЪ ГДЪ ГІГЪ НА ЗЕМЛІИ ТАКЪ И РАЗЛНЧНЫИ ВІДЫ, И ЛИЦА НА НЕМЪ: ХОЧЕТЪ МѠТТИ ЕД[НЫ] БОГАТЫИ, ДРѠГІИ ОУБѠГІИ. ЕДНЫ МѠДРЫИ, ДРѠГІИ ГЛБІИ. ЕДНЫ МЛѠТНЕИИ ІАКО ІАГЛІИ, ДРѠГІИ ШКРѠТНЫ ІАКО ДІАБОЛЫ НО ВСІИ Ш ЕДИНАГО ГІА СОЗДАННЫИ, И Ш ЕДИНАГО ШЦА РОДѠНЫИ ЕДНАѠ ЖЕ ТОИ ДНВНЫИ НАРѠ ЕДНЫ Ш ЛЮДІИ ДРѠГІИ Ш СВѠРЕИ: ТРЕТІИ Ш РЫБЪ З МОРА ПО ПОТОПѠ РОДЛИ. САТЫРИ СѠТЪ ЛЮДЕ ЛѠБНЫИ ЖНЕДѠТЪ В ЕКАЛАХЪ, НАГО ХОДАТЪ А ТАКЪ ПРѠДАКО БѠГАЮТЪ, ИЖЪ ИХЪ ЖАДЕНЪ СВѠРЪ НЕ ДОГОНЫТЪ, КОСМАТЫ СО СВѠРАМИ ЖНЕДѠТЪ И ІАКО СВѠРИ КРИЧАТЪ:

АНДРОГИНЫ СѠТЪ ЛЮДЕ ДИКИИ, Ъ АФРИЦѠ ТЫИ ШБОЕ ПРІРОЖІНА МѠЗКОЕ, И ЖЕНІСКОЕ МАЮТЪ, И ПЕРСИ ПРАВЫИ МѠЗІКЫИ, А ЛѠБЫИ ЖЕНІСКИИ, И ІАКО ЖЕНЫ ТАКЪ И ШТРОЦИ ДѠТТИ РОДАТЪ, А МОБИ ТЫИ НИІАКОИ НЕ МАЮТЪ.

АРИМАСПИ СѠТЪ ЛЮДЕ, Ъ ТАТАРИСКИХЪ КРААХЪ РОДАТЪСА: ТОЛКО ЕДНО ШКО НА ЧЕЛѠ МАЮТЪ, А ВСѠГДА З ГРИФІАМИ СВѠРАМИ Ш ЗОЛОТО И Ш ПЕРЛЫ БІЮТЪСА ГРИФИ; ТЫИ СВѠРЕ СѠТЪ: ІАКО ЛВЫ ДРАПѠЖЛИВИИ, Ш ЧЪТЫРЕХЪ НОГАХЪ Ш ДВОХЪ КРИЛАХЪ, А БЕЛНКИИ ІАКО БОЛИ НАИБОЛШЫИ.

АСТРОМИ ЛЮДЕ Ъ ІНДИИ СѠТЪ: НЕ МАЮТЪ НИІАКИХЪ ОУ, НИ ПѠДАТЪ

нѣ пѣютъ только ноемъ дѣхаютъ парю жнвѣтъ, ани с темъ закнѣвѣютъ, нѣ в незаходымнѣхъ полѣхъ плодѣтъ:

Целенофагнѣ люде сѣтъ в караганнѣ: тынѣ толко жабы а черепахнѣ нѣдѣтъ, а з рибнѣхъ скорз ѡдеждѣ маютъ а коло водз плодѣтъ. Танефнѣ люде тынѣ такынѣ оуѣхѣ маютъ: нѣ сѣ ннѣмнѣ ѡ снѣца нѣ ѡ слотнѣ закнѣвѣютъ, а нѣ моремъ полночнымъ жнвѣтъ.

Индоподнѣ люде нѣ моремъ Татарскымъ оцелномъ жнвѣтъ, тынѣ головнѣ чловеѣнѣ, а ногнѣ переннѣ нѣ задннѣ конскнѣ маютъ:

Неоурнѣ люде в татарскыѣ землѣхъ жнвѣтъ: тынѣ часто дѣлѣ покормѣ в волкнѣ перемѣнѣютъ: а планетѣ Марзѣа за бога маютъ, нѣ замѣсто ѡбразомъ, шаблѣмъ нѣ шатромъ кланѣютъ а на ѡфѣрѣ людинѣ палатъ: Пнгменѣ люде сѣтъ в Инднѣ: малонѣ оуроднѣ нѣ недобго жнвѣтъ, невѣстнѣ патого рокѣ дѣтнѣ родѣтъ, а во ѡмомѣ старѣютъ тынѣ з жоравамнѣ ѡ жнвѣстѣ в [лю]тѣ на баранѣхъ, нѣ на козлѣхъ ѣздѣтъ нѣ з лѣковѣ стрѣлѣ маютъ нѣхъ:

Игнѣнтнѣ люде барзо велнкнѣ бывѣлнѣ в Сцилнѣ пѣ горою енѣою: тынѣ едно око в потнлнѣ мѣвалнѣ, теперѣ нѣ невнѣд[.]

Сцирнтнѣ люде в поморскнѣ татарѣхъ жнвѣтъ тынѣ оу[х] не маютъ толко днркнѣ на тыѣхъ мѣсѣцѣхъ маютъ:

Треглоднѣ люде, в Африцѣ жнвѣтъ; в выскыѣхъ скалѣхъ а толко гаднны ѣдѣтъ, а дрѣгнѣ члѣе маѣо ѣдѣтъ.

Сѣтъ тежѣ в Инднѣ люде што лнѣца чловеѣнѣ: а тѣло космѣтое, ѡ четыреѣхъ ногѣхъ: а лѣѣ ѡчнѣ в трнѣ радгнѣ маютъ:

Монскѣлнѣ люде вѣ пѣсковѣтыѣхъ морѣхъ тынѣ ногнѣ шнрокнѣ маютъ, нѣ пѣ чѣез горѣчѣстнѣ, вшнтокѣ за[к]рыѣтъ ногамнѣ, ѡ снѣца; а такѣ прѣдко бѣгѣютъ нѣжѣ нѣхъ жаденѣ свѣрѣ не догонѣтъ:

В морнѣ ѡцелнѣкомъ, сѣтъ Мелюзнны, до полѣа Члѣкѣ, а далѣнѣ рыба: тынѣ такѣ вѣдѣчно спѣвѣютъ, нѣжѣ Анггѣлѣкомѣ голоѣ роѣвѣютъ: а слышѣчнѣ нѣхъ за сто мнѣлѣ на водѣхъ:

Сѣтъ тежѣ в Инднѣ в Африцѣ, нѣ в сциѣнѣ люде: зо пснмнѣ голоѣамнѣ, дрѣгнѣ сѣтъ бѣзѣ голоѣвѣ, оурѣта маютъ в перѣтаѣхъ, а ѡчнѣ в раменѣхъ, сѣтъ нѣ ѡ двѣнѣхъ лнѣцаѣхъ:

VI. Mytologické predstavy vo folklórnych naratívoch

Vybrané folklórne rozprávania s naratívnym jadrom približujú čitateľovi ponímanie niektorých mytologických entít obývajúcich lesy, polia, vodstvá, priestor domu či hospodárstva. Základom sujetovej línie ústne šírených folklórnych naratívov je opis zážitku o kontakte človeka s bytosťami alebo javmi, ktoré rozprávač považuje za nadprirodzené, mystické, neobyčajné. Udalosti opisované v textoch mytologickej prózy nemožno vysvetľovať a interpretovať prostredníctvom racionálneho poznania alebo empiricky overenou skúsenosťou človeka, ale cez systém ľudovej viery, magických a poverových kultúrnych kódov. Folklórny text tohto typu sa vyznačuje tým, že opis nezvyčajnej skúsenosti vzbudzuje, alebo má vzbudzovať, špecifické emócie strachu či údivu, a to na strane rozprávača i na strane poslucháčov. Práve táto funkcia folklórneho textu nepochybne súvisí aj s jeho štruktúrou, poetikou a kompozíciou. Špecifický sujet textov, nezvyčajné bytosti pochádzajúce z ireálneho sveta a stretnutia reálneho človeka s nimi odkazujú prostredníctvom verifikačných výrokov na skutočný zážitok, ktorý navodzuje dôveryhodnosť prezentovaného javu.

Skladba rozprávačského repertoára mytologických naratívov naznačuje, že ide o pramenný materiál značne diferencovaný, ktorý vypovedá jednak o bytostiach zo sveta tzv. nižšej mytológie – o démonoch, polodémonických bytostiach, ale aj o poverových predstavách, kde sa reflektuje systém ľudovej viery. Často ide o reálne existujúce postavy z reálneho sveta obdarené nadprirodzenými vlastnosťami (vedmy, strigy, bosorky, pastieri, veštcí, veštice), alebo vracajúcich sa mŕtvych, ba dokonca i postavy ľudových kultov svätých (sv. Lucia, sv. Barbora a iné). Výber textov obsahuje mytologické naratívy zaznamenané na území Slovenska v období prelomu 19. a 20. storočia až do 30. rokov 20. storočia. Časť textov predstavujú publikované zápisy ukrajinského jazykovedca a folkloristu Ivana Paňkevyča¹⁰⁶ a slovenského jazykovedca Samuela Cambela.¹⁰⁷ Značný podiel vyberáme z archív-

¹⁰⁶ Пацькевич, Иван: Українські говори Підкарпатської Русі і суміжних областей. Прага: Nakladem Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi, 1938.

¹⁰⁷ Zápisy jazykovedca Samuela Cambela vyberáme zo súbornej edície východoslovenských a stredoslovenských folklórnych textov, ktoré edične pripravila K. Žeňuchová

nych prameňov pochádzajúcich z rukopisnej pozostalosti J. Ľ. Holubyho, ktoré prinášajú bohatý materiál z oblasti Bošáckej doliny.¹⁰⁸ Niektoré verbalizované opisy mytologických bytostí vyberáme z rukopisného nárečového slovníka Ľ. Riznera Dialektický slovník bošácky z roku 1896.¹⁰⁹ Texty ponechávame v pôvodnej podobe bez akýchkoľvek úprav. Rozhodujúcim kritériom členenia a usporiadania textov sa stal typ mytologickej postavy.

VI. 1. Prílohy

VI. 1. 1. Černokňažník, čarnoknižník, černokrižník, chmurník, chmarník, planetník, veterník

Mužská démonická postava, ktorú systém poverových predstáv fixuje ako schopnú riadiť a ovládať prírodné živly a ovplyvňovať počasie. Najčastejšie mal podobu čierneho mnícha v dlhom rúchu (alebo v dotrhanom plášti) niekde s krížom cez nos a širokým klobúkom. Jedol len vajcia od čiernej sliepky a pil mlieko iba od čiernej kravy alebo kozy. Dom, v ktorom mu darovali takú potravu, bol chránený pred bleskom, ale pomstil sa tým, ktorí ho odmietli počastovať, alebo ho oklamali (vajičko nebolo od čiernej sliepky, mlieko nebolo od čiernej kravy alebo kozy). Černokňažník lietal v oblakoch na drakovi (šarkanovi, šarkaňovi) a ním ovládal ťažké mraky, zmrazoval vodu a vyvolával búrku a krupobitie. V niektorých oblastiach Slovenska sa mu pripisovala aj schopnosť hľadať poklady a vzácne rudy v zemi. Základná charakteristika, vonkajší opis a schopnosti tejto démonической bytosti ilustrujú vybrané folklórne naratívy.

*Za čornoknyžnyka*¹¹⁰

Tu išoľ čornoknyžnyk na Іавіркы u чамарач. І једен старыј чловеk на гвождз'ову дз'уру іспер ho. І tot зышоľ і прышоľ ку тому domu і hvaryt: На малу д'урку smotрыš, ale pust. Vín mu

---

(Zbierka ľudovej prózy Samuela Cambela. Prameň k výskumu rozprávačskej tradície na Slovensku. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV: Slovenský komitét slavistov, 2014. 464 s.)

¹⁰⁸ Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (LA SNK C 992).

¹⁰⁹ Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (LA SNK C 515)

¹¹⁰ Litmanová, rozprával 90-ročný starec Vislocký 26. 8. 1929. (Панькевич, И.: Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей, с. d., s. 540).

hvaryt: Ľat'a pušču, ale žebys ũ našym chotar'ju nyjaku škodu ne zrobił. I pustił ho. U druhym chotar'ju jag išoł, to de jakyj strom był, tam ũšytky vyłamał, poprervertał, ĵak š'a rozn'ivał. Černoknyžnyk na šarkan'ovi chodyt.

*Z Uderinej*¹¹¹

Černokňazník šarkana vyčíta z diery a tajde s ním v oblaku. Kade ide, všade „hrúza spadne.“ „Tam iste šarkana berie“, kde ťažké oblaky idú. Černokňazník vyvedie šarkana do východných krajov, kde každý človek musí mať z jeho mäsa pod jazykom, lebo ináče by zhorel od slnca, od horúčosti. Keď černokňazník letí na šarkane, vtedy tento stína chvostom konáry zo stromou; prv však vždy spýta sa, či majú ísť poľom a či horou. Ak by černokňazník povedal, že idú poľom, tak by všetko na nivoč obrátil; ale ak si horu vyberie, tak je tichšia búrka, lebo šarkan horu šanuje, že sa v nej vychoval. Černokňazník inšie neje, ako mlieko od čiernej kravy, ktorá však ani jednu bielu srst' nemá. Černokňazník v čiernych háboch chodí.

*Z Nemčinian*¹¹²

Boŭ jeden chudobný človek a maŭ drobnye d'ietky. Žene hovoriŭ: „Žena moja, pôjd'en ja do hory, buden robiť obruče a tak sa bud'en živorit' aj z moj'ima d'eťma.“ Keď tajšou do tej hory, tan prepadou do skaly. Tan boly dva veľkí hadie. On sa do jenneho kútika ušúleŭ. Myslí si: „Paňe Bože, čo týto hadie so mňou spravia, keď sa zobudia.“ Keď sa zobudily, tak išly kámeň lízat'. Aj on už boŭ velmo hladom obklíčený, tak išou aj on a nalízaŭ sa toho kámeňa. Tak boŭ nasýťený, ako čo by boŭ čo na svet'e jedoŭ. Keď sa nalízaŭ, zas išou na svoje mesto. On tam boŭ (v) tej skale do roka. Keď prišou rok, prišou na tú skalu černokňazník a hovoreu tomu človekovi: „Daj pokoj prvýmu hadovi, keď von pôjd'e, aľe keď druhýho bud'en

¹¹¹ Uderiná, do miestneho nárečia prerozprával Ďuro Benčík na základe textu publikovaného v Slovenských pohľadoch, 1896, roč. XVI, s. 251-252. (Žeňuchová, K.: Zbierka ľudovej prózy Samuela Cambela, c. d., s. 298).

¹¹² Nemčiňany, rozprávala Mara Malý, narodená v Príleпоч (dnes časť Zlatých Moraviec), asi 60-ročná a 45 rokov žije v Nemčiňanoch, 16. mája 1903 v hostinci p. L. Frommera. (Žeňuchová, K.: Zbierka ľudovej prózy Samuela Cambela, c. d., s. 441).

vyčítuvať, dobre si okruť jeho chvost o ruku, abys nepadoň zpátky, lebo tam by si poton zahynuň odladu, lebo tá živnosť, čo si lízaň, ztaďe skape.“ Keď černokňazník hore vytrhou toho človeka, uďereň tých hadou kantáron a ostali koňe. Na jenního černokňazník sadou, na druhýho ten chudobný človek a leťeli pod oblaký a keď prišli nad d'ed'ínu, chudobný človek povedaň, že je to hora, aby ju černokňazník ňelámau, lebo sa tèn na d'ed'iny hnevá, ale na horu sa ňehnevá. Černokňazník doňesoň chudobnyeho človeka pod jeho don. Prišla jeho dcéra zametať a najšla otca tan a hovori: „Matka moja, tu sa náš apko, ležia pod stenou.“ „Ale moje dieťa, tvoj apko sa alebo zatopiň, lebo ho zabili. Už rok ak nebou doma.“ Chudobný človek sa prebrau, klakou na kolená a d'akuvaň Bohu za vyslobodenie.

*Černokňazník*¹¹³

Raz Černokňazník chodil v Podhradí po domoch a pýtal si vajcia od čierných sliepky, a hñeď každé poznal, či je od čiernej sliepky lebo nie? Tak prišiel aj do Potôčka (suchý potok, je ulica v Podhradí) a pýtal najprv, aby mu dali mlieka od čiernej kravy; a keď mu toho dať nechceli, ale sa vyhovárali, že nemajú, pýtal vajco od čiernej sliepky; a keď mu aj toho nedali, pýtal slaniny. Ani tej mu nedali. Na to jako prišiel, tak odišiel Černokňazník; ale tomu gazdovi sa do rána krava zbláznila.

*Černokňazník*¹¹⁴

Keď bola Gelkina matka vo Vieskách u bohatého gazdu vo výžinku, tam jej rozprávali: že k tomu gazdovi každý rok raz, v žatevnom mesiaci, chodieval Černokňazník, s veľikou kníhou, a pýtal si prvé vajco od čiernej sliepky, a vždy mu to dávali; lebo ten Černokňazník býval vo velice uzučkej kaplnôčke, do ktorej sa len sám umestil, a tam vždy z tej velikej knihy čítaval. Keď gazda zomrel, jeho dvaja ženatí synovia sa so statkom podelili. I prišiel zase v taký čas, práve cez žatvu, ten Černokňaz-

¹¹³ Rukopisný text J. L. Holubyho zapísaný v Zemianskom Podhradí a uložený v Literárnom archíve SNK v Martine pod sign. LA SNK C 515, s. 42. Rozprávač ani dátum zápisu nie je uvedený.

¹¹⁴ Rukopisný text J. L. Holubyho (LA SNK C 515 s. 69-70). Rozprávala Gel'ka, dátum ani presné miesto zápisu nie sú uvedené.

ník, najprv k staršej neveste nebohého gazdy, a pýtal si mlieka od čiernej kravy. Že ho už znala: dala mu toho mlieka. Černokňažník sa zaďakoval a šiel k mladšej neveste, od ktorej si pýtal vajco od čiernej sliepky. Táto mu vajco doniesla a dala, ale to nebolo od čiernej sliepky. Černokňažník to hneď poznal, a riekol: „Toto si skovaj, a daj mi vajco od čiernej sliepky.“ Tá sa ale nahnevala, a nechcela mu žiadaného vajca dať. Černokňažník sa vrátil k staršej neveste, a požaloval sa jej, že mu mladšia nechcela dať prvého vajca od čiernej sliepky. Staršia nevesta mu riekla: „Ja vám dám vajco od čiernej sliepky; ale to neni prvé“ , a podalo mu ho. On sa zaďakoval a riekol: „Však tá druhá uvidí, čo sa na jej strane roľe stane!“ Černokňažník sa nafruštiloval, čím ho staršia nevesta ponúkla, a odišiel preč. Na roľách už boli porozostavané snopy a kríže. Po poľudní sa ukázalo s počiatku len malé mračienko, a keď prišlo nad roľu tých dvoch sestár, ztrhol sa ukrutný výchor a hrmavica s bleskom. Kríže a snopy na strane staršej nevesty zostali suché a nedotknuté, ale na strane mladšej nevesty, na jednom konci kríže hrom zpálil, a na druhom konci všetky snopy na márný pazder boli vikrútené, roztrhané a vylátené.

VI. 1. 2. Drak, šarkan, šarkani

Zoomorfná bytosť podobná jašterovi s krídlami, s jednou alebo viacerými hlavami chrliacimi z pysku oheň, s jedovatou krvou.¹¹⁵ V slovenských mytologických naratívoch sa drakom stáva i kráľ hadov alebo had, ktorý sedem rokov nevidel človeka, nepočul ľudský hlas či zvuk kostolného zvonu. Pretrvávala predstava, že z hada vyrastie drak a z draka šarkan. V povestných rozprávaniach lietal na drakovi černokňažník v tmavých oblakoch, vyvolával búrku a víchor, mal podobu ohnivej reťaze, lomeného alebo gu-

---

¹¹⁵ „Drak, bydlící v podzemných dírach představuje se ozbrojený ostrými drápy, s tělem mohutným, opancerovaným, buď bezkřídlý, nebo okřídělný, troj i více krát trojhlavý, často z tlamy oheň a dým vypouštějící.“ (Holuby, J. L.: Hadi, draci a šarkani v podání lidu slovenského. In: Národopisný sborník československý, 1898, Sv. 2, s. 59; uveřejnil aj J. Mjartan (ed.): Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1958, s. 452.

ľového blesku.¹¹⁶ Folklórne texty dokladujú, akých kolosálnych rozmerov si ľudia draka predstavovali.

*Drak a Černokňažník za Budišovou*¹¹⁷

Nebohý Stacho za Budišovou mal celkom čiernu kravu, ktorá pasákovi každé poľudnie od ostatnej lichvy ušla do hory k jednému pňu, z podktorého vychádzal starý hadisko, z ktorého sa už drak robil, a kravu vycecal. Potom sa krava k ostatným brátila. Keď sa to viacrazy opakovalo, dal sa Stacho pasáka hrešiť, že prečo mu tú čiernu kravu každý deň vydája. Pasák sa božil a klial, že on kravu na poli nikdy nevydojil, ale že mu každé poľudnia uteče do hory a o chvíľu zase sa vráti s prázdny m venom. Stacho tomu nechcel veriť, a na druhé ráno priviazal krave na krk zvonec, a keď bola lichva vyhnatá, vzal sekancami naplnenú a nabitú flintu, a šiel špehovať pasáka. V húšti na kraj hory si sadol, a striehol, čo sa na poľudnia bude robiť? Jak slnko stálo na poľudnie, rozbehla sa krava od stáda do hory, a Stacho bokom za ňou. Tu videl, že krava pri jednej hrubej klade zastala, z pod ktorej sa vytiahol hadisko, už v draka vyrastajúci, a kravu vycecal. Jak krava odišla, namieril Stacho na hada a odstrelil mu hlavu, ktorá sa váľala po zemi, a z hada len tak syčalo mlieko, jako z konvy. Stacho nechal hada i s hlavu tam, a utekal domov plný strachu: že čo z toho ešte byť môže. Doma sa počal radiť s domácimi i so susedmi: čo robiť, keby tak Černokňažník prišiel? Tí mu poradili, aby si len prichystal vajco od čiernej sliepky a mlieka od tej čiernej kravy, a to Černokňažníkovi dal. Na druhý deň prišiel Černokňažník k Stachovi a riekol: „Gazda! Prečos mi môjho koníka zabil?“ Stacho sa vyhováraľ, že nevedel, že je to jeho koník, a podal Černokňažníkovi vajco od čiernej sliepky, a ponúkol ho mliekom od čiernej kravy. Tomu sa Černokňažník zaradoval, a riekol mu: „Dobre si si poradil; ale bez pokúšky ťa

¹¹⁶ „Šarkan je okřídlený, často 3-6-9-12-hlavý, i víceocasý; křídla jeho spomínají některé pohádky, jako peřim porastlá; obyčejně ale představují se křídla šarkaní, jako netopýří. Když šarkan ponad hory letí, a ulomí vrch jekéhokoli stromu: ten z toho úlomu nikdy více nevyzdraví, ale od něho bere porušení a hnije, až i celý strom uschne. Kudy šarkan ponad hory letí, všudy značí jeho cestu průh rozlámaných stromů. Letíli černokňažník na šarkanu po nad dědinou, řekne mu, že se vznáší nad horami; a letíli po nad horou, řekne mu, že letí na dědinou; nebo kdyby šarkan věděl, že letí po nad dedinou, způsobil by ocasem takou povíhřici, žeby ani jedné chalupy nahromadě nezůstalo.“ (Holuby, J. L.: Hadi, draci a šarkaní v podání lidu slovenského. In: Národopisný sborník českoslovanský, 1898, sv. 2, s. 59; uverejnil aj J. Mjartan (ed.): Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce, c. d., s. 452).

¹¹⁷ Prepis rukopisného zápisu J. L. Holubyho (LA SNK C 515 s. 59). Rozprávaľ J. Zámečník. Dátum ani miesto zápisu sa neuvádzajú. Text je publikovaný s miernymi úpravami aj v publikácii J. Mjartana (ed.): Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce, c. d., s. 448-449.

predsa nenecháme, lebo ti s hlavy strhneme širák.“ Stacho povedal: „No, však to tak velice zle nebude.“ Ale sotva odišiel Černokňažník, strhla sa tak hrozná povýchrica, že Stachovi strechy s domu a so stodole pozhadzovala, na márne zdrapy roztrhala a široko ďaleko po roľach a lúkach porozvláčala, že ani jedného celého dašku nezostalo.

*Šarkan ' Ďuriĭ*¹¹⁸

Išľi strílčove tatrane i ieden strýlec trafiľ na ĵednu ĵamu i vľeťiľ. A tam byl šarkan ' Ďuriĭ. No ta ĵak š'a tomu šarkan'ovi chťiľo ĵisty, to tam bylo tak, ĵak stopok abo deriľka. I pišoľ i ľižaľ toto. ĵak ša naľižaľ ta potĭm ľah do kuta ta streľcovi ne robiľ nuč. ĵag byl hoľodnyĭ i tot strĭlec pišoľ i ľyžaľ i sytyĭ byl s toho. Tam byl za douhyĭ čas. I potĭm ĵak ĵuž tot hadisko rušaľ otamaľ i kričal. Źe štos za ĵeden. ĵa, hvaryt, dauno sidžu a n'it mĵa chto vym'aty ot hensaly (s toĭ d'ury). I skryčal tot na verchu. ĵag bude stavaľ tot had do hory, Źeby ša ho ulapiľ dobrĭ, Źebyš nechpaľ i vyťah ho na verch. I š'aľ na ne ĵak ša rušyľ ottamaľ do povĭtru, ta ho zan'us až do takoĭ kraĵiny, što any beš'idovatyⁱ neznaľ s tamtyma ľud'mi i o Źebranyĭ chlĭbi domu pryšoľ.

*Šarkan na Tematĭne*¹¹⁹

Keď ešte na zámku tematínskom páni bývali a mali mnoho sluhov, dal raz pán všetkým sluhom na jeden sviatok piť vína, koľko sa jím len chcelo. Jeden zo sluhov sa opil a začal veľký lom robiť. Nato sa pán nahneval, a rozkázal ho zavrieť do pivováru, v ktorom sa už dávno piva nevarilo. Zatvorený tam čušal za chvíľu, ale potom sa dal do veľkého kriku: „Pre Boha, pustite ma, lebo ide jakási nezdoba na mňa!“ A to sa z popod ze, e šarkan ťahal do toho pivováru. Sluhovia bežali pánovi oznámiť, že ten zatvorený s veľkým krikom prosí, aby ho vypustili, lebo že nezdoba ide na neho. Pán ale riekol: „Len ho nechajte, nech sa vykričí, však potom ustane a bude ticho“, a nedovolil ho vypustiť. Na druhý deň aš kázal toho nezbedníka vypustiť. Keď ale dvere do pivováru otvorili, nenašli zatvoreného sluhu len čižmy a pár kostí, lebo ho šarkan zožral. Hneď to oznámili pánovi, a išiel sa aj on na ten zázrak poďívať. Jako tak po pivováre chodil aj so sluhami, videli tam veľkú, hlbokú dieru do zeme, cez ktorú šarkan vychádzal. Pán

¹¹⁸ Litmanová, rozprával 90-ročný starec Vislocký 26. 8. 1929. (Панькевич, И.: Українски говори Підкарпатскої Русі і сумежних областей, с. d., s. 540).

¹¹⁹ Zemianske Podhradie, prepis rukopisného zápisu J. E. Holubyho (LA SNK C 515 s. 59), rozprával Ján Štefko. Text je publikovaný s miernymi úpravami aj v publikácii J. Mjartana (ed.): Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce, с. d., s. 449.

tomu nechcel veriť, ale urobil probu: dal do pivováru zatvoriť ovcu; a keď sa ta prišli ráno podívať; uš ovca bola zožraná. I umienili si, že toho šarkana chytia. Nastavili tedy silné železá, do ktorých dali zabitú ovcu, a železá priviazali silnými reťazami, aby jich šarkan do diery neodvliekol. Ráno našli šarkana v železách chyteného, ale ešte živého; a keď ho silnými reťazami pozväzovali; dali ho na dvoch pároch volov vyvliecť z pivovári. Cestou velice šľahal ocasom, tak že voly ledva boli v stave, vyvliecť ho na dvôr, kde ho potom strelbou a veľkými drúky zabili, a zabitého odvážili; vážil peť centov.

VI. 1. 3. Zmok, škriatok, rarášik, bôžik, kosper, džmil'

Démonická bytosť zvyčajne v podobe čiernej sliepky alebo čierneho zmoknutého kurat'a. Svojmu majiteľovi nosil peniaze, obilie a zveľaďoval gazdovstvo. J. L. Holuby uvádza: „*Kto chce mať v dome Škriatka, aby mu peniaze nosil, za deväť dní nesmie sa ani umývať, ani česať, ani modliť; na deviaty deň musí cez deväť prielazov na plotoch zadkom preliezť, tam ho potom bude čakať Škriatok v podobe čiernej sliepky a opýta sa ho: „čo žiadaš?“ Keď svoju žiadosť prejaví, musí Škriatkovi vlastnou krvou podpísať svoju dušu alebo „ťažkej svojej ženy“ ešte nenarodené dieťa a žiadosť jeho bude splnená. Škriatok chodíva vo dne v podobe čiernej sliepky alebo „zašubraného“ kurat'a po dome, v noci lieta v podobe ohnivej reťaze dolu komínom do domu. Kto od čiernej sliepky vajce za deväť dní pod pazuchou nosí a za ten čas ani sa neumýva, ani nečese, ani nemodlí a potom to vajce necháva za deväť dní uložené v konskom hnoji, tomu vyľahne sa z neho Škriatok. Škriatka menujú aj Zmocom.*“¹²⁰ Niektoré sujety mytologických naratívov prinášajú zmienky o tom, že bol stelesnením samého čerta a jeho majiteľ mu musel krvou upísať svoju dušu, ktorú vzal po smrti do pekla. Škriatka nebolo ľahké sa zbaviť, človek mu musel zadať nesplniteľnú úlohu (nanosiť obilie na deravú povalu alebo vodu zo studne s deravým vedrom). Vtedy sa od zlosti rozliat na kolomaž, alebo musel ujsť inde. Mohol ho tiež zavinúť do novej šatky a odhodiť pri chodníku. Kto takto pohodeného zmoka vzal, stal sa jeho novým majiteľom.

¹²⁰ Mjartan, J. (ed.): Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce, c. d., s.341.

Z Uderinej¹²¹

Zmok. Zmok je kura. Z najmenšieho slepačieho vajca sa vyliadne, keď ho človek pod pazuchou nosí. Ktorý človek vyliadne zmoka, ten ho musí aj chovať, lebo je jeho majetkom. Chová ho tak, že mu z každého jedla pod stôl čapne a zmok si to tam najde. Potom všeličo nosí gazdovi, čo si len žiada. Aj rozprávať vie. Vždy sa spýta, čo má doniesť. Na čom je krížil, to nemôže odnieť. (*Preto sú na Uderinej krížiky po súdekoch, kde ľudia držia obilie, aby im ho zmok neodnosil.*) Vo vačku gazdovom sa zdržuje, ktorý, keď ho má pri sebe, veľa zvládze, tak že „aj 100-centový voz prevrhne.“ Zmok ten v noci chodí, a dá sa aj vidieť, keď človek zavolá naňho, že je pekný šuhaj, ale keď ho zmokom zovie, tak nie. Keď sa zmok ukáže, ako letí, tak je ako ohnivý pavúz na nebi, k ktorého iskry púkajú. (*Keď hviezda spadne, na Uderinej povedia, že to zmok letí.*) Chvost mu je ohnivý. Kde uletí, tam majú zmoka. Kým človek má zmoka pri sebe, dotiaľ nemôže umrieť. Striasť sa ho je veľmi ťažko; človek ho musí alebo potajomky predať, alebo mu dať takú ťarchu nosiť, že sa pretrhne. Jestli majiteľovi zmoka nepodarilo sa zbaviť sa ho spomenutým spôsobom, tak neumre. Kým mu na smrteľnej posteli nepodá dakto ruku, a potom k tomuto prejde. Ak sa takýto človek nenajde, tak umierajúcemu dajú metlu do ruky a tá prevezme zmoka. Metlu potom vyhodia!

VI. 1. 4. Bohynka, boginka, divožienka, divá žena

Ženská démonická bytosť antropomorfného vzhľadu, ktorá podľa svojich vonkajších znakov a spôsobu života patrí k tzv. prírodným démonom (napr. Slovensku známe aj grgalica, poludnica, víla). Systém poverových predstáv je zobrazuje ako zlú, škaredú ženu vysokej chudej postavy, neraz porastenej chlpmi, s veľkými prsiami, ktoré si prehadzovala cez plecيا. Predstavovala nebezpečenstvo najmä pre matky v šesťstonedelí, ktorým kradla a zamieňala zdravé deti za svoje nepodarené bohynčatá, známe v ľudovej tradícii aj pod názvom premieň. Tie nerozprávali, veľa jedli a neprosperovali.

¹²¹ Uderiná, do miestneho nárečia prerozprával Ďuro Benčík na základe textu publikovaného v Slovenských pohľadoch, 1896, roč. XVI, s. 251-252. (Žeňuchová, K.: Zbierka ľudovej prózy Samuela Cambela, c. d., s. 298).

O bohyn'ŕ¹²²

Chodyła jedna bohyn'a do horochu u zlapaly jej. Uložyla jednu skŕn'u červenu do horochu i ona uďřřla obydvŕ nohy i ne mohla uťřkatyⁱ. Ĺag jej domu pryvel'i taj uvjazaly za nohy ku stołu. A do škarup nařaly vody i položyla ku ohn'u. A ona š'a prizirřala na to, řto tu bude i ĵide teře, k'ed maře horče teře. Taj potim vypustyla. Vyřa cicata, mařa taky hrudy, řto pres pleče preřmarřla. Ĺak jej vypustyla i pŕřřa do pol'a. Vyřoř jeden gazda hrobaty zerno a řena vyřřa z dzeckom. I prypraviřa kořysku na vřz. I pryřřa tota bohyn'ka i uřřa jej dzecko s kořysky. Ale druha řena vidřřa a svoře vřořyla do kořysky bohyn'ske. I bars pakařo toto dzecko. I ne pŕřřa ku nemu. Tota druha baba zakazařa, řeby neřřa ku nemu. A bohyn'ka z daleka řuřa ĵak pľakařo jej dzecko. I pryřřa ku vozu i řmaryřa jej dzecko a svoje vřřa. I vadyřa ř'a kričařa. Vidyř, tvoje dzecko ĵa piřn'řřu a moje u kořysc'i pľače. Ĺ uřřa svoje dzecko a teř babu zlořřa do kořysky i pŕřřa het.

VI. 1. 5. Vřřa, rusalka

Děmonickřa bytosť antropomorfněho vzhřadu so znakmi pŕřrodněho děmona vody. Vřřy alebo rusalky obyřali lesně porasty pŕř potokoch a jazerech. Vřřy v řudovřch mytologickřch naratřvoch vystupujř v podobe mladřch řien s krřsnym hlasom, oblečeně v bielych pŕřehřadnřch řatřch, s dlřřymi zlatřmi či ryřavřmi vlasmi ozdobenřmi lesnřmi kvetmi. Na pravě poludnie alebo za mesačnřch nocř často bolo počut' ich spev a smiech. Nebezpečně boli pre mlřdencov alebo muřov, ktorřch vřbili spevom a potom ich utancovali či uřteklili na smrt'. Chŕřanit' sa pred nimi bolo mořně rastlinami, ktorřm sa pripisovali magickě uřinky, alebo nosenřm odevu naopak. Často svoje obete vyzliekali donaha. Ich moc sa stratila, keď zakikirřkal kohřt alebo zazneli zvony na kostole. Na vřchode Slovenska boli znřme ako rusalky (podřa farby vlasov), ktorřmi sa po smrti stali duře slobodnřch dievčat predčasne zomretřch, utopenřch alebo samovrahřř.

¹²² Litmanovř, rozpŕřavač 90-ročnř starěc Vislockř 26. 8. 1929. (Панькевич, И.: Українски говори Підкарпатської Руси і сумежних областей, с. d., s. 541).

*Vily*¹²³

Nebohý Kačenák rozprával, že keď sa raz v Novom Meste až do noci zabavil, a potom okolo polnoci bošáckym poľom domov uháňal, počul za potokom Vily spievať a húkať. Poponáhľal sa, aby sa čím skôr dostal do dediny, ale jako on k dedine uháňal, tak sa aj spev Víl vždy hlasnejšie a zreteľnejšie ozýval, lebo Vily sa hnaly za ním, a keď prišiel k bošáckemu kostelu, tam ho tri predestaly a kázaly mu, aby sa vyzul; a keď to urobiť nechcel, daly sa doňho a začaly mu naťahovať jednu nohu, aš ho vyzuly; potom druhú, čo sa jako točil a oháňal. Na to mu vyzliekly nohavice, čo sa jako spieral, a riekly mu: „Nebráň sa, lebo beda bude s tebou, a daj nám aj pruceľ. Vyzliekly mu aj pruceľ; v tom u Strechov kohút zaspieval, a Vily sa ztratily. Kačenák ponáhlal celý prestrašený a umorený domov, len čo širák si na hlavu pritisnul. Na druhú deň ráno išli sa na to miesto podívať, kde to Vily Kačenáka vyzliekaly: a ponachádzaly sem tam porozhadzované zdrapy a franfory z jeho šiat.

*Vily lebo Smrte v Bošáckom poli*¹²⁴

Nebohý Kaššovic-Syto napásal v noci za Bošáckym kosteľom vyše cintera pri jarku kone, keď zrazu počul velice pekne spievať v poli, a že sa spev k nemu blížil, myslel si, že to dievky vyšli do poľa so spevom. A keď len spev neustával, zakríkol v tú stranu: „Hej vy mršiny! odkiaľ idete tak neskoro?“ Na to počul blízko seba celý krdeľ Víl lebo Smrtí spievať:

Bude mor, bude mor,
budú ženy mrecí:
Budú ony odumierať
tvoje malé dzeci!

Tohto sa Kaššovic tak naľakal, že sa mu už nechcelo okríkať tie bielé v hromade sa dolu poľom ubierajúce Vily, ale sa pričupil ku kríčku, a díval sa, čo sa ďalej diať bude. Po zadku išla jedna krivá Vila a riekla: „Hm, keby tie ženy vedely ten liek: ani jedna by neumrela!“ Druhá Vila sa jej pýtala: „A čo? jaký je to liek?“

¹²³ Prepis rukopisného zápisu J. L. Holubyho (LA SNK C 515 s. 27), rozprávala Gel'ka.

¹²⁴ Prepis rukopisného zápisu J. L. Holubyho (LA SNK C 515 s. 110-111), rozprávala Tuliska. Text je publikovaný s miernymi úpravami aj v publikácii J. Mjartana (ed.): Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce, c. d., s. 444.

Krivá jej odpovedala: „Keď budú užívať bobovník, a rebrovník a zajačú repku: ani jedna neumre.“ Jak to povedala, zakykyríkal vo fare kohút; a všetky biele ženy sa čosi kamsi potratily.

*Vila v Drietome*¹²⁵

V Drietome zomrela nevesta v ohláškach pred sobášom, a stala sa z nej Vila. Ľudia ju vídávali po lúkach sa zvrátať v bielych šatách a s rozpustenými vlasmi, a počuli ju spievať. Dakedy obtancúvala aj svoj rodný dom a výskala lebo spievala.

VI. 1. 6. Vodník, hastrman, topolec, vodný muž

Antropomorfná démonická bytosť patriaca k prírodným démonom obývajúcej priestor vodných plôch. V poverových predstavách jednotlivých regiónov Slovenska mal diferencovanú podobu. Jeho pôvod si ľudia vysvetľovali tak, že sa rodí z duše utopených ľudí. Spravidla išlo o starého muža so zelenými vlasmi, z ktorého kvapká voda (niekde iba z polovice tela alebo malíčka ľavej ruky). Predstavoval nebezpečenstvo pre ľudí, a to v tom, že okolojdúcich sťahoval pod vodu, topil ich a duše väznil v hrnčekoch vo svojom vodnom príbytku. Rukopisný nárečový slovník Ľ. Riznera z Bošáče fixuje verbalizovaný predstavy vodníka – hastrmana takto: *Hastrman, vodný muž, vodní človek, majúci svoj byt v riekach a potokoch. „Má to byť človjéčik duhých, zelených vlasov, v zeleném kabátku; sedáva nad hubšími vodami na starých vrbach a vid'a človeka, skáče do vody, kam 'o za sebu všelijakými hlatučkými rečmi vábí, ale nešťasný, praj, ten, chto sa dostaže do jeho moci“*.¹²⁶

*Hastrman*¹²⁷

V potoku pod Boky vyše Z. Podhradia ukazoval sa vodný muž s dlhou ovislou bradou. Hneď ho videli ľudia nahého, hneď zase v halene a s jedného boku haleny mu voda odtekala. Keď sa tam často ukazoval, nechcely ani ženy na hríby chodiť, čo sa ho bály; lebo hastrman je zlý a ľudí ťahá do vody.

¹²⁵ Drietoma, prepis rukopisného zápisu J. Ľ. Holubyho (LA SNK C 515, s. 120), rozprávač nie je uvedený.

¹²⁶ Rukopisný nárečový slovník Dialektický slovník bošácky Ľ. Riznera z roku 1896 uložený v Literárnom archíve SNK v Martine pod signatúrou C 995, s. 126.

¹²⁷ Zemianske Podhradie, prepis rukopisného zápisu J. Ľ. Holubyho (LA SNK C 515, s. 39), rozprávačka Geľka.

*Hastrman*¹²⁸

V predešlé roky častejšie chodievali robotníci z Bošáckej Doliny na celé leto do Dioségu. Ubytovatí bývali v maštaliach a šopach. Raz sa rozniesol chýr, že z blízkej vody každú noc vychádza hastrman, a spiacich robotníkov pokúša, za pelce nôh ich poťahuje a jim nohy prehadzuje. Dost' sa nastriežili, ale nemohli ho vidieť, až raz zazreli bratatého chlapa v halene, s ktorej na jednom boku voda odtekala, utekať k vode, a počuli ho kričať: „Jano, Juro, Adam!... a potom ho videli skočiť do vody a tam sa pohrúžiť a zmiznúť. Na tretí deň sa v tej vode jeden mládenec zatopil.

*Vodný muž v Drietome*¹²⁹

Stará Danielčíkova išla raz v lete poľom a videla pomedzi reží sa vliecť štvornožky nahého muža s veľmi dlhými, rozčuchanými vlasami, s ktorých voda cícerkom otekala. Ona myslela, že je to dajaký opilec, a keď pobehla, aby sa mu do tváre nazrela, ten muž sa s veľikou rýchlosťou rozbehol k potoku, tam do hľbokej rone sa hodil a zmizol.

VI. 1. 7. Mora, zmora, mara, morena, hnetuch, gnava

Polodémonická bytosť s vrozenými alebo získanými nadprirodzenými schopnosťami, najčastejšie v ženskej podobe, ale aj prevtelená do podoby zvierat'a (ropucha, mačka, myš, mucha), často vystupovala aj v beztvarej podobe. Dusila a gniavila spiaceho človeka, prípadne deťom vyciavala krv. Známa je i predstava nenaplnenej lásky dievčat, ktoré v podobe tiaže navštevovali objekty svojich citov. Morou sa podľa ľudovej tradície mohol človek narodiť (siedma dcéra v rodine, človek narodený s dvoma srdcami), alebo sa ňou mohol stať porušovaním zvykovým noriem (nesprávne pokrstené alebo po odstavení znova pridávané dieťa). Pôvod mory sa odvodzoval aj od duší ľudí, ktorí nemôžu nájsť po smrti pokoj.

¹²⁸ Bošácka dolina, prepis rukopisného zápisu J. E. Holubyho (LA SNK C 515, s. 49), rozprával Jan Zamec- Geľo.

¹²⁹ Drietoma, prepis rukopisného zápisu J. E. Holubyho (LA SNK C 515, s. 119), rozprávač nie je uvedený.

*Nočné gňávenie*¹³⁰

Jedna žena v Bošáci chodievala v noci gňáviť (priliehať) starú Kršáčku, ktorá bývala na Kancovci. Kršáčka bola tým tak zmorená, že už ani z postele nemohla vstávať. Raz jej povedal muž: „Lahmi si na moje miesto“ a on šiel na pec spať. Ale aj na tom mieste Kršáčku priliehalo, a keď ju muž počul stonať, zavolať s pece: „Hej, keď s pece sejdem, vezmem kresačku, a utnem ti z kríža ruku a nohu!“ Sotvá to vyslovil, vyskočila tá baba – morena na pec, príľahla Kršáka a gňáвила ho, ustavične pritom prevolávajúc: „Utneš? kresačkou? z kríža? ruku? nohu?“ a keď bol celý zmorený, ztratila sa. Kršáčke poradily zkusené ženy, aby išla za Budišovú k múdrej žene Hrozenčanke, ktorá vie pomáhať od gňávenia nočného. Aj išla. Hrozenčanka prišla s ňou a doniesla s sebou zeliny a trojkráľovú kriedu, poobliekala Kršáčku na ruby do šiat, nakládla jej do postele tých zelín a tú trojkráľovú kriedu, a kázala jej, aby ticho ležala. Cez polnoc prišli 3 ženy, dali sa do zvarovania veľkých noší šiat, bárs tam v izbe ani narozkladaných šiat nebolo. Kršáčka sa na to, nemohúc spať, dívala, a keď tie žeby už ven dverami vychádzaly, podvihla Kršáčka hlavu, aby sa podívala, čo to vlečú. Ale sotva dvíhla s postele hlavu, vylepila jej jedna tá žena zaucho, že od toho až bez seba zostala. Na druhú noc prišli zase dve ženy, ale že Kršáčka mala v posteli tie zeliny a trojkráľovú kriedu, nemaly k nej samej prístupu, len kde vzaly – tam vzaly jedna ohreblo, a druhá sekácu lopatu, bár takých vecí v izbe ani nebolo, a že sa Kršáčka, ktorá to všetko videla, ani nehýbala na posteli: neublížily jej, a kade prišli, tak aj odišli. Ne tretú noc prišla Hrozenčanka, aby sa popýtala Kršáčky: čo sa s nou po tie tri noci stalo. A keď jej Kršáčka všetko vyrozprávala, riekla jej Hrozenčanka: „No, už budete mať od te bosorky pokoj. Ale včil mi povedzte: Jaký trest jej za to dáme, že vás chodievala priliehať!“ Kršáčka odpovedala: „Nechajte ju; čo bych jej já žiadala trest, keď len mám pokoj od nej.“ Hrozenčanka však riekla: „Keď vy jej odpustíte, ale ja je neodpustím! a nabrala psieho trnia, hlôžia a šípia, šaty z Kršáčky vyzliekla, napchala do nich toho trojakého trnia a zasekla to pod šopou do trlice. O chvíľku

¹³⁰ Bošáca, prepis rukopisného zápisu J. L. Holubyho (LA SNK C 515, s. 103-104), rozprávač Ondrej Perný.

prišla tá bosorka, ktorá Kršáčku gňávievala, a prosebne povedala: „Pre Boha, čo robíte! Nerobte to!“ Hrozenčanka ale nedbala na jej prosbu a nechcela popustiť. Na druhú deň Hrozenčanka tie šaty Kršáčkine piestom vymlátila. O chvíľu prišla ku Kršáčke suseda a hovorila, že tá bosorka leží velice ťažko nezdravá a mu ruky a tvár celkom krvavé, jako dodriapané. – a to bolo od toho trnia. Aj na tertí deň Hrozenčanka tie šaty vyňala z trlice a piestom jich tak dlho mlátila, až počuli zvonit', čo bosorke zomrelej vyzváňali. Tá bosorka, ku ktorej Kršák za slobodna na vohľady chodieval, ale potom inú vzal, chcela jeho ženu priliehaním zmárniť, aby sa aspoň za vdovca vydat' mohla.

VI. 1. 8. Striga, bosorka, ježibaba, čarodejníca

Škodiaca polodémonická bytosť vyznačujúca sa nadprirodzenými vlastnosťami a schopnosťami, ktoré získala od diabla. Využívala ich na škodlivé pôsobenie na majetku a zdraví ľudí, medzi ktorými žila. Nadprirodzené schopnosti mohla mať od narodenia alebo ich mohla získať počas života. Strigy podľa ľudových predstáv mohli negatívne ovplyvniť počasie (privolať búrku, ľadovec), ktoré ničilo úrodu a majetok; pripravovali ľudí i zvieratá o zdravie, ba aj o život; spôsobovali porobenie; bohato sú zastúpené aj sužety o odoberaní alebo kazení mlieka od kráv. Na Slovensku bola rozšírená predstava o možnosti rozpoznať strigy prostredníctvom predmetov zhotovených a použitých v predpísanom čase, a to napr. luciin stolček, ktorý sa zhotovoval od Lucie (13. decembra) do Štedrého dňa: *Kto chce vidieť a poznať bosorky, nech od Lucie do Štedrého Večera každý deň čo len za chvíľku robí stolček tak, aby bol do Štedrého večera hotový. Keď si tento stolček po Štedrom večeri na polnočnú utiereň vezme do kostola a tam si naň sadne, vidí všetky bosorky, chrbtom k oltáru obrátené; ale nesmie čakať kňazovho požehnania, lebo po požehnaní vychytili by mu bosorky ten stolec a zle by ho doriadili.*¹³¹ Látky o strigách sú na Slovensku bohato zastúpené v ústnych mytologických naratívoch, predstavy o schopnostiach stríg a ich popravách sa zachovali aj v záznamoch čarodejnických procesov z obdobia stredoveku.

¹³¹ Rukopisný nárečový slovník Dialektický slovník bošácky L. Riznera z roku 1896 uložený v Literárnom archíve SNK v Martine pod signatúrou LA SNK C 995, s. 27.

*Z Bátoviec*¹³²

V tých časiech, keď ešte strige chodily po svete, prišlo raz dvanás strigoň na krížne cesty v poli a boly v bielych plachtách pookrucanye. A jedon ín gajdovau na konskom kopyte a ony tancuvaly. Jedon paholok sa dívau na ne. A tye ho videli a nu povedaly: „Ak nás prezradíš, šeckýho ťa roztrháme.“ Potom odprisahau, že nezvodluje ani jednu. Druhý raz jedon mlád'enc robiu stolčok od lucie až do postiacího večera, aby na ňon videt' mohou tye strige. Poton ho zau do kostola a sedeu na ňon a šec-ke strige videu. Tye sa mu hrozily a von utekau domou. Kýn domou prišou, tam mu šecke pri dverách boly a kríšaly naňho, aby ich nezvodlovau, lebo že bude nešťasny. Preto nepozname strige medzi ženami, lebo nihto nikdy strige neprezradí, keď ín každý, chto ich vidí, prisahať misí, že bude mlčať a že ích nezvodluje.

*Za strig'i*¹³³

Hvar'ja, že jest strig'i. Strig'i rospusťa volosyⁱ po sobjî a k'ed strítly by človeka na dedin'î, tak ony ho barz trapja i muča, k'ed lem ho prevladžu. A i tak č'uti, že ho prisahaju, žebyⁱ jich ne vivoľal po men'î, jak se voľaju.

*N-ská bosorka*¹³⁴

V N. bývala jedna baba bosorka, ktorá mala len jednu chudú kravičku, ale vždy viac masla od tej jednej namútila v každú sobotu, neš iné gazdinky od dvoch dobrých kráv. Len si raz kostelník umienil, že si na tú bosorku postreže. Raz tak prišiel k nej večer, a hovoril, že ide statý z jarmeku a pýtal si nocľah. Ona mu dala večeru, a kostelník sa uľožil na lavicu spať. Baba mala pec zakúrenú a piekla chlieb. Prededňom ale vstala, vy-liala trošku mlieka do mútovníka, vzala s rošta jakejsi masti a kraj mútovníka ňou pomastila, a sotvá trirazy uderila topárkou

¹³² Bátovce, rozprávala Zuzana Píroška, rodáčka a obyv. z Bátoviec, v škole ev. u p. uč. ev. Vendelína Fabiana. 26. septembra 1900 (Žeňuchová, K.: Zbierka ľudovej prózy Samuela Cambela, c. d., s. 428).

¹³³ Závadka, rozprávala Anna Pacak Turčan, 76-ročná 21. 8. 1931 (Панькевич, И.: Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей, c. d., s. 543).

¹³⁴ Bošácka dolina, prepis rukopisného zápisu J. Ľ. Holubyho (LA SNK C 515, s. 104-105), rozprávač Čížek.

do mlieka, už bolo zmútené; mútovník bol plný cmeru a baba vyťahla vyťahla z neho veľmi veľký kus masla. Kostelník sa staval, jakoby spal, ale dobre videl, čo sa robí. Keď baba na chvíľku z izby vyšla, vyskočil kostelník s lavice, a na rošte kúš-
tiek tej masti odštiep a schoval, a keď baba vkročila, ležak zase na lavici a robil sa, že spí. Ráno sa babe za nocľah poďakoval a kráčal domov. Sotva vkročil do domu, hneď vzal mútovník, pomastil špetkom tej masti kraj na ňom, a len čo po trirazy uderil topárkou na mlieko, už mal mútovník plný a v ňom veľký kus masla. To sa mu tak zaľúbilo, že to jedno po druhom po trirazy opakoval, a vždy namútil hrúdu masla. Potom šiel k organistovi, vyrozprával mu všetko, a riekol mu, aby aj on tak mútiť proboval, že aj jemu mútovník tou masťou natrie. Organista najprv nechcel tomu veriť; ale keď ho len kostelník veľmi navádzal, už len nalial do mútovníka mlieka, kostelník ale kraje mútovníka natrel masťou, - a ten tri razy topárkou udreli na mlieko: už bol mútovník plný, a na vrchu plával veľký kus masla. Aj organista trirazy opakoval. Nato sa zobral aj s kostelníkom na faru, a vyrozprávali všetko, čo kostelník u bosorky videl, jako jej tej masti kúštik nepozorovane vzal, a jako i kostelník i organista namútili veľmi mnoho masla. To sa aj farárovi nepozdávalo, že by to bolo možné; ale keď len tí dvaja veľmi tvrdili, že sa vec tak má: rozkázal i farár kucharke, aby naliala za hrniec mlieka so mútovníka. Kostelník mal ešte toľko tej masti, že potrel kraje mútovníka, a keď kucharka vzala topárku do ruky a len čo trirazy udrela na mlieko, už bol mútovník plný a na cmere veľká hruda najpeknejšieho masla. Tak sa stalo aj po druhý, aj po tretí raz, keď kostelník ostatok masti vymastil po kraji mútovníka. Ale, čo sa nestalo večer! Sotva bolo na večer odzvonené, prišla baba bosorka pod okná kostelníkovi, a riekla: „Kkdo chce také maslo užívať, musí ísť do cechu,“ a povedala mu, že aj organista a farár musia ísť na ten vysoký vrch, kde sa bosorky a bosoráci v noci schádzajú; že aby len šiel aj pre organistu a farára, že jich ona povedie. Kostelník hneď bežal k organistovi a k farárovi, ktorí sa s ním vybrali za tou babou bosorkou. Ona jím riekla, keď jich viedla na ten vrch, aby povedali: „Po tŕní, po hlôží, až tam.“ Kostelník a farár riekli, a dostali sa až na vrch tej hory; ale organista myslel, že si lepšie poslúži, a riekol: „Medzi tŕnie, medzi hlôžie, až tam“: ale ho potom vodilo krížom krážom po

tíni a hlôži, až celý rozdrápaný a zakrvavený jakosi na vrch sa dostal. Tam sa jím baba stratila, a tí traja tri dni blúdili po tej hore, až sa konečne dostali domov. Potom babu zažalovali z bosorstva, a páni ju dali za žíva upáliť.

*Kováčka bosorka*¹³⁵

Jeden kováč mal dvoch tovaryšov, z ktorých jeden bol silný, zdravý, švárny, a ten drhý chudý, vyziably a vždy a chorľavý. Kováčka ale bola bosorka. Keď koláče piekla, ani cesta nezarábala, len zakúrila pec, vykúrenú vyhrabala a vymietla, vzala lopatu a na ňu napľuvala, z čoho sa hneď spravili veľký báleš. tak pľuvala a sádzala báleše do pece, a upečené vyťahovala. To vystriehol ten zdravý tovaryš, ktorému sa zdôveril ten chudý a chorľavý, že veru kováčka každú noc zahadzuje naňho kantár a on sa premení v koňa, kováčka si sadne naňho, a on ju musí odniesť do vákoša. „No, nič sa ty neboj!“ povedal mu ten silný – „len si ty daj dobrý pozor, keď ťa kováčka priviaže o kôl, abys jej, keď zase na teba vysadnúť príjde, abys ji odniesol domov, kantár zo svojho krku chytró strhol a na kováčkino hrdlo zahodil; o to ostatnie sa viac nestaraj.“ V noci zase prišla kováčka k spiacemu chudému tovaryšovi a zahodila mu na hlavu kantár. Tovaryš sa hneď premenil v koňa, ona si naňho vysadla, a on s ňou cválala do vákoša, kde už bolo mnoho bosorok pohromade. Tam sosokočila s koňa a priviazala ho o haluz, a išela do vákoša za bosorkami. Tovaryš v koňa premenený zošúchol s krku kantár, a keď po vákoši kováčka k nemu prišla, aby naňho vysadla, on jej hubou chytró kantár zahodil na hlavu, a tak ju v kobylu premenil, sadol na ňu a ona ho doniesla domov, kde už druhý tovaryš na nich čakal. Tam hneď oba kobulu pookuvali na prednie nohy a odišli. Ráno tovaryši už boli o vihni a s chuťou kuvali, keď kováčka ešte vždy z postele nevstávala. Kováč jej odkázal, aby vstala, lebo treba raňajky dať tovaryšom; ona ale bola pozamotávaná v duchnách a odkázala kováčovi, že nemôže vstať, lebo je velice nezdravá. I vybral sa kováč za ňou, aby sa poďíval, čo jej jej, a keď si ona nohy velice ukrývala do duchen a nechcela povedať, čo jej je,

¹³⁵ Bošacka dolina, prepis rukopisného zápisu J. L. Holubyho (LA SNK C 515, s. 90-91), rozprávač Jan Ševcých z kopaníc.

naposledy jej kováč odekryl nohy, a videl, že je na obydvoch podkuvaná, a tovaryši sa mu priznali, čo sa v noci stalo. Kováčka od utrpených bolestí umrela.

VI. 1. 9. Čert, diabol, pekelník, zlý duch, pľuhavec

V slovenskom rozprávačskom repertoári je postava čerta bohato zastúpená vo viacerých žánroch, a to v čarovných, realistických, humoristických rozprávkach, anekdotách a v povestiach. Systém mytologických predstáv túto postavu verbalizuje ako nadprirodzenú bytosť, ktorá zhmotňuje zla a pekelné sily. Je spravidla čierny, chlpatý, má špicaté uši, rohy, kopytá, dlhý kravský chvost a vidly. V mytologických naratívoch vystupuje aj v podobe zvierat'a (čierny cap, baran, pes, kocúr, kohút, čierny vták s červenými očami) či človeka (paholok, čierny pán či lesník), ktorého možno spoznať podľa konského alebo kravského kopyta na nohe), aj ako červená ohnivá guľa, reťaz či vzdušný vír. Svoju moc prepožičiaval strigám a bosorkám a učil ich čarovať. Ak mu človek sľúbil svoju dušu, alebo dušu toho, o kom ešte nevie (nenarodené dieťa v tele jeho ženy), plnil želania týkajúce sa bohatstva. Bol aj stelesnením choroby a často sa s diablom spájali aj ľudia trpiaci rôznymi duševnými chorobami, epilepsiou, kŕčovitými záchvatmi. Proti negatívne-mu pôsobeniu čerta systém ľudovej kultúry vypracoval množstvo spôsobov ochrany (magické rastliny, ochranné znaky a predmety, ako je kruh, kríž, cesnak, svätená voda, svätená trojkráľová krieda, kúsok chleba v peci zabudnutého, varové drevo, konope na konopnici zabudnuté a pod.)

*Chudobný sedliak a jeho bohatý kmoter mlynár*¹³⁶

Bol raz jeden chudobný a deťmi obsypaný sedliak, ktorý mal za kmotra bohatého, bezdetného mlynára. Keď sa u sedliaka zhus-ta nedostávalo pre taký kúdel' chleba a inej živnosti, chodieval si vždy ku kmotrovi mlynárovi požičiavať. Že sa to ale veľmi často dialo, naposledy to omrzelo mlynára a riekol kmotrovi sedliakovi: „Pane kmotre, najprv mi vráťte to, čo ste si vypožičali, a potom si požičajte iné; lebo, hľa, veď aj ja potrebujem tu na živnosť, tu na šaty, tu na opravu mlýna.“ Kmoter sedliak ale len neprestával prosieť, aby mu požičal na semeno zrna, lebo že

¹³⁶ Prepis rukopisného zápisu J. L. Holubyho (LA SNK C 515 s. 9-11), rozprávali Jan Zamec-Gel'o a jeho matka Anna Zamec-Gel'o. Upravený text publikuje aj J. Mjartan (ed.): Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce, c. d., s. 421-423.

nemá čím roličku posiať. Konečne sa mlynár len dal naprosiť, ale riekol: „Už vám len pane kmotre požičiam; ale mi slubte, že, keď umrem, prijdete ma za tri noci vartovať. Sedliak riekol: „Prijdem, prijdem vďačne, len mi požičajte.“ Vypožičané zrno zasial, ale žene doma nepovedal, jaký sľub dal kmotrovi mlynárovi. Sedliak aš aj bol zabudol na ten sľub, keď tu raz v noci počuje klopať na okno, a volať: „Pane kmotre, ja som už zomrel; poďte ma vartovať.“ Sedliak hneď vstal, obliekol sa sviatočne a šiel mlynára mrtvého, na deskách vystretého vartovať. Jako tam v izbe pri mrtvom sedí, vidí, že ten mrtvy hlavu podvihol, poďíval sa, či ho kmoter vartuje; a keď ho ticho sediaceho videl, zase sa položil na svoje miesto. Tak aj na druhú noc sedliak vystretého mlynára vartoval, a mlynár zase hlavu pozdvíhol, a keď kmotre videl, vystrel sa zase. Keď ho pochovali, sedliak aš len so strachom myslel na tú tretiu noc, kde mu prišlo mlynára pochovaného na cinteri vartovať. Šiel tedy ku kňazovi, poradiť sa, čo má robiť, aby dajako zle neprešiel. Kňaz mu dal posvätenej trojkráľovej kriedy a kázal mu, aby na cinteri tou kriedou okolo seba kolo spravil: tak že mu zlý neublíži, ale aby z toho kola nevykračoval do predednia. Jak slnko zapadlo, vybral sa sedliak na cinter, vzal s sebou posvätenú trojkráľovú kriedu a varovú palicu; spravil na cinteri, blízko hrobu mlynárovho kriedou hodné kolo na zemi, a stal si do prostredku. Tu vartoval hrob až do polnoci. O pravej polnoci, kde sa vzali, tu sa vzali. traja dlhí, čierni psi a začali na hrobe mlynárovom kutáť, aš i truhlu s pochovaným mlynárom vykotali, z truhly ho vytiahli a začali ho tak dlho natriasať, aš ho z kože vytriasli; kožu odložili za seba, mlynára zase vložili do truhly a dali sa hrob jeho zakutávať. Sedliak sa z kola na to všetko díval, a keď psi hrob zakutávali, tým varovým hákom potiahol mlynárovu kožu k sebe do kola. Sotva psi hrob zakutali a urovnali, chceli vziať kožu mlynárovu, a že jéj už tam nebolo, kde ju boli položili, riekol jeden pes: „Kde si tú kožu dal?“ Na čo druhý odpovedal: „Ja som ju tu za nás položil, ale jej už není tam.“ Vtom spozorovali sedliak av kole aj s kožou mlynárovou. I riekol mu jeden pes: „Daj mi moju kožu!“ Sedliak odpovedal: „To není tvoja koža, ale kmotrova.“ Pes zase riekol: „Ja som tú kožu vyhrabal, tedy je moja!: Sedliak povedal: „Ja ti tú kožu dám, keď mi doniesieš za mech červencov (medených peňazí).“ Pes mu doniesol

mech červencov, a riekol: „Tu máš mech červencov, daj kožu!“ Sedliak ale len preťahoval, aby sa čas míňal, lebo sa bál z kola vykročiť, a riekol psovi: „Dones mi ešte za mech strieborných peňazí; potom ti kožu vydám.“ Pes sa rozbehol kamsi o chvíľku mu doniesol za hodný mech strieborných peňazí a riekol: „Tu máš za mech striebornákov; teraz ale daj sem kožu!“ Keď sedliakovi už bolo úzko v kole, ale sa posmelil a povedal: „Jak mi ešte donesieš za mech dukátov; potom ti kožu dám, ale ináče nie.“ Pes sa rozbehol aj pre dukáty a doniesol jich sedliakovi za hodný mech, a cele nahnevaný riekol: „Ale teraz mi kožu musíš vydať, keď máš aj červenáky, aj striebornáky aj dukáty.“ Sotva to ale vyslovil, bolo počuť z dediny kohúta zaspievať. a psi sa razom stratili. Sedliak sa viac nebál že sa mu niečo zlého stane, a keď sa svitalo, sobral tie tri mechy peňazí a šiel domov. Až potom sa žene priznal, že bol kmotrovvi mlynárovi sľúbil, že ho keď umre, po tri noci vartovať bude, a vyrozprával jej aj to, čo sa na cinteri stalo. Potom išiel zase kňazovi, a rozpovedal mu všetko, čo videl na cinteri a jako mu pes doniesol tri mechy peňazí, kožu mlynárovu mu ale nevydal, ale ju domov doniesol, a teraz sa bojí, žeby si mlynár pre svoju kožu mohol prísť. Pýtal tedy radu, čo má urobiť? Kňaz mu riekol: „Daj mne tie dva mechy so striebornými a zlatými peňazmi, a ten tretí s červenáky si zadrž; kožu vysväťim, a zase ju do mlynárovho hrobu pochováme; a budeš mať pokoj.“ Sedliakovi a to nepozdávalo, žeby kňazovi mal dať mech strieborných a mech zlatých peňazí, a sebe len červenáky nechať; a preto riekol kňazovi: „Mal si ty ísť mlynára varovať, tak bys bol dostal všetky tri mechy peňazí; ale keď kožu posvätiš a potom ju pochováme, dám ti ten mech červenákov, a strieborné i zlaté peniaze zadržím si ja.“ Kňaz na to pristal, kožu posvätil a so sedliakom šiel ju do mlynárovho hrobu pochovať. Na to v noci prišiel sa mlynár sedliakovi kmotrovi poďakovať, a sedliak mal aj od neho aj od čertov pokoj, a žil šťastne i so ženou a s deťmi, a viac biedy nepoznával.

*Z Lemešian*¹³⁷

Buło jedno dzivče na kudzel'nej chiži a němalo frajera, ta sebe barz sčežovało. Ta sebe tak mišleło: „Choć bi ku mne d'abol prišoł, ta bi mu buła za frajerku!“ Ta doraz še d'abol stavił! Śed-nul ku nej v čarnej gube a ked jej vrecenko padło, ta jej ho vše podał. Tak bulo i tri raz, co ku nej prišoł. Radzila še čel'edzi, že tak i tak še z ňu vodzi, že co ma robic, že ma čerta frajera?... Tak jej čel'edz dała radi, žebi ukruceła kłubieško z predzi a nadzała do ihli a jak pojdu domu, žebi vzała kłubieško do šorca a ihlu mu do gubi zapchała. A povedzełi: „Ti idz za ňim, za dablom, a mi čel'edz pojdzeme za tebu!“ Tak dze pošoł d'abol? Ku koscelu. Tri raz obešoł koło něho a potim prešoł do koscela prez ključovu dzjeru. Pošoł za oltar, vzał hłavu mertvu z kriпти, ta ju jed. Tota dzivka še barz zlekla, bo to šicko vidzeła na ključovu dzjeru. Prišla domu, ta tak matki poveda: „Ja umrem, mamó, ałe žebi sce me ňepohrebałi tak, jak druhe mertve celo. Lem mi popod prah vikopce jamu, i popod jeden i popod druhi, a do cintjera me ňechovajce.“ Ta dzivka umarła a v pol'u ležała. Išoł jeden pan na kočú. Na jej hrobe šumna ruža vikvitla barz pach-nuca tak, že ten pan ju poč'ul. Tak poveda: „Kočišu, tu dzeška kvet barz pachne, idz hľadac, zervi ho.“ Kočiš ho našoł, ałe še mu kvet zervac ňedał. „Paňe, ňemožem.“ „Ta ho odrež,“ pan poveda. „Ňeda še mi aňi odrezac aňi zervac.“ „Co to bi buł za kvet, co bi še ňedał zervac?“ Pošoł pan sam, zervał ho. Prišoł domu, položil ho do pohara. Jak še navečerał, ta daco ostało na taňeroch, ałe rano ňenašli nič. To buło das tri raz. Tak dałi vec pozor. Vidzełi raz krasnu paňu z teho kveta. Doraz vedzełi, že to čertova robota. Pan ju raz dolapeł, ked višla z kveta. Pan jej okrucil vłasi kolo ruki a ona še zrobiła žabu... ałe pan ju dotel' bił, zakeł še mu taka pana ňezrobiła, jaka bula. Tak še mu zro-biła. Tak povedzeł ten pan: „Ti teraz budzeš moja paňi.“ Tak z ňim žiła dluho, das za sedzem roki. Ałe z ňim ňigdze ňemohła isc. Raz jej pan povedzeł: „Šicke paňe idu s panami a ti zo mnu ňeidzeš?“ Tak še mu zverela, preco ňemože isc na ul'icu, že pre teho d'abla. Bo d'abol ju vše hľadal. Sedzem pari čižmoch

¹³⁷ Rozprávała Borka Gajdoš, rim.-katolíčka, rodom z Lemešian, asi 50-ročná. Zápis v Lemešanoch v krčme Nagya, árendátora Markuša, 14. novembra r. 1904 (Žeňuchová, K.: Zbierka ľudovej prózy Samuela Cambela, c. d., s. 138-139).

podar, co ju hľedať. Tak jej pan povedať: „Ňeboj se nič, perše pojdzeme do koscela. Dam ci z baršoňu drahu vibic a vojsko ku tebe postavic, i ja s tebu pujdzem.“ Tak prišli do koscela, stanuli pod lampu, medzi vojsko na stredek. Jak staľi, prišol k nej d'abol prosto oč, ten isti, co ju hľedať, a tote čižmi podarte na pľecu maľ. Tak se jej pitať: „Ulijanko, co si vidzela, ked si ku koscelu zo mnu prišla?“ „Ta ti si pošoľ ku oltaru a vzaľ si hlavu mertvu, ta si ju žar!“ „Ta daj i ti svoju hlavu, Ulijanko!“ i zervaľ jej hlavu. Ta z Ulijanki zostaľ trup, to jest celo prez hlavu. Utraciľ pan paňu...

„Dzivčata! Jak frajira ňemace, ňeščežujce sebe, a d'abla sebe ňežadajce. Pridze i frajir, ľem vam treba čekac!“ Take je z teho naučeňe.

*Baba a čert*¹³⁸

Baba šila pri okne, keď čert k nej priletel a riekol: „Babko! Stavme sa, ktorý z nás prv ušije košeľu!“ „A čo je stávka?“ pýtala sa babka. „Jak ja košeľu prv ušijem, dáš mi tvoju dušu; jak ty prv budeš so šitím hotová: dám ti sto dukátov.“ „Dobre,“ riekla babka, „začnime!“ a podala čertovi plátno na košeľu, kíbko cverien a ihlu. Čert si navliekol veľkú dlhú cvernu do ihly, a začal s veľikým chvatom šít, ale za každým švom vyskočil von oknom a omotal cvernu okolo stodoly, a potom zase tak rýchlo sa vrátil; babka ale navliekala si krátke cverny a ani o čerta sa neohliadajúc len šila a šila pilno, a keď bola košeľa došitá, ukázala ju čertovi, ktorý ani do poly nebol so šitím hotový, čo ják sa upachtil vyskakovaním von oknom s dlhou cvernou a zase naspät letením k šitiu. Keď videl, že baba stávku vyhrala, vyčítal jej 100 dukátov, a od jedu a haňby rozliat sa na kolomaz.

¹³⁸ Prepis rukopisného zápisu J. L. Holubyho (LA SNK C 515 s. 68), rozprávali Jan Zamec-Gel'o a jeho matka Anna Zamec-Gel'o. Upravený text publikuje aj J. Mjartan (ed.): Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce, c. d., s. 421-423.

VII. Záver

Tradičné myslenie človeka, ktoré sa odzrkadľuje v ľudových religióznych predstavách, malo vplyv na formovanie spoločenských vzťahov a budovanie autorít. Spoločenský systém, založený na ľudových predstavách o spravodlivosti, sa stal základom pre tvorbu a vznik štruktúry duchovnej správy v rámci nového, kresťanského usporiadania života.

Kultúrno-spoločenské hodnoty sa odrážajú v jazyku ako nositeľovi konceptov predstáv o svete. Na základe ich analýzy je možné rekonštruovať základné črty fungovania spoločnosti v predkresťanskej minulosti a v kolektívnej kultúrnej pamäti všeobecne. Kultúrna pamäť je pre spoločenstvo zásadným identifikačným prvkom, lebo uchováva pamiatku na rozmanité historické, religiózne, spoločenské udalosti a formuje ich vnímanie v kultúrnej pamäti spoločenstva. Mnohé pamiatky o udalostiach sú neraz zapísané v literárnych textoch religiózneho alebo svetského charakteru.¹³⁹ Pritom rozmanité prejavy prohibície predkresťanských prvkov si v kolektívnej pamäti neraz aj protirečia, a takto sú zapísané aj v rozmanitých oficiálnych záznamoch v dobových dokumentoch a archívnych prameňoch.

Písomné pramene, povesti, kroniky, výklady a ponaučenia, lucidáre, historiografické a didaktické príručky, ľudové rozprávania a mnohé ďalšie pamiatky slovesnej kultúry sú však dnes dôležitým materiálom pre výskum kultúrnej pamäti spoločenstva.¹⁴⁰ Ich ohlas je kontinuálne živý aj v rozmanitých textoch opierajúcich sa o kresťanskú tradíciu a vierouku.¹⁴¹ Kresťanské texty, hoci vychádzajú z konkrétnej ideovej doktríny, často majú formu ľudového rozprávania, sú plné príbehov o rozličných podobách nadprirodzenej intervencie (Božieho zásahu) do konania človeka.

¹³⁹ Žeňuch, P. – Šašerina, S.: Language as a Means of Communication with God. In *Akropolis : Journal of Hellenic Studies*, 2021, vol. 5, p. 70-85. <https://doi.org/10.35296/jhs.v5i1.73>

¹⁴⁰ Brtánová, E.: Prírodná katastrofa ako príležitosť k náprave. In *Slavica Slovaca*, 2021, roč. 56, č. 4, s. 359-365. <https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2021.3.5>

¹⁴¹ Валенцова, М.: Образ мира в мифологических представлениях славян. In Šašerina, S. – Žeňuch, P. – Hríbová, M. (eds.): *Interdisciplinárny výskum prameňov o jazyku a duchovnej kultúre: Slovensko-slovanské súvislosti*. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i. – Slovenský komitét slavistov, 2022, s. 19-32.

Odraz ľudového kresťanského myslenia sa zakladá na takomto zjednodušenom výklade vlády Boha (teokracie). Tvorí aj pevnú súčasť viacerých naratívov súvisiacich s kresťanskými predstavami. Motívy, ktoré majú svoj pôvod v ľudových religióznych predstavách a prejavujú sa v slovesnej literárnej i naračnej tradícii rozličnej povahy, sú dôkazom o silnom ľudovom religióznom povedomí, ktoré však súvisí s formovaním a fungovaním práva, spravodlivosti a etiky v živote spoločenstva.

Hovorený a napísaný text pritom obmieňa len svoju sujetovú líniu, no sémantická obsažnosť ostáva v kontexte kultúrneho myslenia spoločenstva nemenná. „Písaný a hovorený prejav sú preto obsahovo rovnocenné spôsoby, ktoré majú nielen vlastné vyjadrovacie nástroje (jazyk a písmo), ktoré sa dajú vedecky opísať a z hľadiska aktuálnych možností tvorca aj vyjadrujú obsah rečového komunikátu. Jazyk však stále ostáva prostriedkom na komunikáciu a jeho primárnou úlohou je sprostredkovať myslenie človeka pomocou zadefinovaných a dohodnutých, pritom však všeobecne zrozumiteľných jazykových symbolov. Takýto rečový komunikát poskytuje percipientovi v podobe zvuku alebo v literárnej (grafickej) podobe obraz o myslení človeka a spoločnosti v istej fáze jeho historického rozvoja, čo znamená, že príjemca komunikátu dobre rozumie vďaka vyjadrovaným a opisovaným skutočnostiam najmä jazykovými prostriedkami.“¹⁴²

Predstavu o formovaní povedomia ako zdroja myšlienkového a emocionálneho stotožnenia možno doložiť najmä v kontexte sprítomňovania historických a verifikovateľných dejov a udalostí, ktoré sa vo vedomí človeka spájajú s udalosťami nadprirodzenej povahy. Vo všeobecnosti možno povedať, že kultúrna pamäť spoločenstva o jeho usporiadaní vychádza zo spolupôsobenia obrazov a symbolov antropocentrického uvažovania o duchovnom i materiálnom svete človeka. Slovanské tradičné zvyky a hodnoty sú založené najmä na symbióze kresťanských a predkresťanských, mytologických predstáv. Keďže tradičné ľudové zvykoslovie nemá, ako vidno, svoje korene iba v jednej duchovnej kultúre, môže tým svedčiť o neustálom prestupovaní kresťanstva s ľudovým myslením o spoločenstve v systéme vzťahov práva a pravdy.

Rozhodujúcu rolu pri interpretácii pramenných textov zohráva pochopenie všetkých vlastností a javov jazyka, ktorý sa ako nástroj komunikácie

---

¹⁴² Žeňuch, P.: Historický obraz o spravodlivom usporiadaní sveta u Slovanov v Bradáčovom edukačnom kompendiu z konca 18. storočia. In Šašerina, S. – Žeňuch, P. – Hríbová, M. (eds.): Interdisciplinárny výskum prameňov o jazyku a duchovnej kultúre : Slovensko-slovanské súvislosti. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v.v.i. : Slovenský komitét slavistov, 2022, s. 37.

uplatňuje v jednotlivých literárnych a naračných žánroch. Texty spravidla neodrážajú iba idiolekt autora, lebo sú výsledkom kolektívneho kultúrneho povedomia. Dôležitejšia je preto v tejto súvislosti skúsenosť spoločnosti, v ktorej sa predpokladá primárna orientácia v sémantike jednotlivých výrazových (lingvistických a symbolických) prostriedkov. Pochopiť sémantickú náplň jednotlivých obrazov, symbolov a pojmov si však už vyžaduje kritický stupeň vnímania obsahu, ktorý je spojený s kontinuálne utváraným kultúrnym povedomím a pamäťou spoločnosti.

VIII. Pramene a literatúra

- Ambruš, J.: Pavel Michalko a jeho kniha. In Michalko, Pavel: Rozhovory učiteľa so sedliakmi o škodlivosti povier panujúcich medzi pospolitým ľudom. Bratislava: Tatran, 1977, s. 259-269.
- Botík, J.: Slovenská Dolná zem. Historický a etnokultúrny vývin slovenských minorít v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2019.
- Brtaňová, E.: Čo čítali Slováci v Békešskej Čabe? In Kapitoly z minulosti a súčasnosti Slovákov v Békešskej Čabe. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2018, s. 215-223.
- Brtaňová, E.: Mysliteľská osobnosť Jána Kollára v reflexii vlastných kázní. In Brtaňová, E. – Soukup, D. (eds.): Z dejín kázňovej prózy I. Bratislava: Veda, 2019, s. 227-246.
- Brtaňová, E.: Prírodná katastrofa ako príležitosť k náprave. In Slavica Slovaca, 2021, roč. 56, č. 4, s. 359-365. <https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2021.3.5>
- Drápala, D.: Od vecí veskrze škodlivých k národnému pokladu. Složité cesty akceptace tradiční kultury jako součásti kulturního dědictví národa. In: Zrození lidu v české kultuře 19. století. Praha: Academia, 2022, s. 29-39.
- Dynda, J.: Slovanské pohanství ve středověkých latinských pramenech. Praha: Scriptorium, 2017.
- Dynda, J.: Slovanské pohanství ve středověkých ruských kázáních. Praha: Scriptorium, 2019.
- Filip, M.: Leškova kritika ľudových povier. In Filip, M.: Štúdie a články. Zostavil V. Hronec. Nový Sad: Obzor – Tvorba, 1990, s. 31-38.
- Франко, І.: Карпаторуське письменство ХУІІ-ХУІІІ вв. Львів: Наукове тов. ім. Шевченка, 1900.
- Франко, І.: Студії на полі карпаторуського письменства ХУІІ – ХУІІІ в. In Записки Наукового тов. ім. Шевченка 4. 1901, s. 1-50.
- Франко, І.: Апокріфи і легенди з українських рукописів. Памятки українсько-руської мови і літератури. Том ІV. Львів: Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка, 1906.
- Gottschall, D. (Ed.) et all: Der deutsche Lucidarius. Band I. Kritischer Text

nach den Handschriften. Texte Und Textgeschichte. DeGruyter 2015 [reprint].

Holuby, J. L.: Hadi, draci a šarkani v podání lidu slovenského. In: Národopisný sborník československý, 1898. Sv. 2.

Иванов, С. В.: Латинская интерференция в русском переводе нижненемецкого «Луцидариуса». In Индоевропейское языкознание и классическая филология, 2019, 23, s. 384-392.

Иванов, С. В.: Нижненемецкая лексика в списках русского перевода "Луцидариуса" и особенности переводческого процесса. In Казанский. Н. Н. (отв. ред.): Индоевропейское языкознание и классическая филология-XXI (чтения памяти И. М. Тронского). Материалы Международной конференции, проходившей 26–28 июня 2017 г. Санкт-Петербург: Наука, 2017, s. 294-309.

Яворский, Ю.: Новые рукописные находки в области старинной карпаторусской письменности XVI – XVIII вв. Прага: Nákladem Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi 1931.

Jungmann, J.: Historie literatury české aneb, Saustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvěcení a jazyka. W Praze: Nákladem Českého museum: W komissí kněhkupectví F. Řivnáče, 1849; (Tisk K. Jeřábkové, vedením J. Hlaváčka), s. 33; dostupné v internete: <https://biblio.hiu.cas.cz/records/8840d4d3-97af-481b-8a57-b90461e6b7f3> [14.6.2021].

Karpetanović, A.: Toponimi u hrvatskih „Lucidarima.“ In Folia Onomastica Croatica, 2005, No. 14, s. 1-22; dostupné v internete https://hrcaak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=11537 [22.3.2021]

Карский, Е. Ф.: Малорусский Луцидарий по рукописи XVII вв.: текст, состав памятника и язык. In Борковский, В. И. (отв. ред.): Труды по белорусскому и другим славянским языкам. Институт языкознания им. Якуба Коласа АН Белорусской ССР. 1962 [prácu pôvodne vydala Typografia Varšavskaго Учебнаго Округа v roku 1906].

Kollár, J.: Nedělnj, swátečné i přjležitostné Kázně a Řeči. W Pessti: tiskem Trattnera a Karoliho, 1831.

Kollár, J.: Nedělnj, swátečné i přjležitostné Kázně a Řeči. Díl druhý. W Budíně: tiskem Jana Gyuriana a Martina Bagó, 1844.

Kučera, M.: Konceptia slovenských dejín v diele F. V. Sasinka. In Franko Vítázoslav Sasinek. Najvýznamnejší slovenský historik 19. storočia (1830 – 1914). Martin: Matica slovenská, 2007, s. 9-20.

- Leška, Š.: Oswjcený Křesťan Ewangelický. W Presspurku a Pesstu: Tisk Landererůw a Hekkenastůw, 1843.
- Lukačka, J.: Feudálna spoločnosť v diele F. V. Sasinka. In Franko Vít'azoslav Sasinek. Najvýznamnejší slovenský historik 19. storočia (1830 – 1914). Martin: Matica slovenská, 2007, s. 30-35.
- Marek, M.: Národnosti Uhorska. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2011.
- Marek, M.: Slovník stredovekej a novovekej latinčiny na Slovensku. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2020.
- Michalko, P.: Rozhovory učiteľa so sedliakmi o škodlivosti povier panujúcich medzi pospolitým ľudom. Preložil J. Haras. Doslov napísal J. Ambuš. Bratislava: Tatran, 1977.
- Milčetić, I.: Prilozi za literaturu hrvatskih glagolskih spomenika. III. Hrvatski lucidar. In Starine. Kniga XXX. Zagreb: Knjižara Jugoslavenske akademije (Dioničke tiskare). Tisak Dioničke tiskare, 1902, s. 257-334.
- Милтенова, А.: Erotapokriseis. Съчиненията от кратки въпроси и отговори в старобългарската литература. София: Издателство „Дамян Яков“, 2004.
- Мильков, В. В.: Древнерусские апокрифы. Санкт-Петербург: Издательство РХГИ, 1999.
- Мильков, В. В.: Концепт земного рая в переводной и оригинальной книжности Древней Руси: специфика интерпретации. In: Древняя Русь: вопросы медиевистики, 2016, No 4 (66), s. 109-128.
- Mjartan, J. (ed.): Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1958.
- Nazor, A.: Prijevod ‚Lucidara‘ Honorija Augustodunensisa u glagoljskom prijerisu. In Годишник На Софийския университет "Св. Климент Охридски". Център за Славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“ Том 89 (8), 1997. София, 2001, s. 85-112.
- Панькевич, І: Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей. Praha: Nakladem Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi, 1938.
- Пап, С.: Історія Закарпаття, т. 2. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2002.
- Petišková, D.: Česká a ukrajinská redakce středověkého výkladového sborníku Lucidarius: způsob užití minulých časů v české a ukrajinské redakci ve srovnání s redakcí ruskou. In: Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського: Збірник наукових праць. Випуск 19. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2012, s. 117-124.

- Петішкова, Д.: Методи дослідження середньовічних текстів у часи цифрових технологій: («стара» й «нова» філологія, віртуальне дослідницьке середовище – цифрова бібліотека «Manuscriptorium»). In Даниленко, В. (відп. ред.): Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика: збірник статей. Львів: Растр-7, 2015, s. 5-12.
- Petišková, D.: *Recepte středověkého výkladového sborníku Lucidarius v ukrajinském literárním prostředí. Disertační práce.* Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav východoevropských studií 2017, s. 73; dostupné online: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/141082/?lang=en> [21.3.2021]
- Petišková, D.: *Lucidáře jako zprostředkovatelé středověkého vědění.* In *Historický obzor*, 2018, roč. 29, č. 11/12, s. 252-260.
- Pop, I.: *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech.* Praha: Libri, 2005.
- Порфирьевъ, И. Я.: *Апокрифическія сказанія о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ по рукописямъ Соловецкой библіотеки.* Санкт-Петербургъ, 1877.
- Рождественская, М. В.: *Святая Земля как воплощениерая в некоторых памятниках древней и новой русской литературы.* In *Никольский, С.В. (zodp. red.): Славянские литературы. Культура и фольклор славянских народов. XII международный съезд славистов, доклады российской делегации.* Москва, 1998, s. 92-99.
- Рождественская, М. В.: *Реальное и мнимое (О „райскопалестинском тексте“ в древнерусской литературе).* In *Джаксон, Т. Н. (ed.): Древнейшие государства Восточной Европы. Мнимые реальности в античных и средневековых текстах.* Москва, 2005, s. 209-231.
- Schreiber, H.: *Gracián kontra Komenský. Příruční orákulum aneb Umění moudrosti.* Praha: Evropský literární klub, 2006.
- Soukup, V.: *Klasifikace oblastí výskumu, subdisciplín a směru sociální a kulturní antropologie.* In *Sociální a kulturní antropologie.* Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 31-160.
- Сперанский, М. Н.: *Сказание об Индийском царстве.* In: *Известия по русскому языку и словесности Академии наук СССР*, 3 (1930), No 2, s. 369-464.
- Šašerina, S.: *Dva uglianske rukopisy ponaučení a exempli zo 17. storočia / Две углянские рукописи поучений и притч XVII века.* *Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae VI.* Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV – Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2019.
- Шашерина, С.: *Интерпретация системы ценностей в гомилетической традиции под Карпатами.* *Slavica Slovaca*, 2021, roč. 56, č. 3, s. 398-402. DOI: <https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2021.3.9>

- Шашерина, С.: Образ Индии в кириллических текстах XVIII века из Подкарпатья. In *Palaeobulgarica*, 2022, roč. 46, č. 2, s. 141-152.
- Šašerina, S.: Две рукописи Стефана Глинки из села Литмановой на Спише XVIII в. / Dva rukopisy Štefana Hlinku z Litmanovej na Spiši z 18. storočia. *Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae X*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2023.
- Шлепецький, А.: „Слово иже есть разумно и свѣтлости даръ“ – перекладна рукописна пам’ятка XVIII ст. з села Малий Липник на Пряшівщині. In Мушинка, М. (ред.): Науковий збірник Музею української культури в Свиднику. 4. кн. перша. Prešov: Vydalo Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidníku v Pedagogickom nakladateľstve v Bratislave, 1969, s. 350-369.
- Темчин, С.: Руськомовный перевод 1636 года чешского Луцидария (*Оломоуц, 1622). In *Res Humanitariae*, 2020, Vol. XXVIII, s. 146-163.
- Темчин, С.: Татры в древнейшем руськомовном переводе чешского Луцидария: время и место выполнения перевода. In *Senoji Lietuvos Literatūra*, 50 Knyga, 2020, s. 98-106.
- Темчин, С.: Типы рецепции Луцидария в России, Беларуси, Украине, Польше и Чехии середины XVI–первой четверти XX вв. In *Slavistica Vilnensis*, 2021, vol. 66, č. 1, s. 10-22.
- Тихонравовъ, Н.: Луцидариусъ. Лѣтописи русской литературы и древности. I. томъ. Матеріялы II, Москва: Въ Типографіи Грачева и комп., 1859, s. 33-68.
- Валенцова, М.: Образ мира в мифологических представлениях славян. In Šašerina, S. – Žeňuch, P. – Hříbová, M. (eds.): *Interdisciplinárny výskum prameňov o jazyku a duchovnej kultúre : Slovensko-slovanské súvislosti*. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v.v.i. : Slovenský komitét slavistov, 2022, s. 19-32.
- Vašica, J.: *Z církevněslovanských rukopisů Národní knihovny v Praze a Slovanské knihovny – soupis a popis*. Praha: Vydala Národní knihovna ČR – Slovanská knihovna, 1995.
- Zíbrt, Č.: *Staročeský Lucidář: text rukopisu Fürstenberského a prvotisku z roku 1498*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903.
- Žeňuch, P. – Белякова, Е. В. – Найденова, Д. – Zubko, P. – Marinčák, Š.: *Užhorodský rukopisný Pseudozonar. Pravidlá mníškeho a svetského života z prelomu 16. – 17. storočia / Ужгородский рукописный Псевдозонар. Правила монашеской и светской жизни рубежа XVI–XVII вв.* *Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae*. V. Bratislava

va – Moskva – Sofia – Košice: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Институт российской истории РАН – Кириллометодиевски научен центр БАН – Slovenský komitét slavistov – Centrum spirituality Východ-Západ Michala Lacka – VEDA, vydavateľstvo SAV, 2018.

Žeňuch, P. – Zubko, P. Michal Bradač – Rukoväť cirkevných dejín / Михаилъ Брадачъ – ЄПВТОМЪ Історіи Церковныа. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae. Vol. VIII. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Slovenský komitét slavistov, 2021.

Žeňuch, P.: Rakošínský cyrilský rukopisný zborník z konca 17. a zo začiatku 18. storočia. In *Slavica Slovaca*, 2021, roč. 56, č. 4 supplementum, s. 5-74.

Žeňuch, P. – Šašerina, S.: Language as a Means of Communication with God. In *Akropolis : Journal of Hellenic Studies*, 2021, vol. 5, p. 70-85. <https://doi.org/10.35296/jhs.v5i1.73>

Žeňuch, P.: Výklad liturgie žalmov / Разглаголтвїе w літургїи ѡломскої. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae IX. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2022.

Žeňuch, P.: Historický obraz o spravodlivom usporiadaní sveta u Slovanov v Bradáčovom edukačnom kompendiu z konca 18. storočia. In Šašerina, S. – Žeňuch, P. – Hríbová, M. (eds.): *Interdisciplinárny výskum prameňov o jazyku a duchovnej kultúre: Slovensko-slovanské súvislosti*. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v.v.i. – Slovenský komitét slavistov, 2022, s. 33-46.

Žeňuch, P. – Žeňuchová, K.: Dva cyrilské liečiteľské rukopisy z Michaloviec: Врачъ Домашный z roku 1790. Помощникъ оу домувствѣ, газдувствѣ z roku 1791. In *Slavica Slovaca*, 2014, roč. 49, č. 3 (supplementum), s. 3-148.

Žeňuchová, K.: Zbierka ľudovej prózy Samuela Cambela. Prameň k výskumu rozprávačskej tradície na Slovensku. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV: Slovenský komitét slavistov, 2014.

Резюме

Книга «Представления о мире в избранных источниках в Словакии» представляет картину преемственности культурно-исторического мышления, коллективной исторической памяти, духовного измерения человеческой природы, потребности которой удовлетворяются через профанные и сакральные знания о мире.

Человек испытывает постоянную потребность наполнять свою жизнь разнообразными знаниями, полученными в результате социального взаимодействия, т.е. культурных контактов. Естественный человеческий вопрос о происхождении жизни человека не сводится поэтому к частной сфере индивида, так как он создает ассоциативную тему о поиске смысла человеческой жизни и причин конкретных действий человека в контексте человеческого сообщества, рода, семьи, нации. Отношения между человеком и обществом выражаются в разнообразных связях, основанных на законе, обязанностях и решениях членов общества. Именно этот уровень познания социального взаимодействия необходим для понимания оппозиционных категорий добра и зла, права и истины, любви и нелюбви. Социальная сплоченность в многообразии отношений создает образ коллективной культурной памяти и исторического самосознания.

Традиционный менталитет человека, отраженный в народных религиозных представлениях, оказал влияние на формирование общественных отношений и построение власти. Культурные и социальные ценности отражаются в языке как носители концептов представлений о мире. На основе их анализа можно реконструировать основные особенности функционирования общества в дохристианском прошлом и в коллективной культурной памяти в целом. Культурная память является важным идентифицирующим элементом для общества, поскольку она сохраняет память о различных исторических, религиозных и социальных событиях и формирует их восприятие в культурной памяти общества. Воспоминания о событиях часто запечатлены в литературных текстах религиозного или светского характера.

Письменные источники как памятники вербальной культуры являются важным материалом для исследования культурной памяти общества. Их отголоски проявляются в разнообразных текстах, основанных на христианской традиции и вере. Христианские тексты, хотя и основаны на определенной идеологической доктрине, часто принимают форму народных повествований, полных историй о различных формах сверхъестественного (божественного) вмешательства в человеческие действия.

Устный и письменный текст могут менять основную сюжетную линию, но смысловое содержание в контексте культурного мышления общества остается неизменным. Поэтому письменные и устные нарративы равнозначны по содержанию, они не только имеют собственные выразительные средства (язык и письмо), поддающиеся научному описанию, но и, с точки зрения реальных возможностей создателя, выражают содержание речевой коммуникации. Поэтому идея формирования сознания может быть обоснована в контексте исторических верифицируемых событий.

В целом можно утверждать, что культурная память общества о его организации основана на взаимодействии образов и символов антропоцентрических рассуждений о духовном и материальном мире человека. Традиционные обычаи и ценности у словаков также основаны в основном на симбиозе христианских и дохристианских, мифологических представлений. Однако традиционные народные обычаи не укоренены только в духовной культуре. Решающую роль в интерпретации письменных источников играет понимание всех особенностей и явлений языка, который используется в качестве инструмента общения в отдельных литературных и повествовательных жанрах. Нарративные тексты являются продуктом коллективного культурного сознания, а не индивидуального. Более важным в данном контексте является опыт общества, на основе которого формируется первичная ориентация в семантике индивидуальных выразительных (языковых и символических) средств.

Однако для понимания семантического содержания отдельных образов, символов и концептов уже необходим критический уровень восприятия содержания, который связан с постоянно формирующимся культурным сознанием и памятью общества.

Summary

The book *World View in Selected Sources in Slovakia* presents a picture of the continuity of cultural and historical thinking, collective historical memory, and the spiritual dimension of human nature, the needs of which are met through profane and sacred knowledge about the world.

Human beings have a constant need to fill their lives with a variety of knowledge gained through social interaction, i.e. cultural contacts. The natural human question of the origins of human life is therefore not reduced to the private sphere of the individual, as it creates an associative theme of the search for the meaning of human life and the reasons for specific human actions in the context of the human community, the genus, the family, the nation. The relationship between the individual and society is expressed in a variety of connections based on the law, duties and decisions of the members of society. It is this level of knowledge of social interaction that is necessary to understand the oppositional categories of good and evil, right and truth, love and dislike. Social cohesion in a diversity of relationships creates an image of collective cultural memory and historical identity.

The traditional human mentality, reflected in folk religious beliefs, has influenced the formation of social relations and the construction of power. Cultural and social values are reflected in language as a carrier of the concepts of worldviews. On the basis of their analysis, it is possible to reconstruct the main features of the functioning of society in the pre-Christian past and in the collective cultural memory as a whole. Cultural memory is an important identifying element for a society, as it preserves the memory of various historical, religious and social events and shapes their perception in the cultural memory of the society. Memories of events are often captured in literary texts of a religious or secular nature.

Written sources, as monuments of verbal culture, are important material for the study of the cultural memory of a society. Their echoes can be seen in a variety of texts based on Christian tradition and faith. Christian texts, although based on a certain ideological doctrine, often take the form of folk narratives full of stories about various forms of supernatural (divine) intervention in human actions.

The oral and written text may change the main storyline, but the semantic content in the context of the cultural thinking of the society remains unchanged. Therefore, written and oral narratives are equivalent in content; not only do they have their own expressive means (language and writing) that can be scientifically described, but also, in terms of the actual capacity of the creator, they express the content of speech communication. The idea of the formation of consciousness can therefore be justified in the context of historically verifiable events.

In general, it can be claimed that society's cultural memory of its organisation is based on the interaction of images and symbols of anthropocentric reasoning about the spiritual and material world of man. Traditional customs and values among Slovaks are also based mainly on a symbiosis of Christian and pre-Christian, mythological perceptions. However, traditional folk customs are not rooted only in spiritual culture. A decisive role in interpreting written sources is played by understanding all features and phenomena of language, which is used as a tool of communication in individual literary and narrative genres. Narrative texts are the product of the collective cultural consciousness rather than the individual. More important in this context is the experience of society, from which the primary orientation in the semantics of individual expressive (linguistic and symbolic) means is formed.

However, understanding the semantic content of individual images, symbols and concepts already requires a critical level of perception of the content, which is linked to the constantly evolving cultural consciousness and memory of society.

Peter Žeňuch a kolektív

Predstavy o svete vo vybraných prameňoch na Slovensku

Vydavатели: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i.
Slovenský komitét slavistov

Prvé vydanie.

Miesto vydania: Bratislava

Rok vydania: 2023

Počet strán / autorských hárkov (AH): 272 s. / 15,85 AH

Rozsah autorských hárkov: Erika Brtáňová: 3,95 AH; Svetlana Šašerina:
3,65 AH; Peter Žeňuch: 7,25 AH; Katarína Žeňuchová: 1,4 AH.

Jazyková korektúra: Mgr. Marína Hríbová, PhD.

Technický redaktor: Bc. Martin Žeňuch

Pre Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i., a Slovenský komitét slavistov
vytlačila tlačiareň Adriána Buraľa, Jovsa 229, e-mail: tlaciaren@bural.sk

ISBN – 978-80-974276-1-0

EAN – 9788097427610

